

GLASUL BUCOVINEI
*
THE VOICE OF BUKOVINA

The Romanian Cultural Institute

THE VOICE OF BUKOVINA

QUARTERLY REVIEW OF HISTORY AND CULTURE

CHERNIVTSI – BUCHAREST

2020, No.1-2

Year XXVI. No. 105, 106

Editor-in-chief: ALEXANDRINA CERNOV

Honorary Member of the Romanian Academy

EDITORIAL COMMITTEE: Univ. Prof. PhD. Mircea Anghelescu (Bucharest), Assist. Prof. PhD. Harieta Mareci (Suceava), PhD. Marian Olaru (Rădăuți), Assoc. Prof. PhD. Florin Pintescu (Suceava), Univ. Prof. PhD. Ion Popescu-Sireteanu (Jassy), Univ. Prof. PhD. Ștefan Purici (Suceava), Univ. Prof. PhD. Adrian Dinu Rachieru (Timișoara), Arcadie Suceveanu (Chișinău), Vasile Tărățeanu, Honorary Member of the Romanian Academy (Chernivtsi), PhD. Constantin Ungureanu (Chișinău), PhD. Alexandru Ovidiu Vintilă (Suceava), PhD. Dorin Popescu (Constanța)

EDITORIAL OFFICE: PhD. Marin Gherman (Assist. Chief Editor)
PhD. Cristina Paladian

Institutul Cultural Român

GLASUL BUCOVINEI

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ DE ISTORIE ȘI CULTURĂ

CERNĂUȚI – BUCUREȘTI

2020, Nr. 1-2

Anul XXVI. Nr. 105, 106

Redactor-șef: ALEXANDRINA CERNOV

Membru de onoare al Academiei Române

COLEGIUL DE REDACȚIE: prof. univ. dr. Mircea Anghelescu (București), lector univ. dr. Harieta Mareci (Suceava), dr. Marian Olaru (Rădăuți), conf. univ. dr. Florin Pintescu (Suceava), prof. univ. dr. Ion Popescu-Sireteanu (Iași), prof. univ. dr. Ștefan Purici (Suceava), prof. univ. dr. Adrian Dinu Rachieru (Timișoara), Arcadie Suceveanu (Chișinău), Vasile Tărățeanu, membru de onoare al Academiei Române (Cernăuți), dr. Constantin Ungureanu (Chișinău), dr. Alexandru Ovidiu Vintilă (Suceava), dr. Dorin Popescu (Constanța)

REDACȚIA: dr. Marin Gherman (redactor-șef adjunct)
dr. Cristina Paladian

TABLE OF CONTENTS

BUKOVINA – HISTORICAL AND SOCIAL PROCESSES

Marin Gherman , <i>The Historical Politics of the Triangle Ukraine – Romania – the Republic of Moldova (a mass-media perspective)</i>	9
Dorin Popescu , <i>The Subversive Narrative Furnaces with Double Combustion</i>	13
Sergey Hakman , <i>The World War II as a Factor of Historical Sensitivity in the Ukrainian and Romanian Relations</i>	18
Alexandru Rusnac , <i>At the Intersection of Civilizations: the City of Cernăuți in the First Years of the World War I (1914-1918)</i>	22
Emilian Dranca , <i>The SS and its Role in the Organisation and Manipulation of the „Heim ins Reich” Action</i>	31

THE CHRONICLE OF THE LANGUAGE

Alexandrina Cernov , <i>The Romanian Language and the Political Traps in Ukraine</i>	43
---	----

CULTURAL DIMENSIONS

Vladimir Acatrini , Sergiu Barbuța , <i>Grigorie Knight of Pantazi</i>	57
--	----

PAGES OF CHURCH HISTORY

Alexandrina Cernov , <i>Orthodox Churches in the Lives of the Romanians from the North of Bukovina within an Atheist State</i>	64
Maria Toacă , <i>The Faith and Suffering of the Romanians of Boian</i>	81

IN MEMORIAM

In memoriam of Mircea Lutic

The National Council of the Romanians of Ukraine	
The Society of the Romanian Writers of Cernăuți	
<i>Conceived as an Infant, in a Word</i>	93
Arcadie Suceveanu , <i>A Candle for Mircea Lutic</i>	95
Nicolae Șapcă , <i>Sudden Darkness over the Light Descent</i>	97
Maria Toacă , <i>So long to the „Age of Perfumes and Flowers”</i>	99
Edmond Neagoe , <i>Stairs to the Light Path. Saying Goodbye to the Poet Mircea Lutic</i>	101

In memoriam - anniversaries

Iuliana Luceac , <i>70th Birth Anniversary of Professor Ilie Luceac</i>	102
Alexandrina Cernov , <i>Mihai Jar: A Life Dedicated to the School</i>	104
Nicolae Șapcă , <i>Dumitru Covalciuc, A Tumultous Spirit Totally in Heaven</i>	108
Marin Gherman , <i>Vasile Guțuleac – The Professor from Cernăuți</i>	114

THEORY. HISTORY AND LITERARY CRITICISM

Ștefan Broască , <i>The Sacred Parental Hearth or the Memory Revival</i>	116
Vasile Tărâțeanu , <i>I Write for the Sake of Creation, Not Recognition</i>	122

ANNIVERSARIES

<i>Cernăuți Remembers! Happy Birthday, Dorin Popescu!</i>	127
---	-----

S U M A R

BUCOVINA – PROCESE ISTORICE ȘI SOCIALE

Marin Gherman , <i>Politica istoriei în triumghiul Ucraina – România – Republica Moldova (prin prisma mass-media)</i>	9
Dorin Popescu , <i>Cuptoare narative subversive cu dublă combustie</i>	13
Serghei Hakman , <i>Al Doilea Război Mondial ca factor de sensibilitate istorică în relațiile ucraineano-române</i>	18
Alexandru Rusnac , <i>La intersecția civilizațiilor: orașul Cernăuți în anii Primului Război Mondial (1914-1918)</i>	22
Emilian Dranca , <i>SS și rolul său în organizarea și manipularea acțiunii Heim ins Reich</i>	31

CRONICA LIMBII

Alexandrina Cernov , <i>Limba română și capcanele politice din Ucraina</i>	43
---	----

DIMENSIUNI CULTURALE

Vladimir Acatrini , Sergiu Barbuța , <i>Grigorie cavaler de Pantazi</i>	57
---	----

PAGINI DE ISTORIE BISERICESCĂ

Alexandrina Cernov , <i>Bisericile ortodoxe în viața românilor din nordul Bucovinei într-un stat ateu</i>	64
Maria Toacă , <i>Credință și suferință la românii din Boian</i>	81

IN MEMORIAM

In memoriam – Mircea Lutic

Consiliul Național al Românilor din Ucraina	
Societatea Scriitorilor Români din Cernăuți	
<i>Zămislit ca un prunc, în cuvânt</i>	93
Arcadie Suceveanu , <i>O lumânare pentru Mircea Lutic</i>	95
Nicolae Șapcă , <i>„Negură peste baștina luminii”</i>	97
Maria Toacă , <i>S-a sfârșit „vârsta de balzamuri și flori”</i>	99
Edmond Neagoe , <i>Trepte pe făgașul luminii. La despărțirea de poetul Mircea Lutic</i>	101

In memoriam - aniversări

Iuliana Luceac , <i>70 de ani de la nașterea profesorului Ilie Luceac</i>	102
Alexandrina Cernov , <i>Mihai Jar: o viață dedicată școlii</i>	104
Nicolae Șapcă , <i>Dumitru Covalciuc, un suflet zbuciumat și-n ceruri</i>	108
Marin Gherman , <i>Profesorul Vasile Guțuleac din Cernăuți</i>	114

TEORIE. ISTORIE ȘI CRITICĂ LITERARĂ

Ștefan Broască , <i>Focul sacru al vetrei părintești sau recuperarea memoriei</i>	116
Vasile Târâțeanu , <i>Scriu de dragul creației, nu a recunoștinței</i>	122

ANIVERSĂRI

<i>Cernăuțiul ține minte! La mulți ani, Dorin Popescu!</i>	127
--	-----

THE BUKOVINIAN ARCHIVE

Filip Țopa , <i>The Tale of Bukovina</i> , Vol. IV, abstr. VIII (typed manuscript).....	137
Acad. Vladimir Trebici , <i>Letters to the Engineer Mircea Irimescu (III)</i>	174

CONFERENCES

Vasile Bărbuță , <i>An International Round Table „The Space of the Three Seas and the Crimes of the Empire”</i>	189
Marin Gherman , <i>The International Scientific Conference „The Invented National Minorities. The Moldovenism: Policies, Causes, Effects”</i>	191

BOOKS, ARTICLES AND JOURNALS

Maria Toacă , <i>Ilie Luceac's Beautiful and Luminous Bukovinians</i>	195
Mugur Andronic , <i>The Bukovinian hero Dimitrie Marmeliuc</i>	199
Natalia Luchiniuc-Proțiu , <i>„Racovăț – the Refugees' Village” – a Book about „Suffering and Bad Times in History”</i>	202
Marin Gherman , <i>„The Silhouettes in the Mirror”: Essays, Tablets and Interviews by Ilie T. Zegrea</i>	207
Alexandrina Cernov , <i>Lectures about Landmarks and Personalities:</i> <i>Ion Maștei, The Hurmuzaki Family and the Union of the Romanian Principalities: The Union Centre – the Romanian land of Tusculum Dulcești, Roman County; The Rector Constantin Cervinski – Reminiscenced by Colleagues, Students, Friends and Family on his 100th birth anniversary</i>	210
Vasile Bărbuță , <i>For Voroneț With Love</i>	215

EVENTS

Marin Gherman , <i>The School of the Romanian Journalism in Cernăuți</i>	217
---	-----

TO COLLABORATORS	222
------------------------	-----

ARHIVA BUCOVINEI

Filip Țopa , <i>Povestea Bucovinei</i> , Vol. IV, frag. VIII (manuscris dactilografiat)	137
Acad. Vladimir Trebici , <i>Scrisori către inginerul Mircea Irimescu (III)</i>	174

CONFERINȚE

Vasile Bărbuță , <i>Masa rotundă internațională „Spațiul celor trei mări și crimele imperiului”</i>	189
Marin Gherman , <i>Conferința științifică internațională „Minorități naționale inventate. Moldovenismul: politici, cauze, efecte”</i>	191

CĂRȚI. REVISTE

Maria Toacă , <i>Ce frumoși și luminoși sunt bucovinenii lui Ilie Luceac!</i>	195
Mugur Andronic , <i>Un erou al Bucovinei – Dimitrie Marmeliuc</i>	199
Natalia Luchiniuc-Proțiu , <i>„Racovăț, satul refugiaților” – o carte despre „un timp al suferinței și al răului în istorie”</i>	202
Marin Gherman , <i>„Chipuri în oglindă”: eseuri, tablete, interviuri de Ilie T. Zegrea</i>	207
Alexandrina Cernov , <i>Lecturi despre locuri și personalități: Ion Maței, Familia Hurmuzaki și Unirea Principatelor Române: Centrul unionist – Tusculum Dulcești, ținutul Roman; Rectorul Constantin Cervinski – în amintirile colegilor, elevilor, prietenilor, familiei, 100 de ani de la naștere</i>	210
Vasile Bărbuță , <i>Din toată inima, pentru Voroneț</i>	215

EVENIMENT

Marin Gherman , <i>Școala jurnalistului român din Cernăuți</i>	217
---	-----

CĂTRE COLABORATORI	223
--------------------------	-----

Foto coperta I, IV: ***Imagini din Cernăuți***

POLITICA ISTORIEI ÎN TRIUNGHIUL UCRAINA – ROMÂNIA – REPUBLICA MOLDOVA (PRIN PRISMA MASS-MEDIA)*

Marin Gherman**
Cernăuți

Narațiunea presei din statele care fac parte din zona Mării Negre sau aparțin la spațiul geopolitic extins al Mării Negre, care include Ucraina, România și Republica Moldova, depinde atât de politica istoriei, cât și de evenimentele care sunt importante (uneori pur simbolic) pentru societate și clasa politică.

Presa în sensul ei clasic și ideal (utilizând conceptul de tipuri ideale ale sociologului german Max Weber) ar trebui să reprezinte o reflectare a evenimentelor și a realității socio-politice. Cu toate acestea, de la tipul ideal până la tipul real există o anumită distanță când analizăm triunghiul geopolitic Ucraina – România – Republica Moldova. Merită menționat faptul că, totuși, vorbim foarte puțin despre acest triunghi geopolitic.

Narațiunea media în aceste țări privind evenimentele istorice și memoria colectivă este una specifică. În România, a cărei politică a istoriei se bazează pe conceptul de istorie a poporului român, a românilor, și nu pe cel de istorie a statului (concept aplicat în Ucraina), narațiunea mass-media este mai mult sau mai puțin omogenă. Evenimentele importante pentru poporul român sunt reflectate în presă fără prea multe dezbateri istorice „existențiale”, adică fără clivaje evidente (Ziua României – 1 decembrie, Unirea Principatelor, evenimentele din perioada luptelor cu Imperiul Otoman, paginile triste din perioada celui de al Doilea Război Mondial cu o narațiune antisovietică / anticomunistă, care acum este extrapolată în rețelele de socializare asupra Rusiei moderne ca moștenitoare a URSS etc.).

* Discurs rostit în cadrul mesei rotunde internaționale „Politica istoriei: între regiunea Baltică și Marea Neagră”, desfășurată la Kiev în data de 29 aprilie 2020 în regim de videoconferință.

** **Marin Gherman** este director al Institutului de Studii Politice și Capital Social (Cernăuți, Ucraina), președinte-fondator și redactor-șef al Centrului Media BucPress – asociație a jurnaliștilor români din Ucraina, care include patru organe de presă de limba română: Agenția de știri BucPress, Radio Cernăuți, BucPress TV și revista BucPress. Este redactor-șef adjunct la revista de istorie și cultură „Glasul Bucovinei” (Cernăuți – București), redactor la Radio Ucraina Internațional. Și-a susținut teza de doctorat la Universitatea Națională din Cernăuți „Iuri Fedkovici” în domeniul științelor politice. Membru al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova. Publică studii și articole în domeniul politologiei, sociologiei, științelor comunicării și mass-media, studiilor europene și geopoliticii. Coautor a unor monografii științifice și volume colective: *Instituțiile societății civile și capitalul social în noile state membre ale UE* (Cernăuți, Editura Universității Naționale, 2015), *Sprache Politik und Konflikte in der Ukraine, Republik Moldau und Georgien* (Politica lingvistică și conflictele din Ucraina, R.Moldova și Georgia, Leipzig, 2017), *Peisajul etnocultural și etnopolitic al regiunilor de frontieră din Ucraina, R.Moldova și România. Retrospectivă istorică și actualitate* (Cernăuți, Editura Tehnodruc, 2018), *Intersecții educative: dialog cu minoritățile naționale din regiunile Cernăuți și Transcarpatia* (Drogobici, Editura Trek, 2020), *Covid-19. Dimensiuni ale gestionării pandemiei* (Iași, Editura Junimea, 2020).

Republica Moldova diferă de România atât în ceea ce privește unicitatea narațiunii mass-media, dar și în domeniul abordărilor oamenilor de știință. Observăm un tablou al realității polarizate în relatările media, iar politica istorică se schimbă destul de des în funcție de liderii politici care aleg fie un vector pro-occidental, fie unul pro-rus. Cu alte cuvinte vectorul sau opțiunea politică externă determină deseori discursul istoric.

O vreme, istoria românilor a fost predată în școli, iar Republica Moldova era poziționată în narațiunea mass-media după modelul: „Un popor, o limbă – două state”, ceva asemănător cu modelul Austria-Germania. Adică, un singur popor are acum două state separate. Apoi, cu revenirea la putere a Partidului Comunist și, mai târziu, a Partidului Socialist, acest principiu a început să fie abandonat și tot mai mult criticat. În instituțiile de stat și în presa controlată de aceste forțe politice a început să fie dezvoltată narațiunea veche, neo-sovietică, cu accent pe „popor moldovenesc”, „limbă moldovenească” și rolul istoric al armatei sovietice care „a eliberat Moldova de invadatorii români și germani”. Narațiunea presei reprezintă un amalgam de abordări istorice vechi cu o extrapolare asupra realității politice moderne.

Pe de altă parte, celelalte organe de presă din Republica Moldova se bazează pe un alt discurs: armata sovietică este o armată agresivă și de ocupație, nu există nici o limbă moldovenească – aceasta este un simplu grai al limbii române, comunismul a adus în Republica Moldova deportări și suferință, responsabilă pentru conflictul transnistrean este Rusia, iar alte explicații nici nu pot să existe. În Republica Moldova constatăm coexistența unor narațiuni diferite, adesea opuse. Există un clivaj la nivelul memoriei istorice și narațiunii media: unele organe de presă (controlate de Rusia) transmit în direct parada militară dedicată zilei de 9 mai, iar aici memoria istorică este folosită ca armă; alte mijloace media difuzează la televiziune evenimentele dedicate Zilei Europei, unele posturi de televiziune transmit predici ale Bisericii Ortodoxe din subordinea Patriarhiei Ruse și altele – ale Mitropoliei Basarabiei, subordonată Patriarhiei Române. Această situație privind percepția trecutului și reflectarea în presă a evenimentelor istorice este strâns legată de planurile strategice ale Republicii Moldova ca stat. Viitorul dorit de clasa politică determină politica

istoriei, iar modelarea memoriei istorice este o cale de determinare a percepțiilor politice ale societății.

Ucraina ocupă o poziție medie în acest triunghi comparativ. Narațiunea presei nu este una tipică și omogenă ca în România, pe de altă parte, clivajul nu este la fel de adânc ca în Republica Moldova, dar acesta este prezent și nu va dispărea de la sine. Putem aminti aici doar discuțiile aprinse despre eroii sovietici și eroii naționaliști ucraineni în contextul percepției lor în vestul și estul Ucrainei. Memoria istorică a populației depinde foarte mult de teritoriile și zonele istorice din cadrul Ucrainei. De obicei, apar mari scindări în cazul percepției trecutului și a unor evenimente, în special a celor legate de fostele sărbători sovietice: 9 mai, 23 februarie etc.

Mentținerea legăturii între consumatorul de informații și anumite evenimente din trecut prin interesul sporit al mass-mediei față de parada de 9 mai, de exemplu, este în interesul țărilor care doresc să mențină țările post-socialiste în sfera lor de influență. Desigur, vorbim în primul rând despre Rusia. Spre deosebire de Ucraina, Republica Moldova nu interzice rețelele sociale rusești, serviciile electronice și antivirusurile, ceea ce, din punctul nostru de vedere, slăbește spațiul informațional independent al acestei țări.

În Transnistria, de exemplu, în școli se predă istoria din perspectiva unui popor transnistrean care doar se învecinează cu Republica Moldova, iar anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus în 1812 este reprezentată în discursul istoric drept o „șansă pentru dezvoltarea regiunii în comparație cu anacronicul Imperiu Otoman”. Ceva similar ne putem aștepta în Ucraina, dacă ne referim la raioanele ocupate din Donbas și Crimeea. Presa din Transnistria copie acest discurs istoric oficial. În contextul conflictului ruso-ucrainean, presa prezintă doi inamici reali ai Tiraspolului: pe de o parte România, care vrea să „românizeze” Republica Moldova, pe de altă parte – Ucraina, care „nu este atât de prietenoasă cu Rusia ca odinioară” și „a intrat sub influența SUA”. Aceste spații geopolitice „insulare” din estul Europei își creează și își inventează propriile mituri istorice și meta-narațiuni bazate pe atavisme politice, ceea ce complică și mai mult realitatea socială.

Din păcate, încercările de a găsi anumite soluții în aceste situații pe calea restricțiilor la nivel politic nu întotdeauna sunt eficiente, iar cooperarea la nivelul istoricilor, oamenilor de știință și mass-media cu privire la formarea unei narațiuni istorice comune în zona transfrontalieră este minimă, deoarece statele din cadrul triunghiului geopolitic amintit au o sumedenie de pagini istorice discutabile, subiecte problematice sau tabu în istoria comună. Totuși, limpezirea acestor ape incerte ale istoriei este în interesul triunghiului Ucraina – România – Republica Moldova. În caz contrar, într-un război hibrid, țările vor avea contradicții permanente între ele, iar terții vor folosi acest conflict.

În plus, trebuie să se construiască narațiuni comune și un schimb real de informații dintre cele trei țări. Fără corespondenți permanenți ai radiodifuzorilor și televiziunilor publice, pentru început, din Ucraina, Republica Moldova și România în țările vecine, fără hub-uri media comune pentru schimbul de informații, aceste țări vor fi în continuare vecine, însă fără a avea încredere una în cealaltă. Drept rezultat, consumatorul de informații își va forma imaginea despre statul vecin din surse străine, deseori finanțate de Rusia sau, în cel mai bun caz, din traduceri ale agențiilor europene de presă. Deseori informația ajunge denaturată sau bruiată (prost tradusă, reflectată fără înțelegerea contextului sau special denaturată).

Prin urmare, narațiunea istorică se împletește cu temele politice și strategice ale prezentului. Soluțiile trebuie găsite atât la nivelul diplomației culturale și economice, cât și la nivelul instituțiilor societății civile și al strategiilor mediatice transfrontaliere.

SUMMARY

The narration of the mass media in the states that form the Black Sea block or belong to the extended geopolitical space of the Black Sea, which includes Ukraine, Romania, and the Republic of Moldova, depends equally on the politics of history and the events important (sometimes only symbolically) for the society and the political class.

In Romania, whose historical politics is based on the concept of the history of the Romanian people, and not the one of the state history (a concept applied in Ukraine), the mass media narration is more or less homogenous. The important events for the Romanian people, are reflected in press without too many "existential" historical debates, namely without evident cleavages (e.g. National Day of Romania – 1st of December, the Principalities' Union, events from the period of Ottoman Empire seige, sad pages from the time of World War II with an antisoviet /anticommunist narration, that now is extrapolated in the social media over modern Russia as an owner of USSR, etc)

Republic of Moldova differs from Romania as far as the uniqueness of mass-media narration is concerned, but also in the scientists' domain. We observe a picture of a polarized reality in media narrations, and the historical politics changes often enough depending on the political leaders who choose either a pro-occidental or a pro-russian vector. In other words, the external policy option or vector often determines the historical discourse.

Ukraine occuppies an average position in this comparative triangle. The press narration is not typical and homogenous as in Romania, on the other hand, the cleavage is not equally deep as in the Republic of Moldova, yet it is there and it is not to go away on its own. We can only remember the ardent discussions about the Soviet heroes and the Ukrainian nationalist heroes in the context of their perception in the west and east of Ukraine. The historical memory of the population largely depends on the territories and historical zones of Ukraine. Usually, massive cleaving appears in the context of the perception of the past and some events in particular, especially ones linked to the former Soviet holidays: 9th of May, 23rd of February, etc.

CUPTOARE NARATIVE SUBVERSIVE CU DUBLĂ COMBUSTIE*

Dorin Popescu**
Constanța

Este aproape o unanimitate în mediile de analiză politică (europene, euroatlantice și chiar globale) teza potrivit căreia actuala criză a noului *coronavirus* va regenera rolul statelor-națiuni, cu posibil efect devastator asupra capacității de funcționare a unor structuri pan-naționale, precum Uniunea Europeană. Pe de altă parte, această criză va testa nu doar supraviețuirea proiectului european, ci și funcționarea și eficiența acestuia, capacitatea sa de a articula politici de coeziune eficiente și responsabile. Nu vom reveni la modele istorice de secol 19, dar istoria va năvăli din nou puternic în sufrageriile noastre, aducând cu ea mituri, narațiuni, modele, lecții, narative, soluții, provocări care vor remodela viitorul acestei lumi.

În același timp, Uniunea Europeană are capacitatea ontologică de a răspunde unor crize de amploare; ea s-a născut dintr-o criză de amploare, iar proiectul european a supraviețuit tuturor crizelor, trăind în vecinătatea sau uneori în mijlocul lor.

Pariul geopolitic major al confruntării lumii noastre de astăzi cu actuala criză este cum anume vom combina o creștere (sau cel puțin o consolidare) inevitabilă și anticipată a rolului statelor în arhitectura globală cu nevoia contemporană (și ea în creștere până la pandemia coronavirus)

de a armoniza interesele acestora în formule unionale / suprastatale coezive de secol 21, precum Uniunea Europeană.

Recursul la istorie reprezintă un puternic instrument de manifestare a politicii, la nivel național sau unional. Acesta nu doar mobilizează cetățenii cultivând o memorie istorică de tip colectiv, ci, mai mult, exprimă sintetic (și confirmă) concepția despre viitor, proiecția viitorului statelor sau uniunilor statale. Prin memoria istorică și narativele care o însoțesc, statele și națiunile își exprimă proiecția viitorului lor și construiesc efectiv această proiecție. Discutăm despre lecțiile istoriei pentru că vedem în ele modele posibile pentru cum ne imaginăm lumea noastră de mâine.

* Discurs rostit în cadrul mesei rotunde internaționale „Politica istoriei: între regiunea Baltică și Marea Neagră”, desfășurată la Kiev în data de 29 aprilie 2020 în regim de videoconferință.

** **Dorin Popescu** este președinte al Asociației „Casa Mării Negre” (centru analitic de politici publice la Marea Neagră), din iulie 2017, fost diplomat (cu misiuni diplomatice la Moscova, Cernăuți și Sarajevo), analist politic, eseist, critic literar și cadru universitar (fost lector la Universitatea „Andrei Șaguna” din Constanța). A absolvit cursurile Facultății de Litere și Teologie a Universității „Ovidius” din Constanța, doctor în filologie.

Pentru regiunea Mării Negre și a Mării Baltice (vom admite deocamdată ca fiind îndrăzneță și necesară teza asocierii celor două regiuni *de facto* ce alcătuiesc acest mixaj, un fel de reducere regională a unor proiecte coezive mai largi, precum *Intermarium/Inițiativa celor Trei Mări*), construcția geopolitică pare mult simplificată față de istoria extrem de complicată a regiunii. Se poate aprecia că toate țările din această regiune sunt parte a proiectului european, iar cele mai multe dintre ele sunt membre ale Uniunii Europene, care reprezintă de câteva decenii expresia politică structurată a proiectului european. Celelalte sunt și ele parte a proiectului european și, cu mici și notabile excepții, sunt angajate în demersuri și procese de aderare la Uniunea Europeană și/sau de consolidare a relațiilor cu Uniunea.

Întrucât politica istorică se exprimă prioritar prin narative, am putea aprecia că în această regiune (Marea Neagră și Marea Baltică) co-există și se întrepătrund trei narative dominante: narativul pan-european, narativul rusesc și narativul neo-otoman. Primul vizează o supremație a coeziunii asupra narativelor statale ce îl compun, fiind un metanarativ, un narativ dominant, cu multiple ingrediente suprapuse (câteodată opuse) ale narativelor statale ce îl alcătuiesc; cel neo-otoman pare mai degrabă unul al dominării, care mizează pe moșteniri imperiale, iar cel rusesc – unul al impunerii, care mizează simultan pe prestigiul lumii ruse și pe instrumente de forță.

În momentul de față, narativul european/paneuropean se exprimă fără echivoc în planul politicii istorice, în pofida uriașelor diferențe de viziune istorică ale Statelor Membre, iar unul dintre documentele esențiale ale acestuia este deja celebra Rezoluție a Parlamentului European *European Parliament resolution of 19 September 2019 on the importance of European remembrance for the future of Europe*, adoptată în toamna anului trecut¹, o adevărată *Biblie* a narativului european în ceea ce privește politica istorică².

Declarația menționată a Parlamentului European este vitală dintr-o dublă perspectivă pentru larga majoritate a statelor din regiunea Mării Negre și a Mării Baltice: ea fixează concepția de bază a Uniunii Europene privind faptele istorice și istoria Europei legată de al doilea război mondial³ și, respectiv, exprimă proiecția viitorului Uniunii și angajamentul de a asigura această proiecție, recunoscând astfel *importanța memoriei istorice europene pentru viitorul Europei*⁴.

Din păcate, cel mai solid angajament scris al Uniunii Europene privind proiecția acestui viitor, propus de către inițiatorii *Rezoluției* (inclusiv europarlamentari români), nu a fost inclus în textul final al *Rezoluției*, dar simpla avansare și discutare a acestuia în plenul legislativului european reprezintă o garanție a sprijinului neechivoc de care se bucură în Uniunea Europeană opțiunea europeană a unor țări din regiune: *proiectul european de pace și integrare nu va fi complet decât atunci când toate țările europene care aleg calea reformelor europene, cum ar fi Ucraina, Moldova și Georgia, devin membre cu drepturi depline ale UE*⁵.

În momentul de față, în regiune se confruntă două narative dominante – narativul european și cel rusesc⁶, iar în subsidiar au loc tensiuni locale (colaterale) între diferite narative naționale divergente⁷.

Bătălia/con competiția actuală dintre narativele istorice europene și rusesc reprezintă o actualizare particulară a unui război (semantic, semiotic, imagologic, politic, geopolitic etc.) mai larg, care a produs în mod sistemic istorie conflictuală aici, în regiune, o reminiscență a unor politici și practici specifice spațiilor de intersecție dintre mari puteri și imperii.

Narativul european/paneuropean vizează prioritar colectarea și întâlnirea liberă a opțiunilor naționale pentru o lume guvernată de principii și valori, iar narativul rusesc nutrește permanent nostalgia imperială a controlului, configurându-se acum ca expresie a suferinței neputinței refacerii imperiului de odinioară (țarist, sovietic etc.).

Din perspectiva europeană (inclusiv românească), narativul istoric rusesc subminează opțiunea liberă pentru democrație a țărilor europene, reprezentând un instrument fundamental al războiului informațional care are ca obiectiv strategic fragmentarea/alterarea proiectului european și divizarea Europei. Când, la presiunile Moscovei, cele două narative ating un nivel ridicat de contondență, ca în ultimele luni, ele pot produce defecțiuni ale funcționării întregului sistem de relații internaționale, la nivel global. De aceea este vital ca narativul european să reziste intruziunilor celuilalt.

În paleta de răspuns utilizată de UE sau de Statele Membre pentru supraviețuirea narativului propriu se combină narative și acțiuni soft cu ingrediente directe/explicite de tip hard, precum declarațiile și rezoluțiile explicite ale parlamentelor naționale privind condamnarea revizionismului istoric rusesc și a propagandei și dezinformării practicate de Moscova (în ultimele luni, parlamentele naționale ale Poloniei, Lituaniei, Letoniei și Estoniei au adoptat rezoluții de acest gen).

Pentru țările din regiune, membre ale Uniunii Europene, interpretarea istorică paradigmatică a celui de-al Doilea Război Mondial este relativ unitară: sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial nu a adus libertate statelor din Europa Centrală și de Est (așa cum pretinde narativul rusesc), ci a dus la ocupația sovietică a acestora și la crime sistemice produse de către regimurile comuniste de import. România a condamnat fără echivoc regimul comunist și deopotrivă pe cel nazist, iar condamnările explicite, credibile și convingătoare ale ambelor regimuri totalitare sunt văzute în România ca o purificare a proiectului nostru național și european de tragediile trecutului său.

În actuala conjunctură contondentă generată de recrudescența revizionismului istoric rusesc (acesta dezvoltă straturi suprapuse de manifestare, mergând de la detaliu – „eliberarea” Europei Centrale de Est – la sistem: contestarea, discriminarea și subminarea democrației liberale a Occidentului), principalele riscuri sunt legate de derapajele interne ce pot crea libertate de manevră acestui revizionism.

În momentul de față, putem discuta despre multiple derapaje (deja manifeste în forme impure în țări din regiune, vecine Rusiei, sau chiar în state membre UE) precum contestarea democrației liberale, recrudescența populismelor și a manifestărilor extremiste (de stânga și de dreapta), mirajul autoritarismelor, interesul egoist al unor liberi de a crește politic intern prin mesaje naționaliste/extremiste (rudimentare și primejdioase), tăcerea complice față de manifestări revizioniste explicite etc.

Din această perspectivă, cel mai mare risc la adresa viitorului Europei (inclusiv a politicilor sale istorice, a narativelor sale subsecvente) îl reprezintă contagiunile narativului rusesc în țările din Europa Centrală și de Est, precum și pasivitatea Vestului față de riscul crescut al acestor contagiuni. Ca întotdeauna în istorie, nu forța tunurilor care asediază Cetatea o vor distruge, ci calul troian din propria Cetate.

Pentru perioada următoare, este vitală o introspecție detaliată în țările noastre privind mecanismele interne ce pot facilita contagiunea narativelor revizioniste din est în mentalul nostru public; aș risca să afirm că această contagiune descrește nu doar prin distanța geografică față de emițător sau prin distanța temporală față de faptul istoric, ci și prin capacitatea noastră reală de a prefera democrației și coeziuni în locul unor miraje autohtoniste datate istoric.

În această perioadă, proiectul european se căleşte pe termen lung la cuptoare narrative subversive externe care mizează maximal pe combustia internă a propriilor noastre excese.

Cu ochiul liber vedem doar furnalele, dar combustia se produce primejdios în *cuptoare narrative* cu efect întârziat...

NOTE

1. *European Parliament resolution of 19 September 2019 on the importance of European remembrance for the future of Europe*, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2019-0021_EN.html, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2019-0021_PL.html
2. Principalele ingrediente ale acestui narativ: al Doilea Război Mondial s-a declanșat ca rezultat al Pactului Molotov-Ribbentrop; se condamnă manifestările de ideologie totalitară precum nazismul și stalinismul; se condamnă revizionismul istoric, UE cheamă la o cultură a memorizării care să respingă crimele regimurilor fasciste, staliniste și ale altor regimuri autoritariste ale trecutului și pentru o consolidare a rezilienței împotriva amenințărilor moderne la adresa democrației, integrarea europeană reprezintă un model al păcii și reconcilierii, o alegere liberă a popoarelor Europei; provoacă îngrijorare eforturile Rusiei de distorsionare a faptelor istorice și a crimelor comise de regimul totalitar sovietic, care reprezintă o componentă primejdioasă a unui război informațional cu scopul de a divide Europa etc.
3. Din acest punct de vedere, cele mai multe dintre statele acestei regiuni sunt menționate în paragraful C al Rezoluției: *ca o consecință directă a Pactului Molotov-Ribbentrop, Republica Polonă a fost invadată mai întâi de Hitler și apoi de Stalin, Uniunea Sovietică comunistă a declanșat un război agresiv împotriva Finlandei, iar apoi a ocupat și anexat părți din România – teritorii care nu au fost niciodată restituite – și a anexat republicile independente Lituania, Letonia și Estonia.*
4. Potrivit acestuia, *integrarea europeană a fost încă de la început un răspuns la suferința provocată de cele două războaie mondiale, de tirania nazistă și de expansiunea regimurilor totalitare comuniste; pentru țările europene care au suferit ocupația sovietică și dictaturile comuniste, extinderea Uniunii Europene a însemnat revenirea lor în familia europeană căreia îi aparțin.*
5. Punctul 9 al proiectului inițial al textului Rezoluției, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/B-9-2019-0097_RO.html, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/B-9-2019-0097_RÖ.pdf
6. Cel de-al treilea narativ, neo-otoman, nu are forța de a juca autonom (la acest nivel) în *bătălia* strategică actuală, iar câteodată se manifestă ca expresie particulară a narativului european.
7. Bunăoară, între narativul istoric românesc și cel ucrainean, între cel ucrainean și cel polonez etc. Aceste tensiuni sunt, până la un punct, inerente, ele exprimând pur și simplu diferențe particulare de viziune asupra faptelor istorice la nivel național (diferite, uneori opuse); câteodată, exprimarea frustră / brută sau pur și simplu neinspirată a acestora (cauzată, de obicei, de rațiuni electorale ale unor lideri politici, care confundă mesajele destinate consumului intern cu politici naționale) poate provoca dezordini mai mari, cu efect pe termen lung; a se vedea,

ca ultim exemplu, declarațiile președintelui Ucrainei privind „ocuparea” nordului Bucovinei de către România, narativ care intră în contradicție semantică directă cu perspectiva Parlamentului European, menționată anterior (*Uniunea Sovietică a ocupat și anexat părți din România*).

SUMMARY

From the European (as well as Romanian) perspectives, the Russian historical narrative undermines the free option of the European democracy, representing a fundamental tool of the mass media war, that has a strategic goal to disintegrate/alternate the European project and divide Europe. When, as a response to the oppressions of Moscow, these two narratives reach an altered level of a blunt, as observed in the last months, they might produce defects of the integrity of the system of international relations, on a global level. That is why, it is crucial that the European narrative resists the intrusions of the latter.

In the response, utilized by the EU or the member states for the survival of the own narrative, narratives and soft actions with direct/explicit hard ingredients have to be combined, such as declarations and explicit resolutions of the national parliaments in regard to the condemnation of the Russian historical revisionism and the propaganda and the disinformation, practiced by Moscow (in the last months the national parliaments of Poland, Lithuania, Latvia and Estonia have adopted resolutions of this kind.)

AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL CA FACTOR DE SENSIBILITATE ISTORICĂ ÎN RELAȚIILE UCRAINEANO- ROMÂNE*

Serghei HAKMAN**
Cernăuți

În perioada de constituire a statelor independente postcomuniste și intrării lor ca parteneri egali în comunitatea europeană și mondială, devine actuală necesitatea de a stabili relații dintre țările vecine pe principiile respectului, încrederii reciproce și a cooperării. Acest proces poate fi facilitat prin reflectarea obiectivă a trecutului istoric, în special a acelor aspecte care au fost anterior trecute sub tăcere sau analizate unilateral. Menționăm unele probleme ale zonelor de frontieră, referitor la care, în complexitatea diferitor procese politice internaționale și interne, s-au produs schimbări privind apartenența lor teritorială.

Printre zonele de frontieră care continuă să stârnească dezbateri științifice și controverse politice, având o anumită influență asupra relațiilor internaționale, în special dintre Ucraina, Republica Moldova și România (și mai ales Rusia), se enumeră Bucovina și Basarabia.

O ilustrație a complexității istoriei zonelor de frontieră este reprezentată de viața bunicii mele. Ea a trăit 90 de ani. S-a născut în Austria-Ungaria, s-a căsătorit și a născut copii în România, a lucrat în colhoz (gospodărie colectivă agrară) și a crescut nepoții în Uniunea Sovietică, dar a murit în Ucraina. În același timp, ea a trăit tot

* Discurs rostit în cadrul mesei rotunde internaționale „Politica istoriei: între regiunea Baltică și Marea Neagră”, desfășurată la Kiev în data de 29 aprilie 2020 în regim de videoconferință.

** **Serghei Hakman** este doctor în istorie, politolog, traducător, șef-adjunct al Centrului Regional de Formare a Funcționarilor Publici din Cernăuți, vice-președinte al Fundației de Binefacere „Resurse și inițiative sociale”, expert al Institutului de Studii Politice și Capital Social din or. Cernăuți.

timpul în satul ei natal Ostrița, care se învecinează cu orașul Cernăuți. Așa a fost soarta a sutelor de mii de locuitori din zonele de frontieră, care erau nevoiți să se adapteze la schimbările din toate domeniile vieții, începând cu cel politic și sfârșind cu cel privat.

Atunci când vorbim despre istorie, trebuie să evidențiem faptul că în fiecare țară întâlnim cel puțin două istorii diferite. În primul rând, există o istorie didactică care se învață în școală. Ea este în cea mai mare parte schematică, îmbibată cu legende, foarte patriotică și, de regulă, departe de a fi obiectivă și științifică. La urma urmei, principala ei sarcină este de a familiariza copiii cu etapele de bază ale istoriei statului, de a cultiva în rândurile lor un sentiment de mândrie pentru poporul lor și statul național. Această poveste depinde mai mult de funcționarii din domeniul educației, și mai puțin de mediul academic.

Cu toate acestea, există istoria ca știință de care se ocupă cercetătorii profesioniști. Unele dintre elementele ei sunt predate în instituțiile de învățământ superior. Aici se poate vorbi despre anumite probleme și ambiguități în interpretarea ei. Știința istorică este, desigur, mai obiectivă decât istoria didactică, deși are aceleași cusururi și în ce privește schematismul sau ideologizarea excesivă. Există însă și unele tendințe pozitive: dorința de a înțelege evenimentele istorice, de a auzi argumentele oponentilor (ceea ce nu înseamnă neapărat să fie de acord cu aceștia).

Este de menționat faptul că problemele cu care se confruntă aceste sisteme diferite de cunoaștere istorică sunt diferite. Pentru cercetătorii profesioniști din diferite părți ale graniței deja a devenit actuală necesitatea studiilor mai aprofundate ale proceselor istorice în condițiile unui dialog reciproc. Nu sunt un idealist absolut care ar considera că istoricii din diferite părți ale frontierelor ar produce o istorie comună. Nu, fiecare parte își va păstra emotivitatea națională și uneori spectrul ideologic al evenimentelor. În acest caz, ar fi absolut realist să se dezvolte niște principii de abordare comună, criterii comune de evaluare a problemelor studiate. Cercetarea comună și dialogul științific ar apropia considerabil părțile în cadrul unor viziuni de compromis.

Autorii din diferite părți ale granițelor ar trebui să folosească atât abordări metodologice tradiționale, cât și cele noi. Aceasta pentru a studia subiecte de interes comun, care se referă, în primul rând, la o examinare mai detaliată a intereselor geopolitice, strategice și economice ale țărilor care au jucat un rol decisiv în anumite evenimente de la începutul celui de-al Doilea Război Mondial și nu numai. Ar fi necesar, pe lângă abordările metodologice tradiționale, să fie aplicat și conceptul sinergic. De asemenea este important ca în analiza evenimentelor istorice să se țină cont de normele dreptului internațional în vigoare în perioada respectivă, deoarece acestea pot constitui unele criterii de evaluare comune care vor depăși, într-o anumită măsură, componenta național-emoțională și implicarea politică a cercetătorilor din diferite țări. Fără îndoială, folosind pentru analiza istorică metode care au devenit deja populare, așa ca cele istorico-descriptive, istorico-comparative, problematiko-cronologice, logico-intuitive, analitico-prognostice, retrospective și discursive, trebuie să ne ghidăm în același timp de principiile obiectivității și a dovezilor.

Pentru istoria didactică școlară primul pas în acest sens ar fi eliminarea din manualele școlare a unor declarații incorecte (care deseori nu au o bază științifică) cu privire la popoarele/țările vecine sau la reprezentanții grupurilor etnice din țară. De exemplu, când este descris cel de al Doilea Război Mondial, practic toți istoricii consideră că este cel mai sângeros și cel mai tragic eveniment din istoria umanității.

În schimb, în analiza cauzelor și a naturii războiului apare o sumedenie de interpretări contradictorii.

În interpretarea istoriei (în special a celei didactice) sunt folosiți termeni cu coloratură națională, cum ar fi: „pământurile ucrainene”, „pământurile poloneze”, „pământurile românești” sau chiar mai mult – „pământurile primordiale rusești” (în timp ce limitele cronologice ale acestor „pământuri primordiale” nu sunt întotdeauna specificate, adică nu se știe când a început primordialitatea).

Din păcate, și în istoriografia ucraineană (vorbesc în primul rând despre aceasta, pentru că, în calitate de cetățean al Ucrainei, consider că orice critică trebuie să înceapă de la sine) găsim adesea că Armata Roșie a eliberat pământurile vest-ucrainene și vest-belaruse, a eliberat Basarabia și a reunit nordul Bucovinei cu URSS.

Dacă, totuși, încercăm să analizăm aceste evenimente în termenii dreptului internațional, atunci vedem un act de agresiune al URSS contra teritoriilor unor state suverane (Polonia, Finlanda, Letonia, Lituania, Estonia, România). Acest lucru, însă, nu înseamnă că victimele unei agresiuni nu ar fi putut fi însăși agresori într-un alt episod (anterior sau următor).

Așadar, am ajuns la aspectele problematice pentru relațiile ucraineano-române ale istoriei celui de-al Doilea Război Mondial, care și astăzi sunt factori de sensibilitate în relațiile bilaterale. În primul rând, ele sunt legate de problemele Basarabiei și ale nordului Bucovinei, care au fost alipite la URSS în vara anului 1940, ca urmare a înțelegerilor secrete sovieto-germane privind împărțirea sferelor de influență. Această alipire a fost efectuată ca urmare a unei operațiuni militare, efectuate de Frontul de Sud, special creat în acest scop din unități ale Districtului Militar Special Kiev și ale Districtului Militar Odesa. Totodată, a fost folosit un imens aparat propagandistic pentru a informa populația.

În istoriografia diferitor țări aceste evenimente sunt interpretate din poziții diferite, uneori diametral opuse.

Prin aceste acțiuni, ca și în cazul celor produse față de statele menționate mai sus, de către URSS a fost încălcat un set de obligațiuni internaționale, și anume:

- Pactul Briand-Kellogg sau Pactul de la Paris – Tratatul multilateral pentru renunțarea la război ca instrument de politică națională (27 august 1928);
- Protocolul de la Moscova, prin care semnatarii lui, URSS, Estonia, Polonia, Letonia și România, urgentau intrarea în vigoare, în ceea ce le privea, a Pactului Briand-Kellogg (9 februarie 1929);
- Convenția de la Londra de definire a agresiunii (5 iulie 1933).

Dacă analizăm aceste evenimente și încălcările normelor dreptului internațional din perioada respectivă, ele sunt, prin logica hibridității, foarte asemănătoare cu acțiunile Federației Ruse în Crimeea. Atunci când încercăm să nu observăm natura și instrumentele politicii externe ale URSS la începutul celui de-al Doilea Război Mondial, tolerăm, fără să vrem, politica agresivă a Rusiei din momentul de față.

Cel mai mult „greșește” în interpretarea oricărui eveniment istoric Federația Rusă, numind orice acțiune proprie ca fiind eliberare. Nu mai vorbim aici de directiva Direcției Principale Politice a Armatei Roșii nr. 0140 din 21 iunie 1940. În respectiva decizie, pe lângă temele de informație politică și conversații, care urmau să fie organizate pentru soldații și comandanții inferiori ai Armatei Roșii, cum ar fi datoria militară, disciplina, trădarea Patriei, relațiile URSS cu România, se menționa: „Războaie drepte și nedrepte. Orice război purtat de statul muncitorilor și al țăranilor este un război drept, un război de eliberare”.

Poate din acest motiv istoriografia actuală rusă încearcă să separe Marele Război pentru Apărarea Patriei de cel de-al Doilea Război Mondial. Or, este destul de neplăcut să analizăm natura acțiunilor militare ale URSS la începutul războiului și după iunie 1941, definind rolul URSS în această conflagrație în diferite perioade. Cu alte cuvinte, suntem nevoiți să recunoaștem că la începutul războiului URSS a fost un agresor față de mai multe țări.

Referitor la rezultatele celui de-al Doilea Război Mondial, precizăm că rezultatul conflagrației a fost distrugerea nazismului (fascismului) la nivel de stat. Și este un lucru pozitiv. Cu toate acestea, în opinia noastră, orice speculații în legătură cu această problemă sunt inadmisibile. Victoria asupra Germaniei naziste este un merit nu numai al URSS sau, mai nou, nu doar a Federației Ruse. Oare nu au contribuit în mod semnificativ și celelalte popoare ale URSS și alte țări ale Coaliției antihitleriste la acest proces? Oare au obținut popoarele „eliberate” de URSS libertatea?

Ucraina a intrat în comunitatea mondială cu intenția de a trăi în bună vecinătate cu toate statele iubitoare de pace. Bazându-se pe sistemul tratatelor internaționale, în primul rând, Tratatul de la Helsinki și Declarația de la Paris, Kievul își construiește relațiile cu vecinii săi pe baza principiilor inviolabilității frontierelor și neamestecului în afacerile interne ale altui stat. Anume de aceea astăzi este necesar să avem o nouă viziune asupra problemei menținerii status quo-ului teritorial în Europa Centrală și de Sud-Est. Este un subiect actual nu numai pentru Ucraina, ci și pentru majoritatea statelor Europei Centrale și de Sud-Est. Din aceste considerente, un studiu detaliat al problemelor apărute în legătură cu schimbările fundamentale pe continentul european, și anume: restabilirea statalității pentru statele baltice, nașterea unor state independente din cadrul fostei URSS (Ucraina, Belarus, Georgia și R.Moldova ș.a.), are o importanță deosebită pentru menținerea stabilității și păcii. Și noi, după părerea mea, nu ar trebui să urmărim istoriografia rusă, care interpretează dreptul internațional din punct de vedere al propriului său interes, deoarece, în apărarea „lumii ruse”, noi deja ne pregătim rolul de victime. În schimb, elaborarea unei poziții comune cu statele europene ne va permite să creăm un front comun pentru rezistența față de banditism și piraterie în relațiile internaționale.

SUMMARY

In the times of the establishment of the post-communist independent states and their entrance into the European and world communities as equal partners, there is a necessity to build relations between neighbouring countries on the principles of mutual respect, trust and co-operation. This process can be facilitated through an objective reflection of the historical past, especially of those aspects that were prior put to silence or analysed only from one side.

Ukraine has entered the world community with an intention to live as a good neighbour with all peace-loving countries. Based on the international treaties' system, primarily the Treaty of Helsinki and the Declaration from Paris, Kyiv builds its relations with the neighbours on the principles of non-violation of the borders and lack of intrusion into the internal affairs of other countries. That is why, especially nowadays, we need to have a new vision on the problem of maintaining the territorial status-quo in Central and Southeastern Europe.

LA INTERSECȚIA CIVILIZAȚIILOR: ORAȘUL CERNĂUȚI ÎN ANII PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL (1914-1918)

Alexandru Rusnac*
Cernăuți

Au trecut mai mult de o sută de ani de la sfârșitul Primului Război Mondial, iar umanitatea continuă să cerceteze cauzele, împrejurările deosebite și consecințele lui. Până în prezent au fost organizate numeroase conferințe științifice, au fost publicate articole și monografii, au avut loc acțiuni de comemorare a victimelor din perioada marelui război. Toate acestea demonstrează încă o dată că acest conflict militar a produs schimbări profunde în distribuția geopolitică a forțelor și în economia mondială, a cauzat pierderi de milioane de vieți omenești, amplificând în continuare suferința umană și aprofundând cataclismul social prin turbulențe politice. În același timp, vom constata cu tristețe faptul că și în secolul XXI există încă multe state/regimuri de guvernare, care preferă să rezolve problemele lor strategice prin metodele epocilor trecute, aducându-ne, astfel, în fața unor noi amenințări majore. Și, din păcate, unele popoare care au fost implicate în acel război sunt impuse să lupte și în prezent, doar pentru a se apăra de agresor. La fel ca și acum o sută de ani, cernăuțenii de diferite naționalități se confruntă astăzi cu un război... Unii – în tranșeele din regiunile Lugansk sau Donețk, alții – în orașul Cernăuți, ajutându-i cu toate mijloacele avute la dispoziție pe luptătorii care se opun agresiunii ruse. O situație asemănătoare a fost acum un secol, când toți se aflau pe „linia mării rupturi”¹. Anume așa este calificat de către unii cercetători locul de intersecție a civilizațiilor.

Despre Bucovina în perioada „măcelului mondial” au fost publicate numeroase articole, cele mai multe fiind semnate de V. Botușanski², V. Zapolovski³, I. Piddubni⁴, O. Olievski⁵, P. Klishcinski. În acest articol vom încerca să evidențiem unele aspecte locale din perioada Primului Război Mondial. În timpurile noilor confruntări, lecțiile trecutului ar trebui să fie un fel de vaccin împotriva încercărilor de a mutila adevărul istoric în interesul noii politici internaționale agresive.

Contradicțiile dure ireconciliabile între marile puteri ale Europei și alte continente, unite în blocuri politico-militare puternice – Tripla Alianță și Antanta – au fost principalele motive care au determinat declanșarea Primului Război Mondial. „Războiul pentru încheierea tuturor războaielor” era purtat pentru a domina sferile de influență, piețele de desfacere și materii prime. Se lupta pentru redistribuirea lumii deja divizate. Bucovina, aflată în componența Imperiului Austro-Ungar, a intrat în Marele Război de partea Puterilor Centrale, fiind implicată în acțiunile militare împotriva trupelor ruse. Cernăuțiul a supraviețuit trei ocupații rusești în anii Primului Război Mondial, iar locuitorii orașului au fost supuși represiei atît din partea autorităților austriece, cît și din partea autorităților ruse de ocupație.

Dar, în cazul Bucovinei, apăruse o altă problemă presantă: popoarele băștinașe care locuiau pe teritoriile diferitelor state au fost despărțite. Prin urmare, în armatele implicate în acel război, soldatul ucrainean „rus” a trebuit să lupte împotriva „austriacului” ucrainean și invers; soldatul român din armata „austriacă” trebuia să împuște moldoveanul „rus” și românul din România⁶.

* **Alexandru Rusnac** este doctor în istorie, lector la Universitatea Națională „Iuri Fedkovici” din Cernăuți. Autor a peste 100 de studii științifice despre istoria Bucovinei și a Basarabiei în secolele XIX-XX. Președintele Centrului de Cooperare Regională „Dialog”.

Înainte de a intra în descrierea luptelor și consecințelor acestora, vom specifica faptul că până la declanșarea războiului, pe teritoriul Cernăuțiului, care era un oraș de frontieră a Imperiului Austro-Ungar, exista un număr semnificativ de trupe și echipamente militare (73% din totalul trupelor din Bucovina)⁷: brigada de infanterie nr. 59, depozite cu echipamentul militarilor în termen, un spital și o farmacie militară, regimentul 41 de infanterie, un regiment de cavalerie grea, regimentul 33 de artilerie de câmp, echipa de completare a personalului, o judecătorie, divizia 43 de apărare teritorială, brigada 86 teritorială, regimentul 22 de miliție teritorială cu un comandament de recrutare, un spital, jandarmeria districtuală nr. 13, miliția populară⁸. Pe fundalul intensificării activității consulatului rus, care răspândea idei rusofile, concentrarea unui număr mare de militari în orașul Cernăuți constituia, într-o anumită măsură, o garanție a menținerii păcii și stabilității⁹.

Autoritățile și cercurile politice austro-germane din Cernăuți au reacționat la actul de declanșare a războiului printr-o campanie patriotică entuziasmată sub lozinca: „Österreich über Alles” („Austria mai presus de toate”)¹⁰, scria gazeta „Czernowitzer Tagblatt” din 28 iulie. În articolul „Exaltarea militară din Cernăuți” din 30 iulie 1914, se informa că în seara zilei de 29 iulie, peste o mie de locuitori ai orașului au mers pe străzile Cernăuțiului, strigând sloganuri patriotice întru susținerea împăratului. Lângă clădirea administrației teritoriale a fost intonat imnul și au răsunat urale la adresa împăratului. Președintele administrației teritoriale a ținut un discurs patriotic, exprimându-și bucuria pentru susținerea împăratului și a războiului din partea cernăuțenilor¹¹.

Pentru a demonstra fidelitate Austriei și susținere împăratului, la primăria orașului Cernăuți s-a desfășurat o ședință extraordinară în data de 30 iulie. La acel moment, la ora 8 seara, în fața primăriei se adunaseră până la 3 mii de cernăuțeni. Orchestra militară a început să cânte melodia „O, Austria mea!” Au sosit și unități militare cu drapele. Într-o atmosferă de solemnitate, răsunau discursuri cu tonalități patriotice, apeluri la unitate și la susținerea împăratului și a războiului: „Să ne unim ca frații într-o uniune, indiferent de națiune, confesiune și statut social, să fim pregătiți

să ne aducem sacrificiile cu prețul sângelui pentru împărat și patrie, să-i cerem lui Dumnezeu s-o ajute în obținerea victoriei”. Ulterior, mii de orașeni ce purtau torțe au fost însoțiți de orchestra militară spre clădirea Administrației teritoriale și spre statuia „Austria”, unde au fost rostite discursuri de fidelitate Austriei în limbile: germană, ucraineană, română, poloneză și ebraică¹².

Pe de altă parte, din primele zile ale războiului orașenii au început să se confrunte cu dificultăți, cauzate de creșterea prețurilor și speculațiilor comerciale, au fost puse interdicții la micul comerț și restricții la retragerea fondurilor de la bănci, toată corespondența era cenzurată, primarul orașului cerea respectarea cu strictețe a ordinii și a disciplinei în perioada de mobilizare a populației¹³, au fost anulate sărbătorile și zilele de odihnă la întreprinderi, au apărut instanțe militare¹⁴. A fost creat „blocajul sistemului de spionaj”¹⁵.

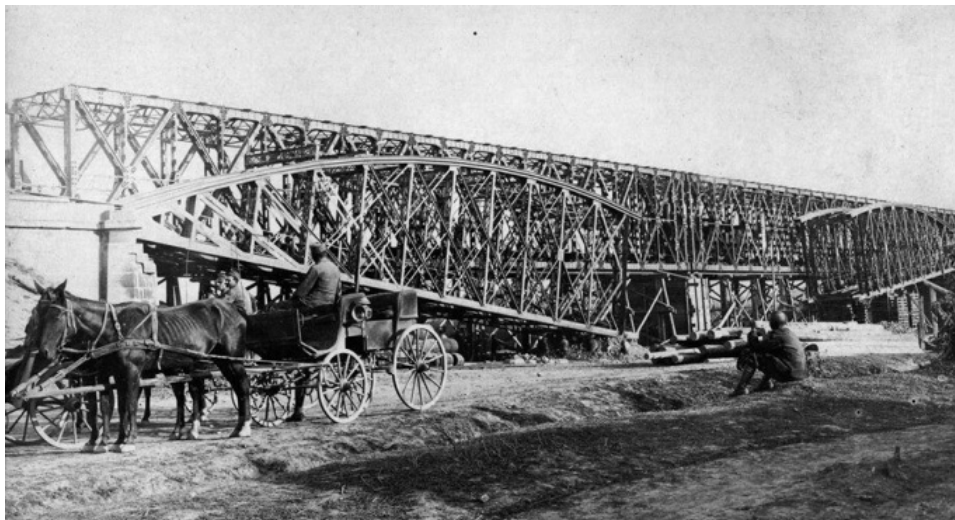
Dar adevăratele orori ale războiului în Cernăuți avuseseră loc ceva mai târziu. La 31 august 1914, trupele austriece în retragere au aruncat podurile de cale ferată și autostradă peste râul Prut. La 2 septembrie 1914 militarii ruși au intrat în Cernăuți¹⁶. În a doua jumătate a lunii octombrie, unitățile austriece au reușit să elibereze orașul, dar la 23 noiembrie 1914, trupele rusești au lansat o ofensivă și din nou Cernăuțiul a căzut în mâinile lor. Cu toate acestea, suferind puternice lovituri, la 17 februarie 1915 trupele ruse au părăsit orașul cu pierderi semnificative¹⁷. La 18 iunie 1916, Cernăuțiul a intrat sub conducerea forțelor ruse de ocupație¹⁸, astfel încât trupele austro-ungare au reușit să ia orașul abia la 3 august 1917¹⁹.

Jurnalistul ziarului din Cernăuți „Czernowitzer Tagblatt”, Julius Weber²⁰, a descris în detaliu toate cele trei „lovituri dure” asupra Cernăuțiului în perioada invaziei rusești. În special, înainte de prima ocupație a orașului „până la 30 august, numărul refugiaților care au părăsit Cernăuțiul atingea cifra de 10 mii de persoane. Ceilalți, care au rămas, erau siguri că orașul va fi predat temporar inamicului, fără lupte. La 30 august, aparatul administrativ a părăsit orașul și s-a mutat la Vatra Dornei. Cernăuțiul intrase în panică”²¹. Refugiații plecau spre Austro-Ungaria și România²².

În data de 2 septembrie 1914, la cererea comandamentului rus, burgomistrul (primarul) S. Weisselberger a luat cheile Magistratului din Cernăuți și într-un echipaj cu un steag alb, însoțit de alte echipaje cu 6 membri ai magistratului și consulului român, au ajuns în apropierea râului Prut. Pe liniile de cale ferată distruse el a intrat în fabrica de zahăr de la Jucika, unde a predat cheile trupelor rusești. În seara zilei de 2 septembrie, cu melodii de orchestră și cântece ale cazacilor de pe Don, trupele ruse au intrat în oraș, trecând pe lângă clădirea primăriei de pe strada principală. Pe treptele primăriei se aflau membrii Magistratului, în frunte cu Mitropolitul Vladimir de Repta împreună cu preoți ortodocși și reprezentanți ai altor confesiuni. Sosiră generalii ruși Pavlov, Arutiunov și un grup de ofițeri. Pe treptele primăriei, Arutiunov a spus: „Prin mila lui Dumnezeu, în numele țarului proclam orașul Cernăuți alipit la Imperiul Rus”²³.

Comandamentul rus a ordonat orașului să plătească în 24 de ore o contribuție de 600 mii de ruble aur și argint, drept despăgubiri pentru banii plătiți de către locuitorii orașului Kamenet-Podolsk, invadat cu câteva săptămâni în urmă de trupele austriece ale generalului Bauman, care a luat 200 de mii de ruble în aur și argint. Arutiunov i-a amenințat: „Dacă suma totală a despăgubirilor nu va fi adunată până mâine după-amiază, la ora 5, mă eschivez de la orice responsabilitate pentru comportamentul trupelor și cu ajutorul armelor voi distruge complet orașul”²⁴. Datorită îndelungatelor

negocieri ulterioare și a elocvenței Mitropolitului Vladimir de Repta, care a subliniat înrudirea prin credință și a implorat un comportament milostiv față de populație – suma despăgubirilor de război a fost redusă la 300 de mii de ruble²⁵.

Dar aceasta nu a salvat orașul de la jafuri și distrugeri. În amintirile sale, Julius Weber notează: „...visteria orașului, care avea fonduri modeste la acel moment, a fost golită. Dictatura conducătorilor ruși devenise de nesuportat, populația civilă era nevoită să îndure comportamentul brutal al soldaților. Și dacă autoritățile militare se ascundeau sub masca respectării regulilor dreptului internațional în revendicările lor, atunci hoardele de cazaci împreună cu soldații obișnuiți s-au declarat în afara legii și acționau întocmai ca niște tâlhari... Enumerarea furturilor și tâlhăriilor, amenințarea proprietarilor privați și a celor publici ar putea completa paginile unei cărți voluminoase, în rezumatul căreia va fi reținută doar tendința de a devasta și de a nimici totul în jur. Cavaleria rusă este nemulțumită de condițiile din cazărmi și caii sunt aduși în interiorul gării de trenuri, unde sala de așteptare a fost transformată într-un grajd. Mobilierul și obiectele din interior erau folosite drept lemn de foc. A fost distrus totul ce era în sediul principal al oficiului poștal. Gimnaziul de stat nr. 1 devenise imaginea adevărată a infracțiunii devastatoare a vandalilor... Din primărie au fost scoase steagurile și emblemele vechi, încărcate în căruțe și duse în Rusia ca trofee ale victoriei.

Cazacii aveau scenariul lor de jefuire. Intrau ca tâlharii în locuințele orașenilor și le cereau bani, dacă proprietarii se împotriveau, vandalii jefuiau în văzul locatarilor toate bunurile din casă. Lucrurile furate erau ulterior vândute în oraș. Deseori, la piața centrală din oraș – ceea ce era deja culmea ridicolului – cazacii vindeau lucrurile furate: blănuri scumpe, perne, lenjerie rafinată, tacâmuri foarte scumpe”²⁶.

La 3 septembrie, căpitanul Kirienko, numit comandant militar al orașului și cazat în primărie, a publicat ordinul comandamentului rus. Temporar, guvernator al Bucovinei a fost numit Navroțki, fiind înlocuit la 15 septembrie de către S. Evreinov, din ordinul căruia burgomistrul Weisselberger și unii membri ai magistratului au fost arestați și trimiși în Siberia. La 16 septembrie, Evreinov l-a numit în fruntea primăriei

pe avocatul său, Temistocle Bocancea. În magistrat a fost interzisă limba germană și orice activitate a societăților publice. Sunt create forțe de poliție în frunte cu Lazarev. Spitalul Crucii Roșii cu mulți ostași răniți era găzduit de reședința Mitropoliei Bucovinei²⁷.

După cum menționează V. Zapolovski în articolul său, în perioada de ocupație rusă locuitorii Cernăuțiului se confruntau cu o lipsă totală de bani, oficialii austriece din acea vreme, femeile, copiii și pensionarii erau într-o situație nevoiașă. Problema a fost rezolvată într-un mod original. Guvernatorul Evreinov a permis cernăuțenilor să primească sume de bani din partea autorităților austriece prin intermediul Consulatului României, un merit deosebit revenindu-i secretarului de la consulat G. Gallin²⁸.

După retragerea trupelor ruse din Cernăuți, în piața din fața primăriei a fost organizat un miting al populației locale (cei mai mulți erau vorbitori de germană) cu discursuri în spiritul patriotismului austriac. La 22 octombrie, comandantul orașului Iaskevici a demis conducerea orașului, înlocuind-o cu un comisar guvernamental: A. Norst și doi adjuncți. După 10 zile, Moritz Barleon a fost numit primar²⁹. În această perioadă, orașul era bântuit de sărăcie. Pentru rezolvarea nevoilor populației din Cernăuți, statul a alocat 30 de mii de coroane, dintre care 10 mii au fost cheltuite pentru organizarea de cantine pentru cei săraci și distribuției pâinii, celelalte 20 de mii de coroane urmând să fie cheltuite pentru șomerii săraci și acordarea de locuri de muncă. Cantinele au început să funcționeze de la 10:30 și fiecare orășean sărman primea o farfurie cu supă fierbinte și o felie de pâine. Zilnic peste 2 mii dintre cei mai săraci cernăuțeni erau hrăniți la aceste cantine sociale³⁰.

La sfârșitul lunii noiembrie trupele ruse au intrat din nou în Cernăuți, iar magistratul în frunte cu burgomistrul Barleon s-a refugiat la Viena, unde acționa și Dieta Bucovinei, condusă de baronul Hurmuzaki. Orașul a fost supus jafurilor și mulți dintre locuitori, în special evrei, au fugit, salvându-se de la actele de violență. Noul burgomistru a fost numit doctorul Hostiuc, iar funcțiile de comandant al orașului sunt îndeplinite de maiorul cazacilor ruși, Astahov, căruia i s-a oferit o cameră în primărie. La Cernăuți a fost introdusă ora Sankt-Petersburgului³¹.

În februarie 1915 Cernăuțiul este eliberat de trupele austriece. Peste tot se restaurează și se revine la simbolurile austriece, iar Maximilian Krol a fost numit temporar șef al magistratului. Se instaurează un regim sever prin introducerea restricțiilor la vânzarea produselor alimentare. Populația suferea de foame. La 17 august 1915 în orașul Cernăuți este introdusă starea de război. S-a dat ordin cu privire la lichidarea tuturor denumirilor (hoteluri, restaurante, cafenele etc.) ce aveau numele orașelor din țările Antantei. Este restabilită activitatea instanțelor militare³².

În iunie 1916 Cernăuțiul este ocupat pentru a treia oară de trupele ruse. La dorința autorităților ruse, primăria numește și demite de mai multe ori burgomistrul: Șandru, Miculi, Macovei, Vitic și mulți alții. Magistratul este nevoit să organizeze puncte de alimentare pentru populația flămândă³³. Despre ultima invazie a rușilor la Cernăuți în timpul Primului Război Mondial (dar nu ultimul din acel secol) scrie cel mai elocvent în amintirile sale jurnalistul Weber pe care le întitulează „Barbarism la Universitatea din Cernăuți”: „Parțial sau total, rușii au jefuit localul profesorilor, cărțile și manuscrisele fiind folosite pentru aprinderea focului. Institutele de geologie, chimie, fizică și metrologie din cadrul Universității au suferit pagube considerabile. La Institutul de Zoologie, rușii au băut spirtul din vasele cu broaște, șerpi etc., au stricat o mulțime de materiale didactice. La câteva zile de la invazia rusă, orașul este vizitat

cu o misiune specială de un grup de savanți din Kiev, Moscova și Petrograd, care au examinat minuțios dacă aceste institute sunt dotate cu echipamente de cercetări. După această vizită, echipamentul modern al laboratorului institutului de chimie a ajuns la Kiev, unde, cum s-a constatat ulterior, a fost folosit pentru cercetări în pirotehnie. În conformitate cu dreptul internațional, confiscarea echipamentelor și dispozitivelor științifice din instituțiile de învățământ era interzisă, întrucât erau echivalate cu proprietate privată”³⁴.

În urma Revoluției din februarie 1917, în orașul Cernăuți a fost lichidată administrația țaristă și înlocuită cu un Guvern provizoriu. Soldații ruși aveau o libertate fără precedent, orașul fiind supus unei adevărate anarhii. După înfrângerea din luna iunie, armata rusă se retrage din oraș și la începutul lunii august 1917 părăsește Cernăuțiul, jefuind și incendiind multe clădiri și bunuri în calea lor³⁵.

La 27 noiembrie 1917, la sediul Camerei de Comerț și Industrie comandamentul armatei a 8-a rusă a semnat un armistițiu cu comandamentul armatei austro-ungare pe sectorul bucovinean al frontului austro-rus. Luptele din apropierea Cernăuțiului au încetat³⁶.

Din cauza războiului, orașul a suferit mari pierderi umane și materiale: mii de bucovineni au fost uciși, mulți au devenit invalizi. Au apărut zeci de mii de refugiați. În aprilie 1918, în provinciile din vestul Austriei se aflau 80 de mii de refugiați. Când armata rusă a părăsit Cernăuțiul în luna august 1917, în oraș rămăseseră doar 37 de mii de locuitori. Orașul a fost puternic distrus: 215 clădiri importante, inclusiv 47 de întreprinderi industriale și instituții publice. Pierderile totale ale orașului Cernăuți au fost estimate la valoarea de 20 de milioane de coroane³⁷.

Autoritățile austriece, care s-au întors în oraș, au încercat să renoveze obiectele industriale și cele de menire socială și culturală. În primăvara anului 1918 a fost ridicată starea de asediu. În postul de guvernator a fost numit temporar Ivan Minkuș. Situația din oraș era dezastruoasă, mai cu seamă în primăvara anului 1918: foame, șomaj, sărăcie... Populația nemulțumită organiza greve și proteste împotriva foametei³⁸.

Ulterior, ca urmare a înfrângerii Austro-Ungariei în Primul Război Mondial și destrămării imperiului, la Cernăuți au loc evenimente importante, diverse întruniri, la care locuitorii orașului și Bucovinei încercau să determine soarta ținutului și a orașului³⁹. Astfel, la 13 octombrie 1918, partidele politice ucrainene din Bucovina se întrunesc într-o conferință, care decide să delimiteze teritoriul Bucovinei în partea ucraineană și în partea română, pentru a fi alipite ulterior la acel stat, la care va dori populația bășinașă⁴⁰. Împotriva divizării teritoriului Bucovinei pe principii naționale s-au pronunțat reprezentanții celor mai influente mișcări românești, care au convocat la Cernăuți în data de 27 octombrie 1918 o adunare națională (Constituanta) și au creat Consiliul Național Român, care a protestat împotriva împărțirii Bucovinei, anunțând că întregul teritoriu este românesc și se unește „cu celelalte țări românești într-un stat independent”⁴¹. În data de 3 noiembrie 1918, la Cernăuți se desfășoară Adunarea Populară a ucrainenilor (până la 10 mii de persoane), cu reprezentanți din orașele și satele ucrainene din ținut, care hotărăsc să unească partea ucraineană a Bucovinei cu estul Galiției și nord-estul Transcarpatiei într-un stat ucrainean. Acest teritoriu al Bucovinei trebuia să fie administrat de Consiliul Național al Ucrainenilor de la Lvov, căruia i se solicita elaborarea unei constituții, prin respectarea drepturilor tuturor naționalităților care locuiau aici⁴². La 6 noiembrie, comunitatea locală a preluat în mod pașnic puterea de la ultimul guvernator austriac Etzdorf și a intrat în

sediul Administrației ținutului. În numele ucrainenilor protocolul corespunzător a fost semnat de O. Popovici, I. Semaka și M. Spânul, din partea românilor – A. Onciul⁴³, dar în ziua încheierii Marelui Război, în data de 11 noiembrie 1918, armata României regale a intrat în Cernăuți⁴⁴. Ținutul a fost alipit la România regală pentru o perioadă de 22 de ani.

Odată integrat în hotarele României Mari, orașul Cernăuți își păstrează statutul de municipalitate și se transformă într-un important centru administrativ⁴⁵. Din noiembrie 1918, orașul este condus de un primar. Continuau să funcționeze vechile organe de administrare și legislația austriacă⁴⁶. Schimbările în structurile de administrare au intervenit în conformitate cu noile legi adoptate în rezultatul unificării legislative din țară. Primul primar al orașului devine părintele G. Șandru. Consilierul consistorial a condus orașul în perioada 1918-1919 și 1920-1922⁴⁷, fiind succedat de politicianul de renume T. Simionovici. Nicu baron de Flondor a fost primar al orașului Cernăuți în 1920 și în anii 1922-1926⁴⁸.

Revenind la tema principală a articolului nostru, vom constata că anii Primului Război Mondial au adus durere și suferință în inimile miilor de locuitori ai Cernăuțiului, mulți dintre ei fiind impuși să abandoneze pentru totdeauna casele lor. Însă cele mai oribile au fost vremurile celor trei perioade de ocupație a orașului de către trupele ruse. În sfârșit, făcând o comparație cu războaiele de astăzi în care este implicată Rusia, termenul de „ocupație rusă” devine extrem de actual pentru foarte mulți dintre noi. Doar conceptul de „lume rusă” se pare a nu avea granițe clare, iar cernăuțenii nu doresc să ajungă vreodată în capcanele ei. Mai ales că avem o experiență amară a trecutului...

Traducere din limba ucraineană de Leonid Parpauț

NOTE

- 1 S. Huntington, *Ciocnirea civilizațiilor* (The Clash of Civilizations), Moscova, Editura ACT, 2003, p. 243.
- 2 V. Botușanski, *Orașul în perioada stăpânirii austriece*, în „Cernăuți: Istorie și contemporaneitate”, Cernăuți, Editura „Zelena Bucovina”, 2009, p. 147-154.
- 3 V. Zapolovski, S. Osaciuc, *Pe urmele războiului uitat 1914-1918 în Bucovina: Schiță militar-istorică, morminte militare din perioada Primului Război Mondial în nordul Bucovinei și starea lor*, Cernăuți, „Molodyi bukovineț”, 1998, 47 p.; V. Zapolovski, *Bucovina în ultimul război al Austro-Ungariei*, Cernăuți, Editura „Zoloti litavri”, 2003, 242 p.; V. Zapolovski, *Orașul Cernăuți în îmbrățișările Primului Război Mondial*, în Revista independentă de culturologie „Ii”, 2009, nr. 56, <http://www.ji.lviv.ua/n56texts/zapolovskij1.htm> (accesat la 02.02.2020).
- 4 I. Piddubni, *Organizarea administrației Bucovinei / Guberniei Cernăuți în anii Marului Război*, în „Istoria dezvoltării organelor puterii de stat în regiunea Cernăuți”, Cernăuți, Editura „Bukrek”, 2014, p. 244-335.
- 5 O. Olievski, *Crimele de război ale armatei ruse în Bucovina în perioada Primului Război Mondial*, în „Materialele celei de a IV-a Conferințe Bucovinene Internaționale de Istorie, consacrată împlinirii a 125 de ani de la fondarea Universității Naționale din Cernăuți, 5 octombrie 2000, Cernăuți”, Cernăuți, Editura „Zoloti litavri”, 2001, p. 303-305.
- 6 *Bucovina în contextul relațiilor europene internaționale (de la origini până la mijlocul secolului al XX-lea)*, Cernăuți, Editura „Ruta”, 2005, p. 300.
- 7 Volodimir Botușanski, *Orașul în perioada stăpânirii austriece ...*, p. 148.
- 8 I. Bornemann, P. Tiefenthaler, R. Wagner, Czernowitz. *Eine Stadt im Wandel der Zeit mit besonderer Berücksichtigung ihres deutschen kulturellen Lebens*, München, Stuttgart, 1988, p. 23-24.
- 9 V. Botușanski, *Orașul în perioada stăpânirii austriece ...*, p. 148.
- 10 „Czernowitzer Tagblatt”, 1914, 28 Juli.
- 11 „Czernowitzer Tagblatt”, 1914, 30 Juli.
- 12 „Czernowitzer Tagblatt”, 1914, 31 Juli.
- 13 V. Botușanski, *Orașul în perioada stăpânirii austriece ...*, p. 149-150.
- 14 I. Piddubni, *Organizarea administrației Bucovinei...*, p. 245.
- 15 *Bucovina în anii Primului Război Mondial 1914-1918. Documente*, Cernăuți, Editura „Tehnodruk”, 2014, p. 29
- 16 *Bucovina: schiță istorică*, Cernăuți, Editura „Zelena Bucovina”, 1998, p. 200.
- 17 *Bucovina: schiță istorică...*, p. 201.
- 18 *Bucovina: schiță istorică...*, p. 202.
- 19 *Bucovina: schiță istorică...*, p. 203.
- 20 J. Weber, *Ocupația rusă a orașului Cernăuți*, Cernăuți, Editura „Knigi - XXI”, 2016, 136 p.
- 21 J. Weber, *Ocupația rusă a orașului Cernăuți...*, p. 12.
- 22 I. Piddubni, *Organizarea administrației Bucovinei...*, p. 247.
- 23 J. Weber, *Ocupația rusă a orașului Cernăuți...*, p. 16-24.
- 24 J. Weber, *Ocupația rusă a orașului Cernăuți...*, p. 28.
- 25 J. Weber, *Ocupația rusă a orașului Cernăuți...*, p. 29-30.
- 26 J. Weber, *Ocupația rusă a orașului Cernăuți...*, p. 41-42.
- 27 V. Botușanski, *Orașul în perioada stăpânirii austriece...*, p. 150-151.
- 28 V. Zapolovski, *Orașul Cernăuți în îmbrățișările Primului Război Mondial...*
- 29 „Czernowitzer Tagblatt”, 1914, 28 Oktober.

- 30 V. Zapolovski, *Orașul Cernăuți în îmbrățișările Primului Război Mondial...*
- 31 V. Botușanski, *Orașul în perioada stăpânirii austriece ...*, p.151.
- 32 „Czernowitzer Tagblatt”, 1915, 15 August.
- 33 V. Botușanski, *Orașul în perioada stăpânirii austriece ...*, p. 151-152.
- 34 J. Weber, *Ocupația rusă a orașului Cernăuți...*, p. 115.
- 35 V. Botușanski, *Evenimentele revoluției din februarie (martie) 1917 în Cernăuți*, în „Bukovinski jurnal”, 1997, p. 1, p. 89-101.
- 36 „Czernowitzer Tagblatt”, 1917, 13 Dezember.
- 37 *Bucovina: schiță istorică...*, p. 205-206.
- 38 *Bucovina: schiță istorică...*, p. 213.
- 39 *Primul Război Mondial și soarta istorică a popoarelor din Europa Centrală și de Est: Materialele conferinței științifice internaționale, consacrată împlinirii a 80 de ani de la Vecea Populară Bucovineană (Cernăuți, 22-24 septembrie 1998)*, Cernăuți, Editura „Ruta”, 2000, p. 67-69.
- 40 *Bucovina: schiță istorică...*, p. 214-215.
- 41 *Vecea Populară Bucovineană. 1918-1993. Documentele și materialele conferinței științifice și practice, consacrată împlinirii a 75 de ani de la Vecea Populară Bucovineană din 3 noiembrie 1918*, Cernăuți, 1994, p. 106.
- 42 „Bucovina”, Cernăuți, 1918, 10 noiembrie.
- 43 O. Popovici, *Renașterea Bucovinei*, în „Bukovinski jurnal”, 1992, V. 2-3, p. 187-188.
- 44 E. Procopovici, *Sfârșitul stăpânirii austriece în Bucovina*, Cernăuți, Editura „Zoloti Litavri”, 2004, 80 p.
- 45 I. Piddubni, *Orașul în perioada interbelică*, în „Cernăuți: Istorie și contemporaneitate”, Cernăuți, Editura „Zelena Bucovina”, 2009, p. 162.
- 46 Ion Nistor, *Unirea Bucovinei. 28 noiembrie 1918. Studii și documente*, București, Editura „Cartea Românească”, 1928, p. 114.
- 47 O. Massan, I. Cehovski, *Cernăuți: 1408-1998: schițe ale istoriei orașului*, Cernăuți, Editura „Misto”, 1998, p. 42.
- 48 I. Piddubni, *Orașul în perioada interbelică ...*, p. 164.

SUMMARY

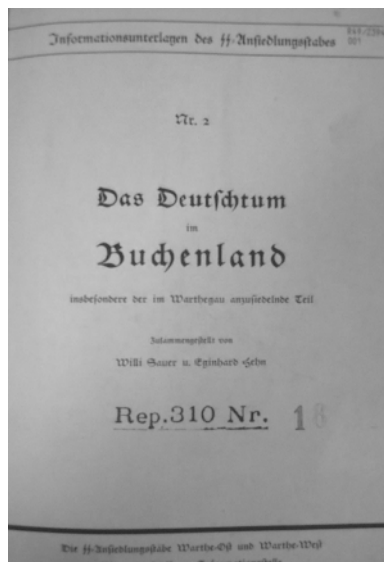
More than a hundred years have passed since the end of the World War I, yet the humanity keeps researching the causes, the extraordinary conditions and its aftermath. Numerous scientific conferences have been organised, articles and monographies have been published, commemoration ceremonies of the victims of the Great War have taken place up till now. All these demonstrate one more time, that the global military conflict has produced profound changes in the geopolitical distribution of the world forces and economy, has caused losses of millions of human lives, continuously amplifying the human suffering and deepening the social cataclysm through the political turbulences and many more.

The years of the World War I have caused pain and suffering in the hearts of thousands of inhabitants of Cernăuți, many of whom were forced to leave their homes forever. Yet, the most horrible were the years of the three episodes of Russian troops' occupation of the city. Finally, if we compare the phenomenon with many modern wars which involve Russia, the term of „the Russian occupation” becomes extremely actual for many of us, only the concept of „the Russian land” seems to have no clear borders, and the people of Cernăuți don't ever wish to become trapped by it, taking into consideration the bitter experience of the past.

SS ȘI ROLUL SĂU ÎN ORGANIZAREA ȘI MANIPULAREA ACȚIUNII *HEIM INS REICH*

Emilian Dranca*
Vatra Dornei

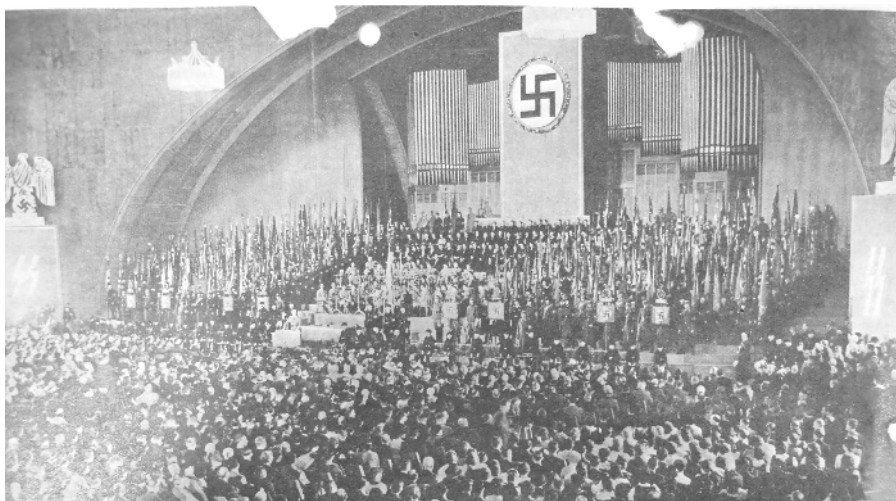
Ceea ce este în mod general numit drept „religie politică”¹, reprezintă convergența unor elemente foarte distincte. Astfel, ceea ce a stat la baza exterminării unei populații dintr-un anumit teritoriu², a crimelor în masă, a genocidului și ulterior a colonizării unei alte populații aduse de la sute de km distanță, a fost în primul rând ideologia și credința într-o nouă ordine mondială. Astfel, problema mutării populației de etnie germană (din Bucovina în Germania) nu este doar un capitol din istoria poporului german, deoarece ea implică spațiile unde acești etnici germani urmau să se stabilească. Așadar colonizarea etnicilor germani în spațiul cucerit a presupus implicit distrugerea Poloniei, a populației poloneze și exterminarea evreilor din Polonia, a ȝigănilor³ și a altor segmente ale populației din Europa de est care nu aveau loc în noua ordine stabilită de regimul nazist în Europa. Tot astfel Holocaustul, implicit exterminarea a șase milioane de evrei din Europa nu este doar un capitol din istoria Germaniei sau a poporului evreu. Holocaustul este un capitol din istoria omenirii, a culturii și a civilizației⁴. Acțiunea *Heim ins Reich* nu poate fi studiată independent de subiectul Holocaustului. Cele două teme sunt complementare, deoarece în timp ce regimul nazist transporta evrei, polonezi, ȝigani în lagărele de concentrare și exterminare, aducea în locul lor etnici germani din țările aflate în estul Europei. Această acțiune nu ar fi fost posibilă fără un aparat politico-militar foarte bine organizat și, în consecință, foarte eficient în realizarea scopurilor sale. Acest aparat a fost SS⁵.

În martie 1923 a fost constituită prima gardă personală a lui Adolf Hitler. În luna mai 1923 acest grup se numea *Stoßtrupp Adolf Hitler* și era condus de Joseph

* **Emilian Dranca** este doctorand la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj Napoca, sub coordonarea prof. emerit dr. Michael Shafir, cu o teză despre „Analiza regimurilor totalitare prin prisma conceptului de religie politică cu studiu de caz asupra etnicilor germani din Bucovina (1939-1945)”. A absolvit Masterul de Istorie la Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, Paris, Masterul de Politică la Universitatea din București. A beneficiat de Bursa „Lucian Blaga” a Institutului Cultural Român, burse de studiu DAAD la Freie Universität Berlin, burse Erasmus la Universitatea din Strasburg, Albert Ludwigs Universität, Freiburg im Breisgau, Humboldt Universität zu Berlin, CEEPUS la Wien Universität, precum și alte burse și stagii de cercetare în Franța, Germania, Polonia și Austria. Este fondatorul și coordonatorul festivalului „Zilele Filmului Istoric în Bucovina – Mitteleuropa Filmfestival” (2015-2018), desfășurat la Vatra Dornei și la Cernăuți în parteneriat cu Ambasada Austriei, președinte al Bukowina Alpineverein, membru în Clubul Alpin Român și Clubul Alpin Austriac.

Berchtold. Oamenii care trebuiau să-l păzească pe Hitler, când acesta vorbea în public, erau îmbrăcați în aceleași haine gri (*graue Windjaken*) precum și SA, iar pe cap purtau căciuli pentru schi de culoare neagră (*schwarze Skimützen*)⁶. Pe aceste căciuli pentru schi au fost aplicate capuri de mort argintii⁷. Ulterior costumația gărzilor de corp a lui Adolf Hitler a fost stilizată și a cunoscut o adevărată dezvoltare din punct de vedere estetic. În 1923-1924 a mai fost adăugată o cocardă cu trei benzi de culori diferite: roșie, albă și neagră. Evident zvastica nu a lipsit de pe uniforme membrilor SS⁸. Ceea ce este de importanță semnificativă pentru acest studiu este constituit de două aspecte ale SS. În primul rând faptul că această gardă de corp, de la un număr inițial de 8 membri⁹, a ajuns ulterior la un număr uluitor de câteva milioane de membri care au pus în mișcare și în funcțiune tot mecanismul de lagăre de concentrare în Europa – „arhipelagul SS” cum a fost numit de istoricul Antony Beevor¹⁰ – în statele ocupate de Germania nazistă. În al doilea rând impresionează faptul că această organizație, SS, s-a ocupat de mutarea a aproximativ un milion de etnici germani din locurile lor de baștină în locurile de unde au fost expulzați și exterminați în special polonezii și evreii. Desigur apare mereu întrebarea: cum a fost posibil? Cum a fost posibil ca într-un timp de 20 de ani (1923-1943), un grup de 8 oameni să se transforme într-o organizație de câteva milioane care să domine Europa centrală prin violență, teroare, abuzuri și mai ales crime?

Breslau, 3 martie 1941

Cel mai probabil în cazul acestui grup, poate fi aplicabilă teoria religiilor politice. Probabil în cazul angajaților în SS se poate discuta de o nouă formă de religiozitate precum și de o organizare la nivel de structură para-militară fără precedent în istoria Germaniei. Evident există multiple aspecte. Pe de o parte lipsa unui loc de muncă și a oportunității pentru cei angajați în SS. Spre exemplu Josef Kramer, comandantul lagărului Bergen Belsen declarase în 1945, când a fost capturat de trupele britanice, că pentru el nu conta cine era evreu, comunist, partizan etc. El doar îndeplinea niște ordine, independent de ideologia nazistă (și orice minimă conștiință). Josef Kramer declarase, nu fără cinism, că s-a angajat în SS datorită faptului că nu avea un loc de muncă, și nu din alte motive¹¹. Desigur există teorii și lucrări, îndoielnice din punct de

vedere al echidistanței autorilor, care prezintă subiectul SS drept manifestarea dorinței unor oameni de a se constitui într-un nou ordin cavaleresc și care au fost mânâți de o anumită reprezentare ideologică asupra lumii¹². De asemenea, există teorii care prezintă de la început constituirea organizației SS drept un grup care trebuia să se ocupe cu terorizarea și controlul populației asemănând SS cu NKVD¹³. Aceste abordări nu trebuie să surprindă, cu atât mai mult cu cât chiar membrii ai NSDAP și responsabili de evenimentele din al Doilea Război Mondial au încercat să se disculpe acuzând, în schimb, SS de comiterea tuturor crimelor. Un asemenea exemplu, deja bine cunoscut, este Albert Speer¹⁴. El a încercat să se disculpe în procesul de la Nuernberg spunând că nu a știut că în industria de armament a fost folosită drept mână de lucru marea masă a persoanelor internate în lagărele de concentrare, respectiv de exterminare. Desigur justificarea poziției lui Speer în proces este logică, el risca pedeapsa capitală, or pledând drept nevinovat ca fiind în necunoștință de cele petrecute în lagărele și fabricile administrate de SS, a primit o pedeapsă de 20 de ani de închisoare¹⁵.

Cert este faptul că, însumând toate aceste aspecte – ideologie, oportunism, carierism, demența și frustrările membrilor SS – a fost creat cadrul ideal în care o organizație să evolueze de la un număr de 8 persoane cu rolul de a-l păzi pe Hitler la o organizație politico-militară care să controleze Germania și Europa în cel de al Doilea Război Mondial.

Important pentru studiul de față este modul în care a funcționat SS și mai ales instituțiile pe care le-a înființat pentru igiena și puritatea rasială precum și cele pentru emigrare și imigrare. În cadrul acestor instituții este vizibil modul de funcționare și exercitare a mecanismului puterii politice bazat eminamente pe ideologie. Așadar este necesară realizarea unei distincții cronologice semnificative. În primul rând trebuie menționată existența a două perioade: 1923-1933 respectiv 1933-1943. Prima decadă, 1923-1933 este marcată evident de apariția SS în 1923 și de câștigarea alegerilor de NSDAP, respectiv numirea lui Adolf Hitler cancelar în 1933.

A doua perioada este delimitată de acest succes politic al NSDAP în Germania în 1933 și foarte important, în același timp, interzicerea organizației naziste în Austria de cancelarul Dolfus. Acest aspect este important deoarece mulți membri ai organizației naziste din Austria emigrează în Germania, iar în acest moment Heinrich Himmler, Reichsführer-SS, vede oportunitatea de a se implica în relațiile internaționale ale Germaniei¹⁶. Nu doar că persoanele fugite din Austria de frica cancelarului Dolfus devin membrii SS, dar ei vor fi mai târziu un subiect al discordiei între Guvernul Germaniei și Guvernul Austriei. Probabil, din acest moment Heinrich Himmler a văzut în germanii din afara Germaniei o inepuizabilă resursă umană pentru propria sa organizație¹⁷. Anul 1943 este semnificativ deoarece odată cu înfrângerea de la Stalingrad începe retragerea trupelor germane și declinul hegemoniei Germaniei în Europa¹⁸. Această a doua perioadă este mult mai relevantă deoarece practic în acest interval de timp SS își desfășoară toate forțele pe care le are la dispoziție în vederea îndeplinirii proiectului politic al NSDAP. Aceasta este perioada în care apare *Volkdeutsche Mittelstelle* (VoMi) condusă de Werner Lorenz¹⁹, Reichskommissar für die Festigung deutschen Volkstums (RKFDV), RuSha, etc. Toate persoanele angajate în aceste instituții erau membrii SS²⁰. Însă, toate aceste instituții înființate în cadrul SS au determinat unii istorici să considere că SS nu a fost deloc o organizație monolitică²¹. De altfel, această organizație pe parcursul dezvoltării sale nu a fost însărcinată doar cu asigurarea securității lui Adolf Hitler, ci cu asigurarea existenței și dezvoltării

întregului regim nazist în Germania și ulterior asigurarea hegemoniei Germaniei în Europa. Astfel, este de la sine de înțeles că de la paza și protecția unei singure persoane până la paza și controlul a sute de milioane de oameni este nevoie nu doar de timp și resurse financiare, ci și de o capacitate organizatorică deosebită.

În 1925 SS avea deja aproximativ 1000 de membri și trebuiau să asigure paza și protecția principalilor lideri ai NSDAP, precum și siguranța manifestărilor organizate de partid. Astfel, principalul criteriu de selecție era condiția fizică, musculatura, apoi vârsta, fiind acceptați doar bărbații aflați între 23 și 35 de ani²². SS devine de la un an la altul un fel de poliție privată aflată în slujba partidului. În 1926 SS este organizat pe unități. Fiecare unitate trebuia să aibă cel puțin 10 membri. Ei erau înregimentati direct din rândurile NSDAP și trebuiau să se întâlnească de cel puțin două ori pe lună în cadrul SS. Ceea ce a făcut ca SS să fie vizibil au fost marșurile propagandistice organizate. Himmler s-a distins la rândul său prin faptul că a făcut din acest marș propagandistic o obligație pentru toți membrii unităților pe care le conducea în 1927. Cu alte cuvinte, SS nu se ocupă doar de protecția membrilor NSDAP, ci și de propaganda partidului, fiind vizibil pe stradă cu ocazia marșurilor organizate.

Himmler a preluat conducerea SS în ianuarie 1929 când organizația avea doar 280 de membri²³. Cum a reușit Himmler să atragă noi persoane și mai ales să creeze o organizație aproape militară care să asigure siguranța NSDAP și ulterior a regimului? Ceea ce probabil a fost meritul său este un ansamblu de însușiri care-l caracterizează pe Himmler și pe care le-a transmis oamenilor din SS. În primul rând o mare capacitate organizatorică, în al doilea rând un bun propagandist, iar în al treilea rând – fidelitatea sa față de Adolf Hitler. Probabil meritul său a fost și acela de a-i determina pe germanii înrolați în SS să fie mândri de organizația lor, să fie încrezători în rolul acesteia și mai ales să creadă că ei constituie o elită a societății germane, deși acest aspect este destul de discutabil. Cu toate acestea, în afară de fidelitatea față de ceva/cineva, toate celelalte elemente menționate nu au nicio similitudine cu religiile. Desigur SS a fost o elită²⁴ în ceea ce privește organizarea morții în masă, a masacrelor și a genocidului, însă este destul de îndoielnică capacitatea lor intelectuală și mai ales deplinătatea facultăților mintale a celor implicați în activitatea desfășurată de SS.

Reichsführer-SS Heinrich Himmler era în noiembrie 1929 descris de Goebbels drept un om mic însă curajos, un produs al străzii care a știut să se aranjeze²⁵. Însă Goebbels l-a subestimat pe Himmler, deoarece ambițiile acestuia din urmă s-au dovedit a fi nemăsurate, dat fiind nu doar controlul Germaniei prin poliția politică, ci și imperiul economic pe care acesta l-a construit²⁶.

Harmann Kaienburg a identificat cinci elemente pe care el le consideră a fi drept stâlpii de bază ai SS. Primul este elementul popular (*völkische Element*) prin care SS se identifică cu viziunea romantică a istoriei și culturii germane. Al doilea este elementul național-socialist (*Element des nationalen Sozialismus*) prin care se înțelege o egalitate socială însă nu neapărat și economică, național-socialismul admitând existența proprietății private și a diferitelor clase sociale spre deosebire de comunism. Al treilea element este atitudinea național-revoluționară²⁷ prin care membrii SS s-au poziționat împotriva democrațiilor occidentale, a Tratatului de Pace de la Versailles, împotriva comunismului, a imperialismului și a evreilor. Această atitudine de a fi împotriva a tot ceea ce există atât la vestul cât și la estul Germaniei a fost caracteristică pentru o largă parte a societății germane după 1918. Nu trebuie să surprindă deloc că o asemenea doctrină a găsit ușor simpatizanți. Al patrulea element este activismul-

vital (*aktivistisch-vitale Element*) conform căruia membrii SS trebuiau să fie mereu în stare de alertă, mereu pregătiți de luptă, mereu înarmați, cel puțin din punct de vedere psihologic. Este cultivat astfel un cult aproximativ cu cel al cavalerilor medievali care trebuiau să fie mereu pregătiți să-și apere cetatea / țara / poporul. Practic era urmărită evitarea pasivismului, important era ca membrii SS să fie mereu activi, astfel era păstrată și coeziunea grupului. Al cincilea și ultimul element este cel al naturalismului biologic (*Element des biologischen Naturalismus*) prin care se înțelege puritatea rasială²⁸ pe care o pretindea și susținea și NSDAP²⁹. Prin acest ultim element poate fi văzută și anticipată determinarea cu care membrii SS au distrus comunitățile evreiești atât din Germania, dar și din fiecare stat ocupat în intervalul 1938-1945.

Toate aceste elemente identificate de Hermann Kaienburg sunt relevante în măsura în care ele sunt regăsite și în politica de colonizare cu etnici germani³⁰ a teritoriilor cucerite de *Wehrmacht* în intervalul 1939-1943. De asemenea, ele prezintă importanță pentru a înțelege mai ușor și profilul psihologic al persoanelor care s-au angajat ulterior în SS respectiv *Waffen SS*, inclusiv din rândurile grupurilor de etnici germani. Totuși, nu trebuie să se înțeleagă că SS, era sacrosanct iar membrii săi erau intangibili. Relevantă este o mărturisire făcută de Rudolf Höß în memoriile sale referitoare la un moment din anul 1938. În acel an Höß era adjunct al comandantului lagărului de la Sachsenhausen. Acolo a asistat la execuția unui membru SS care în mod normal conducea execuțiile din lagăr, însă fiind acuzat de trădare (în anul 1938) a fost imediat executat, în nu mai mult de 24 de ore de la aducerea acuzației³¹.

Din această relatare poate fi dedusă imprevizibilitatea societății germane interbelice și nesiguranța vieții chiar și pentru un membru SS. Nu doar ideologia stăpâna societatea, ci și forța coercitivă a statului folosită în mod abuziv și discreționar.

Așadar, cele două subiecte, *Heim ins Reich* și Holocaustul, sunt conjuncte. Primul nu poate fi studiat separat de cel de al doilea. În noua Europă pe care o doreau naziștii nu era loc nici de evrei, nici de țigani, de persoane cu diferite handicapuri fizice și/ sau psihice³², nici de polonezi și probabil nici de alte populații slave. Transferul de populație de etnie germană nu poate fi studiat independent de acest context, de distrugerea ordinii interbelice și de crearea uneia noi.

În privința ascensiunii ideologiilor politice cu un fundament rasist, antisemit, xenofob și extremist în România, dispunem de nenumărate surse istorice. Această efervescentă de curenți politici și mișcări sociale au contribuit în mod incontestabil la ceea ce a însemnat aplicarea soluției finale inclusiv pe teritoriul românesc. Sunt semnificative contribuțiile lui Radu Harald Dinu³³, Gerhard Körpernik³⁴, Traian Sandu³⁵ și mulți alții.

În memoriile sale, Rudolf Höß, făcând referire la lagărele de concentrare respectiv lagărele de exterminare, consideră că doar SS putea apăra statul național-socialist de posibilele pericole³⁶. În cazul acesta, pentru Rudolf Höß precum și pentru mulți alți angajați ai SS ideologia național-socialistă a avut un rol determinant. Cu toate acestea trebuie admis faptul că observația lui Höß conține și un gram de adevăr. Faptul că nicio altă organizație în afară de SS nu avea această determinare / duritate / rigoare (*die Härte*) este un lucru adevărat. SS a dat dovadă de faptul că are capacitatea de a organiza anihilarea unui popor între populația unei regiuni întregi sau chiar țări la nevoie și implicit înlocuirea acesteia cu o altă națiune. Acesta este un alt punct de legătură foarte important între ideologia politică și masacrele care au fost comise în virtutea acestei ideologii. Dat fiind faptul că Rudolf Höß își scrie memoriile după

sfârșitul celui de al Doilea Război Mondial și nu are nicio remușcare, dimpotrivă consideră că politica național-socialistă a fost un lucru just și bun³⁷ este cel puțin remarcabil spre deosebire de Speer, spre exemplu, care în memoriile sale se erijează într-un potențial opozant al național-socialismului³⁸.

Pentru istoria germanilor din estul Europei, după anul 1945 este folosit în mod deosebit un termen care poate caracteriza în linii mari situația acestor persoane: *Bevölkerungsrückbewegung*. Această întoarcere a germanilor din Europa de est înapoi pe pământurile Germaniei ar avea, după Hans Raupach, o semnificație de dimensiuni milenare³⁹. Totuși, nu poate fi omis faptul că după 1945, după o reconfigurare a frontierelor statelor de la finele celui de al Doilea Război Mondial, aproximativ 15 milioane de etnici germani sunt expulzați, alungați sau iau din proprie inițiativă calea exilului spre Germania.

În mod evident situația germanilor din România după 1945 se încadrează în acest context al celor 15 milioane de refugiați / expulzați. Etnicii germani din Bucovina au avut fiecare câte o experiență / soartă singulară, în funcție de locul în care s-au aflat la finele celui de al Doilea Război Mondial. Sunt necesare astfel câteva precizări.

După intrarea trupelor sovietice în nordul Bucovinei și ulterior după începutul operațiunii Barbarosa, autoritățile germane au continuat să se intereseze de acest teritoriu. Astfel, de exemplu, în Arhiva Institutului pentru Afaceri Externe de la Berlin (*Deutsches Auslandwissenschaft Institut Berlin*) sunt păstrate articole de presă din această perioadă 1940-1941⁴⁰. Însă, acestea sunt, în mod vădit, scrise în favoarea propagandei germane și implicit a regimului instaurat la București după 6 septembrie 1940, deoarece, în ansamblul lor, aceste articole expun importanța și semnificația deosebită pe care o are Bucovina. Există articole de presă care au fost publicate și după 22 iunie 1941, deci după demararea operațiunii Barbarosa. Însă și acestea sunt scrise în favoarea propagandei germane, deoarece ele prezintă o neașteptată redresare a vieții politice, economice și sociale în nordul Bucovinei⁴¹. Această perspectivă este în totală contradicție cu ceea ce povestește Traian Popovici în memoriile sale⁴². Desigur, este evident că o redresare socială, economică și culturală a acestei provincii devenea imposibilă în contextul în care germanii dispăruseră aproape în totalitate, evreii erau încarcerați în ghetouri sau / și trimiși în lagăre de concentrare⁴³, iar populația română, în măsura în care a rezistat dezordinilor din anii 1940-1941, avea deja experiența traumelor războiului și implicit ale ocupației sovietice.

Din totalul germanilor care au emigrat în 1940 din Bucovina în Germania, aproximativ 50.000 au reușit să rămână în Republica Federală Germană, după 1945⁴⁴. Așadar, aproximativ 30.000 s-au întors din proprie inițiativă sau au fost expulzați înapoi în România sau URSS.

Din perspectiva întoarcerii etnicilor germani din Germania în România, deci de la vest la est, este util de menționat faptul că până la începutul anului 1942, 5.856 de etnici germani din Bucovina de Sud și Dobrogea, care inițial emigraseră în Germania, s-au întors în România. Acest grup a fost organizat și transportat în două etape. Astfel 5.156 persoane au fost transportate la începutul verii din 1941. 700 de persoane s-au întors tot în vara anului 1941. Sursele privind întoarcerea acestor etnici germani din Germania înapoi în România se află tot la Bundesarchiv Berlin Lichterfelde, cotele R 1702/10694. Astfel, este cunoscut cazul emigrantei Rosina Kittinger, născută la 11.03.1866 lângă Gura Humorului, în comuna Bucșoaia, care la 19 septembrie 1941 depune cerere pentru reîntoarcerea în Bucovina⁴⁵. Însă, în primăvara anului 1942

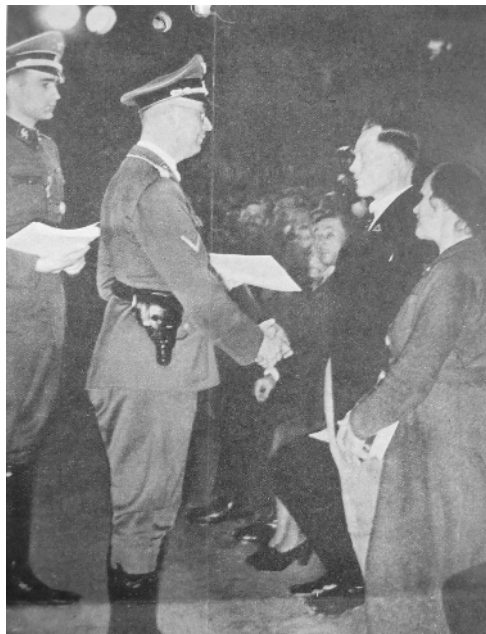
sunt cunoscute aproximativ 1000 de cazuri de etnici germani care au revenit în România ilegal⁴⁶. Aceștia numiți *wilde R-Fälle* (sălbatic R-Cazuri) de autoritățile germane⁴⁷, s-au întors în România în urma nemulțumirilor datorate condițiilor de primire din lagăre.

Mai poate fi observat un aspect: după învingerea Uniunii Sovietice de armata germană, cererile de repatriere în rândurile etnicilor germani cresc. Acest aspect este evidențiat de Dirk Jachomowski în cartea sa *Die Umsiedlung der Besarabien-, Bukowina- und Dobrudshadeutschen* însă el nu pune această creștere a numărului repatrierilor pe seama retragerii trupelor sovietice din Bucovina și Basarabia. Practic în aprilie 1942, EWZ aprobase 5.199 de cereri de reîntoarcere în România. 2.508 de etnici germani grupați în lagărul din Gleiwitz așteptau să se întoarcă în România. Dintre aceștia: 487 – în Basarabia, 1.775

– în nordul Bucovinei, 230 – în sudul Bucovinei și 16 – în Dobrogea. De asemenea, alți 2.691 se aflau în alte lagăre din estul Germaniei, dintre care 13 doreau să revină în Basarabia, 398 – în nordul Bucovinei, 265 – în sudul Bucovinei, 6 – în Dobrogea, iar 19 – în vechiul regat al României⁴⁸. Se poate observa cum cei mai mulți etnici germani care doreau să plece din Germania erau din Bucovina, în special partea de nord.

Această nouă situație creată de „R-Fälle” a fost o problemă delicată atât pentru partea germană cât și pentru partea română. Inițial situația trebuia rezolvată de o comisie mixtă, româno-germană. O delegație română trebuia să vină la Berlin și să discute cazurile celor care doresc repatrierea. Însă știrea a ajuns din Ministerul Afacerilor Externe la Hitler și implicit la Ion Antonescu. Astfel, într-una dintre întrevederile celor doi șefi de stat, Hitler ar fi discutat cu Antonescu pentru ca nu toți cei care doresc repatrierea să fie primiți înapoi în România⁴⁹.

Pentru Germania era un adevărat eșec din punct de vedere al politicii de germanizare ca aceste persoane, care au fost luate inițial în 1940 din locurile lor de baștină, să refuze să stea în statul german, iar la doar aproximativ un an de la emigrare să-și prezinte dorința de a se întoarce în România. Din punct de vedere al analizei regimului politic și ideologiei sale, aceste cazuri de „R-Fälle” constituie cel mai elocvent exemplu că acestor persoane le era indiferent ce ideologie avea statul german sau cine-l conducea, important era ca lor să le fie bine. Însă dacă situația din Germania nu se prezenta a fi mai bună și mai promițătoare decât cea pe care au avut-o în România, atunci apăreau toate motivele să părăsească Germania și să revină în România. De partea cealaltă, pentru statul român, situația etnicilor germani care doreau să revină în Bucovina sau / și Basarabia devenea o problemă eminamente diplomatică în relațiile cu Germania.

Heinrich Himmler acordă certificatul de cetățean german

În loc de concluzie, în urma celor prezentate mai sus se poate observa că există un dublu registru prin prisma căruia fenomenul ideologiilor politice ca fenomen de coagulare al maselor ar trebui interpretat. Există o categorie de persoane, foarte cultivate, care au scris și în a căror operă se poate citi modul de gândire și opțiunile personale, simțul practic sau naivitatea specifică vârstei sau lipsa simțului pragmatismului. Această categorie este formată în special din intelectuali. Cea de a doua categorie este formată din persoane care nu au lăsat în urma lor o operă literară deosebită, iar pentru a înțelege această categorie istoricul are la dispoziție în special arhivele care au conservat baze întregi de date privind coordonatele biografice ale fiecărei persoane, în cazuri mai bune chiar și opțiunile și veleitățile culturale, politice și economice. Parcurgând aceste documente de arhivă⁵⁰ putem să ne apropiem de ceea ce aceste persoane gândeau, doreau și mai ales făceau din punct de vedere politic, social, economic, cultural. Indiferent de categorii, este necesară o abordare critică a tuturor documentelor, fie ale intelectualilor reprezentativi pentru perioada interbelică, fideli ai regimului politic / statului ai căror resortisanți erau sau dimpotrivă în unele cazuri opozanți sau disidenți. De asemenea este indispensabil spiritul critic pentru analiza documentelor de arhivă privind cea de a doua categorie care scoate în relief trăsăturile mentalităților colective.

NOTE

- 1 A se vedea analiza ideologiei naziste drept o nouă religie în Michael Ley, Julius H. Schoeps (Hg.), *Der Nationalsozialismus als politische Religion*, Philo Verlags, Frankfurt am Main, 1997.
- 2 A se vedea Saul Friedländer, *The years of extermination. Nazi Germany and the Jews 1939-1945*, Harper Colins Publishers, New York, 2007.
- 3 Michael Zimmermann, *Rassenutopie und Genozid. Die nationalsozialistische Lösung der Zigeunerfrage*, Christians Verlag, Hamburg, 1996.
- 4 „The Holocaust was born and executed in our modern rational society, at the high stage of our civilization and at the peak of human cultural achievement, and for this reason it is a problem of that society, civilization and culture”, Zigmund Bauman, *Modernity and the Holocaust*, Polity Press, Oxford, (1989 – first published), 1996, *Preface*, p. VI.
- 5 În numărul 3-4 al revistei *Glasul Bucovinei* din 2019 am publicat o recenzie la cartea lui Paul Milata, *Între Hitler, Stalin și Antonescu, Germanii din Romania în Waffen-SS*, Schiller, Sibiu, 2018, însă acest demers necesită o completare în revista de față pentru a fi înțelese mai bine raporturile dintre etnicii germani din Bucovina, implicit plecarea acestora în Germania în 1940 și SS.
- 6 Peter Longerich, *Heinrich Himmler. Biographie*, Pantheon, Dritte Auflage, 2010, Munchen, p. 119.
- 7 Acest „echipament” a putut fi ulterior observat și în România, unde Legiunea Arhanghelului Mihai / Garda de fier a fost direct inspirată de SS și SA.
- 8 Peter Longerich, *op. cit.* p. 120. În ceea ce privește organizarea deportărilor, a exterminării evreilor și a crimelor în masă desfășurate în Europa de est, este relevantă cartea lui Peter Longerich, *Politik der Vernichtung. Eine Gesamtdarstellung der nationalsozialistischen Judenverfolgung*, Piper, München, Zurich, 1998.
- 9 Conform broșurii *Uns ist die Kampf*, SS-amtliche Broschüre, RFS, in Heinz Hohn, *Der Orden unter dem Totenkopf Die Geschichte der SS*, Sigbert Mohn Verlag, Gutersloh, 1967, p. 27.

- 10 A se vedea Antony Beevor, *The Second World War. 6 years. 60 million lives lost. No human live untouched*, Weidenfeld & Nicolson, London, 2012, p. 352.
- 11 „Josef Kramer spielte vor Gericht die Rolle des zynischen Befehlsempfängers, und er brachte zu seiner Rechtfertigung nur Gründe vor, die im Horizont von Anklägern und Richtern keinen Sinn ergaben. Ihm sei es egal gewesen, wenn man in sein Lager geschickt habe, ob Kommunisten oder Juden, er habe nur die Aufgabe gehabt, die Häftlinge zu verwahren. Nicht einmal die nationalsozialistische Ideologie habe ihn interessiert, denn in die SS sei er nur eingetragen, weil er Arbeit gesucht habe.’ Jorg Baberowski, *Räume der Gewalt*, S. Fischer, 4. Auflage, 2017, Frankfurt am Main, p. 23-24.
- 12 A se vedea Jens Bach, *Heidrichs Elite Das Fuhrerkorps der Sicherheitspolizei und des SD 1936-1945*, Ferdinand Schoningh Verlag, Paterborn, Munchen, Wien, Zurich, 1996, p. 87.
- 13 A se vedea Heinz Hohne, *op.cit.*, p. 10.
- 14 A se vedea Albert Speer, *Der Sklavenstaat Meine Auseinandersetzungen mit der SS*, Deutsche Verlag Anstalt, Stuttgart, 1981.
- 15 Pentru a avea o perspectivă asupra economiei organizate de SS, a se vedea Herman Kaienburg, *Die Wirtschaft der SS*, Metropol, Berlin, 2003.
- 16 Heinz Hohne, *op. cit.* p. 247.
- 17 Valdis O. Lumans, *Werner Lorenz Chef der „Volksdeutschen Mittelstelle”*, în Ronald Smelser / Enrico Syring (HRSg), *Die SS Elite unter dem Totenkopf*, Ferdinand Schoningh Verlag, Paderborn, Munchen, Wien, Zurich, p. 333.
- 18 Antony Beevor, *op. cit.* Deși din punct de vedere psihologic Germania nu pierduse deloc războiul și chiar din punct de vedere militar ea încă deținea controlul asupra Europei. A se vedea situația chiar și în 1944. În data de 1 mai 1944 Ministerul Afacerilor Externe de la Berlin, Auswärtiges Amt, este înștiințat printr-o telegramă primită de la Lisabona de retragerea personalului Ambasadei Portugaliei în urma bombardamentelor efectuate de germani asupra Londrei, dat fiind pericolul și starea psihologică a personalului din Londra. „Noch grösser sei aber, namnetlich auch infolge der Sprengwirkung der Bomben, die psychologische Rückwirkung der Luftangriffe auf die Bevölkerung, die vor allem in London, keineswegs mehr über die bei Luftoffensive vom Jahre 1940 aufgebote Nervenkraft verfüge”. Telegram, Lissabon, den 30. Aprilie 1944, 1.20 Uhr, Ankunft 1. Mai 12.30. Nr. 1518 vom 29.4. Huene, R/901/61229, Bundesarchiv Berlin Lichterfelde, document citit la 02.11.2017.
- 19 Heinz Hohne, *op. cit.*, p. 255.
- 20 Valdis O. Lumans, *op. cit.*, p. 337.
- 21 „Die SS war nie eine monolitische Organisation. Die Geschichte des Dritten Reiches kennt keine Parteiformation, die innerlich widersprüchlicher und heterogener war als die SS”. Heinz Hohne, *Der Orden unter dem Totenkopf Die Geschichte der SS*, Sigbert Mohn Verlag, Gutersloh, 1967, p. 18.
- 22 Herman Kaienburg, *op. cit.*, p. 43.
- 23 Herman Kaienburg, *op. cit.*, p.45.
- 24 Termenul de elită trebuie înțeles în acest context drept un grup al avangardei celor care s-au ocupat de organizarea exterminării și deportării a milioane de oameni.
- 25 „Er ist ein kleiner, feiner Mann. Gutmütig, aber wohl auch wankelmütig. Strasserprodukt. Aber es wird sich schon legen”. Tagebücher Goebbels, 22 November 1929, cit. in Peter Longerich, *op. cit.* p. 123.
- 26 A se vedea Jan Erik Schulte, *Zwagsarbeit und Vernichtung : Das Wirtschaftsim-*

perium der SS. Oswald Poh und das SS-Wirtschafts-Verwaltungshauptamt 1933-1945, Mit einem Vorwort von Hans Mommsen, Ferdinand Schöningh, Paterborn, Munchen, Wien, Zürich, 2001.

- 27 Termenii sunt destul de discutabili. În mod evident a avut loc o manipulare și o utilizare a acestora dincolo de limitele accepțiunii lor, dat fiind faptul că ceea ce este național nu este și xenofob sau extremism la fel cum revoluționar, în acest context, nu poate fi acceptat ca fiind drept o reîntoarcere la originile istorice ale poporului german, o ieșire din epoca modernă și o reîntoarcere în Evul Mediu. Deși, din punctul de vedere al unor autori se poate discuta inițial despre o revoluție a aristocrației (inspirată de Nietzsche) și urmată de o revoluție conservatoare în timpul național-socialismului, a se vedea de exemplu Klaus von Beyne, *Politische Theorien im Zeitalter der Ideologien 1789-1945*, Westdeutscher Verlag, Wiesbaden, 2002, p. 483-496. Ernst Nolte vorbește la rândul său despre un caracter revoluționar, respectiv contrarevoluționar, asemenea despre modernism și antimodernism în cadrul nazismului. Ernst Nolte, *Streitpunkte Heutige und künftige Kontroversen um den Nationalsozialismus*, Propyläen, Berlin, 1993. Însă în contextul în care SS a folosit toate mijloacele științei moderne în acțiunile sale cu atât mai puțin se poate considera că nazismul nu a fost un produs al epocii moderne și nu a uzitat de toată tehnica modernă. A se vedea Zygmunt Bauman, *Modernity and the Holocaust*, Polity Press, Oxford, 1989 (prima ediție) și ediția germană *Dialektik der Ordnung. Die Moderne und der Holocaust*, Hamburg, 1992. Zygmunt Bauman consideră că Holocaustul nu poate fi scos din contextul modernității, deoarece pentru realizarea sa au fost folosite tehnologii moderne, specifice științei secolului al XX-lea. Astfel, deși inițiativa poate fi catalogată drept caracteristică unei minți, dacă nu bolnave cel puțin primitive, Holocaustul nu ar fi fost posibil fără mijloacele tehnicii moderne. A se vedea de asemenea Alexander Mitscherlich, Fred Mielke (Hg.), *Medizin ohne Menschlichkeit, Dokumente des Nürnberger Ärzteprozesses*, Fischer, Frankfurt am Main, 1985, de unde reiese clar tehnica modernă folosită în experimentele pe oameni realizate de regimul nazist. Așadar, fără mijloacele tehnice ale secolului XX o asemenea crimă în masă, un genocid, nu ar fi fost posibil. A se vedea A. Dirk Moses, *Weltgeschichte und Holocaust. Ein Blick in Raphael Lemkins unveröffentlichte Schriften*, în Sybille Steinbacher (Hg.), *Holocaust und Völkermorde. Die Reichweite des Vergleichs*, Fritz Bauer Institut, Jahrbuch 2012 zur Geschichte und Wirkung des Holocaust, Campus Verlag, Frankfurt, New York, 2012, p. 195-215.
- 28 A se vedea certificatele care atestă această „puritate rasială”, *Abstammungsaussweis*, solicitate mai ales la căsătoriile membrilor SS și păstrate până în prezent în Budesarchiv Berlin-Lichterfelde.
- 29 Herman Kaienburg, *op. cit.*, p. 59-60.
- 30 „The ones most often mentioned include a new economic and demographic equilibrium in occuoied Europe by murdering surplus populations, ethnic reshuffling and decimation to facilitate German colinasation in the East, and the systematic plunder of the Jews in order to facilitate the waging of the war without putting too heavy a material burden on German society or, more precisely, on Hitler’s national-racial state (*Hitlers Volksstaat*)”. Saul Friedländer, *op. cit.*, Introduction, p. XVI-XVII.
- 31 „Ein Fall ging mir beonders nahe. Ein SS-Führer, Stapo-Beamter, mit dem ich viel zu tun hatte, da er des öfteren wichtige Häftlinge überführte oder wichtige Geheimschreiben an den Kommandanten abzugeben hatte, wurde plötzlich eines

- Nachts gebracht zur sofortigen Execution. Den Tag vorher hatten wir noch in unserem Kasino zusammen gegessen und uns auch über die Executionen unterhalten. Und nun war er selbst dran, und ich mußte den Befehl durchführen. Selbst meinem Kommandanten war dies zuviel." Rudolf Höß, *op. cit.*, p. 107.
- 32 Jorg Baberowski, *Räume der Gewalt*, S. Fischer, 4 Auflage, Frankfurt am Main, 2015.
 - 33 Radu Harald Dinu, *Faschismus, Religion und Gewalt in Südosteuropa. Die Legion Erzengel Michael und die Ustasa im historischen Vergleich*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2013.
 - 34 Gerhard Köpernik, *Faschisten im KZ. Rumäniens Eiserne Garde und das Dritte Reich*, Frank & Time, Berlin, 2016.
 - 35 Traian Sandu, *Un Fascisme Roumain, Histoire de la Garde de fer*, Perrin, Paris, 2014.
 - 36 „Nur die SS könne den nationalsozialistischen Staat vor allen Gefahren im Inneren schützen. Allen anderen Organisationen fehle dazu die notwendige Härte." Rudolf Höß, *op. cit.*, p. 105.
 - 37 „Der Weg und das Ziel der NSDAP war richtig. So glaube ich fest und ohne geringsten Zweifel". Rudolf Höß, *op. cit.*, p. 103.
 - 38 Albert Speer, *Erinnerungen*, Taschenbuch Ulstein, 2005
 - 39 Afirmăția lui Hans Raupach nu numai că este subiectivă, dar are și tendințe romantice, făcându-se referire la întreg mileniul II al erei noastre. A se vedea Hans Raupach, *Der Zusammenbruch des deutschen Ostens*, în *Aus Politik und Zeitgeschichte*, vol. 8, Junie, 1985, 23 (1985), p. 3-14.
 - 40 Das Buchenland Eine Wiege des Rumänentums, in Bukarester Tageblatt, 01 Dezember 1941; Rumänien – Die Lage der Landwirtschaft in der Nordbukowina, in Aussenhandel, 14 August 1941; Schicksale im Buchenland, Bukarest Tageblatt 3 August 1941; Bundesarchiv Berlin-Lichterfeld, R/4902/2762.
 - 41 Pe de altă parte, propaganda germană a avut și efecte adverse, total diferite de cele dorite. Unii etnici germani, care au emigrat din Bucovina în 1940, au crezut pe cuvânt presa germană referitoare la redresarea situației politice și economice a locurilor lor de baștină, iar astfel au luat decizia de a se reîntoarce, de data aceasta plecând de la vest la est, din Germania în România.
 - 42 Traian Popovici, *Spovedanii. Testimony*, Trad. în limba engleză de Viviane Prager, Editura Fundației Dr. Wilhelm Filderman, București, 2002.
 - 43 A se vedea Christel Wollmann-Fiedler, *Czernowitz ist meine Heimat. Gespräche mit der Zeitzeugin Hedwig Brenner*, Munda Verlag, Brugg, 2009.
 - 44 Ortfried Kotzian, *Die Umsiedler. Die Deutschen aus West-Wolhynien, Galizien, der Bukowina, Besarabien, der Dobrudscha und in der Karpatenukraine*, Studienbuchreihe der Stiftung Ostdeutscher Kulturrat, Band 11, Langen Müller, München, 2005, p. 182.
 - 45 „Ich erkläre jedoch, dass ich mich entschlossen habe, meinen Besitz in Gurahumora nicht zu veräußern und das ich die Absicht habe nach Bucsoia zu meiner einzigen Tochter zurückzukehren. Diesen Entschluss habe ich auch am 20. August 1941 der Kreisleitung der NSDAP in Steyer bekannt gegeben, welche dies noch am selben Tag an die Volksdeutsche Mittelstelle Einsatzführung Linz a.d. Donau Landstrasse 12 weiterleitete." Rosina Kittinger an die Deutsche Abwicklungsstelle für die Umsiedlung Rumänien, Bukarest, über die Deutsche Umsiedlungs-Treuhand-Gesellschaft m.b.H. Berlin, W, 8, Mohrenstrasse, 42-44, Steyer, 19. September 1941. Bundesarchiv Berlin Lichterfeld, citit la 31.01.2018.

- 46 Dirk Jachomowski, *op. cit.*, p. 147.
- 47 *Aktenvermerk Dr. Kulemann (DUT) vom 11. März 1942, betr. R-Fälle Südbuchenland und Dobrudscha*. BA R35/1181 citat în Dirk Jachomowski, *op. cit.*, p. 147.
- 48 Dirk Jachomowski, *op. cit.*, p. 148.
- 49 *Aktenvermerk der EWZ über Besprechung im Auswärtigen Amt am 16. Mai 1942*. BA R69/185.
- 50 În cazul de față aflate în special la Bundesarchiv Berlin Lichterfelde și la Bundesarchiv Freiburg im Breisgau.

SUMMARY

There is a double register that, through its prism, interprets the phenomenon of the coagulation of masses. There is a category of persons, very cultivated, who have been writing and whose opera reveals the way of thinking and the personal options, the practical sense and the specific naivity of the age or the lack of sense of the pragmatic sense. This category is formed, specifically, of intellectuals. The second category is formed of persons who never left behind any special literary creation, and to better understand the latter category, the historian has archives, that have conserved whole databases regarding biographical coordinates of each person, in better cases, even options and cultural, political or economical ambitions.

For Germany, per say, it was a real failure, from the point of view of the policy of Germanisation, that the majority of persons, who, in 1940, were initially taken from their native places, refused to stay in Germany and, after, approximately a year from their immigration, expressed their wish to return to Romania. From the point of view of the analysis of the political regime and its ideology, these cases present the most eloquent example of these people being indifferent to the ideology of the German state, its government, to be comfortable - was all they cared about. Yet, if the situation from Germany had not presented to be better or more promising than the one they had back in Romania, they had reasons to leave Germany and to come back to Romania. On the other hand, for the Romanian state, the situation of the ethnical Germans who wished to come back to Bukovina or/and Bessarabia had become a purely diplomatic problem in the relations with Germany.

LIMBA ROMÂNĂ ȘI CAPCANELE POLITICE DIN UCRAINA

Alexandrina Cernov*
Cernăuți

*„...Prutul nu marchează o graniță lingvistică”
(Carlo Tagliavini)*

Unitatea limbii române pusă la îndoială de către politicieni și unii reprezentanți ai moldovenilor din Ucraina, a devenit o problemă controversată, care bulversează iarăși și iarăși conștiința comunității românilor, determinându-i să argumenteze de fiecare dată că vorbesc una și aceeași limbă – româna. În multe din lucrările istoricilor și lingviștilor ucraineni se vorbește despre o populație romanică sud-est europeană și limbi sud-est europene, având în vedere limbile română și „moldovenească”. În această situație, nu mai putem admite nici faptul că unii lingviști „notorii” analizând această situație folosesc paranteza, adică româna (moldovenească), ceea ce, dacă ne gândim la semnificațiile parantezelor, poate duce la concluzia că limba română mai poate fi numită și „moldovenească”. Ori astăzi, în mileniul al treilea, nu mai poate fi admisă în continuare această aberație.

Problema ne frământă pe toți de multă vreme, iar motive de revoltă sunt multe. Să amintim starea de spirit a românilor după ce au consultat *Dicționarul român-moldovenesc* (?) al lui Stati. Citind absurditățile care abundă în această lucrare, am considerat cu toții că nu merită să pierdem timpul cu niște tâmpenii, iertată fiindu-ne expresia, dar nu găsim în vocabularul limbii române alți termeni mai potriviți. Se spune că astfel de autori nu merită să fie nici măcar criticați, ca să nu le popularizăm numele (sau să-i pomenim, nu dă Doamne, înainte de culcare). Și nu este vorba de niște deservicii făcute cu rea credință, căci adevărul rămâne adevăr și, în ultima instanță, știința își spune cuvântul ei hotărâtor. Dar o profesoară de limba română de la noi ne-a oferit un nou op pseudoștiințific al lui Stati, ceea ce denotă faptul că un zelos

* **Alexandrina Cernov** s-a născut la 24 noiembrie 1943 în orașul Hotin. A absolvit Facultatea de Filologie a Universității Naționale „Iuri Fedkovyci” din Cernăuți (1966). A susținut teza de doctorat în 1989 la Chișinău. Conf. univ. dr. la Catedra de Filologie Română și Clasică a Universității Naționale din Cernăuți (1971–2002). A publicat studii și articole în domeniul teoriei traducerii, lingvostilisticii și poeziei comparate (română, rusă, ucraineană). Este autor de manuale școlare de limba și literatura română pentru școlile românești din Ucraina. Este redactor-șef la revista trimestrială de istorie și cultură „Glasul Bucovinei”. Membru de onoare al Academiei Române (1991), membru fondator și director executiv al Editurii „Alexandru cel Bun” din Cernăuți (1995), membru fondator al Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din regiunea Cernăuți, vicepreședinte (1989) și președinte al Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din regiunea Cernăuți (1990 – 1994). A obținut premiul Fundației Culturale Române (București), 1994; Medalia jubiliară „Mihai Eminescu” a Ministerului Culturii din România, 2000; Ordinul Serviciul Credincios în grad de ofițer, pentru contribuția deosebită pentru propagarea literaturii române în lume, 2004; Ordinul Serviciul Credincios în grad de comandor ș.a.

răspândac lucrează cu sârguință, mai ales prin școlile noastre de la Cernăuți, în speranța că-și va găsi aliați. Trebuie să recunoaștem că de la prima sa lucrare „științifică” domnia sa, dl. Stati, a făcut mari progrese în ceea ce privește documentarea pe care o folosește absolut eronat. Rupte din context, de către insistentul autor care încearcă să dovedească că tot ceea ce e alb, este, de fapt negru, citatele pe care le folosește, devin, practic, caraghioase pentru un romanist inițiat câtuși de puțin în problemă. Iată doar un exemplu care nici nu necesită comentarii, poate doar pentru unii politicieni ucraineni de astăzi, care nici limba nu o cunosc, și nu au, vorba lui Druță, „nimic sfânt”, nu mai vorbim aici de etică, cultură generală și cultură politică în special. Astfel, versul lui Mihai Eminescu, „Voi sunteți urmașii Romei?”, este comentat în așa fel, încât reiese că poetul nostru național pune la îndoială latinitatea limbii noastre. Cred că nu mai trebuie să continuăm, cu reproducerea altor enormități evidente, și nici nu merită să pierdem timpul și de ce nu, și sănătatea, cu lecturi de acest gen, în care Stati excelează cu din ce în ce mai multă perseverență. Este oare mai bine remunerat?

Bănuim, că un oarecare „binevoitor” răspândește lucrările lui printre profesorii de limba română din Ucraina nu fără concursul politicienilor, cărora adevărul științific le pretează și le încurcă planurile de scindare a populației românofone din regiunea noastră, mai ales că, având deja experiența regiunii Odesa, speră să reușească să micșoreze și la noi populația românească. Natural, au intervenit aici și considerațiile de ordin politic, care nu s-au schimbat încă din 1812, anul anexării Basarabiei de către Imperiul Rus. Aici interesele ruso-ucrainene au coincis.

Revenim însă la argumentele științifice. În teritoriul balcano-romanice sau romano-oriental există o singură limbă neolatină – româna. Latinitatea balcanică se regăsește și în elementele latine din albaneză, neogreacă și, în măsură mai mică în limbile slave. Astfel, în această zonă a rămas o singură limbă romanică, româna. Este necesar să mai reamintim că limba română se împarte în patru dialect principale: dacoromâna, macedonoromâna sau aromâna, meglenoromâna sau meglenita și istroromâna.

1. Dacoromâna este vorbită pe teritoriul României de astăzi, în Basarabia (aici includem și localitățile din regiunea Odesa, astăzi aparținând Ucrainei), în Bucovina, în regiunea Transcarpatică și în câteva localități izolate din Ucraina. Se mai vorbește și în Banatul sârbesc, unde româna este numită și valahă, în câteva sate din Bulgaria și Serbia, lângă granița românească. Varietățile lingvistice diferențiale nu sunt prea accentuate între ele. Limba literară română este comună, scriitorii folosindu-se de toate varietățile lingvistice, inclusiv cele locale.

2. Macedonoromâna sau aromâna este vorbită peste tot în Peninsula Balcanică (Grecia, Tesalia, Epir, Albania, în Jugoslavia, mai ales în Macedonia).

3. Meglenoromâna sau meglenita (meglenoromânii își spun și vlași), vorbită în zona Salonicului și de un grup de emigranți din Dobrogea și Asia Mică.

4. Istroromâna este vorbită în Istria, pe un teritoriu destul de mic.

Încă din secolul al XIX-lea cunoscutul lingvist Frederick Dies a împărțit limbile romanice (neolatine) în două grupe mari: estică (orientală) și vestică (occidentală). Atunci, el distingea numai șase limbi romanice: italiana și valaha (româna) care formează grupa orientală și grupa occidentală – portugheza, spaniola, provansala și franceza. Criteriul de clasificare fusese cel filologic, savantul luând în considerație numai acele limbi neolatine care aveau o tradiție literară scrisă.

În diferite perioade savanții au luat ca bază criterii distincte de clasificare a limbilor romanice: gramatical, fonetic și morfologic, istorico-geografic, politic etc.

Nu ne vom opri asupra principiilor tuturor acestor clasificări, evidențiind numai locul care îl ocupă în aceste clasificări limba română. Menționăm de la bun început, că divizarea limbii române în română și moldovenească este o creație artificială, ea fiind făcută, evident, din considerente geo-politice. Cei care deosebesc două limbi romanice răsăritene se bazează mai ales pe factorii istorici și politici, și nu pe tradițiile folclorice și literare, nemaivorbind de cele dialectale. Așa-zisa limbă moldovenească, din punct de vedere lingvistic este, practic, aceeași ca și dincoace și dincolo de Prut. Deci, limba moldovenească nu este o varietate romanică independentă de limba română.

Multă vreme universitățile sovietice s-au folosit de un singur manual de lingvistică romanică, cel al lui N. V. Serghievski (Întroducere în lingvistica romanică, Moscova, 1954), în care autorul deosebește 11 limbi romanice: spaniolă, portugheză, catalană, franceză, provansală, retoromană, italiană, sardă, dalmată, română și moldovenească. Citim la pagina 36 a acestui faimos op de romanistică că: „Limba moldovenească de pe teritoriul URSS reprezintă limba literară vorbită a majorității populației din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească și deasemenea de moldovenii din regiunea Kirovograd și din alte localități ale Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene”. Limba „moldovenească” din aceste localități a avut o literatură scrisă cu alfabet rus, adaptat la ortografia românească, în Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească, în vechile gubernii Herson și Podolia. În acea perioadă s-a dezvoltat o limbă literară și națională bazată pe resurse lexicale proprii, în special renumitele proletcultisme care au poluat o vreme îndelungată limba și care nu au supraviețuit, ci au dispărut de la sine datorită progresului social și cultural. În *Marea enciclopedie sovietică* din 1955, în articolul dedicat limbii moldovenești, se menționează: „Limba moldovenească este extraordinar de apropiată de dialectul moldovenesc al limbii române care se vorbește în Moldova (Republica Populară Română) dintre Prut și Carpați”. Afirmările sunt destul de șubrede și contradictorii. Astfel, în volumul *Probleme de lingvistică romanică* (Moscova, 1953), publicat de Academia de Științe a Uniunii Sovietice, romanistul R.A. Budagov, în articolul său *Limba moldovenească între alte limbi romanice*, vorbind despre structura gramaticală și fondul lexical de bază al limbii moldovenești

specifică următoarele: „Dar dacă limba română și limba moldovenească prezintă multe concordante, formând un grup de limbi romanice (...), aceasta nu înseamnă că fiecare din aceste limbi nu are particularitățile sale individuale”. Academicianul respectase pesemne atunci regulile conjuncturii politice, pentru că mai târziu, în volumul său *Limbile literare și stilurile limbilor* (Moscova, 1967), lucrare bazată pe materiale din limbile neolatine, vorbește doar de limba română, fără să mai amintească de cea moldovenească. Îmi aduc aminte că în 1987, când la Moscova mi-am susținut examenele de candidat în filologie, conducătorul meu științific, R.A.Budagov, a insistat asupra susținerii examenului de specialitate la limba română, vorbind despre limba moldovenească ca despre o limbă inexistentă, iar în articolele din 1989-1990 neagă categoric existența limbii moldovenești, dovedind absurditatea acestei teze. Rezultă deci, că această limbă moldovenească nu a fost acceptată unanim de către toți lingviștii sovietici, inclusiv și de către romanistul ucrainean Vladimir Semcinski, care cunoștea bine limba română pe care o vorbea curent. Culmea, că la Chișinău, unde urma să-mi susțin teza de candidat în științe filologice, acest examen nu fusese recunoscut, afirmându-se că trebuie să mai susțin încă un examen la specialitate, adică la limba moldovenească. Nu aveam altă ieșire, dacă vroiam să-mi susțin teza! Și l-am susținut în prezența unor „mari lingviști”, care au negat mai târziu și ei existența limbii moldovenești ca limbă aparte. Dar în documentele mele oficiale figurează două limbi: română și moldovenească. Nu-mi rămâne decât să afirm: „nebănuite sunt căile Domnului”. Cerând iertare pentru această digresiune lirică, încerc să dezvălui în continuare problema.

În linii mari, această clasificare „deochiată” a limbilor romanice a fost preluată și în manualul de romanistică editat în 1982, la Moscova, de către lingviștii Alisova T. V., Repina T. A. și Tariverdieva M. A. Afirmațiile lor referitoare la existența a două limbi (româna și moldovenească) sunt extrem de contradictorii. Încercând să respecte oarecum criteriile științifice de clasificare, în primul capitol se vorbește despre înrudirea genetică a limbilor romanice. La capitolul *limba română / limba moldovenească* exemplele sunt absolut identice, dacă nu vom lua în considerație alfabetul pe care îl întrebuințează: chirilic, pentru așa-zisa limbă moldovenească, și latin, pentru limba română. În capitolul consacrat nemijlocit clasificării limbilor romanice citim următoarele: „Limba română – limba oficială a Republicii Socialiste România...” și în continuare „Limba moldovenească vorbită de moldoveni, populația de bază a Republicii Sovietice Socialiste Moldova (...) Din punct de vedere genetic și al structurii ei, susțin autoarele, limba moldovenească este apropiată de cea română. Condițiile istorice de dezvoltare ale acestor două limbi înrudite, româna și moldoveneasca au fost însă diferite, ceea ce a condiționat formarea limbii moldovenești în calitate de limbă a unei națiuni independente...”. Nu lipsesc nici alte contradicții. Astfel la capitolul *Primele mărturii scrise în limbile romanice* se afirmă că „prima mărturie scrisă în limba română și moldovenească este considerată *Scrisoarea lui Neacșu către judele Brașovului...*”.

Este necesar să precizăm că termenul de valah nu are origine ucraineană, cum se mai consideră uneori, susținându-se o teză inadecvată, un fel de etimologie populară, că provine de la „volohaty” (păros). Originea lui este foarte veche, termenul indicând la început doar un trib celtic pe care Cezar l-a numit „volcae”, nume care a apărut și pe monedele din primul secol înainte erei noastre. Ulterior termenul a fost preluat de triburile germanice, care l-au folosit pentru popoarele romanice, vorbitoare de o limbă

neolatină, îndeosebi pentru italieni. Slavii, împrumutând termenul de la germanici, i-au numit volohi pe românii cu care se învecinau. Ungurii împrumută și ei termenul de la slavi, formând singularul „olah”. Preluat deja de la slavi, românii au folosit numele de vlah pe care l-au folosit la început cu sensul de păstor și l-au răspândit în alte regiuni orientale. Muntenia a fost multă vreme numită Valahia. Constatăm, că acest termen a fost folosit și în unele cronică bizantine pentru popoarele învecinate cu Galiția.

Revenirea lingviștilor la această problemă lingvistică, elaborarea unor lucrări de istorie a limbii române (evoluția dacoromânei) și de istoriografie a problemelor controversate care au apărut și au evoluat timp de mai multe secole, este absolut necesară, cu scopul de a susține științific demersurile politice ale românilor din Basarabia și Ucraina și revenirea la denumirea firească – limba română.

În continuare reproducem textele a două scrisori, ambele referindu-se la problema pe care o punem în discuție.

Prima – este scrisoarea Asociației Național-Culturale a Moldovenilor din Ucraina, adresată autorităților ucrainene, prim-ministrului Ucrainei, domnului Azarov M. Ia. și transmisă tuturor ministerelor de resort ale Ucrainei și Serviciului de Securitate al Ucrainei (dl-lui Horoșkovski V. I.), cu rugămintea de a găsi „căile de rezolvare a problemelor și de a pregăti documentele normative și juridice”, care ar rezolva problemele comunității moldovenești din Ucraina. Îngrijorează mai ales faptul că acest document încearcă să argumenteze și deosebiri culturale, folclorice și istorice dintre români și moldoveni, inclusiv cele literare, adică se face o încercare de a ne dezbină și pe această cale. În regiunea Odesa deja au fost editate manualele de limba și literatura moldovenească.

Al doilea document, este scrisoarea reprezentanților intelectualității românești din Ucraina, adresată excelenței sale președintelui Parlamentului Republicii Moldova și președintelui interimar al Republicii Moldova, Domnului Mihai Ghimpu, și prim-ministrului Republicii Moldova, Domnului Vladimir Filat, în care se propune soluția unică de a evita această neconcordanță – cea de a schimba textul „din articolul 13 al Constituției, în care să se specifice că limba oficială a Republicii Moldova este limba română”, ceea ce ar face imposibilă manipularea pe cale politică a acestei neconcordanțe lingvistice și în Ucraina.

ASOCIAȚIA NAȚIONAL-CULTURALĂ A MOLDOVENILOR DIN UCRAINA

22 iulie 2010

№01-088/07

Prim-ministrului Ucrainei Azarov M.Ia.

Mult stimat Mykola Ianovici!

Comunitatea moldovenilor (ocupă al treilea loc după numărul de locuitori, 258,6 de mii, după ruși și beloruși, între minoritățile naționale) a dat Ucrainei multe personalități cunoscute, care au contribuit esențial la întărirea și dezvoltarea statului nostru.

E de ajuns să-i amintim pe mitropolitul Petru Movilă, hatmanul Danilo Apostol, în perioada actuală – Sofia Rotaru. Ucraina, la rândul său, în anii 20 ai secolului trecut a susținut stăruitor moldovenească, creând pe teritoriul său Republica Autonomă Moldovenească.

Asociația Național-Culturală a Moldovenilor din Ucraina susține cu sfințenie și tinde prin toate mijloacele să continue bunele tradiții care s-au format între cele două popoare și cele două țări vecine.

În perioada sovietică moldovenii, originari din Ucraina, I. I. Bodiul, I. K. Grosu, timp îndelungat au condus Republica Moldovenească.

Absolvenții școlilor cu limba moldovenească de predare (în Ucraina erau aproape 200) au făcut parte din elita Moldovei și au completat rândurile ei cu multe personalități de seamă: scriitori, artiști plastici, actori, dramaturgi, savanți, personalități de stat și obștești.

După destrămarea URSS moldovenii au pierdut nu numai spațiul național-cultural informativ, dar cu trecerea la alfabetul latin – și manualele și literatura artistică conform programei – deoarece până la folosirea alfabetului latin se foloseau de chirilică.

Fără a se sfătui nici cu părinții, nici cu elevii, școlile cu limba moldovenească de predare au început să fie numite școli cu limba română de predare. Era corespunzător și procesul instructiv-educativ. În prima etapă manualele cu grafia latină veneau din Moldova „limba moldovenească”, „literatura moldovenească”. Cu timpul însă școlile au început să obțină manuale de „limba și literatura română” din România și Republica Moldova, iar mai târziu ele au început să fie editate și la Cernăuți. A fost o perioadă când profesorii și elevii, neavând manuale adecvate la limba și literatura română, au lucrat cu conspectele.

Datorită unor eforturi uriașe ale Asociației noastre, în regiunea Odesa au fost redeschise școlile tradiționale cu contingentul de elevi moldoveni cu denumirea tradițională „școli cu limba moldovenească de predare” și doar din anul 2005 în Ucraina au început să se editeze manuale de „limba și literatura moldovenească”.

În același timp reprezentanții diferitor structuri românești sub masca unor ziariști internaționali, experți, diplomați, întrebându-i diferite mijloace audio și video vizuale, inspectau în permanență instituțiile culturale și de învățământ din localitățile cu populație compactă moldovenească, propunându-le pe de o parte ajutor, iar pe de altă parte le aminteau că aceste pământuri (Basarabia și Bucovina de nord) sunt „pământuri istorice românești”. În atare situații, ca împărțirea de pașapoarte românești cetățenilor Ucrainei, exportarea în masă a intelectualității, acordarea tineretului odihnă gratuită, învățământ în România, în așa numita „patrie istorică”, pentru a-i româniza, comunității moldovenești nu i se acorda atenția necesară.

Nu întotdeauna interesele moldovenilor din Ucraina găseau, din partea Ministerului de Externe al Ucrainei, o asigurare a drepturilor lor în conformitate cu legislația Ucrainei și legislația internațională, a documentelor normative.

Până în prezent în țara noastră nu sunt pregătiți specialiști de limba moldovenească și pentru clasele primare cu contingent de copii moldoveni. Facultatea de Filologie Moldovenească a Universității din Cernăuți a fost reprofilată în „facultatea de filologie română”. La Universitatea de Științe Umanistice din Izmail, din motive neînțelese, sunt pregătiți specialiști de limba română. (În regiunea Odesa sunt doar 724 de români).

În Ucraina nu există un centru de cultură moldovenească, nu se pregătesc cadre pentru instituțiile naționale moldovenești de cultură. Colectivele de artiști amatori, care evoluează cu succes pe scenele de la Kiev, Chișinău, sunt extrem de prost asigurate cu costume naționale pentru scenă.

În localitățile cu populație compactă moldovenească, bibliotecile școlare și sătești sunt insuficient asigurate cu literatură în limba moldovenească.

Relațiile istorice prietenești dintre cele două popoare – moldovenesc și ucrainean – realizările lor comune nu sunt cercetate și nu se popularizează.

Se observă o lacună serioasă în mass-media în ceea ce privește asigurarea drepturilor minorității moldovenești de a primi informația în limba maternă. Singura gazetă panucraineană „Luceafărul”, care apare în decurs de 7 ani în limba moldovenească, nu are susținere financiară de la buget.

În mass-media electronică de stat în general este absentă poziția oficialităților față de această problemă. De exemplu, Telecompania de Stat din Regiunea Cernăuți a creat, doar pentru 120 de mii de români redacția principală a emisiunilor în limba română cu un personal de 10 colaboratori și cu o bază tehnică și materială corespunzătoare. Orele de emisie pentru români constituie 420 de ore pe an la televiziune și 260 de ore pe an la radio. În același timp 67 de mii de moldoveni din această regiune sunt dați pe seama comunității românești.

În regiunea Odesa, unde locuiesc 123,7 de mii de moldoveni lucrează doar câte o singură persoană la radio și televiziune, practic nu sunt asigurați cu baza materială și tehnică necesară, are doar 52 și 21 de ore de emisie pe an, o parte din acestea fiind asigurate pe baze obștești de către executanți concreți. Se face impresia că la Compania de Stat de Televiziune și Radio din Odesa se face tot posibilul ca aceste emisiuni să fie închise definitiv.

Se cere o atenție deosebită organizării recensământului în localitățile în care locuiesc compact românii și moldovenii. După părerea conducerii Asociației, datele recensământului din anul 2001, care au înregistrat creșterea în comparație cu anul 1989 a numărului de români ucraineni cu 12% și micșorarea numărului de moldoveni cu 21%, nu reflectă realitatea.

O condiție importantă pentru păstrarea stabilității în regiunea, unde locuiesc compact moldovenii (regiunile Odesa și Cernăuți), atitudinea lor tolerantă față de autorități, dezvoltarea sentimentului patriotismului, rămâne situația social-economică a teritoriilor respective, crearea locurilor de muncă. Așa cum două treimi din populația locală este plecată la câștig în afara raioanelor sale, și chiar în afara țării, fenomene care provoacă pustiirea ținutului, crește numărul de divorțuri și de copii orfani cu părinți în viață.

Situația care s-a creat trezește nemulțumirea părții celei mai active a comunității moldovenești, mai ales a tineretului care cere să ne adresăm Adunării Parlamentare a Consiliului Europei și Consiliului pentru Securitate și Cooperare în Europa cu scopul de a atrage atenția structurilor europene asupra problemelor existente și a instalării unei dreptăți relative pentru asigurarea drepturilor comunității moldovenești din Ucraina.

În acest scop mă adresez către Dumneavoastră, multstimate Mykola Ianovici, în numele prezidiului Asociației să fie examinate problemele expuse și, în limita posibilităților, să rezolvați următoarele probleme.

1. În sistemul învățământului și științei:

– să se deschidă pe lângă Universitatea Națională „I. I. Mecinikov din Odesa” a catedrelor de pregătire a cadrelor de limba și literatura ucraineană / limba și literatura moldovenească, filologia engleză și moldovenească;

– să se asigure pregătirea specialiștilor pentru școlile primare cu limba

moldovenească de predare la Universitatea Națională Pedagogică din Ucraina de Sud;

- să se deschidă, în perspectivă, secția de limbă și literatură moldovenească;
- să se editeze manuale pentru limba moldovenească și pentru literatura (moldovenească și universală) pentru clasa a 7-ea care nu s-au editat din anul 2007;

- să se editeze dicționarul moldo-ucrainean și ucraineano-moldovenesc cu 20.000 de cuvinte;

- să se calculeze tirajul manualelor „Limba moldovenească” și „Literatura moldovenească” conform contingentului de elevi care studiază limba maternă ca obiect (în momentul de față manualele sunt calculate doar pentru limba națională de învățământ);

- să se editeze crestomația pentru literatura moldovenească pentru clasele 10-11, partea a II-a (prima parte a fost editată în anul 2007);

- să se redeschidă Liceul Pedagogic Regional din Izmail ca structură a Universității Naționale I. I. Mecinikov din Odesa, care ar avea drept scop lichidarea diferenței dintre nivelul de pregătire al tineretului sătesc – reprezentanți ai minorităților naționale – și cel al tineretului urban, asigurând astfel integrarea lor efectivă în societatea ucraineană, luând în considerație și faptul că în raionul Izmail, unde locuiesc compact 15 000 de moldoveni, nu există nici un liceu;

- Academia de Științe împreună cu Asociația să pregătească și să editeze cartea „Popoarele moldovenesc și ucrainean: pagini de istorie comună”;

- Ministerul Învățământului și Științei din Ucraina, Administrația de Stat din Cernăuți împreună cu Asociația să pregătească și să restituie școlilor din regiunea Cernăuți cu contingent de elevi moldoveni denumirea firească de „școli cu limba moldovenească de predare” în loc de „cu limba română de predare”, să le asigure materialele metodico-instructive necesare.

2. În domeniul drepturilor la informare în limba maternă:

- Să se introducă săptămânalul „Luceafărul”, care se editează în limba moldovenească, în lista celor care capătă o subvenție financiară de la buget în suma de 400 mii de grivne pe an;

- să se acorde 70 de mii grivne pentru înnoirea bazei tehnico-materiale a gazetei „Luceafărul” (tehnica care se folosește a fost achiziționată încă în anul 2003);

- să se transmită gratuit, în limita posibilităților, pe balanța redacției gazetei „Luceafărul” un automobil sau autobus, din numărul celor ce s-au eliberat din structurile de stat în perioada de reorganizare sau reducere, pentru asigurarea ziaristilor cu transport;

- să se organizeze la Televiziunea de Stat din Odesa o redacție moldovenească separată cu un personal de 5-6 colaboratori, asigurând baza tehnico-materială necesară (automobil, camere de luat vederi, altă tehnică), să se organizeze emisiuni în fiecare zi;

- să se creeze la Televiziunea de Stat din Cernăuți o redacție moldovenească specială pentru moldovenii din Bucovina, scutindu-i de tutela redacției principale de limba română;

- să se practice la Televiziune și Radio Regional emisiuni în limba moldovenească (pentru început se poate în limba ucraineană pentru moldoveni și despre moldoveni), cu periodicitate de la una la patru ori pe lună în toate regiunile Ucrainei (în dependență de numărul locuitorilor moldoveni: până la o mie – o dată pe lună, până la 3 mii de două ori pe lună, de la trei și mai multe mii în fiecare săptămână).

3. Pentru susținerea culturii naționale moldovenești.

- să se inaugureze Sărbătoarea panucraineană a culturii moldovenești „Mărțișor” în fiecare an pentru toate regiunile Ucrainei cu finanțarea respectivă din partea Ministerului Culturii și Turismului din Ucraina în limita a 80 de mii de grivne;
- să se organizeze pregătirea cadrelor pentru casele de cultură, a conducătorilor de cercuri coregrafice, de dans și a altor colective și cercuri naționale moldovenești. Aceasta este important mai ales pentru regiunile Odesa și Cernăuți;
- să se prevadă finanțarea programelor de asigurare a colectivelor de artiști amatori moldoveni cu costume de scenă, mai ales în regiunile Odesa și Cernăuți;
- să se rezolve problema referitor la deschiderea Centrului panucrainean de cultură moldovenească în orașul Odesa în baza întreprinderii comunale „Obltransbud” (fostul Palat al studenților) sau în baza altui local. În regiunea Odesa locuiesc aproape jumătate din moldovenii Ucrainei;
- să se deschidă un Centru Regional de Cultură Moldovenească în orașul Noua Sulița din regiunea Cernăuți (posibil în baza Casei raionale de cultură), regiune în care locuiesc peste 67 de mii de moldoveni;
- să se prevadă anual câte 100 de mii de grivne pentru editarea și achiziționarea de literatură artistică în limba moldovenească pentru bibliotecile din localitățile unde locuiesc compact moldovenii din regiunile Cernăuți și Odesa.

4. Administrația orășenească de stat a orașului Kiev și administrațiile regionale de stat cointerestate să ia măsuri pentru crearea condițiilor necesare, a asigurării organizațiilor culturale naționale moldovenești pentru îndeplinirea sarcinilor statutare, să asigure cu localuri organizațiile raionale, interraionale, orășenești și regionale în regiunile Odesa și Cernăuți, în orașul Pology din regiunea Zaporojie, orașul Krivyi Rig din regiunea Dnipropetrovsk, orașul Mogyliv-Podilskyi din regiunea Vinița, orașele Kiev, Mykolaiv, Sevastopol și Kirovograd.

5. Ministerul Economiei Ucrainei, Administrațiilor de stat din regiunile Odesa și Cernăuți, cu scopul de a stabili situația din aceste regiuni, să prevadă crearea unor programe speciale de dezvoltare social-economică, posibile „zone economice libere” pentru majorarea locurilor de muncă și ridicarea nivelului de viață a populației locale, făcându-le în felul acesta atrăgătoare din toate punctele de vedere, cu scopul de a opri pașaportizarea românească și plecarea în România în căutarea locurilor de muncă.

6. Ministerul Afacerilor Externe al Ucrainei:

- să reglementeze în corespundere cu Convenția de la Viena călătoriile diplomaților români pe teritoriul Ucrainei, făcând imposibilă vizitarea nereglementară a localităților, în special cu o populație moldovenească, și a instituțiilor culturale și de învățământ din aceste localități;
- luând în considerare că elita politică a României nu recunoaște poporul moldovenesc și dreptul acestuia la însăși denumirea limbii materne „limbă moldovenească”, să fie interzise orice vizite oficiale ale persoanelor României în localitățile locuite compact de moldoveni ca atare, să se considere că aceștia încalcă punctul 1.3 din articolul 3 al „Convenției despre drepturile de bază ale grupurilor naționale europene” și punctele 1. și 2. articolul 3, articolul 1, 2 din capitolul I al „Convenției cadru despre protejarea minorităților naționale” și în final, acestea să fie considerate inadmisibile și să fie aduse la cunoștința părții românești și APCE și OSCE;

- să se introducă în componența grupurilor de lucru, a comisiilor care elaborează proiecte umanitare împreună cu România și Republica Moldova la nivel de țară și regiunile Odesa și Cernăuți, reprezentanți ai Asociației Național Culturale a Moldovenilor din Ucraina.

7. Comitetul de Stat de Statistică, Administrația Regională și alte structuri similare să-și îndeplinească cinstit și să urmărească mai atent procesul recesământului în localitățile cu populație românească și moldovenească.

8. Comitetul de Stat pentru Religii, Administrațiile Regionale și alte instituții de stat cointerestate să ia măsuri în ceea ce privește preîntâmpinarea deschiderii de biserici și construcția de biserici sub auspiciile mitropoliei Basarabiei a Patriarhatului României pe teritoriul Ucrainei (este un exemplu în satul Komâșivka, raionul Izmail, regiunea Odesa), deoarece populația este dispusă să adere la Biserica Ucraineană Canonică.

Vom fi recunoscători pentru cercetarea și răspunsurile la obiect.

Cu respect președintele Asociației, A. S. Fetescu

PS scrisoarea a fost transmisă tuturor ministerelor de resort ale Ucrainei și SBU (dl. Horoșcovschi V. I.) cu rezoluția: „Cabinetul de Miniștri să discute și să facă propuneri în ceea ce privește căile de rezolvare a problemelor expuse în scrisoare și necesitatea de a pregăti documentele normative și juridice care ar reglementa rezolvarea lor” (semnat de către Volodymyr Sivkovici).

Să subliniem faptul ca nici politicienii ucraineni, nici organele de conducere ale Ucrainei nu au susținut propunerile așa numitei Asociații moldovenești, dar nu au abandonat totuși termenul de «limbă moldovenească».

Nu a întârziat reacția reprezentanților comunității românești din Ucraina.

CĂTRE EXCELENȚELE SALE:
PREȘEDINTELE PARLAMENTULUI REPUBLICII MOLDOVA,
PREȘEDINTELE INTERIMAR AL REPUBLICII MOLDOVA
DL. MIHAI GHIMPU,
PRIM-MINISTRUL REPUBLICII MOLDOVA
DL. VLADIMIR FILAT

Stimate Domnule Președinte,
Stimate Domnule Prim-Ministru,

Noi, profesorii de limba română, studenții și elevii școlilor cu limba română de predare din Ucraina, redactorii ziarelor și revistelor de limba română, colaboratorii redacțiilor în limba română a radiodifuziunii și televiziunii din Cernăuți, editurile „Svit” (pentru redactarea manualelor în limba română) și editura „Alexandru cel Bun” din regiunea Cernăuți, Uniunea Interregională „Comunitatea Românească din Ucraina” (ONG care întrunește atât persoanele care se consideră români, dar și pe mulți dintre cei ce se declară moldoveni), liderii societăților românești, deputații Consiliului Regional de deputați, ne adresăm către Excelențele Voastre pentru a susține schimbarea textului din articolul 13 al Constituției, în care să se specifice că limba oficială a R. Moldova este **limba română**.

Faptul că în prezent limba oficială a Moldovei este considerată „limba moldovenească”, afectează grav situația instituțiilor de învățământ din Ucraina, în special a școlilor din regiunile Cernăuți și Odesa. Oficialitățile ucrainene din sistemul de învățământ, susținute de inițiativa uneia dintre Asociațiile Moldovenilor din Ucraina (președinte dl A. Fetescu), au realizat, în perioada aflării la guvernare în Ucraina a forțelor naționaliste portocalii, oficial, introducerea „limbii moldovenești” în școlile românești din regiunea Odesa, editând deja și manuale de limba și literatura moldovenească.

În prezent numita Asociație a moldovenilor s-a adresat deja și noilor oficialități ucrainene cu rugămintea de a înlocui limba de predare română cu „limba moldovenească” și în raionul Noua Sulița din regiunea Cernăuți. Cererea lor este justificată prin faptul că în Constituția Moldovei „limba moldovenească” este limbă de stat, iar în localitățile respective majoritatea populației s-a declarat la ultimul recensământ ca fiind moldoveni. Ei cer insistent ca în Cernăuți să fie deschise și posturi de radio și televiziune în limba moldovenească, în paralel cu cele existente în limba română. Astfel această situație echivocă împarte românii din Ucraina nu numai în două naționalități, români și moldoveni, dar și în două comunități lingvistice și culturale diferite, provocând în mass-media ucraineană dezbinarea noastră, inclusiv și a activităților noastre culturale etc.

Argumentele științifice, susținute și de academicienii R. Budagov (Moscova) și V. Semcinski (Kiev), care confirmă că pe teritoriul balcano-romanice sau romano-oriental există o singură limbă neolatină – româna – și în această zonă a rămas o singură limbă romanică – româna, sunt trecute cu vederea de către oficialitățile ucrainene, care fac trimitere directă la Constituția Moldovei.

Menționăm că afirmațiile celor ce susțin existența a două limbi (româna și moldovenească) sunt extrem de contradictorii. Încercând să respecte oarecum criteriile științifice de clasificare și vorbind despre înrudirea genetică a limbilor romanice, la capitolul *limba română / limba moldovenească* exemplele sunt absolut identice, dacă

nu vom lua în considerare doar alfabetul pe care îl întrebuințează: chirilic (în prezent folosit doar în zona Transnistriei), pentru așa-zisa limbă moldovenească, și latin, pentru limba română.

Lingvistul italian, Carlo Tagliavini, în amplul său studiu *Originile limbilor romanice*, face o analiză a lucrărilor lingviștilor sovietici evidențiind contradicțiile existente și propune o clasificare modernă a limbilor romanice în baza particularităților lingvistice și genetice, analizând și conjunctura politică în care a apărut etnonimul de „limba moldovenească”. Savantul constată că pe teritoriul balcano-roman (balcano-oriental) există o singură varietate neolatină – limba română.

Carlo Tagliavini este un romanist cu profunde cunoștințe de limba română, cu contribuții considerabile și în domeniul balcanisticii, în special al limbii albaneze și al raporturilor albano-române, al limbii române, mai ales în domeniile lexicologiei și a istoriei limbii. A cercetat limba vechilor *Psaltiri* în limba română și a influențelor slave asupra ei. Cartea lui, *Originile limbilor romanice*, este o lucrare de referință, una dintre cercetările de seamă ale limbii române, un important instrument de lucru pentru publicul științific larg și de afirmare a adevărului științific, este o lucrare care indică și limitele bunei cuviințe în știință, istorie și lingvistică.

Un alt nume important în cercetarea limbii române ca limbă romanică este A. Armbruster, care a demonstrat că nucleul fundamental al limbilor neolatine, atât în ceea ce privește tezaurul lexical, cât și structura gramaticală a limbii române este de origine latină. Termenii de limbă valahă sau limbă moldovenească, care au circulat la diferite popoare și în diferite perioade istorice nu demonstrează existența mai multor limbi, ci definesc doar o tradiție istorică.

În virtutea acestui adevăr științific, vă rugăm respectuos să urgențați discutarea în Parlamentul R. Moldova a acestei probleme vitale pentru Neamul nostru, să restabiliți adevărul științific și să adoptați ca limbă oficială – limba română.

Cu speranțe în restabilirea adevărului științific:

1. dr. Ion POPESCU, deputat în Rada Supremă a Ucrainei, președintele Uniunii Interregionale „Comunitatea Românească din Ucraina”; dr. Alexandrina CERNOV, membru de onoare al Academiei Române, redactor-șef al revistei „Glasul Bucovinei”, directorul Editurii „Alexandru cel Bun”; prof. dr. Gheorghe JERNOVEI, șeful Catedrei de Filologie Română și Clasică, directorul Centrului Român de Filologie Comparată „Grigore Bostan”, Universitatea Națională „Iu. Fedkovyci” din Cernăuți; Ilie T. ZEGREA, președintele Asociației Scriitorilor Români din Cernăuți, redactor-șef al revistei „Septentrion literar”; Vasile TĂRĂȚEANU, președintele Fundației de Binefacere „Casa Limbii Române”, președintele filialei orașenești a Societății pentru Cultura Românească din Regiunea Cernăuți „Mihai Eminescu”, deputat în Consiliul Regional Cernăuți; Aurica BOJESCU, directoarea Centrului Bucovinean Independent de Cercetări Actuale din Regiunea Cernăuți, deputat în Consiliul Regional Cernăuți; Ion BOTOȘ, președintele Asociației Românilor din Regiunea Transcarpatică „Dacia”, deputat în consiliul regional Transcarpatia; Vasile BĂCU, președinte interimar al Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din Cernăuți; redactor-șef al publicației „Gazeta de Herta”; prof. dr. Ilie LUCEAC, Colegiul Pedagogic al Universității Naționale „Iu. Fedkovyci” din Cernăuți; Nicolae TOMA, redactor-șef al ziarului regional „Zorile Bucovinei”; Romeo CRĂCIUN, redactor-șef adjunct al ziarului „Libertatea cuvântului”;

2. Tudor ANDRIEȘ, redactor-șef al ziarului „Concordia”; Simion GOCIU, director al revistei pentru copii „Făgurel”; Vitalie ZĂGREA, președintele Ligii Tineretului Român din Regiunea Cernăuți, „Junimea”; redactor-șef al postului de radio „Ucraina internațional”; Leonid PARPAUȚ, redactor-șef al Comitetului de Stat pentru Radio și Televiziune din regiunea Cernăuți; Dumitru COVALCIUC, redactor-șef al almanahului „Țara Fagilor”; Petru GRIOR, președintele Societății Victimelor Represaliilor Staliniste „Golgota”, deputat în Consiliul orășenesc Cernăuți; Petru POSTEUCĂ, președintele Clubului Cultural Sportiv „Dragoș Vodă”, deputat în Consiliul Raional Hliboca; Ion POSTEUCĂ, profesor pensionar, satul Stănești, raionul Hliboca, regiunea Cernăuți; Nicolai BODNARIUC, profesor de istorie, directorul Muzeului de Arheologie și Etnografie „Maximilian Hacman” din satul Oprișeni, raionul Hliboca, regiunea Cernăuți;

3. Mihai UNGUREANU, directorul Editurii „Svit” pentru editarea manualelor în limba română din Ucraina; Vasile CARLAȘCIUC, ziarist, redactor-șef adjunct la postul de radio „Ucraina Internațional”; Eugen TOVARNIȚCHI, directorul Liceului „Mihai Eminescu” din satul Carapciu, raionul Hliboca, regiunea Cernăuți; Ștefan PENTEAC, Președintele filialei din regiunea Odesa a Alianței Creștin-Democrate a Românilor din Ucraina; Anatol POPESCU, președintele Asociației Naționale Culturale a Românilor din regiunea Odesa „Basarabia”; Valentin STROIA, președintele organizației obștești de tineret „Noua generație a Europei” din Izmail, regiunea Odesa; Nicolae MOȘU, președintele Asociației Național-Culturale a Românilor „Valul lui Traian”, din regiunea Odesa.

Ne confruntăm în continuare cu această problemă depășită. Astăzi, riscăm deja să pierdem școlile cu limba română de predare, dar ce este și mai grav, este afectată și soarta Catedrei de Filologie Română, care, la propunerea rectorului, prof. univ. dr. Roman Ivanovici Petrișyn, riscă să fie desființată. Motivul? Vorba lui Caragiale – „remunerație mică” la buget.

Să ne amintim că în anul 1849 la gimnaziul german din Cernăuți, la care a învățat și Mihai Eminescu, a fost deschisă o catedră de limba și literatura română al cărui titular a fost profesorul Aron Pumnul, urmat de către Ioan Gheorghe Sbiera. Prin Aron Pumnul și discipolul său I. G. Sbiera a început la Cernăuți afirmarea unei școli de istorie literară care a pus bazele unei metodologii, a fost afirmată ideea necesității cunoașterii tuturor faptelor literare la români și a fost formulat, pentru prima dată, principiul periodizării fenomenului literar și cultural, care astăzi, deși depășite, pot sta la baza scrierii unei monografii a literaturii române.

În anul 1875, când la Cernăuți este inaugurată universitatea germană, Curtea de la Viena răspunzând demersurilor intelectualității românești în frunte cu frații Hurmuzaki, este deschis în cadrul universității și Catedra de Limba și Literatura Română, condusă de Ioan Gheorghe Sbiera, membru de onoare al Academiei Române, numerandu-se și printre fondatorii ei. A fost urmat de către Sextil Puscariu, membru corespondent al Academiei Române. În perioada sovietică Catedra a fost condusă de două personalități marcante ale filologiei românești: prof. dr. univ. Vitalie Sorbală, recunoscut printre romaniștii importanți ai lumii, urmat de Grigore Bostan, membru de onoare al Academiei Române, membru al Academiei Pedagogice de la Kiev, cunoscut mai ales prin lucrările sale dedicate folclorului românesc din Bucovina.

În Ucraina independentă, care dorește să se integreze în Uniunea Europeană, funcționează o legislație care nu mai recunoaște drepturile minorităților naționale la folosirea limbii materne în localitățile locuite compact de comunitățile lor, organizând în școli trecerea treptată la limba ucraineană de predare a tuturor disciplinelor.

Ucraina independentă dorește să desființeze și Catedra de Filologie Română și Clasică! Cu această ispravă va intra în istoria Bucovinei.

SUMMARY

The unity of the Romanian language, doubted by the politicians and some representatives of the Moldavian people in Ukraine and Moldova, has become a controversial problem, which confuses again and again the conscience of the Romanian community, determining to argument every time they speak, it is the same language – Romanian. Many of the historical and linguistic works of the Ukrainian scientists describe a Romance population from the south-east of Europe and differentiate the European south-eastern Romanian and „the Moldavian” languages.

The author of the above column returns to the scientific arguments which prove that the Balcanic Romanic or Western Romanian territory has one single neo-Latin language – Romanian.

It mentions the division of the Romanian language into Romanian and Moldavian is an artificial creation, being made on the geo-political grounds. These, who differentiate the two Eastern Romance languages back this up with historical and political factors and not folklore and literary traditions, not to mention the dialectical ones. The so-called Moldavian language, from the linguistic point of view, is not an independent Romance variety in comparison with the Romanian language.

Nowadays, the independent Ukraine, who wishes to join the European Union, as per mentioned by the author, has a legislation, that doesn't recognise the rights to use the mothertongue by the national minorities densely inhabiting the specific territories, organising gradual transition to the Ukrainian language as a teaching one for all the subjects in schools. The independent Ukraine wishes to disband the Faculty of the Romanian and Classical Philology too.

GRIGORIE CAVALER DE PANTAZI

Acatrini Vladimir, Sergiu Barbuța*
Cernăuți

Despre marele artist bucovinean Grigorie Pantazi nu se cunosc prea multe lucruri. Din păcate, el este cu desăvârșire uitat în capitala Bucovinei unde s-a afirmat ca regizor, actor, poet, muzician, coreograf, sculptor, autor de feerii, de spectacole de balet și de pantomimă¹. Se cunosc prea puține lucruri despre colaborarea sa cu societățile culturale din Bucovina și din Țară, cu teatrele naționale și casele regale din Europa.

Grigorie cavalier de Pantazi s-a născut la 5 februarie 1872 la Costiceni, județul Hotin (astăzi Ucraina), unde părinții săi aveau moșie. Provine dintr-o veche familie de boieri moldoveni din jud. Botoșani, stabiliți în Basarabia după răpirea de către ruși a Moldovei dintre Prut și Nistru. Un străbunic fusese membru în divanul Moldovei. Mama, Nadina Pantazi (1852-1932), descindea dintr-o veche familie de boieri moldoveni, Talpă, consemnată de Dimitrie Cantemir în cartea de aur, printre celelalte 40 de familii de boieri autohtoni. O străbunică, Talpă, fusese soția lui Ion Barnovschi Movilă, fratele domnitorului Moldovei (Miron Barnovschi Movilă). Tatăl, Constantin Pantazi, fusese mare proprietar la Baiești, apoi la Costiceni². Din aceeași parte a Basarabiei provin și alți doi mari oameni de teatru: Bogdan Petriceicu-Hasdeu și Constantin Stamati-Ciurea. Iar maestrul Pantazi se destăinuise la un moment dat că și-ar fi dorit să inaugureze la Hotin un teatru național, pentru care alesese câte un act din opera dramatică a celor doi autori basarabeni.

* **Vladimir Acatrini** – istoric român din regiunea Cernăuți, a absolvit Facultatea de Istorie a Universității din Cernăuți. În prezent este bibliotecar la Biblioteca Universității din Cernăuți, Secția de Bibliografie și Informații. Colaborează cu biblioteca de carte românească din Cernăuți „Glasul Bucovinei”. Președinte al Societății Bibliotecarilor Bucovineni (Cernăuți), președinte al filialei ASCIOR Bucovina. Doctorand la Academia Națională de Științe Pedagogice din Kiev.

Sergiu Barbuța – ziarist român din Cernăuți, absolvent al Catedrei de Științe Politice din cadrul Universității Naționale din Cernăuți. Coordonator al portalului de istorie și cultură „Valea Prutului”, redactor la Agenția BucPress, corespondent la „Gazeta de Herța”.

Încă din liceu Grigore Pantazi se distinge prin talentul său de declamator, recitând la comemorări scene și acte întregi din dramele lui Goethe, Schiller, Grillparzer.

„Gazeta Bucovinei” din 3/15 februarie 1893 publică un anunț al Societății academice „Junimea”, din care aflăm câteva nume de rezonanță a participanților la viața muzicală a capitalei ducatului: „C. cav. de Onciul, G. de Pantazi și Cor. de Tarnovețchi, Coriolan Magheșin, dar mai ales Claudiu Stefanelli și Grigorie Pantazi au surprins plăcut publicul prin declamații frumoase”³.

Fiind student Pantazi debutează la „Junimea” înscenând la 19 ianuarie 1894 împreună cu profesorul său, pictorul Eugen Maximovici, cu un fast extraordinar, tablourile vivante *Soarele și Visul marinarului*⁴.

Încheindu-și studiile juridice la universitățile din Cernăuți și Viena, Pantazi devine funcționar în administrația provincială a Bucovinei. Cu prilejul comemorării lui Ștefan cel Mare în 1904 aranjează o serie de tablouri vivante din viața marelui voievod. La spectacol asistă și guvernatorul Bucovinei, prințul Hohenlohe, care rămâne profund impresionat. A doua zi acesta îl cheamă pe tânărul artist pentru a-i pune în vedere că locul lui e la Viena, unde s-ar putea dedica cu totul artei. Intervine pentru numirea lui la Ministerul de Interne din Viena, unde timp de mai bine de 17 ani va fi director al părții române a monitorului oficial austriac „Foaia legilor imperiale”.

Gustav Mahler, cel mai mare dintre directorii Operei Imperiale din Viena, om extrem de inaccesibil și de o severitate temută, frate cu brutalitatea, primește baletul lui Pantazi *Povestea Soarelui* pentru a-l prezenta la Operă. Dar spectacolul nu se ține, întrucât Mareșalul Curții Imperiale respinge baletul, ca fiind „zu rumänisch”⁵.

În schimb, decanul maeștrilor de balet din Austria Josef Hassreiter și celebrul compozitor Josef Bayer, autorul muzicii la baletul *Die Puppenfee*, care făcuse ocolul lumii, apreciază calitățile artistice ale lui Pantazi și îi cer concursul pentru festivalurile de operă și balet organizate odată pe an la Teatrul Imperial din palatul Schönbrunn. Astfel, în cadrul ultimei reprezentații a Curții imperiale din Schönbrunn, s-a prezentat baletul lui Pantazi *Cântul*. Pantazi a condus direcția de scenă, Curtea punându-i la dispoziție întreg aparatul tehnic și artistic al Operei și al Teatrului Curții din Viena. Pe scenă, reprezentanți ai celor mai vechi familii aristocrate din Austria și Ungaria – prinții Schwarzenberg, Auerpreg, Hohenlohe, Kinsky etc. – erau simpli статистиști și se supuneau cu disciplină și modestie exemplară ordinelor și comenzilor severe ale lui Pantazi.

Trei luni de zile Pantazi a fost oaspete al Palatului Imperial unde i se servea cina. Repetițiile erau chiar mai frumoase decât reprezentațiile înseși, deoarece prințesele și ducesele veneau direct de la distracțiile mondene de la Curte, cu decolteuri și diademe, iar partea bărbătească o reprezentau demnitarii și arhiducii care în ziua respectivă erau invitați la Schönbrunn⁶.

În opera lui Pantazi jucau și membri ai familiei regale. De exemplu, prințesa Maria Windisch-Grätz (1852 - 1929) a jucat în rolul împărătesei Teodora. La reprezentație au asistat 70 de membri ai familiei imperiale.

Pentru împăratul Franz Joseph I, care se nimeri a fi bolnav, s-a aranjat o reprezentație specială, la care a asistat numai majestatea sa împreună cu urmașul său la tron, Carol I, pentru ca bătrânul monarh să nu se obosească prin obligațiile sale de amfitrion. Au fost puse la contribuție cele mai scumpe brocarduri, mătăsuri și juvaiere seculare ale familiilor din înalta aristocrație. Însuși împăratul a cheltuit, din fondurile sale particulare, o sumă din care s-a instalat, tot după indicațiile lui Pantazi, un decor

rolul special, înfățișând în succesiune neîntreruptă tablouri din cursul veacurilor. A doua zi după reprezentație mareșalul Curții Regale principele Alfred de Montenuovo (1854 - 1927) l-a vizitat pe Pantazi acasă pentru a-i aduce mulțumiri.

Un mare succes l-a avut prezentarea baletului *Nippes* la Opera din Viena (s-a jucat de 56 de ori). După balet, Grigorie Pantazi a fost invitat la curtea baronesei Marie Louise Larisch von Moennich (1858 - 1940) unde s-a prezentat un festival nocturn de Pantazi. Marie Luisa Larisch von Moennich era nepoata împărătesei Elisabeta de Wittelsbach, cunoscută mai ales sub numele Sisi (1837 - 1898), soția împăratului Franz Joseph I al Austriei.

La astfel de onoruri a reușit să ajungă la Viena un român din Cernăuți datorită talentului și fantaziei sale bogate în arta scenică!

De la Schönbrunn și Viena Grigorie Pantazi ajunge la București. Regina Elisabeta a României (Carmen Sylva) l-a primit săptămâni de-a rândul la castelul Peleş, iar în timpul văduviei sale, la castelul de la Curtea de Argeș. La București el a montat cu demnitari ai Curții Regale baletul *Nippes*⁷. Baletul s-a prezentat cu tot fastul mai întâi în sala Palatului Regal din Calea Victoriei, apoi la Opera Română timp de două săptămâni (pe timpul direcției lui Cocoresu).

Luigi Manzotti (1835-1905), tatăl baletului european, autorul celebrului balet *Excelsior*; îi scria lui Pantazi de la teatrul La Scala din Milano despre unul din spectacolele bucovineanului: „*C'e un opera di gran ingenio, con effetti meravigliosi – una vera poema*”. („*E o lucrare de mare ingenuitate, cu efecte minunate – o poezie adevărată*”). La 1914 Mingardi, directorul teatrului La Scala, hotărâse să aducă pe scena renumitului teatru baletul *Nippes*, dar izbucnirea războiului a împiedicat reprezentarea. La fel și la Petrograd, unde fusese acceptat spre reprezentare, baletul a rămas nemontat. Maeștrii baletului rus, Legat și Fokin, au apreciat în mod deosebit montările lui Pantazi. Chiar și celebrii compozitori Giacomo Puccini (1858-1924) și Franz Lehár (1870-1948) s-au exprimat elogios despre fantaziile coregrafice ale lui Pantazi. Rezumând, putem spune, fără să greșim, că baletul *Nippes* a fost prezentat la Viena și București, atât la curțile regale, cât și la operă. În Viena actorii erau arhiduci și arhiducese, în București – persoane din elita capitalei⁸.

Pantazi a fost primul care a scris o *feerie pe motivele regelui valsului* Johann Strauss (1825-1899), *feerie* care s-a prezentat cu mare succes. Mai târziu, familia decedatului coautor, Josef Bayer, l-a autorizat pe Pantazi să scrie un nou scenariu pe muzica postumă a acestuia. Baletul s-a numit *Wiener Bilder*.

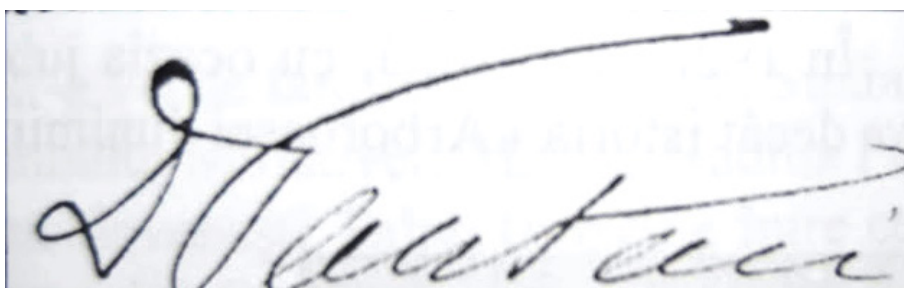
La Viena, Pantazi a mai montat o *feerie*, *Din timpul Eladei*, pe muzică antică. *Feeria* s-a jucat simultan pe două scene, în aceeași sală, fapt ce nu s-a mai întâmplat până atunci.

Înzestrat cu aptitudini muzicale deosebite, Pantazi a fost cel dintâi care a reconstruit scenariul cunoscutului balet *Prometeu* de Beethoven. Textul baletului fiind pierdut, artistul bucovinean a țesut pe fiecare notă a lui Beethoven imaginea plastică corespunzătoare. Eusebie Mandicevschi (1857 - 1929), autoritate științifică muzicală de prim rang, fără a cărui aprobare nu se publica nici o ediție din marii clasici ai muzicii occidentale, a recunoscut cel dintâi adâncă legătură dintre scenariul lui Pantazi și muzica lui Beethoven.

Baletul *Prometeu* s-a prezentat cu mare succes la Opera Cehă din Praga în decurs de două stagiuni. Ziarele din Praga au publicat articole elogioase despre această creație.

La Budapesta s-a pus în scenă de vreo 60 de ori baletul *Naierul* pe muzică de Rezcö Máder (1856 - 1940), fost director al Operei Ungare, care a mai scris muzică pentru spectacolele de balet *Luceafărul* și *Vis de vară* ale maestrului Pantazi. Baletul *Luceafărul* s-a prezentat la Cernăuți și București cu concursul societății „Armonia”. Ulterior Pantazi a compus baletul *Nufărul* ținut pe legende induse vechi și motive de folclor muzical indus⁹.

Grigore Pantazi a montat în Cernăuți, tot cu concursul neprețuit al societății „Armonia”, operele naționale *Crai nou*, *Moș Ciocârlan*, *Noaptea Sf. Gheorghe*. A condus festivalurile Liceului I din Cernăuți. Printr-o înscenare în stil modern a dat viață nouă operei naționale *Crai nou* de Ciprian Porumbescu, montată la Cernăuți cu societatea „Armonia” și la Suceava, Vatra-Dornei, Radăuți și Botoșani cu societatea „Ciprian Porumbescu”. Pantazi devine membru onorific (onorar, în limbajul epocii) al societăților „Armonia”, „Junimea” și „Ciprian Porumbescu”.

A photograph of a handwritten signature in dark ink on a light-colored background. The signature is written in a cursive, flowing style and appears to read 'Grigore Pantazi'.

Înainte de primul război mondial Pantazi a fost inițiatorul și animatorul teatrului român din Cernăuți, un fel de director neplătit al teatrului național, cum își zice el însuși într-un *Memoriu* din septembrie 1933: „Cu toate societățile culturale din Bucovina, am organizat și înscenat prin decenii un rând de reprezentări teatrele în limba română. Toate aceste reprezentări le-am aranjat gratuit și, de pe urma neobositei mele munci, toate societățile culturale din Bucovina s-au ales cu frumoase venituri”¹⁰.

La 4 mai 1901 la Cernăuți are loc premiera operei lui Tudor Flondor *Moș Ciocârlan* pe un libret de Constantin Berariu. Regia a fost semnată de Grigore Pantazi. În distribuție: Aglae Lupu (Florica), Hedwig Bucher (Halîchi), Gheorghe Sârbu (Farfuridis), Adrian Forgaci (Notarul), Ștefan Scalat (Stan), Constantin Berariu (Gheorghe), Constantin Hostiuc (Chirilă), în total 80 de artiști – soliști, coriști, dansatori.

La București Pantazi înscenează, tot cu înalta societate de la Curtea Regală, alături de baletul *Naierul* și baletul *Oița pierdută* (pe muzica *Rapsodiei* lui Enescu), iar cu actorii Teatrului Național din București, melodrama *Sufletul și muzica* (cuvinte de Carmen Sylva), montată și la Cernăuți la jubileul de 70 de ani ai Reginei Elisabeta. La 16/17 decembrie 1913 societatea „Junimea” organizează la Teatrul Municipal din Cernăuți sub conducerea lui Pantazi, sosit special din Viena, un spectacol jubiliar. Sărbătoarea a durat două zile. În prima zi a fost prezentată melodrama *Muzica înaltă sufletul* de Dr. Grigore Pantazi, pe versuri de Carmen Sylva, tradusă de O. Josef, *Mazurca* de Josef Bayer. A doua zi s-a prezentat *Cântecul neamului. Poemă feerică națională* de dr. G. Pantazi, tradusă de A. Stefanelli (muzica de Kostecki). Societatea era condusă atunci de secretarul Galin de la Consulatul Regal al României¹¹.

În 1914 în Teatrul Municipal din Cernăuți a avut loc o manifestare consacrată

lui Mihai Eminescu (organizator – societatea „Armonia”). După o conferință despre M. Eminescu, corul „Armonia” a prezentat *Luceafărul*, feerie pantomimică în 3 tablouri de Pantazi (muzica – Raul Molder, directorul Operei din Budapesta)¹². În același an societatea „Armonia” marchează 25 de ani de activitate.

În 1921 Cercul studențesc „Arboroasa” aranjează în Teatrul orășenesc o șezătoare literar-artistică: „Programul, ca șezătorea să-și aibă scopul dorit, facem un călduros apel către onoratul public cernăuțean, precum și către toți frații noștri studenți să sprijine manifestarea noastră, prin participarea în număr cât mai mare. Suntem încredințați pe deplin în generozitatea onoratului public care a sprijinit întotdeauna cu dragoste toate manifestările studențești. E vorba de drama patriotică *Se face ziua* de Zaharie Bârsan, regizată de Pantazi”¹³.

În 1921 și 1922 Grigorie Pantazi a fost inspector General pentru Bucovina pe lângă Ministerul Cultelor și Artelor. De asemenea el mai funcționa și ca subdirector la Ministerul de Interne, consilier superior la administrația Bucovinei, iar în deceniul următor îl aflăm detașat la Legațiunea Română din Viena, după care ocupă postul de consul general onorific.

La Cernăuți pune în scenă la diverse serbări naționale feeria *Cuvântul Neamului*, pe care în 1923 o montează la Vatra-Dornei cu o echipă de țărani. În 1933 o reluă inaugurând primul teatru de țărani din Bucovina.

La București montează cu Societatea Arhitecților baletul *Rococo*.

Este decorat cu *Bene Merenti*, acordat de Regele Carol I al României, care se întreținea adesea cu Pantazi asupra chestiunilor de artă. Obține titlul de cavaler și ofițer al *Coroanei României*, *Medalia jubilară „Carol II”* și *Steaua României*.

La una din repetițiile din București asistau cu mult interes viitorul rege, Ferdinand I, principe moștenitor pe atunci, împreună cu principesa Maria. Se repeta *Oița pierdută* cu ofițeri din garda regală și din elita armatei, care nu se prea arătau dispuși să execute figurile dificile ale dansurilor naționale, din care cauză era cât pe ce să se scoată din program acest balet național. Principele Ferdinand a insistat însă cu toată energia pentru reprezentarea baletului, venind el însuși pe scenă și stând lângă Pantazi până când executanții, neavând încotro, s-au supus¹⁴.

În 1935 societatea „Junimea” pregătește comemorarea lui George Popovici (cunoscut sub pseudonimul literar Teodor Robeanu), autor al volumului *Poezii postume* tipărit la București în 1908 cu o prefață de N. Iorga. „Între învinșii păcatelor noastre – scrie N. Iorga, – între cei pe care i-a ucis răutatea acestui neam, nu știu pe niciunul pe urma căruia să trebuiască atâtea lacrimi”. Iorga avea în vedere sfârșitul tragic al cărturarului bucovinean, în 1905. Conducerea societății se adresează la 3 martie 1935 lui Grigorie cav. de Pantazi, consul la Viena. Îl informează că s-a luat hotărârea să fie comemorat George Popovici la Cernăuți printr-un festival artistic. Pantazi este invitat să pregătească o feerie prin dramatizarea poemului lui G. Popovici *Novela de Castel* publicată în 1894. Conducerea societății se angaja să facă toate pregătirile pentru spectacol. Pantazi e informat și de faptul că s-a apelat, pentru costumele poloneze, la George cav. de Gallin, alt membru marcant al Societății, consul al României la Varșovia¹⁵.

Pantazi, membru activ al Societății, s-a remarcat și ca scriitor. Feeria sa *Tricolorul* s-a prezentat pe scena Teatrului Național, evocând în șase tablouri contribuția Societății „Junimea” la întregirea neamului. Se face referire la Grămadă, căzut în luptele de la Cireșoia în august 1917.

Pantazi a avut onoarea de a fi membru în comisia pentru reorganizarea teatrelor din România, sub prezidenția profesorului Sihleanu care îi aprecia mult expertizele competente.

Opera lui Pantazi cuprinde vreo 50 de spectacole de balet și feerii, din care mai mult de jumătate s-au pus în scenă¹⁶. Dar ceea ce trebuie reținut ca moment deosebit de interesant este că Pantazi a putut să creeze atâtea spectacole de balet fără să fie însuși maestru de dans. Creațiile sale coregrafice le datorează temperamentului său teatral și muzical, viziunii extraordinare pentru efectele culorii și ale atitudinii plastice și faptului că a cunoscut marile teatre din Europa.

În revista cernăuțeană „Făt Frumos” din 1939 la rubrica „Cronică” se spune: „Duminică, 11 iunie 1939, s-a așezat la odihnă, în cimitirul Horecei din Cernăuți, osemintele mult zbuciumatului Dr. G. de Pantazi. „Marele artist coregraf de reputație europeană și marele suflet de Român, crainic al frumosului național, a avut parte să se stingă aici în Bucovina lui iubită, unde se întorsese din Viena, locul triumfurilor internaționale”, consemnează ziarul „Glasul Bucovinei” în nr. 5642. Anuarul societății „Ciprian Porumbescu” din Suceava pe 1938/39 îi evocă frenetic amintirea.

NOTE

1. Victor Morariu, *Omagiu lui Grigorie Pantazi* în „Junimea Literară”, An XXIII, 1934, nr. 10-12, p. 21.
2. *Membri marcanți ai Societății Academice „Junimea” din Cernăuți (De la înființarea ei în 1878 și până la Jubileul Semicentenar din 1928)*, *Albumul Mare*. Vol. I. Îngrijire și note de Rodica Șcraba în „Glasul Bucovinei” An. III, 1996, nr. 4, p. 32; Alis Niculică. *Din istoria vieții culturale a Bucovinei: Teatrul și Muzica (1775–1940)*, Casa Editorială Floare Albastră, București, 2009, p. 168-169.
3. *Serata muzicală-declamatorică* în „Gazeta Bucovinei”, 7/19 februarie 1893, Anul III, nr. 11, p. 3.
4. Arcadie Dugan-Opaiț, *Albumul Mare al Societăților Academice „Arboroasa” și „Junimea” din Cernăuți*, Vol. 1, Editura Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, 2015, p. 229.
5. *Ibidem*, *Omagiu lui Grigorie Pantazi* în „Junimea Literară”, Anul XXIII, 1934, nr. 10-12, p. 23.
6. *Ibidem*, p. 23-24.
7. *Ibidem*, p. 24.
8. *Ibidem*, p. 25.
9. *Ibidem*, p. 26.
10. *Ibidem*, p. 26.
11. *Soc. Stud. „Junimea”* în „Foaia Poporului”, 14 decembrie 1913, nr. 50, p. 13.
12. *Serbările Eminescu* în „Foaia Poporului”, 10 mai 1914, nr. 19, p. 12-13.
13. Alis Niculică, *op. cit.*, p. 196-197.
14. *Ibidem*, *Omagiu lui Grigorie Pantazi* în „Junimea Literară”, An XXIII, 1934, nr. 10-12, p. 27.
15. Dimitrie Vatamaniuc, *Bucovina între Occident și Orient. Studii și documente*, Editura Academiei Române, București, 2006, p. 564-565.
16. Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, Editura Humanitas, București 1991, p. 288.
17. *Cronică: Grigorie Pantazi* în „Făt Frumos”, Anul XIV, nr. 4, p. 111.

SUMMARY

The abstract is dedicated to the great Bukovinian artist Grigorie Pantazi, a famous film director, actor, poet, musician, choreographer, sculptor, author of feeries, ballet and pantomime playscripts. Grigorie, knight of Pantazi, was born on 5th of February 1872 in Costiceni, Hotin county, originating from the old Moldavian boyar family from Botoșani county, that settled in Bessarabia after the Russians occupied the Moldavian part between Prut and Dniester.

Lawyer by specialty, at his job in the province administration of Bukovina, Pantazi organised a series of vibrant art shows on the occasion of commemoration of Stephen the Great in 1904, a fact, that turned out decisive for his destiny. The governor of Bukovina, Prince Hohenlohe, taking part in the commemoration ceremony, intervened for his appointment by the Ministry of Internal Affairs from Vienna, where he was going to serve for another 17 years as a director of Romanian matters in the official Austrian monitor „The File of Imperial Laws”. Vienna appreciated Pantazi’s artistic qualities; the Opera Theatre of Vienna had displayed several of his ballet plays and feeries, much appreciated by the royalty and the nobility, hosting Pantazi at the Royal Palace for three months straight.

Another moment from the artist’s life had taken place in Bucharest, where he again was hosted by the royal family, her Majesty the Queen Elizabeth of Romania (Carmen Sylva), who actually authored some of the ballet plays, staged by Pantazi.

In 1921 and 1922, Grigorie Pantazi occupied the position of the general inspector of Bukovinian matters by the Ministry of Cults and Arts, the fact that contributed to the support of the Romanians of Bukovina by means of different cultural manifestations and artistic plays.

The artistic legacy of Pantazi embraces around 50 ballet plays and feeries, out of which more than a half have been staged. Yet, what really is worth admiring, would be the fact, that Pantazi had been able to create so many ballet plays without being a dance master. His choreographic works are to be accounted due to his theatrical and musical temperament, extraordinary visions of colours, plastic attitudes and the fact, that he was an expert in the repertoires of the great European theatres.

BISERICILE ORTODOXE ÎN VIAȚA ROMÂNILOR DIN NORDUL BUCOVINEI ÎNTR-UN STAT ATEU

**Alexandrina Cernov
Cernăuți**

*„Biserica ortodoxă este după organizația și
năzuințele sale, o instituție națională, menită să
satisfacă nevoile culturale ale neamului către
care se adresează” (Ion Nistor).*

Bătrânul boier Doxaki Hurmuzaki de la Cernauca, pe patul de moarte, ne-a îndemnat în *Testamentul* său să avem grijă și de biserică: „Biserica țării noastre este biserica ortodoxă, odorul cel mai scump al sufletului nostru, care, cu toate că are drepturile cele mai frumoase, se află totuși în împrejurările de față amenințată de niște jurstări nefavorabile și cere ajutorul fiilor săi ca să o apere. Deci vă jur pe Dumnezeu, pe fericirea noastră, și pe tot ce aveți mai prețios și mai sfânt ca să fiți

urmași demni de străbunii și părinții voștri. Ca să vă nevoiți cu toată virtutea să apărați drepturile, religia și limba patriei voastre și să le lăsați urmașilor voștri într-o stare mai înfloritoare decât le-ați primit. Iar pentru binele și fericirea națiunii române să depărteze Dumnezeu din mijlocul românilor sămânța intrigii și a invidiei, spiritul de partid, egoismul și pofta de a domni cu stricăciunea binelui public și să le insuflă spiritul armoniei, al frăției și al bunei înțelegeri între sine spre înființarea mărețului scop ce le stă înaintea”¹.

Limba, credința și istoria, „trei datorii mari și sfinte, pentru cari aveți a răspunde înaintea lui Dumnezeu, înaintea oamenilor și a urmașilor”² sunt factori identitari și au fost dintotdeauna primele obiective asupra cărora s-a îndreptat agresivitatea autorităților sovietice instaurate în nordul Bucovinei începând cu anii 1940, 1945. Din acea perioadă și până în prezent se promovează o politică consecventă de știrbire a drepturilor românilor nord-bucovineni. Divizați în români și moldoveni, respectiv limba română și limba moldovenească, ei sunt declarați oficial în presă, radio, emisiunile TV, în lucrările de istorie, manualele de geografie și istorie din Ucraina, ocupanți. Generații de elevi au învățat după astfel de manuale. A rămas nealterată doar memoria supraviețuitorilor evenimentelor, istoria orală trăită, constituită dintr-o infinitate neorganizată de fapte și situații, destine personale, care abia în ultimele decenii începe să fie reflectată, tot atât de dezorganizată, în articole răzlețe ale ziariștilor ori în monografiile satelor bucovinene, autorii cărora de cele mai multe ori sunt profesori din școlile satelor respective. Documentele descoperite în Arhivele din Ucraina (regiunea Cernăuți) și România (Arhivele din Suceava și Rădăuți, Arhivele MAE, Arhivele Legiunii de Jandarmi din Cernăuți (Arhivele Județului Ilfov) adaugă informații care întregesc imaginea evenimentelor. Lucrări, studii, articole publicate în diferite perioade în cărți, reviste, comunicări rostite la diferite conferințe și manifestări culturale sunt doar parțial valorificate. Sunt mărturii vrednice de încredere, ele sprijinindu-se pe dragostea pentru neamul românesc și biserica ortodoxă strămoșească, promotoare a calităților spirituale ale poporului, căci multe neputințe și slăbiciuni cuprind astăzi societatea noastră postsovietică, lovită de greutatea sângerândă a unor amintiri lăsate de străbunici și bunici, multe încă nemărturisite, ascunse în adâncul sufletului sau pierdute pentru eternitate. Trecute prin filtrul memoriei afective și a emoțiilor livești, memoriile sunt indisolubil legate de identitate, punând în discuție etica din perspectiva trecutului nu și în contextul în care puterile politice impun uitarea. Memoria este istoria orală, câtă memorie, atâta identitate. Mărturii nepieritoare sunt și troițele ridicate în satele nord-bucovinene în amintirea martirilor români. Acestea sunt de fapt materiale semnificative, care ar trebui valorificate cu mai multă atenție și râvnă de către istorici. Nu dispunem în istoriografia românească de o analiză ce ar ajunge la o explicație, la o sinteză a faptelor istorice trăite în acea perioadă de către românii nord-bucovineni. Astăzi, urmărим „incapacitatea noilor generații, scria Neagu Djuvara într-un eseu despre istorie, de a-și închipui și de a înțelege evenimentele și mentalitățile dinainte de al Doilea Război Mondial”. Acestea se referă mai ales la reconstituirea istoriei bisericii ortodoxe din nordul Bucovinei privită prin soarta clerului și a binecredincioșilor creștini, care a rămas până astăzi necercetată, neînregistrată. Nimeni nu a cercetat rolul comunităților rurale, al dascălilor, preoților și al cantorilor bisericești care au fost elemente cheie în primii ani de ocupație sovietică.

Pentru a trezi curiozitatea societății față de veridicitatea faptului istoric este necesar să existe o conștiință istorică, adică oamenii să fie preocupați de ceea ce s-a întâmplat în teritoriul lor, să fie dornici să cunoască consecințele evenimentelor istorice trăite de predecesorii săi. Ar trebui să amintim în acest context și un fenomen ce nu poate fi neglijat, dar care explică într-o măsură oarecare acest dezinteres – sentimentul dominant al fricii pentru soarta lor și a copiilor lor. Golul informativ a permis schimbarea paradigmei istorice în mentalitatea tinerei generații. Implementarea în conștiința câtorva generații, timp de 79 de ani, doar a unor anumite fapte istorice,

care să justifice manipularea politică antiromânească pătimasă a societății ucrainene din nordul Bucovinei, a contribuit esențial la procesul treptat de deznaționalizare al românilor, alături de alți factori identitari precum limba, credința și școala. Procesul de deznaționalizare al minorităților naționale promovat prin noile legi adoptate în Ucraina începând cu anul 2017 afectează în mod direct comunitatea românilor: anihilarea statutului limbii române în Ucraina prin substituirea ei, ca limbă de predare în școli cu limba de stat, ucraineana; reducerea editării ziarelor în limba română, cu vechi tradiții, din Cernăuți, precum „Zorile Bucovinei”, și înlocuirea lor cu publicații noi, puțin cunoscute în comunitate; dispariția, de facto, a ziarelor românești „Plai românesc”, „Arcașul”, „Curierul de Cernăuți”, „Neamul românesc”. Odată cu trecerea în neființă a scriitorului și ziaristului Dumitru Covalciuc, a încetat apariția Almanahului cultural-literar „Țara Fagilor”. Colaboratorii lui nu s-au învrednicit să ia asupra lor munca anevoioasă a redactării și a finatării acestei predigioase publicații. Revista de istorie și cultură „Glasul Bucovinei”, redactată la Cernăuți cu sprijinul Institutului Cultural Român, sub conducerea doamnei conf. univ. dr. Liliana Țuroiu, designer vestimentar, a încetat să mai fie distribuită prin poștă și ajunge la Cernăuți, într-un număr foarte redus, cu mari eforturi ale membrilor redacției. Restabilirea vechilor tradiții se realizează anevoie. Ori aici, la Cernăuți, rolul presei în popularizarea materialelor istorice este inestimabilă, este unica posibilitate de a menține trează identitatea istorică a românilor nord-bucovineni. „Astăzi, ca și ieri, copleșitoarea majoritate a oamenilor de pe toate continentele și din toate culturile, continuă Neagu Djuvara în eseul amintit, chiar și pe treptele sociale mai înalte, e nepăsătoare față de ceea ce s-a petrecut în generațiile care au precedat”. Și această regretabilă situație este reală.

Instrumentele de cercetare și cunoaștere a faptelor și evenimentelor de către istorici – arhivele, mărturiile, amintirile, memoriile, disputele în căutarea adevărului istoric sunt necesare pentru crearea unei viziuni clare asupra trecutului. Să nu uităm că întâmplarea de a fi martor unic al evenimentului istoric are o valoare excepțională și prețioasă în relatarea istorică. Concepută ca păstrătoare a unor mărturii inedite, înregistrate de către ziariștii, scriitorii și istoricii nord-bucovineni, seria de lucrări din colecția *Destin bucovinean*³; monografiile satelor nord-bucovinene apărute în ultima perioadă la Cernăuți, bazate în mare majoritate pe evenimente nepublicate, păstrate în folclorul, amintirile și mărturiile sătenilor, dar care, din păcate, sunt tipărite în tiraje mici și puțin cunoscute în țară, rămân izvoare nemijlocite de cunoaștere pentru viitorii cercetători.

Credința are o funcție istorică, ea reflectând istoria culturii naționale, susținând spiritualitatea și memoria identitară a unor evenimente tragice prin care au trecut românii din nordul Bucovinei, reproduce amintirile supraviețuitorilor acestor localități, înregistrate de către ziariștii noștri în primii ani ai deceniului 90 al secolului trecut. Astăzi, ne îndreptăm atenția noastră asupra evenimentelor prin care a trecut biserica, în primul rând biserica ortodoxă și slujitorii ei.

„În timpul dominației ateismului, sublinia părintele Acostăchioae, parohul Catedralei Coborârea Sfântului Duh din Cernăuți, într-un material publicat în revista „Țara Fagilor”, acesta era, ca să zicem așa «religia dominantă» și atei erau cointeresați ca tot mai mulți cetățeni să renunțe la confesiunile lor și să rămână fără religie și fără Dumnezeu. Chiar trecerea de la ortodoxie la neoprotestanți era privită bine și încurajată, deoarece atei doreau să vadă slăbind biserica cea mai numeroasă și mai adevărată. Am suportat teroarea ateistă, dar am păstrat nealterat tezaurul credinței strămoșești, dar și așa-zisele biserici autocefale necanonice ale căror ierarhi, fiind excomunicați

de către Soborul Arhieresc al Bisericii Ortodoxe, se ocupă cu prozelitismul forțat, în dauna Bisericii-mame”. Doar câteva amintiri orale și scrise ne stau drept mărturie asupra fărădelegilor aplicate bisericilor, preoților și enoriașilor.

Din școli a fost scoasă religia ca disciplină, profesorilor și elevilor li s-a interzis să meargă la biserică să participe la sfânta liturghie și la sărbătorile religioase. Tânăra generație încă își mai amintește diferite epizoade din viața lor de școlari și ne povestește întâmplări din copilăria, lipsită de posibilitatea de a se apropia de biserică. Mărturiile lor sunt zguduitoare. Scriitorul și traducătorul Anatol Viere, originar din satul Colincăuți, absolvent în 2008 al Facultății de Filologie a Universității cernăuțene, Catedra de Filologie Română și Clasică, a schițat istoria unui sat românesc pe cale de ucrainizare, rolul școlii și al bisericii în formarea tinerei generații. Viața lui de școlar la Colincăuți stă mărturie a unui proces caracteristic pentru ucrainizarea nordului Bucovinei. Anatol se trage din familia boierilor Holban, care la rândul lor se trage din familia cnezială Hurmuzei. Într-un sat în care locuiesc aproximativ 5000 de moldoveni (conform datelor recensământului) sovieticii au deschis o școală cu limba ucraineană de predare. Nu a putut însă să ucrainizeze și biserica satului în care serviciul divin s-a oficiat și în această perioadă în limba română. Anatol însă a crescut sub influența bunicii care îl lua în fiecare duminică la biserică. Luni, directorul școlii, domnul Oskolov, binecunoscut prin ucrainizarea brutală a elevilor români (moldoveni), stătea în poarta școlii și-i întreba pe elevi „dacă au fost la biserică sau nu”. Celor care mergeau la biserică li se scădea nota la purtare.

O situație similară este redată și în cartea lui Valeriu Zmoșu, fiu de preot din Pătrăuți de Jos: „Conflictele pe care le avea preotul cu directorul școlii din Corcești, un mare «patriot sovietic» și un «luptător înflăcărat pentru cauza comunismului» părea că nu vor avea sfârșit. În Postul Mare copiii veneau să se pricestuiască și, în zilele respective, nu mergeau la școală. Atunci directorul, cu o falcă în cer și cu alta în pământ, dădea năvală în biserică, îi poruncește tatei să întrerupă slujba și să iasă în curtea bisericii. Îi cerea explicații: «– De ce copiii nu sunt la lecții, dar se află în biserică?/ Tata, fără să ridice tonul, îi răspundea: / – Nu i-am chemat eu. Au venit singuri, nechemăți. Părinții au copii și-i trimit unde vor. / Odată, acel director a dorit să vadă dacă și părinții copiilor de școală se aflau la biserică. Tata le-a zis atunci enoriașilor: / – Fiecare să-și arate copiii! / Fiecare enoriaș, care participa la oficierea serviciului divin, a luat lângă sine câte doi-trei copii. Nici un copil n-a rămas «al nimănui»”⁴.

Despre persecuțiile împotriva enoriașilor și a elevilor care respectau tradițiile, mergeau de sărbători la biserică ne mărturisesc, în cartea istoricului bucovinean Ilie Luceac, renumiții cântăreți Maria Iliuț și Ion Paulencu în amintirile despre satele lor de baștină, Voloca și Crasna. „În timpul totalitarismului comunist, scrie Maria Iliuț, erau persecutați copiii de școală, tineretul și cei în vârstă, care luau parte la carnavalul de Sfântul Vasile de la Crasna. Țin minte că oamenii, care erau întrebați în ziua de Sfântul Vasile de ce nu sunt la lucru, răspundeau că și-au cumpărat cu sângele lor libertatea de a sărbători în această zi, fiindcă înainte de aceasta ei mergeau la punctul de colectare a sângelui, în calitate de donatori, pentru ca să aibă dreptul să-și rezerve o zi-două pentru a cinsti sărbătorile de iarnă. Deci, pot să spun că-și cumpărau cu sângele lor propriu obiceiul strămoșesc, pentru a nu fi pierdut în noianul anilor. Eram copil mic pe atunci. Mă răvășesc emoțiile și astăzi când îmi aduc aminte de aceste lucruri”⁵.

Ioan Paulencu de la Voloca spunea: „Sunt botezat la biserica „Sfântul Nicolae” din Cernăuți. În Voloca nu era preot atunci, timpurile erau grele, puterea sovietică nu avea nimic comun cu biserica, ba chiar o prigonea”⁶.

Rolul bisericii și al preoților în viața comunității **Exemplul comunei Colincăuți**

Rolul bisericii, mai ales al preotului, a avut o importanță deosebită în păstrarea credinței și a limbii române. Biserica din Colincăuți, de exemplu, a trecut prin vremuri grele, mai ales în perioada anilor 1940-1941, însă a funcționat fără încetare până astăzi în limba română. În timpurile grele din perioada sovietică pământul bisericii a fost transferat la stat. Preot era Toader Apostolescu. Oamenii își amintesc de ordinul președintelui Consiliului Sătesc prin care se interzicea să se tragă clopotele în zilele de sărbătoare religioasă și noaptea. S-a păstrat ordinul înaintat preotului în care scria: „Consiliul Sătesc din Colincăuți vă avertizează că în perioada sărbătorilor de Crăciun, Iordan, Paște se interzice să bată clopotele”. Erau interzise colindele, erau pedepsiți copiii care cântau prin sat colinde, iar elevii care veneau împreună cu părinții sau bunicii să sfințească pasca și apa erau aspru pedepsiți și persecutați. Pentru a-i îndepărta pe oameni de biserică, zilele de sărbători religioase erau declarate zile de lucru. Se evidențiau în această situație așa-zișii activiști, care în 1961 au organizat distrugerea tuturor crucilor de lemn din sat. Astfel de activități erau caracteristice tuturor satelor nord-bucovinene.

Cu toate că școala a fost ucrainizată, în biserică s-a slujit în limba română. Preotul Ion Bivolaru, având tot respectul și aprecierea enoriașilor săi, slujește la Colincăuți din anul 1978 până în prezent. Cunoaște mai multe limbi și are o solidă pregătire teologică: a absolvit Seminarul Teologic din Odesa în anul 1970, iar în 1987 – Academia

Duhovnicească din Moscova, a participat la mai multe conferințe pastorale. Anume datorită bisericii și a preoților care au slujit cu demnitate și curaj în limba română, în satul Colincăuți au crescut creștini destoinici care au făcut și fac cinste acestui ținut pitoresc. Patru absolvenți ai școlii din Colincăuți au devenit preoți: Ivan Rotar (biserica de la Clocucica din Cernăuți), Nicolae Rotar (biserica de la Roșa Stâncă din Cernăuți), Nicolae Boianetchi (biserica din satul Criva, Republica Moldova) și Dumitru Pripa (biserica din satul Ciponosî, raionul Hotin).

În anul 2000 se realizează reparația bisericii: noul iconostas este adus din România, iar în anul 1999, din inițiativa și buna organizare a gospodarului satului Victor Tomaș, în centrul satului a fost sfințită o capelă cu contribuția lui Mihai Jar,

starețului mănăstirii din Bănceni, raionul Herța, astăzi episcopul Longhin.

La Colincăuți s-a născut în anul 1952, în plină persecuție a bisericii, viitorul mitropolit al Chișinăului și Moldovei Vladimir, bine cunoscut și peste hotare. A învățat în satul natal Colincăuți. Visase de mic să devină preot, dorea să ctitorească în satul natal, Colincăuți, o mănăstire, vis care s-a împlinit. În martie 1997 din inițiativa lui a început construcția mănăstirii, iar în anul 2004, a fost sfințită mănăstirea Sfântul Vladimir. Și aici se slujește în limba română. În prezent mănăstirea are doar 10 călugări, stareț este sfinția sa Paisie. Mănăstirea se află încă într-o perioadă de organizare.

Biserica fusese scoasă în mod oficial din viața societății. Credința înseamnă libertate, înseamnă dreptul de a cunoaște adevărul, de a ne onora trecutul. Trecutul se luminează din voința noastră. „Adevărul nu are nevoie de apărare, el se apără singur” spunea într-o predică părintele stareț al Mănăstirii Putna, arhimandritul Melchisedec Velnic. Trebuie doar să-l căutăm și să-l cunoaștem. Să pornim din sat în sat, să căutăm oameni care au supraviețuit evenimentelor sau care ca și noi caută să restabilească adevărul, din mărturii scrise sau orale, din documentele ce au mai rămas pe lângă biserici sau arhive și să vorbim. O muncă anevoioasă și de lungă durată.

Memorabilă rămâne întâlnirea din satul de baștină a lui Miron Barnovschi, cu starostele bisericii Petro Heleci.

Biserica din Toporăuți – ctitoria lui Dimitrie și Miron Barnovschi

În centrul satului Toporăuți, nu departe de clădirea impunătoare a bisericii noi, stă pitită printre copaci, o biserică medievală, tipică pentru arhitectura moldovenească, înconjurată de gardul unui fost cimitir din care crucile fuseseră scoase și aruncate la marginea noului cimitir al satului. Oficialitățile satului afirmă că aceste cruci sunt de pe mormintele unor cazaci. Astfel doar vechile cruci medievale rămân martore ale unui trecut, astăzi falsificat chiar de profesoara de istorie din sat L. V. Zbira în monografia satului, srisă sub îndrumarea „grijulie” a istoricului cernăuțean dr. O. M. Masan. Bătrânii satului însă vă vor povesti că această biserică a fost ctitorită de Dimitrie și Miron Barnovschi, domnitorul Moldovei, căruia turcii i-au tăiat capul pentru credință. În testamentul domnitorului Miron Barnovschi, scris înainte de execuția din 16 iunie 1633 la Stambul, la punctul 9 este scris că tatăl său Dimitrie Barnovschi este înmormântat în interiorul bisericii: „Biserica din Toporăuți, unde odihnesc rămășițele tatălui meu – Doamne iartă-l și pomeniște-l în împărăția Ta – să fie săvârșită în continuare”⁷.

În vara anului 2008, când se împlineau 600 de ani de la prima atestare a orașelor Iași și Cernăuți, la biserica din Toporăuți a avut loc un parastas lui Miron Barnovschi la inițiativa și cu participarea scriitorului ieșean Ion Muscalu, a preotului Paisie de la Mănăstirea din Bârnova, Iași și a directoarei Muzeului de Istorie din Iași Aurica Ichim. Sătenii, a căror memorie a rămas vie până astăzi, ne-au povestit atunci despre ctitorii bisericii – familia Barnovschi și înrudirea lor cu Petru Movilă. Am fost surprinși să constatăm că memoria satului a rămas vie peste secole. Atunci l-am cunoscut și pe starostele bisericii, Heleş Petro Afanasievici, care ne-a povestit despre soarta bisericii Sântului Ilie. În sat se consideră, de exemplu, că mormântul lui Dimitrie Barnovschi se află în curte, în dreptul Altarului, ne spune Petro Heleş. Însă nu există cruce și nici un alt semn, nici în biserică și nici în curte. Săpături arheologice nu s-au făcut. Toate sunt doar presupuneri. Despre Miron Barnovschi ni s-a povestit cu multă stimă și dragoste,

că a fost ucis de turci pentru credință, dar și pentru binefacerile lui pentru sat. Tot de la domnul Heleş am aflat și despre soarta bisericii, pătimirile ei fiind pe măsură cu martirajul ctitorului.

În perioada sovietică, ateistă prin esența ei, între anii 1941-1999 biserica a fost închisă, iar clădirea ei începuse treptat să se ruineze. Între 1946-1947 colhozul a luat gardul de piatră. Piatra, care fusese adusă din Kamenet-Podolski a fost folosită pentru construcția fermei de animale. În jurul bisericii s-a aflat cimitirul. Au fost luate crucile de pe morminte și duse în cimitirul nou. În cimitir s-a aflat și mult armament care a fost erupt, producând un nor mare de fum care a acoperit tot satul. Satenii mai presupun că din biserică începe un tunel.

În anul 1973 biserica a fost declarată monument de arhitectură dependent de Kamenet Podolski. Atunci s-au efectuat pentru prima dată reparații esențiale: s-a reparat acoperișul, au fost tencuiți pereții. Au împrejmuit din nou biserica cu un gard de piatră.

În 1989 biserica și-a reluat serviciile divine. Tot atunci a fost restaurat iconostasul. Clopotele au fost făcute la uzina constructoare de mașini din Cernăuți. Limba serviciului divin după restaurare este limba ucraineană. Biserica este subordonată Bisericii Creștine a Kievului.

Anii au trecut, astăzi puțini dintre cei ce au suportat calvarul primilor ani ai sovietizării au mai rămas în viață. Mai mult decât atât: nici istoricii și nici ziariștii nu au scris despre soarta bisericilor și a preoților din acei ani de prigoană sovietică. Tac și arhivele din care cu precauție au fost sustrase materialele mai importate care reflectau aceste atrocități. Găsim în schimb declarații, cereri și mărturii ale românilor și ale ucrainenilor care au reușit să treacă în mod fraudulos, individual sau în grupuri mici, nou instalata linie de frontieră. Sunt în Arhivele Naționale ale Sucevei și Rădăuților plângeri ale sătenilor de pe teritoriul României, aflat în apropierea graniței, cărora grănicerii sovietici, trecând linia de frontieră deja în anii ce au urmat, le confiscau bunurile țăranilor români: animale și grâne, după modelul aplicat în anii colectivizării

forțate în teritoriile ocupate din nordul Bucovinei. Nimic însă despre biserici și despre soarta preoților.

De abia în ultimii ani, au început timid să cerceteze și acest subiect ziaristii din nordul Bucovinei și autorii monografiilor satelor. Lucrări importante despre istoria bisericilor din Bucovina s-au scris de către străluciți istorici români, Ion Nistor și Nicolae Iorga, Simeon Reli, Dimitrie Dan, Constantin Loghin, Aron Pumnul, Ion Sbiera, până la istoricii din zilele noastre, dar care se opresc la anul 1940, anul primei ocupații de către armata sovietică, când urmărim tendința consecventă de a elimina biserica, în mod oficial, din viața comunității.

Situația Bisericii ortodoxe din Bucovina, începând cu anul 1775 până în prezent, a fost parțial cercetată de către protoiereul Adrian Acostăchioae (26 august 1933-23 noiembrie 2011) și scriitorul Dumitru Covalciuc (2 ianuarie 1947-23 decembrie 2017), redactor-șef al revistei „Țara Fagilor”, almanah cultural-literar, cercetător neobosit al istoriei și folclorului din nordul Bucovinei⁸.

O importanță deosebită pentru istoria bisericii ortodoxe din Bucovina în perioada ocupației habsburgice o are lucrarea preotului Ioan Pavel Valenciuc, *Preoțimea ortodoxă din Bucovina în timpul ocupației habsburgice (1775-1918)*, teză de doctorat susținută la Universitatea „Babeș-Bolyai”, Facultatea de Teologie Ortodoxă.

Cărțile ce urmează deschid o pagină nouă a destinului bucovinean, consacrată de data aceasta bisericii ortodoxe, loviturii de grație aplicate încă începând cu perioada administrației imperiale austriace și ulterior preluată de către sovietici, îndreptată împotriva credinței strămoșești, începând cu anii 1940-1941 și 1944-1947. Sunt aplicate cu dibăcie aceleași principii din *Principele* lui Niccolò Machiavelli, conform dictonului latin *Divide et impera!* Administrația rusească, continuată de cea ucraineană în nordul Bucovinei, astăzi regiunea Cernăuți, aplică aceeași strategie și tactică machiavelică ca și administrația habsburgică. Logica aplicării dictonului latin perseverează și în istoriografie. Astăzi, în Ucraina se scriu în paralel două istorii ale Bucovinei. Istoricii ucraineni promovează ideea că Bucovina este străbun pământ slav, părere, deseori nesusținută și de documentele de arhivă sau memorialistică, istorie menită să justifice politica oficială a administrației ucrainene față de comunitatea românilor din regiunea Cernăuți, căreia i se refuză categoric statutul de popor băștinaș. Modelul de conviețuire a minorităților naționale, preluat de la sovietici, are o continuitate istorică instituită încă de Austria imperială, ea funcționând și astăzi cu mult succes.

În Bucovina coexistau cinci etnii mai numeroase: români, ruteni, germani, evrei și polonezi. Nu a existat însă o înțelegere reciprocă, după cum afirmă unii istorici și politologi austrieci și ucraineni, în realitate fiind vorba doar de manifestarea unei toleranțe. Celelate etnii, mai puțin numeroase, nu creau guvernului probleme serioase. Dintre aceste etnii românii și rușii erau cei mai numeroși și de aceeași confesiune ortodoxă. „Deși extrem de conservatoare, dar tolerantă față de alte credințe, fără ruguri pentru eretici sau vrăjitoare, scria acad. Radu Grigorovici în articolul *Viitorul unei iluzii*, Biserica Ortodoxă, nu avea tendințe de dominație suprastatală sau universală. Bărbații, deși curajoși și robuști, detestau disciplina de tip militar și, de aceea, și serviciul militar. Creșterea cailor se făcea sub control militar și corespundea, în timpul acela, unei producții de tancuri.

Pe scurt, Austria avea tot interesul să țină Bucovina în afara teatrelor de război și lucrul acesta s-a întâmplat chiar atunci când Austria se afla în stare de război cu Turcia în Principatele dunărene. Acest fapt a contribuit în mod esențial la mentalitatea pașnică a populației Bucovinei”⁹.

Să încercăm să înțelegem atunci atitudinea Austriei față de români, a politicii imperiale față de confesiunile existente în secolul al XIX-lea în Bucovina și atacul consecvent împotriva bisericii ortodoxe, o politică religioasă aplicată imediat după anexarea acestei provincii.

Biserica Ortodoxă Română, în Țara de Sus a Moldovei era creată pe o veche credință strămoșească, cu instituții culturale și mănăstiri păstrătoare de identitate, cu oameni de cultură înaltă și un cler bine instruit și organizat ceea ce reprezenta un obstacol împotriva asimilării și a bunei organizări administrative a noii puteri, care urmărea schimbarea modului de trai al comunității românești. Identitatea națională devenise deranjantă, fapt care a instituit o politică de asimilare prin biserică și limbă. Nu întâmplător Doxaki Hurmuzaki numește biserica ortodoxă „odorul cel mai scump al sufletului nostru” și este îngrijorat de faptul că ea este amenințată „de niște jurstări nefavorabile” și trebuie apărată. Istoricul Ilie Luceac, care s-a consacrat studierii activității fraților Hurmuzaki din prima generație, supune unei analize minuțioase politica religioasă a Austriei și motivele ce au determinat reorganizarea bisericii ortodoxe și subordoearea ei mitropoliei din Carlovitz „cu toate consecințele care au urmat: exodul clericilor și al călugărilor din Bucovina în Moldova și invazia călugărilor sârbi”¹⁰. Politica de îndepărtare a bisericii creștine din Bucovina de spațiul românesc s-a manifestat și mai târziu, când Curtea de la Viena nu a susținut doleanțele intelectualității și ale clerului român de a intra în componența Mitropoliei din Transilvania. „Destinul bisericii din Bucovina în secolul al XIX-lea, scria în continuare istoricul Ilie Luceac, a fost orientat și subordonat ambițiilor personale ale primului mitropolit al Bucovinei, Eugenie Hacman”¹¹ căruia i s-a încredințat toiagul păstoresc, zădărniciind astfel dorința românilor de a avea o singură mitropolie română ortodoxă din Imperiul Austro-Ungar sub păstoria lui Andrei Șaguna. „Se impune să specificăm, că la venirea lor austriei au găsit în Bucovina 17 mănăstiri, 15 schituri și vreo 247 de biserici, scria Ilie Luceac. Ceea ce au întreprins Habsburgii pe tărâm religios a fost o reorganizare a bisericii din Bucovina în sensul concepțiilor cunoscute sub numele de iosefinism”¹².

Au fost secularizate averile mănăstirești. Din cele 17 mănăstiri au rămas doar mănăstirile Putnei, Suceviței și a Dragomirnei. Despre rolul național al bisericii ortodoxe din Bucovina, când ea „a fost asaltată de ruteni și amenințată cu înstrăinarea caracterului ei” a scris istoricul Ion Nistor în lucrarea *Istoria bisericii din Bucovina* (București, 1916). Impunerea unor regimuri politice, administrative și spirituale străine de modul de viață al românilor bucovineni, teroarea față de cetățeni și instaurarea unor regimuri antiromânești – sunt teme care au rămas încă puțin cercetate. Majoritatea istoricilor s-au oprit în cercetările referitoare la soarta bisericilor din Bucovina până la primii ani de ocupație sovietică, a primului deceniu comunist.

Biserica ortodoxă sub dominația sovietică

Prigoana bisericilor din Bucovina a devenit sub administrația ateistă sovietică și mai aspră: închiderea bisericilor și transformarea lor în depozite, case de cultură, muzee, deportarea și persecutarea preoților și a credincioșilor, îndepărtarea de credință

strămoșească, deveniseră scopuri bine determinate, în primul rând, mancurtizarea și manipularea populației și, în ultimă instanță, deznaționalizarea ei. Se înlătura una din componentele esențiale ale identității naționale – credința și conștientizarea comunității ca neam, ceea ce ducea inevitabil la dezbinare. *Divide et impera!* Scopul era același, diferă doar instrumentele de realizare care, în perioada sovietică, erau mult mai dure și inumane. Identitatea națională devine deranjantă, prin urmare și credința. Fără credință populația devine mai ușor manipulată.

Bucovinenii au fost luați prin surprindere de ultimatumul sovietic din 1939 și de decizia de a evacua imediat nordul Bucovinei, teritoriu care nici măcar nu era menționat în *Tratatul Molotov-Ribbentrop*. Scriitorul și publicistul sucevean Cezar Straton reproduce în volumul *Basarabia și Bucovina (vol. I, 2018)* atmosfera din timpul discuțiilor dintre Ribbentrop și Molotov în anul 1939: „...în anul 1939 când a venit Ribbentrop, pe atunci nu știam foarte bine geografia – spunea Molotov extrem de serios – granițele dintre state: Rusia, Germania și Austro-Ungaria. Îi prezint solicitarea: granița trebuie trasată astfel încât Cernăuțiul să vină la noi. Germanii îmi spun: «Păi niciodată Cernăuțiul n-a fost la voi, a fost mereu în Austria, cum de puteți să-l cereți?». «Ucrainenii îl cer! Acolo trăiesc ucrainenii, ei ne-au dat indicația!». «Dar nu a fost niciodată în Rusia, a fost mereu o parte a Austriei, iar mai apoi a României», spune ambasadorul Schulenburg. «Da, dar trebuie să-i unim pe ucrainenii! Trebuie s-o rezolvăm!». «— Nu se poate așa. Cum așa?! Cum se numește asta... A, da... Bucovina...». S-a învârtit neamțul, apoi: «O să raporteze guvernului». A raportat și acela (Hitler n.n.) a acceptat. Orașul Cernăuți, care nu a aparținut niciodată Rusiei, a trecut la ruși și rămâne și acum”.

Istoricul român Ion Nistor în cartea *Problema ucraineană în lumina istoriei* constata: „Dar nici factorii determinanți ai războiului mondial și nici conferința de pace de la Paris n-au ajuns să se preocupe și de problema ucraineană. Printr-un concurs fatal de împrejurări, această chestiune politică și națională, care dăinuiește și continuă să preocupe spiritele, nu și-a găsit încă soluția ei. Rezolvarea acestei mari și grele probleme politice și naționale a rămas rezervată unui viitor mai mult sau mai puțin apropiat”¹³. La 26 iunie 1940 Molotov i-a înmănat ambasadorului român la Moscova, G. Davidescu, o notă cu caracter ultimativ, prin care sovietele cereau cedarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei. Guvernul sovietic a cerut ca în decurs de patru zile, începând de la orele 14 după ora Moscovei a zilei de 28 iunie, trupele românești trebuie să evacueze teritoriul Basarabiei și al părții de nord a Bucovinei românești. „La 28 iunie 1940, scrie istoricul dr. Serghei Hacman¹⁴, trupele Frontului de Sud, care au fost concentrate la frontiera cu România încă din 19 iunie al aceluiși an, au trecut Nistrul și au pătruns pe teritoriul Basarabiei și al părții de nord a Bucovinei. Trupele române aveau ordin să se retragă în mod organizat. Dar, au fost comise încălcări grave în ceea ce privește transmiterea teritoriilor. După cum se comunica în raportul secției de Operații a Cartierului General Român adresat generalului Țenescu, tancurile sovietice au intrat în Herța, au deschis la 29 iunie foc, omorându-i pe căpitanul Boroș și pe doi ostași și rănindu-l pe locotenentul Dragomir. După cum afirmă istoricul basarabean A. Moraru, la 29 iunie 1940, în rezultatul ciocnirilor de lângă Cornești și Chișinău, au căzut, după date incomplete, circa 190 de oameni din ambele părți, iar în timpul forțării Nistrului s-au înecat vreo 25 de ostași sovietici. În afară de aceasta, a fost distrusă o mare cantitate de tehnică militară. Iar aceasta scoate în vileag afirmările mincinoase din comunicatele publicate în presa sovietică, inclusiv în ziarul «Pravda»,

despre aceea că înaintarea trupelor sovietice se desfășura în modul planificat și fără nici un fel de incidente. Deja după «alipire» (acest termen a fost folosit de două ori de Veaceslav Molotov în raportul său la sesiunea a VII-a a Sovietului Suprem al URSS pe data de 1 august 1940) și după adoptarea legii cu privire la includerea părții de nord a Bucovinei și a județelor Hotin, Cetatea Albă și Ismail ale Basarabiei în componența Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene, Moscova oficială a atins, la tratativele sale cu Germania, chestiunea sudului Bucovinei. În discuția avută cu Hitler la 13 noiembrie 1940, Molotov a declarat că «Germania trebuie să înțeleagă cointeresarea rușilor în Bucovina de Sud». Hitler i-a răspuns că chiar dacă numai o parte a Bucovinei va rămâne Rusiei, și aceasta va constitui o mare cedare din partea Germaniei. Conform unei înțelegeri orale, fostul teritoriu austriac trebuia să intre în «sfera de influență» germană¹⁵.

Trecând prin grele încercări în 1940, în 1944, societatea bucovineană se pregătea grabnic să plece. Peste patru ani, armata sovietică intra din nou, de data acesta într-o țară care luptase împotriva forțelor ruse și acțiunile sovieticilor promiteau să fie și mai crunte. Starea deplorabilă și umilitoare prin care au trecut bucovinenii și basarabenii în acea perioadă nu a fost descrisă de către istoricii români și doar în anii 90 ai secolului trecut au început să apară, mai întâi în presă, apoi, mai timid, și în monografii ale satelor nord-bucoviene, mărturii ale supraviețuitorilor tragediilor zecilor de mii de locuitori ai acestui multpătimit pământ, scrise de către jurnaliștii și istoricii nord-bucovineni de origine română. Sunt lucrări care, practic, pun la dispoziția istoricilor adevăruri crunte, care răstoarnă falsurile cu pretenții de istorie despre comunitățile de români care locuiesc în continuare în nordul Bucovinei și Basarabia.

Logic, ar trebui să urmeze cercetarea arhivelor. Dar și acestea „tac”. Am aflat că sovieticii au sustras din arhivele din România, mai ales din Suceava și Rădăuți și din arhivele jandarmeriilor documentele compromițătoare. De fapt, același lucru s-a întâmplat și la Cernăuți. Dar conform dictonului „cine caută găsește” răsfoind filă cu filă documentele existente s-au găsit cereri, declarații și mărturii ale unor persoane, care au reușit să treacă în mod fraudulos frontiera nou instalată. Aceste mărturii sunt inestimabile. Ele descriu, de exemplu, fărâdelegile săvârșite de către grănicerii sovietici în satele aflate pe teritoriul României în anii 1946-1947, când granița era deja trasată. Reproducem, de exemplu, o *Notă informativă* a postului de jandarmi din Vicovul de Jos, nr. 30 din 26 decembrie 1946: „Populația comunei Vicovul de Jos este nemulțumită și îngrijorată pentru faptul că aici până în prezent nu s-au stabilit frontierele din Răsărit cu grănicerii români, din care cauză se fac încălcări de către organele NKVD din URSS, care ridică persoane ducându-le în locuri necunoscute, caz întâmplat cu locuitorul Silvestru Sofian acum câteva zile. Printre populație se zvonește că vor face un demers și un memoriu la MS Regele și Guvernul Țării spre a lua măsuri pentru viitor să fie împiedicate asemenea cazuri...”¹⁶.

În același dosar găsim informația care confirmă răspândirea unor vești [metodă aplicată și în nordul Bucovinei, cu diferite informații provocatoare - n.n.]: „Informatorii noștri ne informează că spiritul populației este agitat și sunt îngrijorați pentru că s-a răspândit zvonul (că) granițele Ruse se vor fixa la apa Moldovei, iar populația care nu acceptă să rămână sub ocupație Rusă va fi colonizată în Banat [oare nu din această cauză vom constata că în acea perioadă o parte considerabilă de nord-bucovineni

refugiați în România s-au regăsit în Banat - n.n.]. Informație sigură dar neverificată. Șeful postului Mazanești. Raportat: Legiunii de Jandarmi Suceava, sectorului Jand. Ilișești”¹⁷.

Arhivele Statului din Cernăuți ne oferă o imagine sumbră a evenimentelor acelor ani. Cercetătorul Petru Grior, care a investigat în ultima perioadă câteva dintre documentele de arhivă pe care a reușit să le găsească, declară: „Conform informațiilor intrate în posesia Centrului de Cercetări Istorice și Culturale din Cernăuți, sub securea dezmățului sovietic a căzut Militan Buzdugan, născut la 1889, poseda studii medii, parohul bisericii „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil”, ridicată în 1867, în Corovia, localitate din preajma fostei capitale a Bucovinei istorice. Satul se află încadrat astăzi în componența raionului Hliboca (Adâncata). Preotul este arestat în ziua de 20 iulie 1940 de reprezentanții organelor comuniste de represalii și întemnițat în strașnica închisoare enkavedistă cernăuțeană. Interogatoriile au durat 9 luni. Pe data de 7 aprilie 1941, Comisia Specială de pe lângă Comisarul Poporului pentru Afaceri Interne al URSS îl condamnă la 8 ani de detenție, fiind acuzat de faptul că era pentru autoritățile staliniste «un element care prezintă un pericol social». Această fărădelege a demonstrat băștinașilor meleagurilor carpatine că statul-ateu socialist a început o luptă aprigă împotriva religiei”.

Vasile Carlașciuc, ziarist, redactor la radio Ucraina Internațional, redacția emisiunilor în limba română, într-un material consacrat tragicelor evenimente din nordul Bucovinei¹⁸ scrie: „Au suferit nu numai oameni cu credință în Dumnezeu, ci și edificiile de cult. În URSS ruinarea bisericilor, sinagogilor, moscheelor a durat până în 1937, iar odată cu alipirea nordului Bucovinei și Basarabiei la Țara Sovietelor, ateștii s-au năpustit și asupra edificiilor de cult și a slujitorilor acestora. Această politică a continuat și în perioada relativ liniștită 1960-1985. Anume în acești 25 de ani în regiunea Cernăuți au fost interzise 206 comunități ale diferitor confesiuni. 47 de edificii de cult au fost transformate în depozite și în încăperi pentru necesități economice. De cele ruinate nu s-au apropiat constructorii și reparatorii. La Cernăuți Catedrala Mitropolitană și bisericile „Sfânta Parascheva” și „Adormirea Maicii Domnului”, biserica „Înălțării Domnului” de la Horecea au fost transformate în depozite, apoi în sală de expoziții și în club de șah. Prezbiterii, care nu au reușit să emigreze peste hotare, erau luați la evidență personală, ei erau permanent urmăriți de oamenii legii și la o bănuială cât de mică puteau fi arestați, acuzați de activitate contrarevoluționară și trimiși în lagărele GULAG-ului. Au avut o asemenea soartă și credincioși de rând. Intențiile comuniștilor de a-i face pe toți cetățenii atești au eșuat, iar represunile politice crunte, aplicate față de reprezentanții diferitelor confesiuni, au lăsat urme sângeroase: mii de oameni au murit din cauza foamei, gerurilor, bolilor din lagăre și de chinurile groaznice la care au fost supuși. În mod deosebit erau pedepsiți cei care aparțineau de sectele interzise, mai ales «advenștii de ziua a șaptea» și «martorii lui Iehova»”.

La 9 mai 1953 Judecătoria Regională Cernăuți a examinat procesul penal intentat împotriva lui Vasile Traciuc, țăran din Suceveni, raionul Hliboca. El lucra tâmplar în brigada de construcție din colhozul local și era un membru activ al sectei «martorii lui Iehova». A fost condamnat la 10 ani de privare a libertății și trimis în taberele de corijare prin muncă și pe 3 ani de privare a drepturilor politice cu confiscarea averii. La 2 iulie 1956 Vasile Traciuc a fost eliberat din închisoare și, revenind la băștină, s-a apucat și mai activ să propovăduiască în cadrul confesiunii. Pentru activitatea

religioasă, la 21 noiembrie 1958 a fost judecat a doua oară. A primit 10 ani de închisoare, 5 ani de privare a drepturilor politice cu confiscarea averii. De data aceasta și-a ispășit vina pe deplin și a fost pus în libertate la 13 septembrie 1968 și reabilitat la 16 decembrie 1991.

Concomitent cu închiderea bisericilor autoritățile sovietice au decis și soarta celor două mănăstiri, care se aflau pe teritoriul regiunii: în 1960 a încetat să funcționeze mănăstirea de călugări „Intrarea Macii Domnului în Biserică” și în 1962 – mănăstirea „Hreșceatik”. S-a acționat în conformitate cu Hotărârea Cabinetului de Miniștri al URSS din 16 octombrie 1958 *Cu privire la mănăstirile din URSS*, care urmărea scopul lichidării tuturor acestor așezăminte călugărești.

În rezultatul acțiunilor desfășurate, în vestul Ucrainei au fost închise 18 mănăstiri: 14 de măicuțe și 4 de călugări. Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii, Alexei, și Mitropolitul Kievului și Haliciului, exarhul Ucrainei, Ioan, au acceptat această politică de stat și nu au protestat.

Represiunile politice nu au ocolit nici comunitățile religioase evreiești și edificiile lor de cult. Sinagogile au fost închise, iar comunitățile religioase evreiești interzise, căci activitatea lor intra în contradicție cu legislația în vigoare. La Cernăuți din 17 sinagogi, care funcționau în primele zile postbelice, în aprilie 1949 au rămas numai 3. Evident că ele nu puteau satisface necesitățile spirituale ale populației evreiești și în rândurile acestora au început să prevaleze dispozițiile imigraționiste. O parte însemnată din numărul evreilor a plecat în Israel, Austria, Statele Unite ale Americii, Germania și în alte țări ale lumii, unde nu existau restricții pentru viața lor religioasă”.

Informații fugare despre soarta preoților și a parohiilor în care au slujit găsim și în monografiile satelor. Dorința intelectualilor români de a scrie despre satul natal, oameni, locuri și evenimente s-a materializat în monografii în care un loc deosebit îl au amintirile sătenilor, datele culese din arhive personale sau Arhivele Statului, cărți de istorie, documente de danie ale domnitorilor etc. Cităm doar un fragment din monografia profesoarei Tatiana Tutunaru: „Începuse un val de prigoană împotriva preoților, religiei și a credinței în Dumnezeu. Preoțimea era izgonită, defăimată, se închideau bisericile și se distrugeau cărțile sfinte, se aruncau în foc icoanele. În școli se introduceau ore și cercuri ateiste. Elevilor li se interzicea să meargă la biserică sau să participe la oficierea marilor sărbători. Peste tot se simțea suflul ateist. Botezurile și cununiile se făceau în mare taină, noaptea, cu ferestrele astupate. În tot ținutul Herța, rând pe rând, se închideau bisericile, fiind transformate în hambare pentru depozitat grâne sau utilaj agricol. Mulți preoți au fost urmăriți și supuși batjocorii, unii dintre ei au cedat, căzând în depresii, alții au rezistat”.

Kasian Bohatâreț – „omul a două epoci”

Prima încercare de a scrie o istorie a bisericii ortodoxe din Bucovina

În revista „Rusin” nr. 1, din 2015 a fost prezentat pentru prima dată manuscrisul lucrării doctorului în teologie, arhipresbiterului Kassian Bohatâreț, dedicat istoriei Eparhiei Creștine din Bucovina. Este o monografie importantă deoarece este prima încercare de a prezenta o sinteză a istoriei bisericii din Bucovina scrisă de un rusin de origine bucovineană, care a folosit în lucrarea sa informații ale predecesorilor privind istoria bisericilor din Bucovina, documente nepublicate, articole din presă și fragmente din memorii¹⁹. Articolul este consacrat arhipresbiterului Kassian Bohatâreț, cunoscut prin activitatea sa social-politică și bisericească în Bucovina, liderul partidului rușilor

vechi în perioada austriacă. În anul 1916 în perioada celui de al doilea proces politic fusese condamnat la moarte pentru concepțiile sale, reabilitat după 1918. În ultimii ani ai vieții a lucrat la Istoria Eparhiei din Bucovina de la începuturi până în 1943.

Kassian Bohatâreț, după afirmațiile lui M. Chuchko, a fost „omul a mai multor epoci” – sfârșitul secolului XIX și prima jumătate a secolului XX – secole ce au schimbat configurația țărilor sud-est europene.

Lucrarea arhiepiscopului Kasian Bohatâreț prezintă prima încercare de prezentare a trecutului vieții bisericești din Bucovina, inclusiv a perioadei ocupației sovietice din anii 1941 și 1945. Astăzi, istoria bisericii ortodoxe din Bucovina este atent cercetată de către istoricul ucrainean Chuchko Myhaylo, căruia îi datorăm și prezentarea lucrării arhiepiscopului Kasian Bohatâreț. El menționează că lucrarea arhiepiscopului Kasian Bohatâreț este prima experiență de descriere a istoriei bisericii bucovinene de la începuturi și până în primii ani ai ocupației sovietice²⁰. Istoricul cernăuțean menționează că până atunci istoria Eparhiei Ortodoxe din Bucovina a fost cercetată în special de istoricii austrieci, români și, parțial, ruși. Printre cercetătorii ucraineni, care într-o măsură oarecare au studiat istoria bisericii bucovinene, sunt numiți: S. Dașkevici, E. Vorobkevici, E. Piguleak și I. Tkaciuk.

Anume Kasian Bohatâreț a publicat o sinteză detaliată despre biserica ortodoxă și despre preoțimea bucovineană în anii 1940 și 1945.

Personalitatea arhiepiscopului Kasian Bohatâreț s-a format într-o perioadă de importanțe schimbări geopolitice în sud-estul Europei, perioadă care a schimbat soarta Bucovinei și destinul oamenilor. Viața arhiepiscopului Kasian Bohatâreț este tipică, mai ales, pentru soarta preoției bucovinene. Lucrarea lui este rodul experienței trăite într-o perioadă plină de încercări grele pentru biserica din Bucovina.

Kasian Bohatâreț s-a născut la 5 noiembrie 1868 într-o familie de răzeși mazili. Într-un recensământ realizat de către austrieci în 1774 strămoșii lui sunt trecuți ca rușii. În anul 1944 se trece într-un document ca fiind fiu de țărani. A absolvit în 1889 gimnaziul german din Cernăuți, apoi Facultatea de Teologie. În 1897 devine doctor în teologie. După absolvirea și susținerea doctoratului lui Kasian Bohatâreț i se propune Catedra de Teologie Pastorală. Această numire i-a fost respinsă însă de Ministerul Cultelor de la Viena din cauza apartenenței la cercul rusofil.

În perioada interbelică K. Bohatâreț a fost numit paroh la biserica din Verenceanca, iar în 1925 este ales deputat în adunarea eparhială, alături de parohul ucrainean Petru Katerâniuk. Ceilalți 58 de deputați erau români. A participat la lucrările comisiei bugetare a Mitropoliei. Din 1929 este presbiter și este transferat într-o parohie din Cozmeni, în anul 1931 este arhiepiscop stavrofor. Ca preot cu experiență și autoritate a apărut interesele ucrainenilor în Mitropolia bucovineană militând pentru drepturile lor de a li se preda la orele de religie în limba ucraineană. În 1937 în calitate de protopop al protopopiatului nistrean l-a însoțit pe mitropolitul Visarion Puiu în timpul vizitei canonice a satelor nistrene. Într-o discuție, el l-a rugat pe mitropolit să admită tipărirea cărților de rugăciune în limba slavonă pentru ucrainenii ruși. Mitropolitul a acceptat. După alipirea la Mitropolia din Bucovina a eparhiilor Hotinului și Maramureșului, vlădica Visarion îl însărcinează pe arhiepiscopul K. Bohatâreț să țină predici misionare în aceste localități.

În vara anului 1940, când în nordul Bucovinei a fost instaurată puterea sovietică 112 preoți creștini ortodocși²¹, în marea majoritate români, împreună cu consistoriul mitropolitan s-au evacuat în România, iar 132 de preoți au rămas în parohiile lor. Mai

târziu, 109 dintre aceștia, mai mulți ucraineni și câțiva români, folosindu-se de dreptul nemților de a se refugia în Germania, au părăsit și ei URSS-ul, din cauza persecuțiilor autorităților sovietice. Tot atunci a părăsit Cernăuțiul și K. Bohatâreț, împreună cu familia, soția Ștefanida, fiul Nicolae și fiica Nadejda, au plecat în Germania. Peste 6 luni, împreună cu soția, s-au întors în România. În iulie 1941, după întoarcerea la Cernăuți a Mitropoliei, Bohatâreț și majoritatea preoților s-au întors în nordul Bucovinei. Mitropolitul bucovinean, Tit Simedrea l-a numit duhovnic la mănăstirea de maici „Intrarea Maicii Domnului în Biserică” din Cernăuți.

După ce în martie 1944 nordul Bucovinei a fost din nou ocupat de armata sovietică, preoții nord-bucovineni, împreună cu mitropolitul Tit Simedrea s-au evacuat în România. Arhiepiscopul K. Bohatâreț și aproximativ încă 20 de preoți au continuat să slujească în parohiile lor în speranța că de data aceasta atitudinea statului sovietic față de biserică va fi pozitivă. K. Bohatâreț și-a asumat temporar conducerea Eparhiei cernăuțene. În iulie 1944, el a transmis conducerea Eparhiei delegatului mitropolitului Kievului și exarhului Ucrainei Ioan (Socolov), lui Eftimie Kaverninski, care a condus în calitate de protopop, iar din ianuarie 1945 – ca episcop al Cernăuțiului și Bucovinei, cu numele de Teodosie.

La 1 august 1944, arhiepiscopul K. Bohatâreț a înaintat o petiție către conducerea eparhială ca parohia lui să fie inclusă canonic bisericii ortodoxe ruse. Preoți erau puțini și Bohatâreț îndeplinea mai multe funcții: era duhovnic la mănăstirea „Intrarea Maicii Domnului în Biserică”, paroh al bisericii „Sf. Nicolae” și cleric la Catedrală. În 1945 primește din partea episcopului Teodosie (Kaveninski) sarcina de a scrie pe scurt pentru Biblioteca revistei „Rusin” „Istoria eparhiei bucovinene”. La cerința autorităților sovietice și rugămintea directorului muzeului regional a cules informații istorice despre creștinii de rit vechi, bapțiști, adevențiști, de asemenea a scris și despre construirea reședinței mitropolitane. În anul 1946 arhiepiscopul stavrofor K. Bohatâreț a fost distins cu mitră. În același an autoritățile sovietice i-au conferit medalia „Pentru munca exemplară în timpul Marelui război pentru apărarea patriei în 1941-1945”.

A continuat între timp să lucreze asupra unei variante mai amănunțite a istoriei eparhiei bucovinene. El s-a adresat episcopului Cernăuțiului și Bucovinei Teodosie cu rugămintea de a-l ajuta să caute în arhivele mitropoliei de la Kiev materialele care-i lipseau referitoare la conducerea eparhiei bucovinene în 1941, 1940 și 1944-1945, care i-au fost refuzate.

Prin Kassian Bohatâreț s-a realizat trecerea Eparhiei nord-bucovinene sub conducerea bisericii ruse. Pentru biserica din Bucovina a început o nouă perioadă a funcționării sale.

În paginile ce urmează sunt adunate fragmente din monografiile satelor nord-bucovinene, interviuri, informații culese din arhivele din Cernăuți, Suceava și Rădăuți.

Mulțumim pe această cale colaboratorilor noștri: părintelui Gherasim, părintelui Timotei cu care am cercetat arhivele și echipei de informaticieni care ne-au fost alături în toată perioada redactării acestei cărți.

Ne exprimăm recunoștința față de părintele stareț, arhimandritul Melchisedec Velnic, exarh al mănăstirilor din Bucovina pentru râvna, dragostea și aprecierea celor întâmplate la Cernăuți, cele trei volume din seria *Destin Bucovinean* apărute succesiv

le datorăm D-sale. Ele coincid cu dorința noastră, a tuturor, ca în țară, și nu numai, să fie cunoscute aceste lucruri dureroase despre care s-a tăcut până în prezent. Istoria ne este cunoscută doar din evenimente majore. Războaiele aduc nu numai biruință sau schimbări geopolitice, ele sunt clădite pe suferințele oamenilor care, de asemeni, sunt istorie, istoria destinelor noastre.

NOTE

- 1 „Telegraful român”, An. V, nr. 32, p. 126, Sibiu, 1857, nr. 2, p. 126 și reprodus după Constantin Loghin *Istoria literaturii române din Bucovina, 1775-1918*, Editura Alexandru cel Bun, Cernăuți, p. 75.
- 2 Idem.
- 3 *Fântâna Albă. Golgota neamului*, Editura Nicodim Caligraful, Mănăstirea Putna, 2018; *Drama românilor din regiunea Cernăuți. Masacre, Deportări, Foamete în 1940-1941, 1944-1947*, Editura Nicodim Caligraful, Mănăstirea Putna, 2019.
- 4 Colecția folclorică a profesorului Valeriu Zmoșu, *Un sat bucovinean de pe Valea Siretului: Pătrăuții de Jos. Mărturii spirituale*, Editura Alexandru cel Bun, Cernăuți 2006.
- 5 Ilie Luceac. *Dialoguri cu bucovinenii*, Ed. Alexandru cel Bun, Cernăuți, 2020, p. 148.
- 6 Idem, p. 216.
- 7 Citat după cartea lui O. M. Masan, L. V. Zbira, A. I. Zbira, *Din trecutul satului bucovinean Toporăuți*, Toporăuți, 2002, p.13 (în limba ucraineană).
- 8 Vezi și „Calendarul creștin-ortodox al românilor bucovineni”, Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992.
- 9 *Bucovina între milenii. Studii și documente*, editura Academiei Române, București, 2006, p. 272.
- 10 Ilie Luceac, *Eudoxiu Hurmuzaki ctitorul și eliberatorul Ducatului Bucovinei*, Cernăuți, Editura Alexandru cel Bun, Cernăuți, 2015, p. 58.
- 11 *Ibidem*, p. 59.
- 12 *Ibidem*, 57.
- 13 Ion Nistor, *Problema ucraineană în lumina istoriei*, ediție apărută în anul 1934, citată în continuare după reeditarea la editura Septentrion, Rădăuți, 1997.
- 14 *Problema Bucovinei în relațiile sovieto-române (iunie-noiembrie 1940)*, publicat în „Țara Fagilor” (varianta electronica a Almanahului, III, Cernăuți – Târgu Mureș, 1994.
- 15 *Ibidem*, p. 35.
- 16 Se indică că informația este sigură și verificată: Dosar nr. 2 bis, inv. 2 /1947, Inspectoratul de Jandarmi, Suceava. Legiunea de Jandarmi Rădăuți.
- 17 Notă nformativă tr.13, din 17 aprilie 1946.
- 18 „Glasul Bucovinei”, nr. 3-4 din 2019.
- 19 Rusin Journal Librar, 2015, Nr. 1 UDK 94(477.85)+281.9 „19/20”, UDC DOI: 10.17223/23451734/1/1 *Istoria eparhiei bucovinene a Arhiepiscopului Kasian Bohatâreț*, M. K. Ciuciko, S. G. Suliak, Universitatea Națională din Cernăuți „Iuri Fedkovici”, Universitatea de Stat din Tiraspol „Taras Șevcenko”, Transnistria, 3300, or. Tiraspol.
- 20 Vezi lucrarea Arhiepiscopului Kasian Bohatâreț cercetătorul istoriei bisericești a Bucovinei ruse, în limba ucraineană, revista „Rusin”, 2014, nr. 1 (35).
- 21 „Rusin, 2015, nr. 1.

SUMMARY

The article has been dedicated to the destiny of the Christian Orthodox churches of the northern Bukovina during the Soviet occupation in the 40s and 50s of the past century, when the church was officially out of the social life.

Years have passed by and just a few of those enduring the horror of the first years of sovietization remained alive. Moreover, neither the historians nor the journalists have written about the destiny of the churches and the priests during those years of the Soviet terror. Even the archives, storing the documented atrocities and serving as source of evidence of the latest, have been keeping silent. We find, instead, declarations, petitions and interviews of the Romanians and Ukrainians, who, in a fraudulent way, individually or in groups, have managed to cross the newly established border. They are stored in the National Archives of Suceava and Rădăuți as complaints of the peasants of the Romanian territories near the border, who in the years to follow had been confiscated off cattle and wheat by the Soviet border force officers, much alike the years of forced collectivization across the occupied territories of the northern Bukovina. Yet, not a word has been mentioned about the churches or the priests.

Only lately, the topic has been slightly commencing to get researched by the mass media and the authors of the villages' monographies in the northern Bukovina. The author has been attempting to synthesise the above mentioned problems.

CREDINȚĂ ȘI SUFERINȚĂ LA ROMÂNII DIN BOIAN

Maria Toacă*
Cernăuți

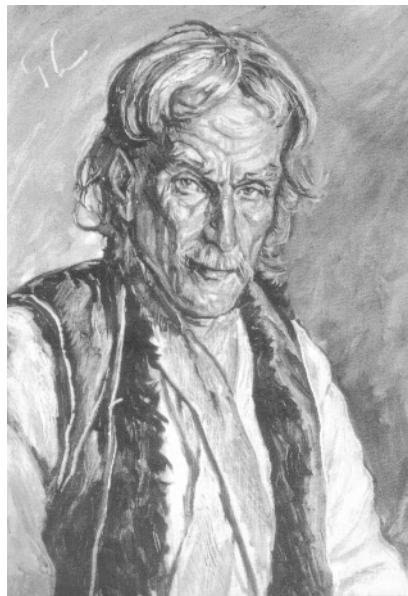
Un preot adus de „Lordul” lui George Lowendal

Încă îmi vibrează în memorie, dintr-o îndepărtată copilărie când bunica mă purta de mână la biserică, florii unor răcoroase dimineți de duminică înmiresmate de tămâie și busuioc. De aceea voi începe cu emoțiile, lăsând istoricul sfintelor lăcașe din Boian la finalul acestor consemnări. Și, dacă tot e vorba de o întoarcere în copilărie, nu găsesc cuvinte mai potrivite decât ale celebrului povestitor din Humulești. Oricât mi-aș răscoli fantezia, nu pot spune mai ispititor decât Ion Creangă: „Stau câteodată și-mi aduc aminte ce vremi și ce oameni mai erau în părțile noastre pe când începusem și eu, drăgăliță-Doamne, a mă ridica...”. Țăranii din satul meu, născuți pe la începutul secolului trecut, merită cu deasupra de măsură aceste cuvinte, mai ales pentru curajul de a-și apăra sfânta biserică și pe slujitorul altarului de prigoana regimului. Am fost primul și unicul copil supraviețuitor în casa părinților mei, oameni apăsați de nevoile „timpurilor noi”. Muncind din zori și până-n noapte, mai mult de pomană, pentru stat, ei își purtau credința adâncită în suflet. În primii ani de putere sovietică, la începutul colectivizării, erau mânați și duminicile la muncile câmpului. Mama îmi povestea cum se furișa duminica la crăpatul zorilor pe cărări ocolite să ajungă la biserică, dar și atunci era întoarsă din drum de către vâtafi colhozului. Preotul era impus de autorități să termine slujba până la înălțarea soarelui. Deși colhozul nu pierdea nimic din cauză că fetele mergeau duminica la sfânta liturghie, cei mai inveterați slugoi ai puterii mișunau pe toate drumurile, călări pe cai ca să pară mai grozavi, să bage spaima în creștini. Numai bătrânii erau lăsați în pace. Căliți în focul a două războaie mondiale, supraviețuind evacuarea în adâncul Rusiei (la Astrahan și Saratov) în 1916 și deportările din 1941, ei nu tremurau de teama noilor ciocoi, nu-și plecau fruntea în fața lor, închinându-se numai la icoane. Aveam și în casa noastră o „sfântă” pentru salvarea sufletelor de păcate, pe bunica Ioana, cu bărbatul mort în lagărul de la Onega, cu un fiu arestat în 1941 și împușcat fără de judecată în închisoarea din Cernăuți. Adevărul despre sfârșitul tragic al unchiului Ioniță, fratele mai mare al tatei, aveam să-l aflu mult mai târziu, când nici părinții mei nu mai erau în viață. Bunica l-a așteptat toată viața, rugându-se la Dumnezeu să i-l aducă acasă, dând pomeni nu pentru sufletul, ci pentru sănătatea fiului pierdut. Ea mă purta la biserică, ne ținea familia în leagănul credinței. Când a căzut la pat îl ruga pe tata să-i aducă preotul acasă pentru spovedanie și împărtășanie.

Spre deosebire de alte sate din nordul Bucovinei, în care pe parcursul perioadei sovietice s-au perindat mai mulți preoți, Biserica „Adormirea Maicii Domnului” din Boian, numită în cinstea ctitorului și „a lui Ion Neculce” l-a avut ca părinte duhovnicesc timp de jumătate de secol, din 1944 și până l-au părăsit puterile pe Boris Țapu

* **Maria Toacă** este publicistă și eseistă din regiunea Cernăuți. Publică reportaje, eseuri, schițe în presa românească din regiunea Cernăuți, autoare de cărți despre cultura românească din Bucovina. Membră a comitetului de conducere a Societății „Golgota” a românilor din Ucraina.

dintr-o localitate din nordul Basarabiei. Sosirea lui la Boian își are ecou de legendă. Am auzit-o în mai multe variante, cea mai proaspătă fiind preluată de la profesoara Eleonora Bizovi. În primăvara anului 1944, când trupele sovietice ocupaseră deja nordul Bucovinei, preotul Mihai Rusu care slujea la acel moment s-a refugiat în România. Toate cele trei biserici (ortodoxă, catolică și greco-catolică), rămânând fără preoți, stăteau închise. Doi țărani împovărați de ani, Dumitru Sfecă și Costache Vicsici, au pornit pe jos la Cernăuți, la Mitropolie, să ceară un preot ortodox român pentru Biserica lui Ion Neculce. Dumnezeu le-a scos în cale pe Boris Țapu, care venise cu tânăra soție și doi copilași la Cernăuți în căutarea unei parohii. Aflând că boincenii au nevoie de preot le-a zis: „Luați-mă pe mine”. Stând de vorbă pe îndelete, celor doi bătrâni le-a plăcut firea mucalită și rostirea românească a tânărului părinte, insistând pe lângă superiorii episcopiei să fie trimis la Boian nu altcineva decât Boris Țapu, preotul care avea să le fie călăuză duhovnicească mai mult de jumătate de secol, le-a sfințit Tricolorul, a suferit alături de boinceni pentru dreapta credință și le-a lăsat testament să rămână pe vecie buni români. Dar mai impresionant decât toate este că neînfricatul țăran Costache Vicsici e chiar „Lordul” din tabloul lui Lowendal, artistul care picta în exclusivitate țărani români, considerându-se și el român prin libera opțiune. Pictorul, îndrăgostit de Bucovina, n-a găsit la nici un alt neam atâta demnitate și noblete ca în chipurile țăranilor români. Că avea dreptate ne dovedește verticalitatea „lordului” Costache în fața autorităților. Primind învoirea să slujească la Boian, preotul nu avea unde se adăposti cu familia. Costache Vicsici s-a înfățișat în fruntea unei delegații la primărie să ceară pentru preot una din casele rămase pustii. Chiar atunci s-a întâmplat să dea ochii cu niște șefi din raion, care l-au luat pe bătrân în răspăr, muștrându-l că a adus fără acordul lor popă în sat. „Trăiască unde-o vrea. Nu ne trebuie, noi nu l-am chemat”, a răspuns primarul la rugămintea enoriașilor. „Nici pe voi nu v-am chemat, dar, de voie-de nevoie, v-am primit. Preotului trebuie să-i dați casă, că satul l-a chemat”, le-a ripostat țăranul cu demnitatea unui adevărat lord, reușind să obțină o căsuță părăsită de lângă pârâu. Cui i-ar fi trecut prin gând, cine ar fi putut crede atunci că pe clădirea primăriei peste jumătate de secol va flutura din nou Tricolorul, iar acest „popă nechemat” va sfinți flamura dragă sufletelor boincenilor, mulțumind lui Dumnezeu într-o unică rugăciune cu enoriașii că au ajuns zilele libertății și dreptății?!. Drept că libertatea de a ne cinsti simbolurile naționale n-a durat mult, dar cine a fost prezent la acea sărbătoare scăldată în lacrimile bucurii va transmite din generație în generație emoțiile, sublimul unui eveniment despre care nici în cele mai fantastice reverii n-ar fi îndrăznit să-și imagineze preotul când a pășit prima dată pe pământul Boianului. Dar și atunci, în 1944, oamenii au avut o mare bucurie, poate mai mare decât la arborarea Tricolorului peste cinci decenii. Toată lumea, indiferent de religia împărtășită (catolici, greco-catolici), venea la Biserica ortodoxă „Adormirea Maicii Domnului”.

De Sfintele Paști la sfințitul păscuțelor, de Iordan la agheasmă se rânduiau roiuri de oameni, cu sufletele înnobilate de fericirea comuniunii cu divinitatea. Clopotele Bisericii băteau deopotrivă pentru toți cât timp celelalte biserici au stat în paragină.

Și după ce și-a făcut rost de un apartament la Cernăuți, părintele Boris a rămas cu inima și sufletul la Boian. Ajunși la o vârstă venerabilă, soții au schimbat comoditățile de trai din oraș pe o casă sătească, preotul dorind să-și doarmă somnul de veci printre enoriașii săi. Presvitera Zinaida spre sfârșitul vieții zădarnic îl îndemna să se întoarcă la baștină. „Cum să plec acolo, dacă viața mea e aici?”, îi riposta soțul. Dorea să rămână pentru totdeauna în pământul din fața lăcașului unde a slujit boincenilor și lui Dumnezeu. La o vârstă înaintată, până a-și schimba apartamentul pe casa din sat, îl întâlneam deseori dimineața la stația de auto. Ducea un mod modest de viață, aș zice chiar auster, se deplasa la datorie ca orice om simplu cu autobuzul sau cu vreo mașină de ocazie. Trecuse prin toate greutățile năpăstuite asupra țăranilor, ale sale fiind și mai mari, deoarece trebuia să dea socoteală autorităților pentru „răspândirea opiumului în popor”. I se impunea cote mai mari la plata dijmelor la stat, suferea batjocora șefilor, intimidarea și amenințarea pentru orice abatere de la ordinele lor. L-am cunoscut în diverse etape ale vieții – străluminat de înțelepciune, înviorat de spiritul extraordinar al umorului ce-l ajuta în clipele de deznădejde să-și mențină echilibrul sufletească și să aprindă speranța în casele enoriașilor. Îmi amintesc clipele fericite când Boianul a sărbătorit jubileul de 80 de ani al părintelui și jumătate de secol de slujire duhovnicească. În ajunul jubileului, la 12 februarie 1994, mi-a acordat un interviu din care am reținut mărturisirea: „Când am venit la Boian încă nu se terminase războiul. În jur era multă jale. Rămas de mic orfan de tată eram deprins cu greutățile, rostind de fiecare dată în gând „Doamne, ajută-mă și dă-mi răbdare”. Când eram înjosit, obijduit, neapărat se găseau oameni care mă compătimeau, niciodată n-am fost lăsat singur în fața greutăților. Sprijinul câtorva țărani a însemnat mai mult decât durerea de pe urma umilințelor. Cu ajutorul enoriașilor, în anii cei mai nefaști pentru ortodoxie am reușit să reparăm biserica de trei ori în interior și de patru pe dinafară”.

La vârsta-i octogenară, preotul Boris încă nu-și simțea povara bătrâneților. Era prezent, cu numeroși enoriași, la toate manifestările naționale, binecuvântând cu rugăciuni speranțele românilor. N-o să greșesc afirmând că după moartea celor doi piloni spirituali ai Boianului, părintele limbii române Vasile Bizovi (a. 2000) și părintele duhovnicesc Boris Țapu (a. 2001), viața spirituală a boincenilor a intrat în zona crepusculară. N-am mai văzut de atunci valuri de oameni din Boian la sărbătorile noastre naționale.

Cel mai dorit era drumul preotului spre școală, la întâlnirile cu copiii satului, mărturisind că simte cum îl ridică o putere divină. Pe la începutul anilor '90, părintele Boris venea în fiecare sâmbătă la Școala Medie din centrul Boianului să-i lumineze pe cei tineri cu mărgăritarele credinței. La orele lui de religie se adunau, din proprie dorință, elevi din clasele V-IX, uneori fiind prezenți mai mult de o sută de copii. Conducerea școlii îl compătimea, chipurile, „e atât de greu cu transportul”, sfătuindu-l să nu se ostenească la anii săi. Preotul, bucuros de întâlnirea cu copiii botezați de el, se făcea a nu înțelege aluzia. La școala din centrul satului au învățat, obținând cu excelență studii medii, și cei trei copii ai părintelui Boris și presviterii Zinaida, o gospodină cu gusturi rafinate, neîntrecută în arta culinară. Farmacista Maria Haisan, de-o seamă cu fiica lor Tamara, mi-a povestit cu câtă căldură era primită în casa preotului. Preoteasa era o iscusită croitoreasă și-i cosea și ei câte o rochiță de Paști sau pentru serbările școlare.

Până la slăbirea chingilor ideologiei comuniste, părintele Boris era oaspete dorit în casa soților Eleonora și Vasile Bizovi, împărțându-și durerile și speranțele. Au fost nedespărțiți la toate faptele de folos comunității românești din ținut, însușindu-i pe gospodarii din Boian la lucrări vrednice, durabile – înălțarea monumentului eroilor martiri (victime ale regimului stalinist), a bustului lui Ion Neculce. Părintele Boris a sfințit și cu lacrimile sale Tricolorul arborat pe sediul primăriei, amintind întotdeauna la liturghii că „limba noastră-i limbă sfântă”, povățuindu-i pe tineri să cinstească tradițiile străbune. Împreună își făceau proiecte în vederea înveșnicirii numelui lui Iraelie Porumbescu prin înălțarea unei cruci în curtea bisericii, a ridicării unui monument în memoria sătenilor căzuți în cel de-al Doilea Război Mondial. Epuizându-și ultimele puteri, a reușit să facă pentru sat cel din urmă lucru valoros: a stăruit să fie hirotonisit tânărul preot Vasile Nicoriuc, pe care l-a îndrumat la învățătură la Iași, lăsând astfel un slujitor cu rădăcini adânci în glia Boianului, demn de istoria lui seculară. La sărbătorirea datei octogenare, primind felicitările enoriașilor, printre care și un cadou deosebit – portretul său în odăjdii preoțești – de la pictorul Ionel Sfeclă, preotul le-a răspuns: „ca păstor sufletesc, le doresc creștinilor din Boian ca în anii ce vin să fie un exemplu demn de urmat pentru ortodocșii din Bucovina. Să le fie crez și legământ limba noastră, tradițiile, portul popular, să fim cu toții urmași destoinici ai voievodului Ștefan cel Mare și Sfânt și ai Luceafărului cu numele Eminescu”. Printre distincțiile preoțești și mesaje de felicitare primite în acele memorabile zile, în cămăruța ce adăpostește istoria bisericii (relicve pentru un adevărat muzeu) am găsit, scrise pe o simplă foaie de caiet, următoarele versuri de la un preot din România: „Ne cheamă glas din depărtare/ Ca să plecăm la rude/ La frații noștri peste Prut./ Ne fie calea bună.// Să ne-ntâlnim ca la-nceput/ Cu toții împreună...// Vă-ntindem mâna peste Prut/ Și voi la noi s-o întindeți,/ Iar credința ce-a crescut/ În flăcări s-o aprindeți.// Să nu mai fie-n veci hotar/ Între voi și noi,/ S-o facem România Mare./ Dar fără de război!”.

Dintre toate acestea i s-a împlinit dorința supremă de a-și sfârși zilele printre oamenii dragi, în mijlocul cărora și-a început viața înnobilită de vrednicie duhovnicească. Sătenii i-au îndeplinit vrerea de a fi înmormântat (alături de consoarta sa) în curtea bisericii, mormintele fiindu-le străjuite de doi brazi viguroși, ce le alină somnul.

Din binecuvântata-i veșnicie Iraelie Porumbescu a primit recunoștința Boianului

Neostenit în eforturile de a continua cauza românească preluată de la regretații Vasile Bizovi și Boris Țapu, gospodarul Vasile Botă, a pus la cale ridicarea bustului scriitorului și preotului Iraelie Porumbescu, tatăl ilustrului compozitor Ciprian Porumbescu. Inspirată de profesorul Vasile Bizovi și amânată pentru timpuri mai bune, ideea de a-i aduce un prinos de recunoștință marelui patriot, apărător al credinței ortodoxe și luptător pentru dreptul la identitatea națională a românilor din Bucovina anexată de habsburgi, a germinat mulți ani în inima lui Vasile Botă. Sculptorul Dumitru Gorșcovich schițase un basorelief al lui Iraelie Porumbescu, iar noul, la acel moment, paroh al Bisericii Adormirea Maicii Domnului, preotul Vasile Nicoriuc, a făcut un demers la mitropolie pentru instalarea sculpturii pe peretele de la intrarea în sfântul locaș. Deși solicitarea i-a fost respinsă, boincenii n-au renunțat la dorința de a-l readuce în curtea bisericii pe cel care i-a păstorit în momente de mare cumpănă pentru sfânta ctitorie a lui Ion Neculce și credința ortodoxă.

S-au rotunjit două decenii de când nu mai este printre noi Vasile Bizovi să ne mobilizeze la fapte concrete cu neastâmpărul și entuziasmul tineresc ce-i caracterizau ființa. A plecat la cele veșnice și sculptorul Dumitru Gorșcovschi, care bătea drumurile la Boian cu proiectele sale creative, amintindu-le sătenilor de valorile ce se cer înveșnicite în bronz și piatră. Dar din urma lor au prins vigoare alte mlădițe. Boianul întotdeauna a avut și mai are noroc de oameni cu mintea luminată și inimă română, care nu se gândesc numai la propria bunăstare. A dat Dumnezeu să răsară din rândul boincenilor un tânăr măiestrit în modelarea lutului și bronzului, împlânzirea pietrei. Căutând pe la cunoscuții din Cernăuți imagini cu Iraclie Porumbescu, după care să-i modeleze chipul, Vasile Botă a recunoscut că va fi nevoie de careva cheltuieli, dar nu mari, căci boincenii își au sculptorul lor, pe nepotul său Cristian Botă. Mai precis, se înrudește cu acest tânăr pe linia fratelui său, Grigore, căruia Cristian îi este nepot. Însă, chiar dacă n-ar fi legați printr-un bunic comun, oricum are încredere în Cristian. Deși încă își face studiile la Iași, tânărul s-a afirmat ca autor al câtorva sculpturi de valoare – busturile lui Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare și altor figuri istorice, precum și ale unor mari personalități de cultură din Bucovina.

Inima lui Vasile Botă devine mai tare și se bucură mai ales datorită faptului că a găsit înțelegere la parohul bisericii: „Mult înseamnă când ești primit și ascultat cu bunăvoință. Părintele Vasile a fost de acord cu propunerea mea. Am convenit ca bustul să fie instalat alături de crucea de pe mormântul lui Boris Țapu, căci părintele Boris a meritat cinstea de a-l avea alături pe Iraclie Porumbescu, prin devotamentul față de boinceni și rezistența împotriva celor care au încercat să ne închidă biserica”.

Argumentul principal pentru bustul lui Iraclie Porumbescu a fost slujirea preotului la altarul Bisericii „Adormirea Maicii Domnului”, în anii 1857-1859. Neîndoielnic este și faptul că prin curtea sfântului locaș al boincenilor și-a purtat pașii copilul sărutat de divinitate, fiul său Ciprian (născut în 1853, la Sipotele Sucevei), autorul primei opere românești *Crai nou*, creatorul nemuritoarei *Balade*.

Născut la Sucevița, cu un tată pălimar, Iraclie, în lipsa de școli românești, a învățat să scrie și să citească la Mănăstirea Sucevița, apoi a urmat studiile la Gimnaziul din Lemberg și Obergymnasium din Cernăuți, unde l-a avut de profesor pe Aron

Pumnul. Chemat într-o slujă Domnului, a urmat Institutul Teologic din Cernăuți. Scriitor talentat, numit „Creangă al Bucovinei”, preot ce se împotriva superiorilor antiromâni, Iraclie Porumbescu a fost întocmai cum l-au îndemnat prietenii săi, frații Hurmuzaki, și cum el însuși și-a dorit să fie: a trăit ca un apostol neadormit, ca un voinic care nu se lasă învins în luptă, a aprins inimi, a mișcat suflete. Lucrarea pusă la cale de Vasile Botă, m-a făcut să răscolesc câteva cărți primite de la strănepoata lui Iraclie Porumbescu, Nina Cionca (a decedat în ianuarie 2019, la vârsta venerabilă de 94 de ani). Le-am recitat, impresionată de cât de actual reapare Iraclie Porumbescu astăzi! Iată doar un moment din vâltoarea frământărilor politice pentru alegerile de deputați în Dieta Bucovinei, 1871. Preotul român se adresează conaționalilor: „Are străinul inima voastră ca să-l doară necazurile voastre... El vă vorbește frumos și dulce, făgăduiește ce știe că vă place... Că și cel ce vrea să prindă pasărea, de n-ar știuiera ca dânsa, n-o mai prinde!”. El pleda pentru un deputat care „...să fie cinstit și cu credință”. Suferea pentru starea jalnică a conștiinței naționale, spunea că „suntem în țara urșilor, în care poporul joacă după cum i se cântă”.

Pentru asemenea idei, mai ales din cauza pledoariei pentru limba română, nu era bine văzut de episcopul Eugenie Hacman. După hirotonie, a fost trimis în cel mai izolat sat de huțani din munții Bucovinei, la Șipote, unde, până și-a construit o casă, a trăit în bordei ca cei mai săraci țărani. La Boian a fost transferat pentru a salva satul de convertirea la catolicism. Uniații s-au folosit de situația că sătenii se răzvrătiseră împotriva parohului Simion Andruhovici, acuzat de abuzuri. Atunci preotul greco-catolic Chlibowicki de la Sadagura a atras un număr de câteva sute de enoriași. Iraclie Porumbescu a apărut biserica și a readus la credința ortodoxă 300 de familii. Însă la Boian a avut de luptat nu numai cu prozelitii, ci și cu lipsurile materiale. Nu putem trece cu vederea adevărul că părintele Iraclie nu primea de la săteni nici o para pentru funcțiile sale preoțești. Sătenii nu vroiau să lucreze anumite zile pe an pe sesia parohială. Constrâns de mizeria traiului, preotul a cerut ajutor de la Consistoriul episcopal din Cernăuți. Drept răspuns a fost sfătuit să ceară ajutor de la boierii Hurmuzaki. Deși se aflau în relații de prietenie, vrednicul paroh nu putea să apeleze la ei pentru familia sa, căci nu era vorba de o cauză națională.

Până la urmă, n-a avut altă soluție decât să ceară Consistoriul să-l strămute în parohia Șipotelui, unde a păstorit până la mutarea, în 1865, la Stupca. Așadar, numai lipsurile materiale l-au scos din Boian. Preoții care au venit după el i-au urmat exemplul, servind cu aceeași ardoare cauză românească. Înălțându-i bustul în curtea bisericii, enoriașii din Boian și-au onorat o datorie a strămoșilor față de cel care le-a salvat credința, a fost suflul din sufletul neamului.

Niciodată n-aș fi crezut că e posibil într-un răstimp atât de scurt să se înfăptuiască un lucru nemaipomenit de mare. Dar am văzut minunea cu ochii proprii, în duminica de 2 iunie 2019 la Boian, în curtea Bisericii Adormirea Maicii Domnului, întocmai ca în cele mai frumoase basme ale românilor, când în trei zile și trei nopți se întâmplă miracole cerești. Profitând de norocul de a-l avea de nepot pe tânărul sculptor Cristian Botă, unchiul Vasile l-a tot grăbit pe băiat: „Cristi încolo, Cristi încoace, trezindu-l cu noaptea-n cap să meargă cu el după piatră în regiunea Ivano-Frankivsk, să caute imaginea cea mai potrivită a personalității lui Iraclie Porumbescu...”. De fapt, tânărul sculptor nici nu trebuia mânat din urmă. Deși face parte dintr-o generație care cunoaște durerile neamului doar din cărți și de la bunici, Cristian a fost crescut vertical de părinții Ion și Rodica, de bunicii Dumitru și Paraschiva, de tot neamul său

cu inima doldora de dragoste pentru valorile românești. Unchiul și nepotul, sunt una și-o bucată, întregind pleiada bravilor bărbați ce fac cinste Boianului. Datorită lor, boincenii, primii și unicii dintre români, i-au adus un omagiu atât de pios părintelui care a dăruit culturii românești un geniu al muzicii.

De obicei, asemenea lucrări durează destul timp. Se caută sponsori, se anunță colecte, se adună bani de la donatori... Vasile Botă n-a mers pe această cale, toate cheltuielile fiind suportate de familia sa, plus munca gratuită a tânărului sculptor. N-a făcut-o de dragul laudelor, căci asemenea fapte necesită inimă curată, „unire în cuget și simțiri”, cum scria celebrul Ciprian Porumbescu, fiul preotului readus, după 160 de ani de la părăsirea Boianului, în mijlocul enoriașilor de astăzi ai Bisericii „Adormirea Maicii Domnului”. Vasile Botă s-a bucurat de unirea „în cuget și simțiri” cu membrii familiei sale, cu nepotul Cristian, primarul Gheorghe Demenciuc, preotul Vasile Nicoriuc, deputații consiliului sătesc, care i-au aprobat și încurajat lucrarea.

După câteva săptămâni de zbucium și emoții răvășitoare, a venit și Duminica Mare a dezvelirii și sfințirii bustului, văzut până acum doar în vis. Așa cum e primit la bunii creștini, sărbătoarea a început cu slujba divină și cu rugăciune. Părintele Vasile a slujit mai întâi la sfântul altar și enoriașii s-au închinat la icoane, cu sufletele înnobilate de lumina liturgică a Sfintei Mănăstiri Voroneț, prin prezența preacuvioaselor stavrofora Irina Pântescu, proinstareța, și stavrofora Gabriela Platon, stareța sfintei ctitorii a lui Ștefan cel Mare. Cântările coriștilor, dirijați de Elena Ignatiuc și mâna ei dreaptă Angela Ilaș-Grosu, s-au contopit cu vocea cristalină a stareței Gabriela. La slujba de dimineață, a respirat alături de boinceni și Suceava, din cetatea de scaun a Sfântului Voievod fiind prezenți dna Maria Olar, președinta fundației „Leca Morariu”, împreună cu soțul Ion Olar, scriitoarea Doina Cernica, unificatoare a Bucovinei prin verbul măiestrit rotunjit și demersurile culturale.

După împărțășania copilașilor ce-și primeau cuminecătura cu lumânările aprinse în mânuțele firave, enoriașii s-au reținut în curtea Bisericii, unde părintele Vasile a săvârșit „slujba luminilor” – ritualul sfințirii mici a apei. Ca lacrimile de bucurie ale Sfintei Născătoare din ceruri au căzut stropii aghesmei pe fețele luminate de așteptarea unui miracol. Și soarele le-a zâmbit în trei culori boincenilor din înalțuri când cei doi nepoți ai lui Vasile Botă, Sebastian și Elizaveta, cu bunicul și tânărul lor unchi Cristian, au dezvelit chipul preotului readus în mijlocul urmașilor enoriașilor de odinioară, pe care cucernicul Iraclie Porumbescu i-a îndreptat pe drumul dreptei credințe.

Parohul de astăzi a evocat timpurile de restriște și rățacire a sătenilor, când în cei doi ani de slujire la sfântul altar (1857-1859), Iraclie Prumbescu i-a salvat de convertirea la greco-catolicism, ajutându-i să nu-și trădeze credința și neamul, să rămână români demni, așa cum ne-a menit Dumnezeu să fim pe acest pământ. Părintele Vasile n-a trecut peste faptul, ce străbate ca un reproș din veacuri, că vrednicul preot și patriot român a fost nevoit să ceară superiorilor reîntoarcerea la huțului din Șipote, din cauză că murea de foame la Boian. Sincer, fără înconjur, a recunoscut: „Trebuie să ne fie rușine pentru aceasta”. Despre temeinicia celor doi ani de slujire a lui Iraclie Porumbescu la Boian, care au trasat destinul românesc al consătenilor săi, a vorbit primarul Gheorghe Demenciuc, alături cu mulțumirile adresate gospodarului Vasile Botă, declarându-se mândru că sculptorul Cristian i-a fost elev. Cel spre care se îndreptau toate laudele, a mărturisit că mulțumirile le merită în aceeași măsură preotul și primarul pentru că l-au susținut, un cuvânt bun valorând mult când pornești

la drumul mare, iar visul plămădit de vreo 30 de ani, împreună cu profesorul Vasile Bizovi, astăzi e „Lucrarea lui Dumnezeu la Boian”. Participând în acea zi și la comemorarea martirilor români, victime ale deportărilor staliniste, la Herța, ministrul-consilier Edmond Neagoe a împărtășit alături de comunitatea românească din ținut atât durerea, cât și bucuria. Consemnând momentul istoric pentru marele Boian, a revelat că a răsfoit monografia Boianului, scrisă de profesorul Vasile Bizovi și îngrijită de Dumitru Covalciuc, găsim în paginile ei o suită de personalități, din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre, cu care ne mândrim, așa cum ne mândrim cu celebrul fiu al preotului omagiat, compozitorul Ciprian Porumbescu, autorul imnurilor de proslăvire a neamului și primei operete românești – *Crai nou*. Numele creatorului răscolitoare *Balade* a fost readus și de dna Maria Olar, care a dăruit comunității monografia lui Leca Morariu *Iraclie și Ciprian Porumbescu*, menționând că patronul fundației conduse de dumneaei a înființat la Suceava muzeul „Ciprian Porumbescu”.

„Parcă ne-ar vorbi, parcă ar ține o predică” – această apreciere a stareței dr. Gabriela Platon este nota maximă dată tânărului sculptor. În cinstea scriitorului, culegătorului de folclor care a fost Iraclie Porumbescu, numit și „Creangă al Bucovinei”, a parcurs la vârsta-i venerabilă de 86 de ani drumul spre Boian prima stareță a Voronețului, stavrofora Irina Pântescu, dăruindu-le copilașilor prezenți la liturghie, dar și părinților, și bunicilor cu micuți ce-i așteaptă acasă, cartea memoriei sale – *Poeziile măicuței*. Din fenomenala-i memorie i s-a revărsat – *Dreptatea lupului*, o fabulă foarte actuală pentru condiția românilor noștri, cu morala bine înțeleasă. Maica Irina a rostit un cuvânt de preamărire pentru oamenii Boianului, unicii din întreaga românită care și-au amintit și i-au adus acest gest de recunoștință preotului Iraclie Porumbescu, spre sfârșitul vieții egumen la Mănăstirea Putna. Despre legătura de destin cu tatăl lui Ciprian Porumbescu a mărturisit stareța Gabriela Platon. Rugăciunea *Tatăl nostru*, pe melodia compozitorului, cântată de monahia Onufria de la Văratice, a readus-o la Dumnezeu, i-a deschis cerul și drumul spre viața de mănăstire.

N-a ajuns să se bucure Vasile Bizovi, dar a suspinat cu fiorul fericirii jumătatea sufletului regretatului dispărut – temerara luptătoare pentru dreptatea noastră, doamna Eleonora Bizovi. Vorbind și despre alți vrednici părinți duhovnicești care au păstorit în cei 181 de ani de când a fost sfințită Biserica din Boian, dumneaei a amintit de Gheorghe Volcinschi, paroh în momente de cumpănă de până și după primul război mondial, precum și de neuitatul Boris Țapu, apărător al sfântului locaș în perioada postbelică de oribilă prigonire a credinței. Susținând ideea lansată de jurnalistul Nicolae Toma, dna Eleonora a confirmat că Vasile Botă își merită titlul de cetățean de onoare al satului și datorită eforturilor de a renova biserica de la Arboreni, precum și altor fapte creștinești, una din care: „A plantat cireși de-a lungul drumului din care se îndulcesc toți sătenii”. Oaspeții au gustat din larghețea dărniceiei sale, dar și a domnului primar, care a avut grijă de masa cu bucate alese.

De aceeași vârstă cu maica proinstareță de la Voroneț, dna Eleonora Bizovi i se aseamănă mai ales în privința memoriei. Relatând detalii din viața personalității comemorate, a nuanțat că Iraclie Porumbescu a iubit muzica, florile și copiii. La sărbătoarea dezvelirii bustului său, cinstitul preot a avut și flori, și muzică duhovnicească (de la maica Gabriela), și copilași evlavioși în preajmă. Boincenii n-au pentru ce trage cu obrazul, adică să le fie rușine pentru slăbiciunile dintr-un trecut îndepărtat, atâta timp cât sunt printre ei români care înveșnesc urmele înaintașilor. Principalul este să nu ne fie rușine pentru faptele noastre de astăzi. Le-am adresat din

toată inima consătenilor mei aceste cuvinte, fiindu-i recunoscătoare lui Vasile Botă pentru prilejul de a o scoate în față pe Veronica, nepoțica, dornică de a recita o poezie din creația lui Iraclie Porumbescu, și a o aduce în sfântul locaș în care s-au cununat părinții mei, s-au rugat pentru viitorul meu și mântuirea lor, locul sfânt de unde, de prea timpuriu, i-am petrecut pe ultimul drum.

Biserica lui Ion Neculce de la rădăcinile unui nuc bătrân

Dacă ar avea grai bătrânii nuci și florile ce străbat în fiecare primăvară din inima pământului, ar depăna legenda locului și povestea sorții oamenilor aleși de providență să-și zidească căminul și să-și ducă traiul anume pe această palmă de pământ binecuvântat de Dumnezeu. Mai ales, florile ar avea ce povesti despre sufletul femeii care le sădește și le îngrijește cu dragoste maternă, iar pe cele ce apar nesemănate de mână omenească le culege pentru ceaiurile ce-i întăresc trupul și-i liniștesc sufletul. Flori uscate de tei, mușețel, siminoc, sulfină și altele numai de ea știute stau în mănunchiuri pe la icoane, pe masă, prin toate ungherele, aromatizând plăcut camera în care și-a adunat bogățiile vieții – covoare înflorate și portul național ce-l îmbracă duminica la biserică, la hramuri și alte mari sărbători.

Afară era un năduf infernal, în casa Mariei Toma din Boian – răcoare înmiresmată de podoaba uscată a teilor. Știe tot satul despre Maria și soțul ei Gheorghe Toma, despre lucrarea lor creștinească – înălțarea unei monumentale cruci în capătul grădinii lor, pe locul unde încă cu mulți ani în urmă gospodarii au descoperit o veche cruce de piatră. În anul 1996, la Boian, a fost o delegație mare din Moldova și România. Oaspeții, printre care se aflau Grigore Vieru, un boincean din Canada și alți oameni de seamă, după ce au fost la Biserica „Adormirea Maicii Domnului”, au intrat și la familia Toma să vadă și să se închine la acel loc sfânt, unde se presupune că a fost prestolul unei mici biserici din lemn, ctitorită de vornicul Ioan Neculce.

„Era 15 iunie, țin bine minte această dată pentru că era ziua lui Eminescu și la Boian a fost mare sărbătoare. Atunci Grigore Vieru a scos singur și a băut apă din fântâna din curtea bisericii noastre. Apoi am mers și eu cu oaspeții la Mănăstire și Gimnaziul de la Hliniță, unde am jucat cu toții Hora Mare. Am vorbit și eu la Crucea ce am înălțat-o în grădina noastră, și pe care am scris după cum ne-a sfătuit preotul Boris Țapu: „S-a înălțat această Sfântă Cruce de ortodocșii Toma Gheorghe și Maria în anul 1992 pe locul pristolului Bisericii „Adormirea Maicii Domnului”, zidită de Ioan Neculce prin anii 1672-1745...”. Am găsit la rădăcinile unui nuc bătrân din apropiere urme de lemn carbonizat, ceea ce ne face să credem că într-adevăr aici s-a aflat o bisericuță care a ars. Atunci, când a fost la noi delegația ceea, s-a filmat totul și pelicula a fost demonstrată la televiziunea din Moldova și România. O vecină care are un frate la Cahul mi-a spus că de câte ori a fost la el, a văzut la televizor acel film, numai eu nu l-am văzut niciodată”, mi-a povestit cu profund regret dna Maria.

Ca să nu creadă cineva că se laudă, m-a sunat, interesându-se dacă ar putea găsi în arhiva televiziunii din Moldova caseta cu acel film, „Pe urmele lui Eminescu”, după câte își amintește că se intitula, din vara lui 1996. I-a rugat pe nepoți să caute pe Internet, însă nu i-au dat de urmă. A mai rugat-o pe o cunoscută care are rude la Chișinău, dar aceea a găsit în arhiva televiziunii de acolo doar filmările de la nunta lui Aurel Matei de la Hliniță, realizate de telereporterii aflați prin părțile noastre cu misiunea de a înregistra datini și tradiții bucovinene. Regretă mult că nu are nici ea, nici satul acele filmări memorabile, frumoasa amintire care ar trebui păstrată de

generațiile viitoare la icoane, ca o sfântă relicvă, ca o chemare de a-l sărbători pe Eminescu și la Boian, măcar la date aniversare, măcar atunci când ne îndeamnă inima să ne plângem dorul...

O fărâmbă din „Albastru de Voroneț”

Tot ce-i durat de mâna omului, chiar și cele mai splendide ctitorii își pierd strălucirea, se gârbovesc sub povara anilor, dacă nu sunt ținute sub continuă priveghere. Biserica din Boian, cu excepția perioadei primului război mondial, întotdeauna s-a aflat în stare bună, preoții și enoriașii având grijă s-o mențină așa cum au moștenit-o de la înaintași. În primul război mondial, trupele țariste au jefuit biserica de odore, transformând-o în grajd de cai. Când sătenii s-au întors la vetrele lor din pribegia forțată în adâncul Rusiei, în locul caselor au găsit numai buruieni și mormane de cenușă, iar sfântul locaș – devastat. Atunci biserica a renăscut ca pasărea Phoenix din propria cenușă, datorită și intervenției la autoritățile din Cernăuți a preotului Gheorghe Volcinski, refugiat din cauza invaziei inamicilor, în 1916, la Suceava, iar mai apoi – la Mănăstirea Agafon și la Mănăstirea Putna. În mod deosebit impresionează faptul că, în acele timpuri nemaipomenit de grele pentru săteni, creștinii din Boian și Lehăceni au adunat bani pentru repararea și reînzestrarea bisericii. Din lista de donații, inclusă în Monografia Boianului, autor profesorul Vasile Bizovi, aflăm că la 31 decembrie 1920 a avut loc sfințirea locașului restaurat, contribuția principală aducându 14 enoriași: Mihai Toacă a donat 21 mii de coroane, Ion Lazăr – 19 mii, Toader Babii – 12 mii, Gheorghe V. Harasim – 3 mii etc. Referitor la donații, documentele vremii atestă că săteanul Cuciureanu Dascăl a dăruit bisericii o evanghelie legată în argint, iar clopotul cel mare a fost turnat pe banii boinceanul Vaipan Nicolae al lui Ion, distins în 1923 cu o diplomă de Mitropolitul Bucovinei. În acele momente de restriște, părintele Gheorghe Volcinski reveni la Boian să susțină eforturile enoriașilor, păstoriți mai departe (până la tragicul 1940) de preotul Mihai Rusu.

Această creștinească tradiție este perpetuată și în zilele noastre. Adus să slujească la altar de parohul Boris Țapu, boinceanul Vasile Nicoriuc a moștenit de la predecesori o bogată avere spirituală, asumându-și datoria s-o păstreze și s-o înmulțească. Purtând în inimă povestea auzită de la bunici că străbunii noștri au cărat cu traista nisip și piatră ca să înalțe acest sfânt locaș de închinare, părintele Vasile se străduiește să lase și el urme vrednice de pomenire. A înălțat la intrare un paraclis, cu picturi exterioare, unde se aprind lumânări pentru pomenirea celor adormiți întru Domnul și sănătatea celor vii. În adâncul curții s-a construit o

clădire cu două săli de mese pentru parastase și cu o mică bucătărie. În anul 2004 s-a efectuat ample lucrări de restaurare în interior. Dorind să aducă în sfântul locaș o fărâmă din miracolul sacru al Voronețului, părintele Vasile l-a angajat pentru picturile murale pe consacratul pictor iconar Ștefan Purici cu echipa sa de ucenici. Înainte de a începe ampla lucrare la Boian, pictorul a petrecut zece zile în fagurele ortodoxiei de pe Muntele Athos, unde sub îndrumarea călugărilor Mănăstirii Prodromus și-a desăvârșit măiestria de iconar, a pătruns în tainele divine ale picturii care nu se învață nici în cele mai prestigioase școli. Amintim că până a ajunge la Biserica din Boian, penelul său a înveșnicit zugrăveli înnobilate de har în sfintele lăcașuri din Hrușăuți, Colincăuți, Corovia, lui aparținându-i iconostasele de la Mănăstirea Hreșceatik și Mănăstirea de maici din Cernăuți. Invitate la început de iunie 2019 la ceremonia dezvelirii bustului lui Iraelie Porumbescu, eveniment ce a avut loc după scurgerea a 15 ani de la efectuarea picturilor murale de Ștefan Purici, stareța Gabriela Platon și proinstareța Irina Pintescu au avut revelația întâlnirii cu o fărâmă a albastrului de Voroneț.

Repere istorice

Biserica ortodoxă „Adormirea Maicii Domnului” din Boian-centru a fost construită între anii 1830-1838 din piatră și cărămidă, în locul unei alte biserici care fusese ctitorită de cronicarul Ion Neculce. De fapt, după cum s-a transmis din gură în gură, prima biserică s-o fi prăbușit din cauza locului mlăștinos. De la a doua biserică, ridicată mai spre centrul satului s-a păstrat până în prezent o inscripție săpată în piatră, care se află în sfântul locaș de astăzi, înălțat în 1830-1838 de un alt Ion Neculce, descendent al cronicarului. Iată textul pisaniei la care se închină boincenii: „Toți ctitorii, moși, strămoși și părinți. Hatmanul Ion Neculci, Gavrilaş Matieș, vellogofăt și jona ego Siruca i ciada ih, stari Iordachi Cantacuzino velvestiernic i jona ego Alexandra fata lui Gavrilaş i ciada ih, Ion hatman cari au făcutu biserica sân Neculce i Catrina i Safta, Anița, Catrina, Maria, Ileana, Nastasie. Eu Mihalachi polschi sân i Luca vistiernicul, nepot de soră hatmanului Ion. Toți aceștia sunt strănepoți lui Gavrilaş a lui neam. Lupu Bogdan hatman i jonaego Luca i ciada ih. Aeeștie socri hatmanului Ion”. Menționăm că marele logofăt Gavrilaş Mateiaș este tatăl Alexandrei – bunica dinspre mamă a lui Ion Neculce.

Din documentele păstrate se știe că în această biserică, începând cu anul 1856 de-a lungul timpului au slujit: Simion Andruhovici și fiul său Petru, Olimpie Chisăliță, Apostolo Lucescu, Iraelie Porumbescu (perioada martie 1857 - aprilie 1859), părintele Toader (1881), Gheorghe Volcinschi (1898-1920, cu întrerupere în anul 1916), Mihai Rusu (1920 până la al doilea război mondial), Boris Țapu (din 1944 – până aproape de anul 2000), părintele din zilele noastre Vasile Nicoriuc.

Biserica ortodoxă „Nașterea Maicii Domnului”

În anul 1856, o parte din țărani au început să se răzvrătească împotriva boierului și a preotului ortodox din sat, căroră trebuiau să le presteze diferite clăci. Folosindu-se de acest moment și speculând nemulțumirea țăranilor, preotul greco-catolic Chlibowicki din Sadagura le-a promis țăranilor că le va scoate toate obligațiile. Astfel, un număr de 911 persoane au trecut la greco-catolicism, după cum este arătat și în lucrarea profesorului Simion Reli.

În 1858 s-a înființat în sat o parohie greco-catolică. Ca urmare a arderii bisericii

greco-catolice din lemn la 17 aprilie 1892, s-a trecut în 1896 la construirea unei biserici din piatră și cărămidă. Slujbele s-au ținut până în 1922 în limbile ruteană, română și latină. Din acel an, la rugămintea comitetului bisericesc, s-a trecut la oficierea serviciului divin numai în limba română. Odată cu ocuparea nordului Bucovinei de către URSS, biserica greco-catolică din Boian a fost închisă și transformată în magazie de cereale. Între anii 1989-1990, ea a fost reparată și transformată de părintele Mihai Jar (cu acordul foștilor credincioși greco-catolici) în mănăstire ortodoxă de maici, în jurisdicția canonică a Mitropoliei ortodoxe a Cernăuților și Bucovinei.

Biserica romano-catolică a fost construită în perioada 1884-1887 și sfințită la 12 iunie 1887. După ocuparea nordului Bucovinei de către URSS, biserica a fost transformată în depozit de lemne și cărbuni. Obiectele din biserică (orga, obiectele de cult, clopotele și alte odoare) au dispărut, iar ultimul preot, Bronislav Gobowski, s-a refugiat, împreună cu enoriașii săi, în Polonia. În casa parohială s-a instalat spitalul de sector, iar din 1972 — grădinița de copii. În anul 1989 s-a început restaurarea biserici de către o serie de credincioși catolici poloni din sat. Biserica a fost resfințită în anul 1994.

În apropierea bisericii era o „Casă Polonă” și un cimitir catolic, cu o suprafață de 50 de ari, care datează din 1887.

La Boian pot fi găsite vestigiile unei sinagogi, construite în 1889 și distrusă în timpul celui de al Doilea Război Mondial. În apropiere se află un cimitir evreiesc cu o suprafață de 28 ari.

SUMMARY

In her article „Faith and Suffering of the Romanians of Boian”, Maria Toacă presents historical data about the churches and the priests of Boian. She reminisces her grandmother, who used to take her to church and the parents, who worked day and night, mostly for the state, but with spirituality in their souls. The Toacă family had been through the horror of both the World Wars and survived the Russian deportations from the 1916 and 1941.

The church from Boian, with the exception of the period during the World War I, has always been in a good state. The parishioners and the priests Boris Țapu, Mihai Rusu, with the support of Costache Vicsici („The Lord” from Løvendal’s painting), had taken care to maintain it the way they inherited it from the ancestors. After the death of the two spiritual pylons of Bukovina, the father of the Romanian language — Vasile Bizovi (2000) and the spiritual man Boris Țapu (2001), the life of the Boian people entered a twilight zone. The destiny of the late two was continued by the esteemed householder Vasile Botă, who funded and insisted on opening a bust to the writer and priest Iračie Porumbescu, the father of the composer Ciprian Porumbescu, with Cristian Botă sculpting it. The petition to the metropolitan has been made by the parish priest Vasile Nicoriuc. Maria Toacă is referring to the historical facts about the Roman-Catholic church and presenting data about an existence of a synagogue in the neighbourhood of the Jewish cemetery in Boian.

In memoriam

In memoriam Mircea Lutic (1939-2020)

„ZĂMISLIT, CA UN PRUNC, ÎN CUVÂNT...”

**Consiliul Național al Românilor din Ucraina
Societatea Scriitorilor Români din Cernăuți**

Aripa neagră a morții și-a întins din nou umbra peste Bucovina, îndoliind acest picior de plai binecuvântat de Dumnezeu, cu oameni dintr-o bucată, blânzi la suflet, demni în faptă și ospitalieri, cu spiritul gospodariilor ce-și cunosc menirea în această lume. De data aceasta cernita aripă a închis pentru totdeauna ochii unuia dintre cei mai destoinici fii ai acestor locuri – Mircea LUTIC. Poet, dăruit de Dumnezeu cu un talent deosebit, traducător de talie universală, istoric al culturii, eseist și cărturar de elită, el a lucrat în tot timpul vieții sale conștiente în CUVÂNT, cioplinind în tăria lui, îmblânzindu-l și modelându-l, asemeni genialilor sculptori ce au dat viață marmurei, spre bucuria întregii omeniri.

Născut la 29 mai 1939 în frumoasa localitate bucovineană Iordănești de pe malurile Siretului, la poalele măreților Carpați, el a parcurs cu demnitate o cale de 81 de ani, demonstrând că educația primită în familie, alături de dragostea pentru cuvântul matern, i-au fost cel mai durabil sprijin în munca zilnică. După ce a terminat școala din satul de baștină, Mircea Lutic a absolvit Liceul Pedagogic din Cernăuți, iar ceva mai târziu, între anii 1953-57, a studiat la Facultatea de Istorie și Filologie a Universității din Chișinău. După câțiva ani de muncă pedagogică desfășurată în localitatea Sărata-Galbenă din raionul Hâncești (Basarabia), revine la baștină, unde timp de 36 de ani lucrează în calitate de secretar general de redacție la ziarul regional „Zorile Bucovinei”.

Activitatea literară ca atare a început-o în 1962, când publică în presă primele versuri și articole de critică literară. Dintre volumele de poezii care au atras atenția criticilor literari și a cititorilor chiar de la apariția lor în librării și în bibliotecile publice, amintim, în primul rând , plachetele *Baștina luminii*, *Datul întru ființă*, *Clipa de grație*, *Armindenii cu heruvimi*, *Ofrandă întemeietoare*, *Umbra lacrimii* ș.a., care demonstrează un talent autentic și un autor cu simțul responsabilității pentru fiecare cuvânt așternut pe hârtie. Or, iată ce spunea într-o prezentare de carte scriitorul Viorel Dinescu din Galați, România: „Mircea Lutic este un perfect cunoscător și mănuiitor al limbii materne. Stilul poemelor sale este echilibrat, armonic, cu elegante cadențe euritmice... Ținuta unei purități clasice îl înfășoară ca o togă...”.

Vasta activitate de traducător a scriitorului Mircea Lutic îl plasează alături de marii săi înaintași: Alexandru Cozmescu, Vasile Vasilache, Vasile Levițchi, Aureliu Busuioc, care i-au apreciat dragostea pentru cuvântul matern, responsabilitatea cu care s-a apropiat de opera originală, fie că e vorba de Dostoievski, de Tolstoi, Cehov sau de scriitori contemporani, mai puțin cunoscuți în spațiul limbii române. Zecile de opere literare care au trecut prin atelierul de traducător și tălmăcitor al poetului Mircea Lutic și-au găsit locul în patrimoniul cultural și literar al neamului nostru, contribuind la îmbogățirea sufletească a conaționalilor.

O ținută de gală, putem afirma cu toată responsabilitatea, au și publicistica, eseistica și studiile sale de istorie a culturii și literaturii noastre naționale. Cine a citit măcar câteva pagini din volumul de publicistică *Colind prin zodii de cuvinte* și-a dat seama că autorul este o personalitate a vieții literare și spirituale, un luptător pentru triumful adevărului istoric și un cunoscător profund al istoriei și culturii noastre naționale.

Prin trecerea în lumea celor dreپți a scriitorului Mircea Lutic literatura și cultura noastră au suferit o pierdere irecuperabilă. Verbul nostru matern s-a îndurerat alături de sufletele celor care l-au cunoscut și apreciat în timpul vieții, simțindu-i deja lipsa.

O activitate demnă de cele mai frumoase cuvinte a desfășurat regretatul scriitor și ca om al locului, ca cetățean al comunității, contribuind la procesul de redeșteptare națională a românilor din Ucraina. Încadrându-se chiar din primii ani ai restructurării gorbacioviste în lupta pentru restabilirea adevărului istoric, pentru revenirea la grafia latină, trezirea conștiinței de neam, Mircea Lutic s-a numărat printre cei mai activi membri ai Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu”, fiind într-un timp chiar președintele ei. În ultimul timp, o dată cu constituirea Consiliului Național al Românilor din Ucraina, el a avut întotdeauna un cuvânt ce trăgea greu la cântar.

Consiliul Național al Românilor din Ucraina, Societatea Scriitorilor Români din Cernăuți, oamenii de cultură din Bucovina sunt profund îndurerați de trecerea la cele veșnice a scriitorului Mircea Lutic și exprimă sincere condoleanțe îndoliatei familii care a pierdut un părinte pilduitor, un bunel plin de bunătate și un OM în adevăratul sens al cuvântului, pentru care Logosul a fost întotdeauna un adevărat miracol, după cum mărturisea chiar el: „Când mă zămislesc, prunc, în cuvânt, / De cerul Tău mă apropii, Părinte, / Și în veșnicele-Ți așezăminte / Cu botezul luminii mă-nsfânt”.

Dumnezeu să-l ierte și să-l primească în grădina raiului!

O LUMÂNARE PENTRU MIRCEA LUTIC

Arcadie Suceveanu
Președintele Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova

Vestea morții lui Mircea Lutic ne-a cernit inimile și ne lasă în suflet gustul amar, dezolant, al unei mari, infinite pierderi. Golul pe care îl lasă acest scriitor și intelectual român în viața culturală și literară a Bucovinei și Basarabiei este imens, de-a dreptul irecuperabil. Alături de Vasile Levițchi, Grigore Bostan și alte câteva personalități de marcă, Mircea Lutic a fost și va rămâne în analele acestui timp zbuciumat și dramatic ca un simbol al românismului și al verticalității demne, nepervortite. Cernăuțiul și Iordăneștiul de baștină, Siretul și Carpații, destinul vitreg și vorba așezată a oamenilor locului, precum a „baciului Calomfir”, au fost pentru el un nestrămutat reper existențial; ele i-au marcat pentru totdeauna ființa și creația, sub zodia lor și-a trăit viața și și-a scris cărțile.

Poet de stirpe aleasă, publicist și traducător de elită, secretar literar la ziarul „Zorile Bucovinei” timp de aproape patru decenii, Mircea Lutic

a fost unul dintre cei care, în condițiile vitrege ale regimului totalitar, a contribuit la refacerea instituției literelor românești în Bucovina. Poezia sa, adunată în volume precum *Baștina luminii* (1973), *Fereastră de veghe* (1978), *Datul întru ființă* (2000), *Noimă* (2000), *Ecou de foc* (2001), ș.a., alături de cea a altor câtorva confrăți, a avut în contextul anilor '70-80 ai secolului trecut forța unei adevărate schimbări de paradigmă. Învingând inerțiile proletcultismului, aceste creații au scos literatura din schemele ideologice, apropiindu-i mesajul de ideea națională.

În ultimele decenii de creație, urmând tradiția iconaristă bucovineană din perioada interbelică, Mircea Lutic a cultivat febril poezia cu formă fixă, în special sonetul, parcurgând drumul dinspre tradiționalism spre modernitate, dinspre poezia orfică și picturală spre poezia de „rostire cristică” și meditație existențial-ontologică. Operând în structuri prozodice reverberatoare, scriind „la lumina de taină a candeliei” (Ștefan Hostiuc), sonetele sale din volumele *Arminden cu heruvimi* (2011), *În lumina cuminecării* (2011), *Ofrandă întemeietoare* (2014) ș.a. sunt ca niște acatiste de mare profunzime și vibrație religioasă.

Fiind un scriitor de mari potențialități creatoare, Mircea Lutic a desfășurat o vastă activitate de traducător, care astăzi însumează mii de pagini de proză și poezie din literaturile lumii. Între acestea, cărți emblematice, valori nemuritoare: *Opere alese* (în colaborare) de A. Pușkin, *Opere alese* (în colaborare) de M. Lermontov, *Frații Karamazov* și *Oameni sărmani* de F. Dostoievski, *Părinți și copii* de I. Turgheniev, *Data Tutașhia* de C. Amiradjibi ș.a.

Timp de ani și decenii, Mircea Lutic a întruchipat imaginea de intelectual român de o aleasă erudiție, având cultul cuvântului bine scris și frumos rostit. Într-o lume tot mai pragmatică, care se pare că a renunțat la sensibilități, la bucuria spiritului, el a trăit cu cărțile și printre cărți, a mizat fără rezerve pentru valorile neamului românesc, a înnobilat cultura și arta scrisului. Mai cu seamă în ultimele decenii, învățase să se refugieze în bibliotecă, la masa de scris, să (supra)viețuiască în lumea visătoriei, ca într-o lume mai bună.

Acum, la ceasul despărțirii, afirmăm cu toată convingerea că Mircea Lutic ne lasă o exemplară lecție de viață, de demnitate, de artă poetică.

Adio, iubite coleg și prieten. Cărțile ce ni le-ai lăsat rămân deschise pentru cei care vin. Noi îți vom păstra amintirea și neprețuita-ți imagine spirituală vii și neîntinate.

Dumnezeu să te ierte și să te așeze de-a dreapta Sa, la un loc mai bun și mai cu dreptate decât l-ai avut aici pe pământ.

NEGURĂ PESTE „BAȘTINA LUMINII”

Nicolae Șapca
Cernăuți

Vestea despre decesul poetului Mircea Lutic a împânzit satul său de baștină Iordănești ca o negură. Ea a căzut, de parcă peste „baștina luminii” sale, întristând fețele consătenilor care l-au cunoscut și a celor care înțeleg cine a fost, dar și va rămâne acest nume pentru cultura și literatura română, nu numai din Cernăuți sau nordul Bucovinei, ci pentru istoria literaturii române în genere.

Nu țin să scriu aici despre importanța și valoarea operei lui Mircea Lutic. Despre aceasta au scris și încă vor scrie critici literari, academicieni, se vor scrie teze de licență și de doctorat.

Acum câțiva ani scriam despre „visul sacru al scriitorului” destăinuit de Mircea Lutic la o lansare de carte cu prilejul Sărbătorii Naționale „Limba Noastră cea Română” la Cernăuți: „să fie citit cel puțin de două-trei generații de viitor”. Fără îndoială, Mircea Lutic va fi citit de zeci de generații, iar versurile sale academice vor fi studiate amănunțit de specialiști în domeniu.

Cu siguranță pot spune, că în istoria sa seculară atestată documentar de aproape jumătate de mileniu, satul nostru Iordănești nu a dat o personalitate mai ilustră în domeniul culturii și literaturii decât Mircea Lutic. Despre aceasta am putut să mă conving încă o dată, fiind coautor al volumului *Pagini din istoria satului Iordănești*, în care prezentarea regretatului nostru consătean cuprinde peste douăzeci de pagini.

Chiar dacă a plecat în adolscență din satul natal la studii, iar soarta i-a hărăzit să se stabilească cu traiul la Cernăuți, „baștina luminii” i-a fost mereu prezentă în suflet, în gând, în vis și în poezie. Când scrii despre „mica Patrie” ai o inspirație mai deosebită, mai răscolitoare, iar sentimentele pe care le nutrești le simți mai bine acela care cunoaște lumea și moravurile de aici. Și atunci când lui Mircea Lutic i-a fost înmănată cea mai înaltă distincție în domeniul literaturii române – Premiul „Mihai Eminescu” al Academiei Române – dintre operele sale de înaltă valoare literară și filosofică el a ales să citească la ceremonia decernării Premiului poezia *Iordănești*.

În ultimii ani vorbeam mai des la telefon, simțea o nostalgie după satul de baștină. Nu ezita să mă întrebe de fiecare dată ce fac iordăneștenii, mă întreba de colegii săi de clasă printre care se număra și mama. De fapt, nici nu erau străini, cum se zice pe la noi, erau vecini din copilărie și bunicul meu pe linie maternă, Ichim, îi era naș de botez. Când ne întâlneam, aveam grijă să folosesc intenționat cuvinte și fraze cu accent specific satului nostru. Le observa dintr-o dată și îmi spunea cu un zâmbet izvorât din adâncul sufletului: așa se zice la noi acasă!

Cel mai mult îl durea când îi telefonam să-i spun cine a murit în sat. Se întrista de fiecare dată, dar mai ales dacă acesta era vreun coleg de clasă. Era o rugămintă a lui pe care o îndeplineam. Până zilele trecute mai erau trei din clasa lor. Acum și fără dânsul...

Era începutul lunii mai, 2019. Se apropia ziua de 29 în care urma să-și sărbătorească jubileul de 80 de ani. L-am telefonat să-i spun că insist ca prima activitate de omagiere să aibă loc acasă, la Iordănești, adică la „baștina luminii”. N-am să uit cât de mult s-a bucurat! Ca un copil! I-am mai spus: domnu’ Lutic, serbarea trebuie să

aibă un generic. Eu propun acesta să fie: „La Iordănești, cu rădăcinile în glie”. Acesta este adevărul, mi-a răspuns. Un om, unde nu ar pleca în viață și cât de bine nu i-ar fi, de la o vârstă tânjește groaznic după locurile de unde se trage, a mai adăugat.

La școala nr.1 din sat pe care a absolvit-o, a fost primit ca un adevărat fiu al satului. Atât doar că într-o clădire nouă, modernă, cu care ne mândrim. Și el se mândrea, însă cu atâtă durere în suflet privea la vechile clase prin care și-a purtat pașii și a făcut carte, cu o nostalgie dulce și copilărească își amintea de învățători și colegi.

Știu din povestite și de la însăși Mircea Lutic, dar și de la tata, că în copilărie micuțul Mircea al lui Sava era numit de părintele Metodie Mânzac, care a fost mai apoi episcop al Cernăuților și Bucovinei, să spună în mijlocul bisericii din Iordănești *Crezul*. Îl spunea frumos, cu intonație, românește, cum îl învățase acasă și fiind îmbrăcat în hăinuțe naționale.

Și iată-ne ajunși să-l vedem adormit pe veci, pus în mijlocul unei biserici din Cernăuți din apropierea cartierului unde locuia. Ce-i drept, nu s-a auzit nici o rugăciune în limba în care el spunea *Crezul*. Mă rog, e dreptul copiilor să hotărască cum să fie înmormântat tata, dar, să-mi fie cu mare iertare și rog copiii îndurerăți să nu se supere pe mine, însă merita tata Mircea și o rugăciune în limba lui maternă, în limba pe care a cântat-o în versuri dumnezeiești. Mai mult, Mircea Lutic a fost numit „Patriarhul limbii române la Cernăuți”!

Mi s-a întipărit în minte o discuție a noastră de acum vreo 15 ani. Vorbeam despre toate, ca de obicei, însă într-un context mi-a zis: „Nicolae, în cimitirele orașenești e o răceală totală! Am să cer de la ai mei să mă înmormânteze în țințirumul din satul nostru. Acolo e altfel, vine lume, te mai pomenesc...”. Sincer să fiu, vroiam să cred. Însă îmi dădeam seama că o personalitate ca Mircea Lutic, atunci când va fi voia lui Dumnezeu, nu va fi înmormântată în sat. Așa și s-a întâmplat. Și e normal! Copiii, nepoții, îl vor aproape de ei, să vină la mormânt, să aibă grijă de dânsul... Atâta doar, ca om de sat ce sunt, zic că la Iordănești ar fi venit în urma sicriului mai vreo trei sute de iordăneșteni, iar pe crucea de mormânt i se scria în limba părinților săi. Dacă e important aceasta... Dar încă o dată îmi cer iertare! Nu-i treaba mea! Până la urmă nu s-a făcut fără consimțământul regretatului rob al cuvântului românesc, Mircea.

La 19 septembrie 2020, trupul neînsuflețit al poetului, publicistului, eseistului, traducătorului Mircea Lutic a fost dat pământului în cimitirul central al orașului Cernăuți, pe alea centrală, acolo unde își dorm somnul de veci artiști, scriitori, academicieni, savanți... Sunt convins că merită.

Mi-a plăcut nespus de mult un gând pe care l-am auzit azi, mai mult într-un mediu deja privat, exprimat de doamna Irina Loredana-Sănculescu, Consul General al României la Cernăuți: „Cred că Mihai Eminescu și-a lăsat părțile din sine pe aceste plaiuri. Și o părticică de aceasta a fost Mircea Lutic”. Eu cred...

Veșnica lui pomenire!

S-A SFÂRȘIT „VÂRSTA DE BALSAMURI ȘI DE FLORI”. POETUL A PĂȘIT ÎN VEȘNICIE

Maria Toacă
Cernăuți

„Și-mbrăcat în haine de ninsori,/ Ies din azi, cu grabă către mâine.../ Vârsta de balsamuri și de flori,/ Ca un vis, în urma mea rămâne”. Aceste versuri au fost primele răscoliri, dureros vibrând în memorie, în dimineața de 18 septembrie, când am aflat că în fapt de noapte a încetat să bată inima poetului Mircea Lutic. Le știu pe dinafară, luându-le de mai multe ori drept punct de pornire în oglindirea unor momente de grație din creația rodnică a scriitorului, traducătorului, eruditului Mircea Lutic, momente pe care maestrul se pricepea ca un adevărat mag călător prin misterele cuvântului să le primenească în alese sărbători ale limbii române. Presupun că și creatorul lor ținea mult la aceste versuri, purtându-le fidel prin cărțile sale, de la o culegere de versuri la alta. De fapt, orice cuvânt scris sau rostit de Mircea Lutic ne apare ca un diamant învăluit în mister, ființa sa artistică regăsind-o în mărturisirea „pierdut în slove ca-ntr-un mit”. El a fost, este, va rămâne cugetătorul liric ce transmite profetic emoții benefice către sufletele mai multor generații, căci din creația sa mai mult decât în orice universitate putem învăța „verbul suprem rotunjit”, cultul ancestral al revenirii la izvoarele curate ale limbii și stilul elitist al exprimării. Nu doar noi, românii înstrăinați de Țară și de valorile naționale, ci și cei care nu s-au confruntat nicicând cu obstacole, cu sârme ghimpate în cunoașterea propriei identități ar avea ce învăța din moștenirea literară a lui Mircea Lutic. E un adevărat miracol că într-un spațiu atât de nefavorabil culturii și literaturii române a apărut un bijutier al cuvântului ca Mircea Lutic, care nu poate fi încadrat în pleiada distinselor, renumitelor personalități deprinse să odihnească la umbra prăfuiților lauri, de care amintim, sincer sau cu emfază (numai pentru că așa dictează bunul simț), doar la date rotunde, în preajma unor semnificative jubilee, ce le marchează drumul vieții ori rodul creației. El a fost, este omul care nu ne lasă să-l uităm, pentru că nu și-a păstrat renumele cucerit mai înainte în naftalina efemerelor gloriei, ci s-a mistuit întruna luminând. Cel puțin o dată, de două ori pe an ne-a amintit surprinzător și răsunător de crezul său de artist (martir, ostatic, creator) al cuvântului.

Neîntrerupt zburător prin zodii de cuvinte, El demult și-a câștigat un loc în veșnicie, mai ales „Prin logosu-n legământ trinitar,/ Cu transsubstanțiere-n credință/, lirica din ultimii ani fiindu-i pătrunsă de o înduhovnicire sinceră în fiecare vers. Din poezia sa, așa cum a fost și în viața cotidiană, străbate demnitatea de a cânta și înălța

prin cuvânt tot ceea ce Dumnezeu ne-a dăruit, începând cu inima, intelectul, sufletul și spiritul. Impregnat cu ideea că noi, oamenii, prin propria venire pe lume suntem temple, suntem altare ale Demiurgului, poetul nu permitea ca în aceste sfinte lăcașe să intre (sau să iasă din ele) altceva decât gânduri și sentimente dintre cele mai curate și mai înalte. Vestea retragerii sale în tainica nuntire cu veșnicia m-a făcut să cobor de pe rafturi cărțile de versuri, proză, traduceri, publicistică, primite în dar cu autograful autorului. Sunt atât de multe, de frumoase, și „În toate Dumnezeu sălășluiește./ În artă luminează Duhul Sfânt/ Și Fiul în osana-și risipește/ Mântuitorul Său binecuvânt”. Le păstrez cu recunoștință, Mircea Lutic fiindu-mi far călăuzitor în universul cuvântului, severul, dar dreptul critic în devenirea-mi de „slugă a condeifului” la „Zorile Bucovinei”, ziarul căruia i-a servit cu credință întreaga viață. Și după ce a plecat de la ziar era prezent în viața noastră, dorind să ne aibă alături în momentele de grație. Ne-am bucurat mult când *Heruvimii* săi și-au odihnit zborul la Academia Română, prilejuindu-ne momente de sinceră mândrie. Vestea că zoristul Mircea Lutic a devenit laureatul Premiului Eminescu al Academiei Române ne-a fost, într-adevăr, una de zile mari, așa cum e și cartea sa *Arminden cu heruvimi*, pentru care s-a învrednicit de înalta onoare din partea Patriei istorice. Modest din fire, Mircea Lutic nu s-a grăbit să-și facă publică această incomparabilă distincție, dar ne grăbisem s-o popularizăm noi, cei care l-am avut de coleg și îndrumător, considerându-l model de slujire cuvântului scris. Înainte de toate celelalte titluri ale maestrului, scriam și vom scrie cuvântul poet. Or, Excelența Sa Poezia i-a încoronat opera, făcându-l „desăvârșit în noima frumuseții”.

I-am împărtășit emoțiile la Iordânești, la Baștina Luminii (mica sa Patrie), anul trecut în miez de arminden, când a poposit în pridvorul vârstei octogenare la un alint sentimental în leagănul de minuni al copilăriei. L-am văzut atunci într-o ipostază mai puțin obișnuită ființei sale, mai mult liniștit decât zbuciumat, senin, primenit în verdele și lumina de acasă, învingător în bătălia cu încercările destinului și frământările lăuntrice. Mai erau câteva zile, până la finele lui Florar, când „...marți după Duminica Mare”, maică-sa îl adusese pe lume. Consătenii, însă, o luaseră înaintea tuturor, grăbindu-se să fie primii la sărbătoarea celui care le purta în lume „virtutea de obcină românească”, definit ca model de dăruire actului de creație și „stâlp de boltă graiului matern”. Atunci iordâneștenii i-au dăruit cele mai fericite momente, întruchipate într-o armonioasă amiază literară, de care au parte puțini din oamenii trecători prin această lume obsedată de bunuri materiale. Bucuria era înnobilită și de faptul că satul l-a primit pe cel mai renumit fiu al său într-o școală nouă. Mircea Lutic, deși a învățat între pereții vechii clădiri, ajunsese la hotarul octogenar cu o impunătoare avere spirituală. Cărțile, distincțiile sale pe ogorul literaturii române au completat de sus până jos un întreg perete în muzeul școlii. A trecut doar un an și ceva de atunci, dar astăzi nu mai este printre consăteni nici directorul Școlii Medii nr.1, Florea Șapcă, gazda sentimentalei sărbători. Se vor întâlni să-și proslăvească baștina în ceruri... Și de-acolo, din neant, va picura versul ce-i poartă emblema nemuririi, căci „Pelinul rodește o flacăra vagă,/ Ce-n suflet, nățângă, geme.../ Picură versul... Ursita își leagă/ Firele-n spațiu și vreme...”. Iată fărâma de divinitate, căreia i se datorează transcendența absolută, acea Mântuire care înseamnă eliberarea de materie până la inteligența divină, până la eternitate. Binefăcător și cuprinzător peste toate, poetul și de dincolo de moarte ne va dăruia hrana pură care ne întreține cu gânduri luminoase.

TREPTE PE FĂGAȘUL LUMINII
(La despărțirea de poetul Mircea Lutic)

Edmond Neagoe
București

Poet zămislit din seva târzie
a satului dintre lunci,
Scăldat de apa sacră a Siretului,
Plamădit din sângele strămoșilor crucificați de dorul de țară,
Pelerin tainic ce scrutează plugari trudituri prin fereastra de veghe,
Ecou de foc din baștina luminii
ce va să vină.

Cândva ne-om întâlni în Cer,
La o cântare cu heruvimi a unei noi primăveri,
Din ochii tăi blânzi izvorând, Creatorule
Lumina de început a Dumnezeirii.

In memoriam - aniversări

70 DE ANI DE LA NAȘTEREA PROFESORULUI ILIE LUCEAC

**Iuliana Luceac
Cernăuți**

Pentru mine personal, anul 2020 înseamnă 3 ani de la trecerea în veșnicie al tatălui meu Ilie, un parastas pentru familia Luceac-Ungureanu, care coincide și cu o data jubiliară – 70 de ani de la nașterea mult stimatului profesor, doctor în istorie, un pasionat de muzica clasică, un educator și om-exemplu pentru mulți prieteni și colegi inclusiv din generația mea, dar și profesorul meu de limba și literatura română și universală, pe lângă lecțiile de istorie și muzică clasică, literatură antică, limbi străine și arta *savoir-vivre* în general, pe care le-a predat Ilie Luceac, nu numai studenților săi, timp de mulți ani, dar și nouă, tuturor acelor care i-am fost apropiați.

A plecat într-un an, care a marcat o epocă, care a coincis cu moartea Regelui Mihai, a ultimului rege al Regatului Românesc. El nu a ajuns să vadă și să se bucure de evenimentele marcante pentru poporul românesc și pentru bucovineni, care au urmat în anul 2018, cum ar fi aniversarea a 100 de ani de la unirea Bucovinei cu țara-mama, anunțată de Ion Nistor la reședința mitropolitană din Cernăuți la 28 noiembrie 1918, ca urmare a votării Congresului general al Bucovinei, condus de Iancu Flondor, dar și a 100 de ani de la înființarea ziarului „Glasul Bucovinei” condus de Sextil Pușcariu.

A iubit Bucovina, de la cultura și tradițiile satului natal, Sinauții de Jos, fapt mărturisit de prietenii săi din copilărie, cu care am avut plăcerea să vorbesc, care au depănat amintiri despre momente din viața lui Ilie-copil, Ilie-elev, dar și un interviu realizat de Dumnealui cu mama sa, bunica mea – Profira Luceac-Ungureanu, plecată și ea la cele veșnice în anul 2017.

Timpul nu l-a cruțat pe Ilie Luceac, dar el a făcut cel mai bun rost din ce i-a fost dat, astfel, datorită părinților și evenimentelor din viața sa, a avut minunata onoare să cunoască bucovineni de elită din Cernăuțiul de demult, vii martori ai Bucovinei de pe timpurile familiilor nobililor și ale intelectualității românești, austro-ungare, germane, poloneze și nu numai, fapt, care îl putem urmări în lucrările sale despre istoria și cultura Bucovinei a secolului al 19-lea, dar și în dialogurile sale cu

bucovinenii contemporani, realizate cu scopul promovării oamenilor talentați și unici, de proveniență bucovineană și influența originii acestora în timpurile moderne.

Am marea onoare de a face parte din familia profesorului Luceac, împărțind cu el, fie cei minunați 7 ani de acasă, fie timpul de studenție; tatăl mereu mi-a fost umăr la umăr, m-a încurajat și m-a îndrumat nu numai ca pe o fiică, dar și o colegă prin profesia aleasă, noi doi uniți prin mai multe pasiuni asemănătoare.

S-au publicat cuvinte calde în memoriam din partea familiei, prietenilor, colegilor de studii de la Universitățile din Cernăuți și București, din partea reprezentanților și membrilor Academiei Române, a colegilor de redacție a revistei „Glasul Bucovinei” sub patronatul Institutului Cultural Român, al cărui redactor-șef adjunct a fost de la înființarea ei până la moartea sa în iunie 2017.

Despre istoria vieții și activitatea profesorului doctor Ilie Luceac se poate citi sau afla mai mult din diferite surse, fie că în cercurile Uniunii Scriitorilor din Bucovina sau Moldova, al Societății Scriitorilor Români din Cernăuți, Institutului Bucovina, Radio Trinitas și alte surse.

Vă mulțumesc tuturor din suflet, celor care ați participat și participați în continuare la celebrarea frumoasei vieți a tatălui meu prin cele scrise sau rostite.

Ca un bucovinean care va fi mereu legat de personalitățile remarcabile bucovinene, prin viața și creația sa, el ne-a dat posibilitatea să-l descoperim și să-i ducem pasiunea mai departe.

Veșnica lui pomenire și fie ca bunul Dumnezeu să ne ajute să-l comemorăm, alături de alți părinți și frați bucovineni plecați la cele veșnice și să continuăm în sănătate să le ducem moștenirea mai departe pentru binele viitoarelor generații.

O VIAȚĂ DEDICATĂ ȘCOLII

**Alexandrina Cernov
Cernăuți**

Mihai Jar a fost primul director, fondator al Școlii nr. 29 cu predare în limba română din centrul orașului Cernăuți. Drumul spre acest eveniment a fost lung și anevoios. În 1989, când a fost fondată Societatea pentru Cultura Românească din regiunea Cernăuți „Mihai Eminescu”, primul scop a fost organizarea unei școli românești în centrul orașului. Toate demersurile noastre zăceau prin sertarele administrațiilor. Cele trei școli din Roșă, Roșă Stâncă și Horecea Urbană erau inaccesibile micuților din centrul orașului: autobuzele ce duceau spre aceste școli erau supraaglomerate cu cei ce-și aveau în aceste zone grădini. Lopeți, căldări, sacoșe etc. umpleau până la refuz autobuzele, dimineața când plecau la grădini și spre seară când se întorceau cu roadele... nimeni nu risca să-și supună copiii la asemenea încercări!

Dar, bucurie mare! Ni s-a permis să organizăm clasa I-a românească pe lângă Școala medie nr. 5, fosta clădire a Conservatorului, cu toate că noi ne doream clădirea liceului în care a învățat Eminescu. Dar fie, pentru început! Toți ne-am mobilizat, ne-am inclus în această activitate, care ne dădea o brumă de speranță, umblând prin casele românilor, convingându-i să-și înscrie copii în clasa românească. Era nevoie să avem minimum 15 copii. Învățătoarea Margareta Luchianovna riscă să demisioneze de la școala nr. 10, loc garantat de muncă, și să preia această clasă. Alături i-a fost colegul, profesorul Mihai Jar. Nu a fost ușor. Copiii din oraș, absolvenți ai grădinițelor rusești nu cunoșteau prea bine limba română și multe cuvinte trebuiau traduse.

Toate bune. Dar peste ani a apărut o altă problemă. În clasa a V-a era nevoie de profesori pentru fiecare disciplină aparte. Indiferent de psihologia copilului și scopul pentru care s-au organizat clasele primare românești, autoritățile, cu nonșalanță, ne propun trecerea acestor clase la predarea în limba rusă. Astăzi, de fapt, trecem prin aceeași experiență – ni se propune să trecem la limba ucraineană în toate școlile

românești. Treptat sau nu, problema rămâne aceeași: în ce măsură psihologia unui copil de 10-11 ani este pregătită pentru trecerea la o nouă limbă de predare la acest nivel.

Absolvenți ai Gimnaziului „Alexandru cel Bun” din Cernăuți (2017)

Întorcându-ne la acei ani constatăm că doar prin perseverența unor lideri ai societății a fost posibilă izbânda. A fost nevoie însă ca la inițiativa autorităților Departamentului pentru Învățământ să se organizeze o ședință comună cu părinții școlii nr. 5, în care învățau copiii în limba română, să aflăm și părerea lor. La ședința cu părinții au venit doar câțiva dintre liderii noștri printre care Mihai Jar, Eugen Patraș și Dumitru Covalciuc. Adunarea respectivă a fost „fierbinte”. Aveam senzația că iată, iată câțiva părinți ne vor lua la bătaie. Unii au declarat chiar, „sus și tare” că nu vor permite copiilor lor să mănânce la cantina școlii alături de „țigani” din clasele românești. Am răbdat cu stoicism și jignirea aceasta. Văzând însă că tensiunea dintre noi crește, dl. Bogdan Ciortic, pe atunci șeful Departamentului pentru Învățământ al raionului, ne propune o soluție, riscantă la început, să ne ofere clădirea de pe strada Șceorsa (astăzi mitropolitul Șeptițki), care tocmai se elibera. Șeful Departamentului pentru Învățământ de la Administrație, Vladimir Ciubenko, acceptă soluția, dar cu condiția ca până pe 15 august să avem în fiecare clasă nu mai puțin de 15 elevi. Am fost de acord, cu toate că unii colegi de la Societate ne reproșau faptul că am pierdut un edificiu istoric, fostul liceu „Aron Pumnul”.

Mihai Jar, împreună cu secretarul Societății Eugen Patraș, au început o activitate anevoioasă. Mihai Jar a început și activitatea de atragere a unor cadre didactice, necesare pentru organizarea procesului de învățământ, care s-au mobilizat și ei în procesul de selectare a unor elevi români la școală. Mihai Jar, împreună cu Eugen Patraș, au vizitat toate școlile din oraș, inclusiv și suburbiile cu 9 clase, Roșa Stâncă și Horecea Urbană, au cercetat cataloagele și au întocmit listele cu adresele elevilor de origine română. În continuare aceste adrese au fost înmânate liderilor celorlalte societăți care,

umblând din casă în casă, au reușit să completeze toate clasele. Mai mult decât atât, la ciclul primar aveau câte 2 clase paralele. Școala a devenit și baza pentru practica pedagogică a Colegiului Pedagogic și a studenților de la Catedra de Filologie Română și Clasică a universității cernăuțene. Profesorilor le-a revenit o sarcină foarte grea – să-i învețe pe copiii de la oraș să vorbească corect românește, căci vorbeau o limbă cu multe interferențe rusești. Acestea erau ore suplimentare, când după lecții învățau să vorbească corect limba literară. Și au reușit.

La 1 septembrie, directorul Mihai Jar, a inaugurat școala nr. 29, cu predare în limba română în prezența unor personalități marcante ale românilor: Mircea Druc (participase activ la completarea școlii), prim-ministru al Republicii Moldova, acad. Vladimir Trbici, originar din Cernăuți, absolvent al liceului „Aron Pumnul” și al universității cernăuțene, bucovineanul Radu Economu, jurist, liderii societăților românești din Cernăuți, precum și mulți alții. Careul din fața școlii era plin de elevi și de părinții lor.

Pentru Mihai Jar era doar începutul. Clădirea trebuia reparată, trebuiau organizate cabinetele, cantina etc. Era nevoie de fonduri. Din România nu avusese la început nici un ajutor. I-a fost alături și l-a încurajat doar profesorul Marian Olaru de la Rădăuți, devenind pe viitor buni prieteni „și la bine și la rău”.

Moartea prematură l-a răpit pe Mihai Jar dintre noi. Era încă tânăr, energic, cu planuri interesante de viitor. A fost o tragedie pentru familie, căci rămăneau orfani doi copii. A fost și o pierdere grea pentru comunitate.

Mi-aduc aminte de o călătorie de la Rădăuți spre Câmpulung, împreună cu alți doi bucovineni: academicienii Radu Grigorovi și Vladimir Trebici. La un popas, înconjuțați de brazi înalți, falnici, și impunători, Radu Grigorovici a spus: „Noi, bucovinenii, vom muri ca brazii, în picioare”. Așa a murit și primul director al primei școli cu predare în limba română din Cernăuți – în picioare, lăsând generațiilor de elevi o școală bine organizată și de viitor. Sperăm că tinerii noștri junimiști, care și-au înscris copiii la această școală și au reușit anul acesta să inaugureze și o grădiniță „Grăurel”, nu o vor lăsa pradă „șacalilor” de la administrația regională și orășenească, vorba cântecului, nu o vor lăsa „să piară”. Școala lui Mihai Jar trebuie să aibă un viitor demn de primul ei director.

Anii au trecut, s-au perindat politicienii și politicile noilor conducători s-au lăsat influențate de ambițiile ultranaționaliste de a transforma toate școlile în școli cu predare

în limba ucraineană, cică doar așa, după părerea lor, poate fi salvat statul independent ucrainean. În realitate, această politică dăunează imaginii Ucrainei, transformând-o într-un stat naționalist în sensul negativ al cuvântului.

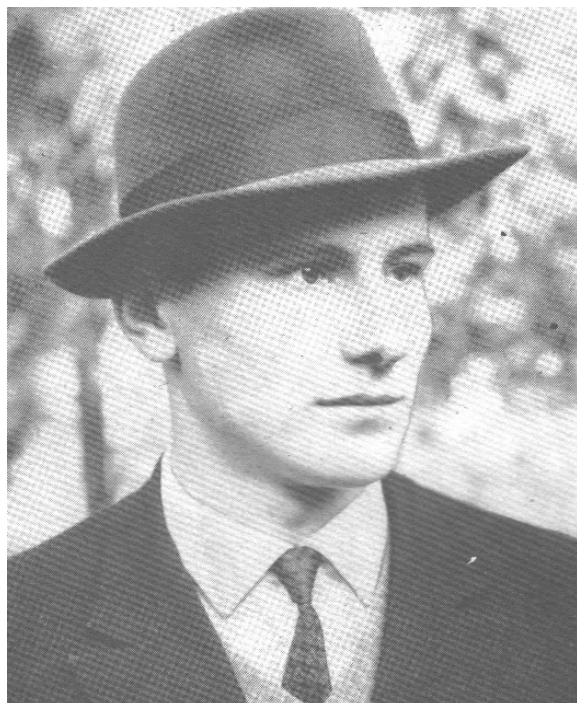
Lupta pentru școlile cu predare în limba română din Ucraina, lupta pentru școala nr. 29, care între timp a devenit Gimnaziul nr. 6 „Alexandru cel Bun”, continuă și astăzi. Avem în față exemplul directorului Mihai Jar a căruia cauză nu trebuie trădată. Pentru ea trebuie să lupte absolvenții ei, profesorii, liderii societății, atât cu inițiativele contradictorii ale autorităților, cât și cu trădătorii acestei cauze.

DUMITRU COVALCIUC, UN SUFLET ZBUCIUMAT ȘI-N CERURI

**Nicolae Șapcă
Cernăuți**

Dumitru Covalciuc este una dintre cele mai reprezentative personalități în istoria nordului Bucovinei din perioada de după al Doilea Război Mondial. Chiar dacă după moartea sa, cineva din rândurile foștilor colegi și prieteni în care avusese mare încredere, caută să facă din Dumitru Covalciuc o persoană controversată, nu a reușit totuși să-i strice imaginea.

Potrivit actelor de stare civilă, Dumitru Covalciuc s-a născut la 2 ianuarie 1947 în satul Oprișeni, raionul Hliboca, nordul Bucovinei. De fapt adevărata sa zi de naștere este 26 decembrie 1946. După absolvirea școlii din satul de baștină, obține studii medii la școala din Tereblecea. Fiind primul fiu în familia lui Vasile și Eleonora Covalciuc, părinții își văd odrasla în viitor preot. Tânărul Dumitru devine student la Institutul de Medicină din Chișinău, însă în scurt timp renunță la ideea de a deveni medic. Îl chema arta cuvântului!

O fotografie puțin cunoscută a lui Dumitru Covalciuc din perioada când culegea folclor. A fost publicată în cartea „Legende populare din Bucovina”, 1995

Se înscrie la Secția de Limba și Literatură Franceză a Facultății de Limbi Romano-Germanice a Universității de Stat din Cernăuți. Se dedică studierii istoriei Bucovinei și valorificării tezaurului folcloric al ținutului natal. Prin anii '70 ai secolului trecut adună texte folclorice din diferite sate bucovinene și le păstrează până când apare posibilitatea de a le edita în volume aparte sau colective.

În 1972 este chemat pentru recrutare în armata sovietică, însă învinuit de „naționalism burghez român”, este exilat la Bacu (Azerbaidjan) și internat într-un spital de psihiatrie. Fiind izolat de societate, găsește însă putere și energie pentru a se reface.

Întreaga biografie ține de munca de gazetar la „Zorile Bucovinei”. Este un ziarist recunoscut. Chiar de la începutul anilor '90, odată cu începerea

mișcării de renaștere culturală și națională a românilor din nordul Bucovinei, Dumitru Covalciuc devine un luptător înflăcărat atât în paginile publicațiilor românești din nordul Bucovinei, cât și în presa periodică din România și Basarabia. Pune la dispoziția cititorului pagini inedite din istoria poporului român, atât de necunoscută în fostele hotare ale imperiului sovietic. Mai mult decât atât, Dumitru Covalciuc aduce lângă sine tineri profesori de istorie din regiune, care la îndrumarea lui studiază istoria adevărată a ținutului natal și, prin intermediul publicațiilor periodice, o trimite în școli.

După câțiva ani de activitate fructuoasă, Dumitru Covalciuc se învrednicește să fie numit „enciclopedia vie a Bucovinei”, și primii care îi atribuie acest titlu, sunt jurnaliștii de la revista „Columna” din Chișinău. Și acesta este un adevăr pe care Dumitru Covalciuc îl confirmă tot mai mult prin activitatea sa de reconstituire a istoriei adevărate a acestui colț de țară. Nu credem că în istoria Bucovinei au rămas multe pagini nestudiate de istoricul, folcloristul, publicistul, scriitorul Dumitru Covalciuc.

Este membru-fondator al Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din regiunea Cernăuți, care s-a constituit în luna mai 1989 și nu a părăsit-o până în ultima zi a vieții sale. În cadrul acesteia desfășoară o amplă activitate în domeniul cercetării trecutului românilor din Bucovina. Meritul lui Dumitru Covalciuc este incontestabil la aflarea mormântului lui Iancu Flondor din Maidanul Storojinețului. Aici, la mormânt, în 1990, găsește de cuviință, ca împreună cu un grup nu prea mare de prieteni și tovarăși de idei, jurând credință pe Biblie, constituie Cercul cultural „Arboroasa”, acesta devenind mai târziu Societatea Culturală „Arboroasa”, al cărei președinte a fost până la ultima suflare. Tot în 1990 fondează și este director al Institutului Obștesc de Istorie, Restituiri Literare și Folclorice „Dimitre Onciul”. Editează ziarul „Codrul Cosminului”, revista „Miorița”, „Calendarul poporului”, „Calendarul ortodox al românilor bucovineni”. Cercetează istoria bisericilor din ținut, scriind lucrări de căpătâi în care dovedește proveniența lor moldavă.

Dumitru Covalciuc tipărește peste 20 de volume de folclor, monografii ale localităților nord-bucovinene. Iată doar câteva: *Povești și snoave din Bucovina*, 1994; *Legende populare din Bucovina*, 1995; *202 de cântece populare din Bucovina*, 1996; *Basme bucovinene*, 1997; *Stejarul Horecii*, 1997; *Petrea Voinicul și Florea Înfloritul*, 2003; *Comori folclorice din dulcea Bucovină*, 2004; *Oprîșeni, un sat la răspântiile istoriei*, 2008 *Pagini Oprîșenene*, 2014 și altele.

A scris romanele *Revolta* (1990) și *Tinerețea lui Doxachi Hurmuzachi* (2002), este autorul lucrării monografice *Eudoxiu Hurmuzachi, omul providențial al Bucovinei* (2015). Ultimul volum inedit *Membrii Consiliului Național Român din Bucovina ales la Adunarea Constituantă din 27 octombrie 1918*, a fost lansat la Cernăuți și Piatra Neamț.

Dumitru Covalciuc se află printre inițiatorii organizării pelerinajelor la Stejarul lui Ștefan cel Mare din Codrii Cosminului, unde venea în fiecare an în a doua zi de Paști. Tot lui i se datorează inițiativa instalării primei cruci de piatră pe gropile comune de la Fântâna Albă unde au fost împușcați mii de români, documentarea și editarea mărturiilor românilor deportați în Siberia și Kazahstan.

Cea mai amplă lucrare a lui Dumitru Covalciuc care va rămâne în istoria culturii române bucovinene sunt cele 27 de volume (aproximativ 6500 de pagini) ale revistei „Țara Fagilor”. Este lucrarea de anvergură a aceluia despre care astăzi, cu mare regret în suflet, vorbim la timpul trecut. Această lucrare de documente istorice, literare, culturale vor fi apreciate de posteritate la justa lor valoare.

Dumitru Covalciuc s-a stins din viață în urma unui atac de cord în spitalul din Iași în ziua de 23 decembrie 2017 când îi mai rămăseseră doar câteva zile până la cea de a 71-a aniversare.

La sfârșitul lui septembrie 2018, în săptămânalul „Monitorul de Hliboca” publicam: „De Nașterea Maicii Domnului sau Sfânta Maria Mică, cum se mai numește această sărbătoare în popor, Dumitru Covalciuc venea acasă, la Oprișeni, unde în această zi se sărbătorește Hramul bisericii. A crescut cu această sărbătoare în suflet în vrednica familie de gospodari a lui Vasile și Eleonora Covalciuc, alături de frații mai mici, Gheorghe și Petrea. După ce plecase la studii, la armată și se mutase cu propria familie la Cernăuți, venea de Hram acasă ca să stea la masă, cu ei, cei tineri, cu familiile lor, să-și bucure părinții atât cu prezența, cât și cu nepoții care erau mult așteptați de buneii. Avea o bucurie sufletească aleasă când se întâlnea cu oamenii satului, fie la biserică, fie la horă, când aceasta încă mai era principala distracție a țăranilor, ce întruchipa în sine, de fapt, vechile și neprețuitele tradiții ale poporului nostru pe care le-a prețuit nespus de mult. Ori de câte ori revenea acasă, avea o sărbătoare launtrică, o sărbătoare a inimii, a sufletului...”

Și la Hramul în anul acesta, Dumitru Covalciuc revine acasă. Revine însă în chip de piatră: rece, sever, strict, încruntat față de dușmanii și hulatorii limbii române, față de profanatorii tradițiilor și datinilor strămoșești. Tot așa a fost el întotdeauna și față de cei care au căutat să ne falsifice istoria.

Noi, însă, cei care încă îl avem cald în suflet, iar în urechi ne mai răsună vocea sa și glumele cu care ne întâmpina de fiecare dată, poate îl vedem altfel: glumeț, binevoitor, competent, principial, argumentativ, enciclopedic... Așa îl cunoșteam pe Dumitru Covalciuc – omul, ziaristul, folcloristul, scriitorul, istoricul, monografistul, redactorul, „enciclopedia vie a Bucovinei”.

Dumitru Covalciuc este acasă, la Oprișeni; partea lui pământească este înhumată în cimitirul satului, chipul lui este împietrit în curtea școlii, munca sa rămâne scrisă în cărți, sufletul lui mare prin biserica satului a ajuns în Cer și ca un giulgiu sfânt acoperă întreaga Bucovină... El se află deasupra noastră și va rămâne acolo pentru veșnicie. Astăzi Dumitru Covalciuc a revenit acasă pentru totdeauna.

Refugiu în lumea mirifică a folclorului sau aspecte despre creația folclorică a lui Dumitru Covalciuc

O mare parte din activitatea sa scriitoricească Dumitru Covalciuc o consacră creației populare orale, adică folclorului, pe care nu voi obosi să-l numesc „cartea de vizită a oricărui popor”. Anume folclorul este sufletul unei națiuni și niciodată altceva. El a venit la noi timp de secole și chiar dacă s-a modificat într-un fel sau altul, aceasta s-a întâmplat datorită evoluției omenirii. Progresul l-a sărăcit în mare parte, însă până la urmă tot el rămâne sarea sau principalul condiment al culturii unei națiuni, sau, dacă doriți, dulceața sufletului.

Dumitru Covalciuc a înțeles acest lucru la scurt timp după începerea activității sale creative, când autoritățile mai căutau să-l liniștească pe acest tânăr prin diverse metode. Atunci Dumitru își caută liniștea în tezaurul nemărginit al creației populare a românilor din nordul Bucovinei. Nu cunoaștem în ce măsură a avut posibilitatea de a se liniști, însă el a lăsat o adevărată comoară de texte folclorice pentru toți urmașii săi. Despre aceasta D. Covalciuc mărturisește în textul dedicației la cartea *Comori folclorice din dulcea Bucovină*, apărută în anul 2004 cu sigla editurii „Zelena

Bukovîna” și pe care am avut bucuria s-o îngrijesc și s-o tipăresc la tipografia din Hliboca. Iată aceste cuvinte de profundă emoție și aducere aminte despre D. Covalciuc: „Cu drag și cu gratitudine dedic această carte bunei și iubitei mele soții Victoria, în semn de recunoștință și adâncă prețuire pentru faptul că în cele mai dramatice momente prin care a trecut abia înfiripata noastră familie în anii (încă „sovietici”) 1973-1975, a înțeles că refugiul meu în lumea mirifică a folclorului a însemnat atunci și salvarea sufletului. Tot dânsa a ostenit întru economisirea mijloacelor bănești ca această carte să poată vedea lumina tiparului. Astfel, ne-am văzut ambii datori să întoarcem lumii o parte din comorile (închise între copertele a zeci și zeci de caiete) adunate de la ea în temeii cu trei decenii în urmă, când, trăind cu înălțătorul sentiment al Bucovinei, nu încăpeam în Bucovina noastră dragă”.

Fără îndoială, în acea perioadă „mișcărilor bruște” cu sens național-patriotic erau lipsite de sens. De aceea, probabil, Dumitru Covalciuc găsește de cuviință să conserveze tezaurul de neprețuit al românilor nord-bucovineni, prorocind, de parcă, faptul că acesta va săraci în timp odată cu stingerea din viață a purtătorilor lui, dar nu în ultimul rând, și prin înlocuirea vechilor și frumoaselor tradiții cu altele, noi, inventate de puterea sovietică.

Pe la mijlocul anilor '80 ai secolului trecut, împreună cu profesorul universitar Grigore Bostan, a participat cu unele texte folclorice la culegerile colective care se editează la Chișinău.

Vorbind despre volumul *Comori folclorice din dulcea Bucovină*, tipărit în anul 2004, constatăm că el nu cuprinde întreaga colecție de folclor românesc a lui Dumitru Covalciuc, „înregistrat în 53 de localități nord-bucovinene (sate, cătune, suburbii, dar și două orașe) așezate de la poalele Carpaților și obârșia Siretului până în zona Cosminului și Dereluiului și mai departe, peste Prut și chiar până la Nistru, unde mai există, ca niște insulițe, mici comunități românești întemeiate în anii '20-30 ai secolului trecut de țărani ce au fost aduși acolo din fostul ocol al Câmpulung-ului pentru a fi împroprietăriți”, ne mărturisea autorul.

Volumul în cauză include circa 800 de piese înregistrate în temeii în anii 1969-1972, 1973-1975 și în continuare mai rar, cu diverse ocazii. Investigațiile pe teren au fost reluate de D. Covalciuc la începutul anului 2004 pentru a stabili dacă repertoriul bucovinean este la fel de bogat ca și cu trei decenii în urmă sau a devenit mai sărac.

Aranjat pe cicluri tematice, materialul folcloric din colecția *Comori folclorice din dulcea Bucovină* a început să fie publicat din 1992, când la Cernăuți, sub egida Institutului Obștesc de Istorie, Restituiri Literare și Folclorice, înființat tot de Dumitru Covalciuc, au văzut lumina tiparului micile culegeri *Cucule, ce pene porți* (75 de

Coperte ale cărților de folclor ale lui D.Covalciuc

cântece) și *Cântece de cătănie și război* (100 de cântece). Piese folclorice din aceste culegeri au fost multiplicare prin șapirografiere și de aceea au fost incluse și în acest volum.

În condiții tipografice adecvate, în 1996, la Tipografia raională din Hliboca a văzut lumina tiparului cea de a treia culegere – *202 cântece populare din Bucovina*, care a inaugurat și seria Biblioteca „Arboroasa”. Textele, din folclorul românesc din Bucovina, au fost împărțite pe cicluri tematice, ele reprezentând motivele dorului și inimii, a norocului, a despărțirii celor dragi, a visului de iubire, a omului frumos și „bun de fală”.

Tot în anul 2004 la tipografia „Zelena Bukovîna” apare și culegerea de texte folclorice a lui Dumitru Covalciuc *Iese luna din pomete*, pregătită și tipărită la Tipografia din Hliboca. Cele o sută de pagini de folclor autentic sunt împărțite în următoarele capitole: *Din poezia ceremonialului de nuntă, Bocete, Din poezia obiceiurilor de iarnă, Carnaval țărănesc*.

O altă culegere de creații populare este intitulată *Folclor românesc din nordul Bucovinei* și a văzut lumina tiparului la editura „Augusta” din Timișoara în anul 2001, avându-l în calitate de consilier editorial pe inimosul bucovinean și reputatul om de cultură Adrian Dinu Rachieru. Cele 492 de creații poetice au fost repartizate în rubricile *Cine nu știe ce-i dragul; M-ai iubit ca pe-un pui blând, Nu pot trece de dușmani, Urâtul te duce-n lume, Cine iubește și lasă, Pe cel deal, pe cea costină (doine), Decât m-ai fi făcut fată, Pădure, verde pădure, Amar îi, Doamne, pelinul (cântece de înstrăinare) și Hore*.

Dumitru Covalciuc își exprima în repetate rânduri regretul că înregistrarea textelor n-a fost făcută pe bandă de magnetofon, însă în fiecare caz s-a procedat la întocmirea fișei de informator. Evident, au fost indicate numele și vârsta informatorilor, data și locul în care respectivele creații populare au fost înregistrate.

În 1993, la Hliboca, vede lumina tiparului culegerea de colinde și urături de pe Valea Siretului *Sculați gazde, nu dormiți*, iar în anul 2000, tot acolo, se tipărește placheta *Colinde și urături pentru copii și maturi*. Ambele culegeri includ texte din ciclul sărbătorilor de iarnă din colecțiile lui Dumitru Covalciuc și ale subsemnatului.

Un loc aparte în creația populară orală îl dețin poveștile, basmele, snoavele, legendele. Dumitru Covalciuc în activitatea sa sârguincioasă de folclorist nu evită aceste genuri folclorice. Astfel, în 1994 la Hliboca vede lumina tiparului cartea *Povești și snoave din Bucovina*. Este prima culegere de povești și snoave românești din perioada postbelică care se tipărea în nordul Bucovinei. Culegerea include 18 povești culese de la oameni înțelepți, cu harul povestirii dat de Dumnezeu, acestea fiind tălmăcite în nopțile lungi de iarnă, fie la gura sobei sau pe la clăci și șezători. Acestea sunt aduse cititorului într-un limbaj autentic, deosebit de melodios și de o rară duiosenie, la care se mai adaugă și talentul lui Dumitru Covalciuc în transmiterea informației. Cu un deosebit subtext, în poveștile incluse în culegerea dată sau în *Basme bucovinene*, care vede lumina tiparului în 1997, cercetătorul creației populare a românilor din nordul Bucovinei, prezintă eroi bine cunoscuți în diverse zone ale arealului românesc: Făt-Frumos, Ileana-Cosânzeana, Petrea Voinicul, Florea Înfloritul. Dar păstrează nevătămat și farmecul Țării de Sus.

Deosebit de bine sunt așternute pe hârtie poveștile nuvelistice. În ele întâlnim omul simplu și deosebita lui înțelepciune, fie în dialog cu împăratul, fie cu boierul, fie că țăranul ajunge singur prim-ministru. Dumitru Covalciuc știe să le povestească,

uneori într-un stil esopian, în care stau alături și satira, și înțelepciunea, prin aceasta povestea devenind și educativă, și atractivă.

La un an după aceasta, în 1995, la Hliboca, Dumitru Covalciuc scoate culegerea *Legende populare din Bucovina*. Printre cele 21 de texte incluse în carte întâlnim și legende istorice, ca, de exemplu, *Cum s-au năruit zidurile cetății Țețina*, *Oprișul voievodal*, *Moșia Stănescului*, *De ce i s-a tras moartea lui Dovbuș* și altele. Culegerea include încă un ciclu de legende pe teme religioase, cum sunt *Maica Domnului în căutarea Fiului*, *Maica Domnului și Triful cel Nebun*, *Dreptatea lui Dumnezeu* ș.a. Nu lipsesc nici legendele cu animale și păsări: *Legenda rândunicii*, *Legenda cârțiței*, *Legenda cucului* etc.

În anul 2003 în seria Biblioteca „Arboroasa” apare la Hliboca un triptic editorial alcătuit din trei povești incluse în trei plachete separate. Alături de Simeon Florea Marian și Ion G. Sbiera, apare și Dumitru Covalciuc cu povestea *Petrea Voinicul* și *Florea Înfloritul*.

În 2006, cu binecuvântarea IPS. Pimen, Arhiepiscopul Sucevei și Rădăuților, la Editura Arhiepiscopiei se tipărește cartea lui Dumitru Covalciuc *Povești, snoave și istorioare populare din nordul Bucovinei*. Volumul include 75 de texte înregistrate în prima jumătate a anilor '70 ai secolului trecut, când D. Covalciuc, potrivit propriilor mărturisiri, se „refugiază în lumea mirifică a folclorului”. Se refugiază pentru a salva un întreg tezaur de perle populare care este reprezentat prin sute de texte poetice și în proză ce fac parte din cartea de vizită a poporului român din nordul Bucovinei. Ar fi incomplet să nu pomenim și despre cele câteva ediții ale revistei „Miorița”, care în anii '90 ne bucura cu apariția ei și în care găseam nestemate folclorice adunate de la țărani români nord-bucovineni.

„Mulți din acei ce au transmis altor generații acest inepuizabil tezaur folcloric nu se mai află printre noi. În cântece le-au rămas trăirile și stările sufletești, gândurile și aspirațiile, bucuriile și nostalgiile, amarul cumpenelor și dramele personale prin care au trecut în timpul războaielor și al altor evenimente de tristă memorie. Cântecele lor au devenit documente. Și prin cântece amintirea le este păstrată cu pioșenie”, scria odinioară Dumitru Covalciuc. El a fost însă printre acei cercetători ai valorilor noastre spirituale, care au știut să adune, să păstreze cu sfințenie și să transmită posterității aceste vădite argumente ale vieții noastre pe aceste plaiuri mioritice.

Rămân și eu în speranța că odată și odată aceste comori populare vor fi publicate integral într-un volum aparte, de mare importanță istorică, culturală și științifică, o mărturie grăitoare a faptului ca în nordul Bucovinei a existat și mai există o evidentă spiritualitate românească.

PROFESORUL VASILE GUȚULEAC DIN CERNĂUȚI

Marin Gherman
Cernăuți

În data de 17 septembrie 2019, la vârsta de 84 de ani, s-a stins din viață profesorul Universității Naționale „Iuri Fedkovici” din Cernăuți, doctor în științe geografice, Vasile Guțuleac, etnic român, originar din satul Corcești, raionul Hliboca, nordul Bucovinei.

A lucrat la Catedra de Geografie Fizică, Geomorfologie și Paleografie, a realizat cercetări în cadrul unor proiecte internaționale. Vasile Guțuleac a activat timp de 46 de ani la Universitatea din Cernăuți, publicând peste 200 de lucrări științifice și manuale pentru studenți. A fost specialist inegalabil în domeniul geochimiei landșafturilor, ecologiei landșafturilor, geografiei medicale. În cadrul catedrei pe care a coordonat-o o perioadă de timp, a fondat un nou compartiment în știința geografică – ecologia geochimică de landșaft. A colaborat cu instituții de cercetare și universități din România și Republica Moldova.

Vasile Guțuleac a fost membru al Consiliilor de Doctorat, membru al redacțiilor revistelor de specialitate, al reuniunilor mondiale de geografie WAS WC și ISCO, membru al Academiei de Științe Agricole și Silvici din România.

A fost profund dominat de sentimente naționale românești, educând o întreagă pleiadă de studenți români pe lângă Catedra de Geografie Fizică. A participat la evenimentele organizate de membrii comunității românești din regiunea Cernăuți, a ținut legătura cu satul Corcești din nordul Bucovinei.

Teza de doctorat și-a susținut-o la Universitatea din Kiev, aflându-se pe parcursul vieții de două ori în stagiu la cele mai importante catedre de geografie din fosta Uniune Sovietică: Catedra de Geografie a Solurilor (1979) și Catedra de Geografie Fizică (1982) de la Universitatea „Mihail Lomonosov” din Moscova. Teza de doctor habilitat a susținut-o în 1994, având ca temă „Analiza ecologico-geochimică și evaluarea

peisajelor natural-antropogene din regiunea Cernăuți și nordul Republicii Moldova”.

Până a prelua conducerea Catedrei de Geografie Fizică, Geomorfologie și Paleografie a fost lector la Institutul Pedagogic din Tiraspol (1965-1973), a predat la universitățile din Suceava și București în cadrul unor colaborări internaționale. S-a bucurat de recunoașterea mediului academic din Ucraina pentru că a reușit în premieră să elaboreze hărți ecologice, geochimice și medical-geografice ale Subcarpatiei și nordului Republicii Moldova. A avut inițiativa de a crea un laborator geochimic în cadrul Universității din Cernăuți.

I-a fost acordată mențiunea națională „Profesor emerit al Ucrainei” (2000). Pentru meritele sale în studierea geografiei fizice, Institutul American Biografic i-a acordat titlul de „Omul anului 2003”.

În afară de meritele sale științifice, menționăm faptul că Vasile Guțuleac a ținut cu sfințenie la identitatea sa națională românească. A crescut două fiice în spirit național românesc, a educat nepoți care au absolvit școli și universități românești atât în Ucraina, cât și în România. Limba și cultura română erau pentru Vasile Guțuleac un spațiu al liniștii, o coloană verticală în familie, o stea călăuzitoare în viață. În pofida realizărilor științifice inegalabile și premiilor naționale și internaționale, Vasile Guțuleac a fost un om modest și simplu, care era tot timpul cu gândul la satul natal Corcești și la soarta românilor din nordul Bucovinei. Era îngrijorat de faptul că românii duc o luptă grea pentru păstrarea limbii materne. Credea cu sfințenie în renașterea comunității românești cu ajutorul familiei, care trebuie să le ofere generațiilor viitoare o educație lingvistică și națională corectă.

A trecut un an de la retragerea către cele veșnice a profesorului cernăuțean Vasile Guțuleac, iar mai multe generații de studenți, tineri cercetători și doctoranzi îndrumați de el în viață îl poartă în inima lor. A fost un exemplu al verticalității și seriozității, un model de urmat pentru intelectualii bucovineni de astăzi, un deschizător de drumuri și o lumânare veșnic aprinsă în ochii tinerilor însetați de cunoaștere.

Dumnezeu să-l odihnească în pace!

FOCUL SACRU AL VETREI PĂRINTEȘTI SAU RECUPERAREA MEMORIEI

Ștefan Broască*
Cernăuți

În cursa amețitoare a vieții omului modern de la acest început de secol al XXI-lea, cursă care se accelerează de la un deceniu la altul, reperele de altădată care au ținut trează conștiința națională a românilor nord-bucovineni și au dat sens existenței lor au fost memoria istorică, credința strămoșească, spiritul de libertate și demnitate personală, dar și colectivă, dragostea pentru vatra părintească. O asemenea judecată ar părea pentru generațiile actuale a fi una depășită, anacronică, ba chiar speculativă și trebuie să spunem cu mâhnire că există destule argumente pentru ca să admitem acest din urmă epitet, dacă ar fi să ne luăm după interminabilele declarații patriotarde și ultrapatriotice rostite public cu diferite ocazii de pe la tribune de către diverși așa-zii „lideri” și „exponenți ai intereselor” comunității noastre, în special când discursurile lor sunt filmate pentru ca apoi să fie puse pe Facebook unde sunt comentate la fel de patetic de unii și aceiași susținători (troli) profesioniști și toate acestea ca să se vadă în primul rând la București, de unde vin finanțările pe care mizează. Pentru aceștia patriotismul, dacă nu poate fi monetizat, nu prezintă vreun interes oarecare, ceea ce este și cel mai trist, fiindcă în acest fel în spațiul public sau mediul asociativ, cum este la modă acum să se spună, s-a instituit un gen de patriotism ce se manifestă doar prin a se bate cu pumnii în piept atât de puternic încât mulți riscă chiar să-și fractureze coastele. Or, patriotismul adevărat nu constă deloc în sunete stridente de alămuri sau în bubuituri de tobe, ci reprezintă mai întâi un sentiment nativ, mai mult intim, discret, profund, sfelnic la urma urmelor, izvorând dinlăuntrul ființei și dintr-un cuget curat, sănătos, din esența unei vieți vrednice și a unor idealuri firești moștenite de la înaintași.

Anumeo asemenea lecție de patriotism, o pildă aproape biblică prin universalitatea sa și semnificațiile existențiale pe care le denotă destinul arhetipal al unui român ne oferă cartea semnată de către Alina Elena Andruhovici *Memorie descătușată* despre tatăl ei, Toader Andruhovici, care s-a născut la începutul secolului al XX-lea și a trecut la cele veșnice pe la sfârșitul acestuia. Adică viața lui se suprapune aproape întru totul cu cel mai sângeros velet din istoria civilizației umane cu două războaie mondiale și numeroase cataclisme sociale. În ceea ce privește paternitatea autoarei asupra cărții în discuție ea nu este exclusivă, ci mai degrabă una compensatorie, desăvârșitoare, fiind alcătuită în fond din însemnările tatălui său, un țăran nord-bucovinean din Bahrinești, sat astăzi aflat în raionul Adâncata, Ucraina, iar până la război făcând parte din județul Rădăuți, adică se găsea chiar în inima Bucovinei întregite. Alina Elena Andruhovici a avut intuiția, inspirația, perspicacitatea și spiritul înăscut al datoriei și dragostei copiilor față de părinți să descopere după mai multe decenii caietele cu însemnări ale tatălui ei, pe care acesta le-a făcut de-a lungul anilor, să le recupereze, să le descifreze și să le dea o nouă existență în această carte spre învățătura și înțelepciunea celor de

* **Ștefan Broască** este publicist, eseist și ziarist din Cernăuți, vice-președinte al Asociației Științifico-Pedagogice „Aron Pumnul” din Ucraina.

astăzi, fiindcă dintr-o viață exemplară și vrednică de om întotdeauna vom avea multe de urmat, îmboldindu-ne la reflecție și oferindu-ne destule și surprinzătoare pretexte de a cugeta la lucruri esențiale. Dar iată cum își explică această sarcină pe care și-a asumat-o cu bună știință și simțul unei obligații cosmice față de urmași țăranul Toader Andruhovici, școlit cu doar patru clase, însă cu atâta înțelepciune și capacitate de pătrundere în esența acelor mici și neînsemnate întâmplări, la prima vedere, dar cu semnificații mitice și rosturi universale, pe care nu doar le-a trăit, ci și le-a judecat cu o deosebită obiectivitate și relevanță, acelor rânduieli patriarhale ale unui neam de oameni numiți români, pe care le-a respectat cu bucurie și tragere de inimă, insistând

să le transmită și altor generații, sarcină ce s-a dovedit a fi în cele din urmă mai anevoioasă decât „bolovănișurile” proprii vieți: „Vor râde unii de ceea ce scriu, să râdă, dacă pot, să râdă. Dacă nu pot să râdă, să plângă, că tot s-or răcori. Dacă nu pot să plângă, atunci să cugete și încă o dată să citească și la mine să gândească. Și eu, când scriu, mă gândesc la toți care au fost, la cei care mai trăiesc și la cei care vor veni”. Este o cugetare, deși ironică, dar plină de sens ca roua abundentă de pe iarba din zorii zilei, de care pomenește de mai multe ori în notele sale ca despre o bucurie existențială a sa, la fel ca și de cântecul ciocârliei, care în mod excepțional pare a fi desprinsă din proza lui Ion Creangă cu iz de vecinicie, ba mai mult, constituindu-se într-o autentică zicere confuciană.

Pentru Alina Elena Andruhovici satul Bahrinești reprezintă mai mult decât localitatea în care a văzut lumina zilei, unde și-a petrecut o parte din copilărie, adică baștina, pe care a revăzut-o abia la o vârstă înaintată, dar care i s-a păstrat în memoria afectivă în toată viața ei conștientă drept un loc cu adevărat legendar, plin de povești și obiceiuri magice, cu toate că, totodată, acesta mai este și un „sat jertfelnic”, după cum îl numește însăși autoarea în volumul *Cum poți să uiți?*. Și pe bună dreptate, cu prisosință este un sat-martir în adevăratul sens al cuvântului, deoarece ființa acestei așezări a fost și ea sfărțecată și batjocorită de hotarul blestemat, de-a lungul căruia s-a scurs mult sânge nevinovat, fără să mai spunem, fiindcă se știe, ce s-a întâmplat în Poiana Varniței, care era de fapt vechea moșie a satului. O asemenea trăire exclusiv

admirativă, extatică, plină de o venerație profundă, fără rezervă și nereținută s-a datorat poate și faptului că decenii la rând accesul familiei sale i-a fost interzis aici ca, de altfel, și altor mii de refugiați din Nordul Bucovinei în Țara-mamă, deși autoarea a crescut, prin ironia sorții, la numai o aruncătură de băț de casa părintească în care s-a născut, doar că aceasta se găsea de cealaltă parte a graniței, pusă acolo provizoriu într-o zi fatidică și perpetuată apoi în decenii lungi de înstrăinare. Din dragostea pentru această așezare răsfirată pe coama unui deal, copleșită de verdeață și de flori, pogorâtă parcă din toate basmele românești pe care le cunoaștem, semnificând nu doar pentru autoarea *Memoriei descătușate*, ci și pentru toți ceilalți care s-au risipit de aici prin lume un tărâm biblic, adăstător și împăciuitoare. Alina Elena Andruhovici și-a descoperit vocația scrisului la o vârstă târzie, după o carieră pedagogică prodigioasă de peste patru decenii, cu toate că, și acum, prin această carte, ne convingem și de faptul că un astfel de har deținea și tatăl său, ceea ce vrea să însemne că ticluirea sau potrivirea cuvintelor reprezenta o tradiție familială, desigur avându-l în vedere înainte de toate pe fratele ei, regretatul Vasile Andru. Iar imboldul care a așezat-o în fața coalei albe de hârtie se pare a fi fost anume satul ei natal Bahrinești, la care a năzuit mulți-mulți ani, dar pe care l-a descoperit din interior mult prea tardiv, însă a fost suficient ca focul sacru din această vatră părintească să-i (re)aprindă o nouă pasiune și să-i modeleze o nouă făptură – cea de creatoare spirituală. Așa îmi explic eu, fiindcă *Memorie descătușată* este a treia carte despre Bahrinești (a doua a fost menționată puțin mai devreme, iar prima, *Zbucium*, să recunoaștem, doar parțial e consacrată acestei teme). Oricum, avem destule motive de a fi îndrituiți să susținem la modul cel mai serios că ar fi vorba de o trilogie închinată cu multă dragoste acestei așezări bucovinene, emblematice în multe privințe pentru istoria locurilor și soarta oamenilor din această zonă.

Probabil, din pudoare, autoarea consideră că trebuie să explice cititorilor resorturile afective ale întreprinderii sale scriitoricești față de satul natal apelând la sprijinul moral al lui Lucian Blaga, care spunea că „nimic nu poate altera copilăria petrecută la sat”, însă propria explicație din capitolul introductiv *Deschid poarta satului* este mult mai firească și convingătoare: „De aceea vin la Bahrinești, strămoș nemuritor, să-mi simt rădăcinile ce stau tăcute în zgomotul înconjurător. Vin cu emoție, dar, în același timp, cu normalitate sufletească. E spațiul unde inima vibrează împreună cu cel de lângă tine”. Așa și pe semnatarul acestor rânduri, bahrineștean și el de obârșie, îl face să creadă că *Memoria descătușată* reprezintă o cutie miraculoasă de rezonanță a unor trăiri colective sincere, spontane și necontrafăcute, posibile doar într-un anumit cadru natural și mediu social unic pe care îl formează orice așezare patriarhală în parte din orice spațiu național al nostru. De aceea Alina Elena Andruhovici prefațează cu deosebită grijă și meticulozitate reperele istorice, geografice și în special etnografice distinctive ale acestei localități nord-bucovinene în prima parte a volumului, care vor fi apoi preluate de către tatăl ei, Toader Andruhovici, în ineditul jurnal al vieții sale cu multă temeinicie și osârdie țărănească, cu dragostea surpinzătoare a unui cărturar, deși școala sa consta doar în patru clase și acelea făcute cu mari intermitențe, fiind miruit în schimb cu mult har înăscut de povestitor.

În ceea ce privește nemijlocit aceste însemnări, ar trebui de subliniat în primul rând că avem parte de o lectură plăcută sub toate aspectele, adică mai întâi din punct de vedere literar, fiindcă este un scris spumos, deși în graiul țăranilor bucovineni din această zonă de deal, adică cea premunătoare sau a preobcinelor, cu multe neaoșisme,

pe care autoarea volumului se străduiește să le explice între paranteze cititorilor mai tineri de astăzi. În al doilea rând, la fel de important este tabloul acestui sat românesc Bahrinești, ca și al tuturor așezărilor similare oripeunde vor fi – în Bucovina, Ardeal (satul lui Liviu Rebreanu), Basarabia (satul lui Ion Druță) sau Oltenia (satul lui Marin Preda) drept o matrice comună a spiritualității noastre, a modului de gândire și percepție a lumii și universului, ceea ce alcătuiește firea națională a unui neam. Și nu în cele din urmă, însăși povestea vieții lui Toader Andruhovici este una impresionantă, dramatică, surprinzătoare prin toate meandrele ei, prin urcușurile și coborâșurile destinului, dar universală prin caracterul profund uman și mesajul umanistic pe care-l comunică, potrivit căruia omul are întotdeauna șansa de a-și menține demnitatea chiar și în cele mai sălbatice și vitrege împrejurări pe care i le-a hărăzit cel mai însângerat secol din istorie. Din întâmplările vieții țărânului bucovinean, multe din ele cu semnificații mitice, fiecare cititor în parte va putea el însuși să rețină pe cele care într-o măsură mai mare sau mai mică vor coincide cu propriile situații și trăiri, fiindcă esența acestora, fondul lor existențial sunt atemporale, se situează în afara timpului, iar o dată sau perioadă concretă pur și simplu nu au o importanță prea mare, valorând doar sinceritatea și intensitatea simțămintelor. Și astfel de episoade dramatice, încrâncenate, la limită, adică pe marginea prăpastiei au fost destule în lunga sa existență, din care se pot extrage adevărate învățăminte și atitudini demne de urmat pentru trăitorii momentului, fiindcă ceea ce se schimbă îndeosebi ține de cadrul sau decorul exterior și nu de substanță.

Semnificații cu adevărat mitice relevă în memoriile lui Toader Andruhovici paginile consacrate strădaniilor sale de a-și construi o casă proprie, fiindcă după ce a fost nevoit să-și părăsească gospodăria pe care și-a ridicat-o doar de câțiva ani la Bahrinești pentru tânăra sa familie n-a mai avut parte de un lăcaș demn, fiind nevoit să locuiască pe la străini și în casă cu chirie. Or, la români casa, adică vatra părintească, este un lucru sfânt, un mit etern, fără de care omul nu se poate împlini pe acest pământ și nu-și poate crește copiii cum se cuvine, ca și păsările fără un cuib al lor, de unde și metafora respectivă este pentru noi atât de firească și vital existențială. Datoria de a avea propria casă este una fundamentală, primordială, fiind programată cosmic de puteri supranaturale, este inexorabilă ca un instinct. În acest context sacrificiul, zbaterile sale la limita eforturilor omenești de a asigura copiilor săi un cămin sunt remarcabile și exemplare, pe deplin înțelese și justificate. În condițiile de atunci, fiind vorba de perioada colectivizării forțate din România, nu era un lucru simplu. Gândul unei case proprii îl subjugă obsesiv și total, însă intențiile sale nu puteau fi divulgate nimănui și cu nimic prin ceea ce făcea. Materialele de construcție erau adunate în secret și cu mare riscuri. Dar iată cum descrie însuși autorul: „Atunci când aduceam lemne de la pădure, ascundeam printre crengi câte un căprior, câte o bârnă. Uneori dădeam la feșter o bucată de slănină afumată, ouă, făină ca să mă lase să iau ceva material de construcție. De pe la trașcă (gater) mai luam leături, scânduri. Iarna, ne-am procurat sănioaie, ca să pot căra lemne mai lungi. Făceam drumuri obositoare la Brodina, Falcău, Ulma, Putna. Ne porneam joi și ne întorceam sâmbăta. Duminică ne odihneam. Reușeam să mai aduc câțiva căpriori, câțiva stâlpi. Munceam mult... De multe ori ne prindea întunericul pe munte. Ud la picioare, ud la pantaloni, ud la flanelă... Pe drum, de multe ori, mergeam alături de cal, ținându-l de oiște. Mă mai împiedicam, mai cădeam. Toate le suportam. Alteori, mă prindea viscolul și lăsam sania în drum și reveneam călare acasă. Mă conducea calul, că eu nu vedeam nimic...

Asemenea drumuri am făcut de zeci de ori în toate anotimpurile. Nopti întregi am călătorit. Auzeam cum scârțâiau căruțele, cum susura apa Sucevei. Priveam luceafărul, stelele și știam câte ceasuri erau până în ziua. În zori era tare frig, mai ales când treceai pe lângă apă...”. Aș zice că sunt rânduri dintr-un adevărat cânt sau poem eroic, fiecare descindere la munte constituind o ispravă memorabilă, o întreprindere extenuantă, dar inevitabilă, protagonistul fiind păscut de pericole reale de a-și pierde sănătatea, ba chiar și viața, cum s-a întâmplat într-un alt episod al vieții sale descris cu multă scrupulozitate și emoție – urcarea cu sania pe muntele Ciumârna în condițiile unei strașnice vijelii. În confruntarea cu forțele dezlănțuite ale naturii omul va ieși în cele din urmă învingător, însă nu pentru faptul că ar fi mai puternic, ci fiindcă ceea ce trebuia să facă cu riscuri uriașe reieșea dintr-un simț al datoriei implacabile față de soarta familiei sale.

În același context al relațiilor speței umane cu mediul ambiant, subiect atât de dureros în epoca încălzirii globale, se evidențiază și un alt motiv care nu vizează confruntarea, ci, dimpotrivă, coexistarea sau coabitarea în deplină armonie cu natura, starea de grație pe care i-o prilejuiește omului viziunea contemplativă asupra mediului în care viețuiește. Este un motiv foarte prezent în marea literatură europeană, iar emoțiile prilejuite de lectura însemnărilor țaranului nord-bucovinean Toader Andruhovici sub acest aspect au atins în intensitate și empatetic, cel puțin pentru semnatarul acestor rânduri, culmile unor pagini de Jean Giono, un mare scriitor francez ostracizat, adevăratul părinte al realismului magic înainte de columbianul Gabriel Marquez, ale romanului *Să-mi rămână bucuria*, din care se desprinde același mesaj-imperativ universal al comuniunii dintre om și natură. Iar cuvântul-cheie al acestei comuniuni este „bucuria”, prezent și în titlul romanului menționat. O asemenea tonalitate jubilativă, absolut tulburătoare, o aflăm într-un text splendid, pur și simplu admirativ, în *Memorie descătușată*: „Răsărise luna. Era răcoare. Nu aveam tovarăș. Singur, cu Dumnezeu, am luat-o peste câmp, la Mușenița. Drumul nu era pietruit, dar uscat. Mergeam liniștit. Am oprit într-un loc. Văd niște trifoi. Rup cu mâna să dau calului. Îmi era drag să văd cu ce poftă apuca, că-mi venea să mănânc și eu. Era roua grasă. În tăcerea care se așternuse, din când în când, se auzea câte un fluierat de tren... Se zărea ceva, poate zorile. Păsările au început să ciripească. Spre vale se auzea un cristel cântând. Departe, la părau, se auzeau niște broaște orăcând. Eram încântat. Nopatea parcă toate vietățile erau libere. Aveau și ele ceasul lor de petrecere. Le vedeam participând la un fel de bal. Nu-mi era urât. Nu mai eram singur. Mă aflu și eu în mijlocul acestei petreceri. Sufletul îmi era plin de bucurie”. O adevărată odă bucuriei de a trăi, în pofida tuturor greutăților vieții, tuturor cataclismelor sociale – războaie, refugii repetate, trădări, foamete, deportări, persecuții, depedări de pământuri, gospodării și alte bunuri agonisite cu prețul unor munci istovitoare de-a lungul veleatului său, de care a avut parte cu vârf și îndesat, alături de consătenii săi din Bahrinești, dar și din toate celelalte așezări românești din Nordul Bucovinei, acest vrednic țaran Toader Andruhovici. Ne convingem acum după ani și ani, după cum s-a convins și fiică-sa, Alina Elena, descoperindu-i manuscrisul, iar odată cu el, și lumea lui afectivă, probabil necunoscută în multe privințe, inedită și surprinzătoare, și putem să bănuim cu certitudine că anume impactul respectiv a determinat-o să facă ceea ce a făcut, adică să îndoieze tiparului jurnalul tatălui său spre luare aminte și învățătură morală urmașilor noștri.

Esența vieții constă în bucuria de a trăi – această expresie pare a fi pe cât de sentențioasă, dar pe atât și de simplă și senină, în spiritul isihasmului pe care l-a împărtășit și propagat în cărțile sale, și nu numai, remarcabilul scriitor Vasile Andru, adică fiul lui Toader Andruhovici, căruia în jurnalul său îi dedică, de altfel ca și celorlalți membri ai familiei – copii, soție, poate cu excepția mamei, un spațiu destul de redus, ceea ce se explică înainte de toate prin structura sufletească sfielnică, pudică a țăranului nostru, căruia îi repugnă lăudorășenia și gesturile ostentative. Mă refer la trecut, fiindcă în prezent fenomenul Internetului a produs cu totul alte generații, care nu au alt scop în viață decât a-și pune la vedere, fără alegere, tot ce se poate și nu se poate, dar acesta este un alt subiect de discuție. Vasile Andru și-a căutat adevărul propriu, înțelepciunea, filosofia vieții, dar și eroii cărților sale adânc în istorie și departe pe glob, pe alte continente – India, Noua Zeelandă, Indonezia... Însă eroul care ar fi putut să-i desăvârșească celebritatea s-a aflat în cea mai mare parte a vieții în preajma sa, alături de el, călăuzindu-i pașii nu doar în copilărie. Este o mare nedreptate existențială că adeseori părinții nu sunt înțeleși de copii, însă în cazul unui scriitor o astfel de situație poate fi comparată cu o tragedie și o uriașă pierdere pentru cel din urmă și pentru cultura noastră, fiindcă Vasile Andru nu a intuit și nu a descoperit personalitatea extraordinară a tatălui său, după cum noi o constatăm din însemnările sale, care ar fi putut să devină pentru el un personaj literar de anvergura unui Ilie Moromete sau altor protagoniști ai marii literaturi țăranesti din România.

Drept o ultimă concluzie, pe lângă toate celelalte enumerate mai sus, putem spune că această nouă carte despre Bahrinești pe care ne-o oferă cu generozitate și o perseverență de invidiat Alina Elena Andruhovici nu reprezintă atât sau doar „descătușarea”, cât mai degrabă recuperarea memoriei noastre colective.

SUMMARY

The history recuperation is the most important subject of the modern generation, taking into account the stunning tempo of the passing decades, thus, we must not forget the landmarks of the past, that once kept the conscience of the Romanians of the Northern Bukovina alive and gave sense to their existence. Such landmarks have been presented to us in the book „Memory Unchained” by Alina Elena Andruhovici, a work about her father, Toader Andruhovici, a peasant from Northern Bukovina, born in the beginning of the XXth century and deceased close to the end of the same century. In fact, the author has published the memoirs of her father, who only had 4 years of secondary school, yet writing with so much passion and capacity of penetrating the essence of the small and insignificant events, that he not only had lived himself, but also was able to judge with careful objectivity and pertinence. These memoirs, written in the dialect of the Bukovinian peasants, display the picture of one of the Romanian villages, Bahrinești, a real common matrix of our spirituality, way of thinking and universal perception and represent, de facto, the life story of Toader Andruhovici himself. Many of the events from the life of the Bukovinian peasant, some of them bearing a mythical meaning, somewhat remind the readers of their own life experiences to a smaller or bigger extent. They remain in the memory as timeless, due to their essence and existential ground. Such dramatic events, sometimes touching the limits, often took place throughout his long life and have served as real lessons and dignified examples to follow by the momentum passionados.

SCRIU DE DRAGUL CREAȚIEI, NU A RECUNOȘTINȚEI

Vasile Tărățeanu*
Cernăuți

Fraza modestă din titlu aparține unuia din vechii prieteni ai Cernăuțului literar, Vlad Vlas. Am memorat-o de pe când eram în compania regretatului Vasile Levițchi, în casa-i bucovineană. De-atunci s-au scurs mai multe decenii. Românul basarabean Vlad Vlas și-a schimbat prefixul existențial de 70, semnând sute, poate mii de articole de publicistică, interviuri cu Eugen Doga, Mircea Druc, cuplul de lebedă Doina și Ion, Ștefan Petrache și alți corifei autohtoni, cronici, schițe, foiletoane, plus cinci cărți de beletristică. La una din lansări, Vlad Vlas ne-a uimit cu sinceritatea-i paradoxală: „Sunt un mincinos, care spune totdeauna adevărul. Scriu despre ce îmi doresc și despre ce mă tem!”

Dacă orice om de creație are răstimpuri și răbufniri faste și nefaste de inspirație, cea mai înfloritoare perioadă pentru Vlad, după cum recunoaște el însuși, ține de ultimele decenii de ședere la Piatra Neamț. Drept mărturie sunt titlurile romanelor, care vorbesc de la sine: *S(c) lavul din mine*, 2008, *Așteptând seninul*, 2013, *Chemarea regatului spart*, 2014, *Un strop de iubire*, 2017, *100 fără Unire*, 2018. Editorul său și colegul mai în vârstă și cu experiență în ale scrisului, doctorul și criticul Virgil Răzeșu vorbește în una din cronicile sale despre modestia, inadaptarea și tristețea

semnatarului celor 5 romane: „Vlad Vlas este un român basarabean nefericit nu pentru traiul pe care l-a dus până la limita maturității absolute, ci pentru „ȚARA” lui, tăiată în două de o apă. Scriitorul Vlad Vlas face parte din nefericiții care nu încetează o singură clipă să plângă și să-și deplângă soarta. A lui și a celorlalți. A trăit aproape toată viața, așteptând același îndemn al lui Alecsandri, din 1859: „Vin la Milcov cu grăbire/ Să-l secăm dintr-o sorbire”. Milcovul a fost sorbit la vremea lui și și-a refăcut albia. Prutul mai are de așteptat ca mințile rătăcite și tulburate de monștri să dispară și să renască o dată pentru totdeauna. Vlad Vlas are înțelepciunea și cuminența să știe, să înțeleagă că nu e simplu, nu e ușor de învins amarul de apă, nu din albia ei, ci din

* **Vasile Tărățeanu** – scriitor și jurnalist român, președinte al Centrului Cultural Român „Eudoxiu Hurmuzachi” din Cernăuți, membru de onoare al Academiei Române. Autor a zeci de cărți de versuri, volume pe teme culturale, organizator de evenimente pentru păstrarea și dezvoltarea identității național-culturale a românilor din Ucraina.

ezităările celor de același grai, dar viața l-a învățat, i-a dovedit că răul este mai ușor de suportat când este împărțit pe din două. Scriitorul se învelește în tristețe, în straiile suferinței și ale zbuciumatelor relații cu semenii săi, nu uită trecutul, cinstește bărbații adevărați ai neamului și devine un aprig apărător al monarhiei, pe care o consideră singura și cea mai potrivită firii noastre și a situației în care ne aflăm. Nu există frântură de propoziție în care spiritul unionist să nu fie dublat de suflul regalității, pe care îl respiră ca pe o adiere proaspătă și binecuvântată. Vlad, ca scriitor și cetățean, nu este un comod pentru cei din jur. Dar nu face compromisuri, nu vrea să se schimbe, nu vrea să semene cu alții și nici să se dea după ei. El vrea să rămână – și chiar rămâne – același inadaptat modest care a fost și va fi până în pânzele albe. Dar își dorește ca, înainte de a pași în Eternitate să-și vadă visul împlinit.

Dacă e să definim o temă primordială a operei lui Vlad Vlas, asta nu poate fi alta decât: unitatea națională. Un astfel de proiect major de țară le propune el politicianilor onești de pe ambele maluri de Prut. Dictonul său preferat se plimbă dintr-o carte în alta: Să ne salvăm împreună! Altă temă predilectă a scriitorului este Iubirea. În romanul intitulat, deloc întâmplător, *Un strop de iubire*, el tratează dragostea nu doar ca relație între două persoane. Iubirea, spune el, este un stadiu al conștiinței noastre. Nimic durabil nu se poate întemeia pe ne iubire sau indiferență. Nu întâmplător, autorul consideră că acest roman este cel mai reușit. De aceeași părere este și scriitorul nemțean Adrian Alui Gheorghe, recenzentul volumului. Este o emoționantă reconstituire ficțională a iubirii, o salbă de povești despre dragostea de sexul frumos, de plai, de grai, dar și despre tristele substantive: însingurare și pierdere. Până la urmă, adevărata iubire îl vrăjește pe bătrânul Teo, personajul principal, la 80 de ani ai săi, îl vindecă ca o bioterapie și-l (re)formează prin amintiri mai vechi și mai noi. Iată una din ele: „În ciuda dogmelor, fondate și nefondate, despre mister, nestatornicie și alte hibe femeiești, Teo este produsul sexului slab. A crescut și s-a format prin femei. Niciuna din ele nu l-a deformat mintal (...). Toată viața s-a îndrăgostit, fără să bea paharul iubirii până la fund. Instinctul sexual l-a împins de mic, ca pe un mogul, spre genul frumos. Dacă ar avea de ales acum, la vârsta maturității, între fericire și sex, ar alege varianta a doua. Gândul la sex îl lasă purtat de extaz, îl vrăjește. Iar în lipsa acestui instinct nativ are o stare de tensiune, de disconfort, de tot soiul de neplăceri, care se țin lanț”. În altă cheie al iubirii de neam, autorul vorbește despre lipsa interesului național comun, ucis de interesele de clan mafiot. El le reproșează ireponsabililor de la București, sugerându-le: „Trebuie salvate crengile de aur, Basarabia și nordul Bucovinei, pentru a nu lua foc toată pădurea, România”.

Majoritatea eroilor din cărțile semnate de Vlad Vlas, au supraviețuit perioada comunistă, care le-a lăsat drept zestre nocivă un complex de inferioritate. Și autorul, ca orice intelectual în formare, mai ales cel venit din mediul rural, trădează acest sentiment inconștient de nepotrivire cu realitatea, cu cerințele aberante ale sistemului: „Sunt ca o Dacie obosită, cu mecanismul ruginit, dar încă funcțional. N-aveți decât să mă depășiți cei cu mașini sofisticate, dar fără înjurături sau lecții de (im)perfecțiune!”. Aluzia ține de perioada de dinainte de stabilirea sa la Iași, unde a fost redactor la „Monitorul”, apoi la Piatra Neamț, unde s-a pensionat ca profesor de română.

Inițial, Vlad Vlas a fost „botezat” în apele tulburi de la „Moldova Socialistă”, apoi la ziarul de tiraj redus, „Aurora”, care aparținea combinatului viti-vinicol Cricova. În spațiul ex-sovietic nu l-a cruțat nici pe el ideologia comunistă, bilingvismul nociv. Ziarul apărea obligatoriu în două limbi, fiind tradus, de regulă, din rusește. Ca

redactor, a primit destui pumni în inimă de la șefii analfabeți, dar a rămas un rebel, care a tulburat „ordinea publică”. De aici a plecat în România doar cu un volumaș de publicistică *Culegătorii stropilor de soare*, scris cu caractere chirilice. Cu totul alta a fost soarta cărții despre vinurile basarabene, prima care a apărut în limba română, *Cricova – împărăția subterană a vinului*, care a fost topită la comanda securității. Un nenoroc pentru volumul omagial. În 2002, sărbătorirea vârstei de 50 de ani ai combinatului a coincis cu ziua de naștere a lui Putin (tot 50) care venise în vestitele pivnițe cu toți generalii Comunității Statelor Estice. Iar autorul cărții strecurase printre rânduri tot felul de silogisme politice, gen: „Poporul rus ar trebui să-și aleagă un șef pentru a-i apăra libertatea și nu pentru a-l înrobi!”. Doar câteva zeci de exemplare din întreg tirajul au trecut Prutul, clandestin. Vlad și-a asumat riscul de a fi neutralizat, precum unii gazetari incozi din Rusia. Doar presa românească i-a recunoscut valoarea: „O carte surpriză pentru noi, ieșenii, care l-am cunoscut pe Vlad Vlas doar ca ziarist. Acum 25 de ani venea de la Chișinău cu un volumaș de publicistică în veșmânt chirilic, străin limbii noastre. Ce salt formidabil spre beletristica românească cu această cronică a vinului care, vorba autorului, trebuie să ne unească, și alte patru cărți, scrise cu nerv și sinceritate. Sunt de preferat astfel de scriitori „diletanți” și „anonimi”, care nu-și afișează ostentativ valoarea”.

Deși autorul nu-i un expert în vinuri, ci un connaisseur, adică exeget sau cântăreț al licorilor sfinte, meritul său nu poate fi contestat. Căci a bea vin e una, a vorbi despre aromele lui epitetice e cu totul alta. Doar un degustător subiectiv și liric poate distinge miresmele de caprifoi, iasomie, caisă, ananas, pară, măr, lămâie, grepfrut, smochină, ardei gras, sparanghel, măslină verde (pentru vinurile albe și măslină neagră pentru cele roșii), iarbă proaspăt cosită, anason, eucalipt, tutun, ciupercă, pământ, fum... Vorbind de textura vinului e ca și cum ai asculta niște acorduri muzicale ample, care-ți dăruiesc gustul împăcării, al iertării, al milei și bucuriei. Vlad Vlas atribuie jargoane originale vinului, care includ sinonime, antonime și alte asociații, precum: vin serios, disciplinat, timid, șmecher, generos, politicos, curajos, agresiv, obraznic, diplomat, fermecător, leneș, lipsit de aroganță etc.

Pe bună dreptate, ineditul, modestia frazei și sinceritatea sunt complementare atât în creația, cât și în biografia lui Vlad Vlas. Tocmai de asta noi, colegii de breaslă de la Cernăuți, am rămas surprinși în fața unui lucru de neînțeles. Cui să-i treacă prin minte că prolificul Vlad Vlas nu este membru al Uniunii Scriitorilor? Deși-i recunoscut în istoria literaturii basarabene de Mihai Cimpoi, figurează în *Dicționarul literaturii din județul Neamț*, semnat de Constantin Tomșa, în antologia lui Virgil Răzeșu: *Scriitori din Neamț* și alte publicații de resort. Iată cum îl apreciază scriitorul consacrat, Leo Butnaru, în adnotația la romanul *S(c)lavul din mine*: „Cartea – densă, palpitantă ca mesaj – e una dintre cele mai sincere narațiuni memorialistice, scrise la noi. Dar, în ciuda opiniilor și a considerentelor pozitive, Vlad Vlas a găsit de cuviință să rămână în anonim. El investește în carte cu carte, precum un plugar, bob cu bob, în recolta viitoare, poate finală, când va fi apreciat la justa valoare de către posteritate”. De la autor citire: „În artă, ca și în dragoste, important e ce poți să dai, nu ce titlu ai. Poate și eu îi completez pe alții, așa cum pe mine mă completează cel care scrie mai bine ca mine, indiferent dacă e membru sau nu al US”.

Pe cât de modest pare a fi la prima vedere Vlad Vlas, opera sa narativă rămâne semnificativă calitativ nu cantitativ. Lecturându-i cărțile, te convingi că ele sunt expresie a lecturilor asumate și asimilate de-a lungul creației. Fiecare „poveste” de viață este o copie fidelă a evoluției creative a autorului. Personajele sale vin din

Basarabia și se stabilesc în Patria lor istorică unde, indiferent de profesie, sunt șlefuite de alt românism, antipodul celui „moldovenesc”. Însăși autorul recunoaște drept altă învățare cea de la Iași sau Piatra Neamț. „Este de datoria mea sfântă de a-mi ajuta pământeni de aici, de unde am fost ajutat și eu să mă afirm”. Astfel de opinii de încurajare sunt exprimate în opera sa cu claritatea unei săbii și cu sinceritatea iubirii de neam, făcând trimitere la clasici, precum Sadoveanu: „Forțele vii ale unui neam pot fi stânjenite o vreme; când le vine însă ceasul, înmuguresc și înfloresc cu putere irezistibilă”. Iată de ce sinceritatea și simplitatea exprimării stau la temelia scrierilor lui Vlad Vlas. Blândețea și franchețea cuvintelor conving cititorul de astăzi să meargă până la capăt în lupta pentru unitate, schimbare, senin și echilibru civic. În romanul *Așteptând seninul*, personajul principal reflectează asupra ideii de schimbare la față a neamului românesc, îndemnându-și consăngenii de peste Prut: „Să ne asumăm viața până în ultimul detaliu”.

În aceeași ordine de idei, romancierul nu menajează personajele care acceptă tacit proiectele aberante de cretinizare, de maghiarizare sau țiganizare a României, nici pe trădătorii de neam din Basarabia. În romanul *100 fără Unire*, un personaj sufletist afirmă: „Cretinizarea devine o religie prost înțeleasă și la București și la Chișinău”. Și la Cernăuți, adăugăm noi.

Pasajul hazliu ce urmează, vorbește de dramatismul social în care ne scaldăm: „În anul Centenarului (ne)Unirii, va apare pe mapamondul ceresc o nouă constelație în formă de bicicletă. Va intra, fără glume, în Cartea Recordurilor, cea mai fantastică plâsmuire a progresului postdecembrist: Bicicleta Românească. Trebuie să vă povestesc că această parabolă sau model unicat reprezintă, simbolic, cele două Românii, despărțite de Prut, dar unite printr-o carcasă invizibilă de bicicletă. Dar nu-i o simplă trotinetă-tandem, unde sincronizează și bicicliștii și roțile vehiculului. Nu! Roata din față de la BR se învâрте în sens opus celei din spate. Sau viceversa. Ce poate fi mai haios? Una înainte, alta înapoi! Una spre Vest, alta spre Est! Astfel, indiferent cine pedalează, americanul sau rusul, vehiculul românesc stă pe loc. Cum să meargă când nu avem piste? Rămânem în agonia neunirii și a ne iubirii fraterne, pedalând doar cu imaginația spre tărâmul normalității”. Iată ce spune despre acest roman supraobiectiv colegul lui Vlad Vlas de la Piatra Neamț în ale scrisului, criticul literar Mihai Merticaru, ultimul sonetist din arealul românesc: „Neostoitul unionist Vlad Vlas și-a asumat în acest volum și rolul de cronicar rătăcitor pe drumul pribegiei și al autodescoveririi în căutarea idealului de (re)întregire a neamului destrămat. A ajuns la o intersecție istorică de drumuri, condeierul basarabean nu se dumirește care din români urcă spre acest Ideal, care coboară, care rămân înțepeniți și care continuă să viseze, fără a se trezi. Tuturor disidenților iresponsabili de pe cele două maluri de Prut, care găsesc dificil momentul reîntregirii, autorul le răspunde: „Dacă nu ne unim acum, va fi și mai dificil. Trebuie să știm ce ne leagă. Trebuie să credem în miracole, altfel nu vom rezista în fața mizeriilor vieții”. În cartea de față, ca într-un carusel-buf, unde nimeni nu ascultă pe nimeni, sutarul românesc, de ani este comparat cu o bancnotă de 100 cu chipul lui Caragiale care ne amintește: „Să nu ne mai facem inimă rea și spaimă gândindu-ne că lumea românească ar fi mai stricăta ca altele. Nu, neamul acesta nu e un neam stricat; e numai nefăcut încă, nu e până acum dospit cumsecade”. Mesajul acestui caleidoscop al timpului prezent, șlefuit cu subtilitate umoristică de experimentatul prozator Vlad Vlas, consună cu jertfa înaintașilor pe altarul Unirii de la 1918 și cu neputința urmașilor de a apăra sufletul neamului de virozele politicianiste și dezastrele cronicizate ale vremii”.

Apropo de neputință, nestatornicie și alte metehne ale românismului postdecembrist. Și la acest capitol trist, prozatorul Vlad Vlas vine cu o sugestie: revenirea la monarhie, ca o ultimă soluție viabilă. El a ales drept motou pentru romanul *Chemarea regatului spart* o replică usturătoare: „În republica mediocrităților, ideea de Monarhie este periculoasă?!”. Iată ce spune despre acest volum scriitorul Nicolae Dabija: „O proză memorialistică, dezarmant de sinceră, și un recurs literar inedit: monologul interior cu publicul. Dincolo de bravadele sentimentale, în personajul narator mocnește o tristețe grea, cauzată de sistemul degenerat, adus de aceleași tancuri sovietice, care au spart și Regatul orânduit de Dumnezeu. Orfan de țară, ca toți basarabienii, bucovinenii și ceilalți români din afară, autorul mărturisește: «Îmi dau seama cât e de greu de salvat ceea ce s-a spart, când suntem tratați cu adaptol toxic. Dar un apel în plus spre statornicie poate salva mai mult decât dacă ăș fi tăcut. După mine, doar Monarhia poate aduce echilibrul, împlinirea, armonia... Nu cunosc alt ideal istoric, legitimat de toți românii». Oare câți vor înțelege lecția deschisă a publicistului și prozatorului Vlad Vlas despre NESTATORNICIE și alte hibe ale neamului nostru?”.

În textele sale de publicistică și beletristică, autorul îndeamnă cititorul autohton să învețe și din necazuri. Eșecul, după dânsul, face parte și el din succes, așa cum orice imperfecțiune are frumusețea sa. Paginile pe care le-a scris sunt niște lecții pe care le-a învățat și ne învață. Iar scopul narațiunii, în general, nu este doar inocența pudică, ci comunicare autentică, intensă. Frumusețea unei cărți, precum farmecul unei romanțe, ascunde în spatele ei frumusețea unei inimi de visător, precum este Vlad Vlas, un romantic îndrăzneț care visează cu ochii sufletului și nu se teme să-și urmărească aceste visuri rebele într-o lume de rătăciți fără speranțe, dominată de magia globalizării și a cretinizării. Acesta, și doar acesta, este meritul și menirea scrierilor sale – să ne ajute să supraviețuim.

SUMMARY

In his article „I Write for the Sake of Creation rather than Recognition”, Vasile Tărățeanu presents several books of publicity and belles lettres style of Vlad Vlas - a Romanian writer from Bessarabia. The most flourishing period of creation for Vlad falls in the last decades of his stay in Piatra Neamț, when he publishes the novels: “The Slave in Me”, 2008, “Waiting for the Serenity”, 2013, „The Calling of the Broken Kingdom”, 2014, “A Drop of Love”, 2017, “100 without the Union”, 2018. The writer celebrates the real men of the nation; becomes an ardent defender of the monarchy, considering the state the Romanians were in those times as the best. Before passing into eternity, Vlad Vlas wishes his dream come true through national unity, his favourite motto being „Let’s save ourselves together!” Another favourite topic of the writer is love he treats not only as a relation between two persons but also as a state of our consciousness. The writer Leo Butnaru appreciates the novel of Vlad Vlas „The Slave in Me” – „The book - intense, palpitant as a message, is one of the most sincere memorial narrations”. He invests in the book with a book, as a ploughman, grain by grain for the sake of the future, maybe last harvest, to be fairly appreciated by the posterity. Another appreciation about the author is that in arts, similar to love, is important what one can give, rather than what title one can bear. The texts of Vlad Vlas are dominated by a magic of romance through a beauty of a dreamer’s heart, that teaches us to survive.

CERNĂUȚIUL ȚINE MINTE! LA MULȚI ANI, DORIN POPESCU!

La 18 aprilie 2020, diplomatul, analistul politic, omul de cultură Dorin Popescu a împlinit frumoasa vârstă de 50 de ani. Între 2007-2011 a fost în misiune diplomatică la Cernăuți. „A trecut ca un meteor peste cerul Cernăuților, lăsând prin activitatea sa o impresie de neșters în memoria celor care l-au cunoscut”, scria istoricul Ilie Luceac.

Dorin Popescu este președinte și membru fondator al Asociației „Casa Mării Negre” (Constanța) din iulie 2017. Lector universitar asociat la Universitatea „Andrei Șaguna” din Constanța, Facultatea de Științele Comunicării și Științe Politice. Analist politic, fost diplomat (cu misiuni diplomatice efectuate în Serviciul Exterior al Ministerului Afacerilor Externe al României – la Moscova, Cernăuți și Sarajevo, inclusiv în funcții de conducere: gerant interimar, prim-colaborator al șefului Misiunii), jurnalist / publicist. Deține gradul diplomatic de ministru-consilier. Este doctor în filologie, din 2012. Volume publicate: *Noica. Bătălia continuă* (Editura Ideea Europeană, București, 2013), *Figuri ale textului anteic* (Editura Ideea Europeană, București, 2016), *Răzbumarea barbarilor*.

2000 de ani fără Ovidiu la Tomis (Editura Ideea Europeană, București, 2017 – autor, co-editor). A publicat sute de lucrări, studii, eseuri, recenzii, articole tematice etc. în diferite reviste de profil (geopolitice, culturale și științifice) din România și din străinătate, este președinte al filialei Constanța a Inițiativei pentru Cultură Democratică Europeană.

Revista „Glasul Bucovinei” a primit pe poșta redacției o serie de mesaje de felicitare, amintiri și evocări despre Dorin Popescu din partea reprezentanților mediului asociativ românesc și a partenerilor acestui intelectual contemporan și diplomat devotat națiunii sale.

Dăm publicității mesajul de felicitare adresat sărbătoritului din partea Consiliului Național al Românilor din Ucraina (CNRU), trimis revistei noastre de Ilie Tudor Zegrea, președintele Societății Scriitorilor Români din Cernăuți, membru al comitetului coordonator CNRU.

Vivat, domnule Dorin Popescu!

Cu ce cuvinte ne putem adresa scriitorului, doctorului în filologie, diplomatului, domnului ministru-consilier Dorin Popescu, președintele Asociației „Casa Mării Negre” din Constanța și ce să-i dorim, în primul rând, cu prilejul împlinirii acestei minunate vârste de numai 50 de ani? Evident, la început îi spunem un călduros „La mulți ani!”. Îi dorim din suflet multă sănătate lui și întregii familii, bunăstare și armonie în viața de toate zilele, realizări cât mai frumoase în toate domeniile de activitate.

Pentru noi, locuitorii acestui picior de plai mioritic strămoșesc cu nume de baladă – Țara Fagilor – Domnia Sa constituie o personalitate marcantă și un sufletist de neuitat, un diplomat ce a știut să se pătrundă de toate problemele noastre, fiind, până la urmă, înbucovenit, dacă putem spune așa.

Ca spirit elevat, înzestrat cu o proprietate de discernământ sănătos al valorilor culturale, spirituale din ținut, domnul Dorin Popescu a sprijinit întotdeauna inițiativele curajoase, inteligente, interesante din perspectiva păstrării identității naționale a românilor băștinași. Pentru Domnia Sa aveau prioritate propunerile și ideile fundamentate pe necesitățile vitale ale omului, iar nivelul de cultură al celor implicați în realizarea proiectelor trebuia să corespundă dezideratelor zilei și intereselor comunității. De fiecare dată când era nevoie, se implica personal în organizarea manifestărilor culturale dedicate comemorării marelui Eminescu sau altor personalități marcante ale neamului precum și în cele de omagiere a oamenilor de cultură din regiune.

Aici trebuie să-i dăm, vorba ceea, Cezarului ce-i a Cezarului și să menționăm faptul că aceste activități ale diplomatului Dorin Popescu aveau un suport logic: talentul nativ al scriitorului Dorin Popescu. Iar modelul lui estetic și spiritual ar fi, dacă nu ne înșelăm, marele scriitor și filozof Constantin Noica. Prin aceasta, probabil, se explică și studiul consacrat operei acestuia, intitulat *Paradigma constituirii discursului literar la Constantin Noica* (2012) – teza de doctorat susținută cu brio la Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava. Au urmat apoi alte lucrări științifice și alte volume.

Cu prilejul frumosului jubileu vrem să-i spunem că așteptăm cu nerăbdare să ne revedem la Cernăuți, în „Dulcea Bucovină” eminesciană, să respirăm împreună aerul miraculos al Carpaților și să ascultăm foșnetul stejarilor (câți au mai rămas!) din Codrii Cosminului.

Și acum, câteva cuvinte adresate nemijlocit sărbătoritului nostru: să ne trăiți mulți ani, domnule Dorin Popescu, și să știți că sunteți un oaspete dorit de românii din Bucovina!

Un om între oameni

Dorin Popescu a rămas în memoria noastră, a cernăuțenilor, un model de intelectual contemporan. Perioada în care s-a aflat la conducerea Consulatului General al României la Cernăuți a fost cea mai productivă perioadă a relațiilor comunității românești cu instituțiile abilitate din țară. În Ucraina, în orașul nostalgiilor multor bucovineni refugiați după 1944-1945 a poposit doar patru ani, între 2007-2011, atât în postul de consul, cât și cel de consul general interimar, calitate în care a înțeles să se implice activ în susținerea doleanțelor românilor în ceea ce privește statutul limbii române și situația școlilor cu predare în limba română. În relațiile cu oamenii a știut

„să aleagă grâul de neghină” și să înțeleagă ce este mai important pentru o comunitate înstrăinată care dorește să-și păstreze neștirbită identitatea.

Într-un material publicat în revista „Glasul Bucovinei” istoricul cernăuțean Ilie Luceac rememora primele impresii de la întâlnirea cu Dorin Popescu: „La un moment dat, pe scenă a urcat în grabă un tânăr, bine făcut, manierat și energic, care a vorbit ponderat, convingător și laconic, despre ceea ce avea de gând să realizeze în noua sa misiune diplomatică, prezentându-se totodată la începutul discursului său. Astfel l-am cunoscut pe tânărul diplomat Dorin Popescu, care avea să se lege de nordul Bucovinei nu numai prin doleanțele comunității pe care o slujea, ci mai târziu și prin rădăcini familiale... A trecut ca un meteor peste cerul Cernăuților, lăsând prin activitatea sa o impresie de neșters în memoria celor care l-au cunoscut, în conștiința intelectualilor de aici, a oamenilor de bună credință, a studenților de la Catedra de Filologie Română și Clasică de la Facultatea de Litere a Universității cernăuțene, unde a ținut și un curs opțional de comunicare / discurs / a / al limbajului. Mereu vivace, cum l-a cunoscut toată lumea, cu inițiative constructive în domeniul culturii și științei românești, Dorin Popescu a rămas în memoria noastră un model de intelectual contemporan, care, onorând postul pe care îl ocupa, a știut să-și aplece urechea, când trebuia, atât la necazul unui om de rând, cât și să se bucure cu adevărat de momentele vesele, pe care ni le mai oferă din când în când viața de toate zilele, întreținând atmosfera convorbirilor și cu un banc oltenesc, dacă era nevoie, sau cu o glumă originală, pe care o inventa rapid, la timp și la temă. L-am cunoscut și l-am admirat ca pe un tânăr punctual, sociabil și vesel, care purta mereu o alură benefică. Un adevărat intelectual școlit, care domina imediat o discuție abordată în grup, prin erudiție, limbaj elevat și competență, în toate domeniile culturii...”.

Sunt cuvinte pline de adevăr. Ne-am întâlnit peste câteva zile la un concert în sala cu orgă din Biserica Armeană, când după o scurtă discuție am înțeles că avem un bun prieten cu care ne vom înțelege foarte bine. L-am avut alături la toate activitățile noastre, ne-am bucurat de prezența domniei sale la saloanele noastre de carte românească la Cernăuți, la întâlnirile de la Biblioteca „Glasul Bucovinei” și Editura „Alexandru cel Bun”.

Merită să menționăm aici, măcar în câteva cuvinte, crâmpoie din cariera sa profesională: cadru universitar, eseist, politolog, filosof, diplomat de carieră. A lucrat ca jurnalist, a fost lector universitar la Universitatea „Andrei Șaguna” din Constanța (Facultatea de Științele Comunicării și Științe Politice, specializările Jurnalism și, respectiv, Relații Internaționale și Studii Europene), între anii 1999-2002 și 2011-2012. În anul 2012 a susținut teza de doctorat la Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava.

Acum, la ceas aniversar, îi doresc domnului Dorin Popescu să fie în continuare sigur pe destin, să aibă un cer senin fără tristețe, multe momente de bucurie alături de familia bucovineană, Dorina, copiii născuți toți la Cernăuți, cu feciori purtând nume de voievozi și botezați la Putna, Alexandru și Ștefan și fiica Gloria. Mult noroc, dragoste și bucurie. Apreciez foarte mult prietenia noastră.

Alexandrina CERNOV, director al Editurii „Alexandru cel Bun” din Cernăuți

Prieteni din Transcarpatia

A trecut o perioadă destul de mare de la încheierea misiunii diplomatice a lui Dorin Popescu la Consulatul General al României la Cernăuți, dar prezența lui în Ucraina a rămas în amintirile românilor atât din regiunea Cernăuți, cât și din regiunea Transcarpatia, deoarece misiunea consulară a României acoperea juridic și Transcarpatia.

Cu Dorin Popescu mă întâlneam adesea participând la diferite manifestări și întâlniri organizate de către Consulat și prietenii din Cernăuți. Intervențiile d-sale la aceste manifestări erau marcate de fiecare dată de înaltă ținută intelectuală, cu puternic strat și substrat bazat pe realitățile zilei.

Încet-încet am început să ne cunoaștem mai bine, mai mult punând bazele unei colaborări de excepție prin organizarea de manifestări, întâlniri și dialoguri cu comunitatea românească din regiunea Transcarpatia. Nu o dată a fost oaspetele nostru în calitate de reprezentant al Consulatului General al României, ajungând să ne cunoaștem mai bine prin dialoguri directe.

Deseori am avut întâlniri cu reprezentanți ai diplomației românești, căutând și solicitând lămuriri privind destinul nostru ca români din afara granițelor României, ca români maramureșeni din dreapta Tisei. Relația dintre noi a rămas și astăzi puternică. Dorin Popescu a depus eforturi și sprijin pentru apărarea drepturilor noastre istorice, fapt ce îmi întărește și mai mult afecțiunea pe care i-o port și care nu este doar reflexul gratitudinii sau expresia admirației intelectuale.

Îmi stăruie și astăzi în minte una dintre întâlnirile noastre de la Cernăuți, când imediat după ce venisem la Consulat, după salutarile de rigoare, m-a luat deoparte și mi-a șoptit să-l însoțesc la spital să-și vadă soția care devenise mamă cu o noapte în urmă. I-am simțit în acele clipe bucuria din sufletul său de tată.

Amintirea și afecțiunea pe care i-o port sunt dominate de chibzuință și de credință și nu vor fi înlăturate de vreo schimbare a situației.

Ion BOTOȘ, președintele al Uniunii Regionale a Românilor din Transcarpatia „Dacia”

Un prieten al românilor de pretutindeni

Pentru mine Dorin Popescu a fost și rămâne un exemplu de adevărat diplomat român: inteligent, sociabil și, în același timp, bun român, cunoscător al istoriei neamului și principial în momentele când, pur și simplu, nu poți să nu-ți demonstrezi atitudinea. Chiar dacă o faci pe propria răspundere, cu riscul de a provoca cotituri neașteptate în carieră.

Forța sa intelectuală m-a frapat întotdeauna. Citindu-i articolele pe diverse teme (literatură, cultură, politică) îți dai imediat seama că autorul este un adevărat profesionist în domeniul la care se referă, nu doar bun cunoscător al problemei, ci un erudit documentat multilateral.

Sunt sigur de faptul că orașul Cernăuți nu a fost doar o treaptă în urcușul dumnealui pe scara profesională. A fost foarte atașat de românii nord-bucovineni. Și a rămas, deoarece nu pierde nici o ocazie să ne revadă când ajungem la Constanța, unde activează acum. Ne regăsim în articolele lui actuale, unde este prezentat atât de veridic destinul nostru în context geopolitic.

Ajuns la jubileul de aur, Dorin Popescu rămâne așa cum îl cunoaștem cu toții: un cavaler adevărat al Cărții, prieten fidel al Adevărului și susținător credincios al românilor de pretutindeni. La mulți ani, Prietene!

Vasile BĂCU, președintele Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina „Mihai Eminescu”

Mesaj de felicitare la o vârstă semicentenară

Dragă domnule dr. Dorin Popescu, Centrul Cultural Român „Eudoxiu Hurmuzachi” din Cernăuți, al cărui prieten devotat sunteți de la înființarea sa în 2013, iar nouă și mai dinainte, tocmai din momentul sosirii dumneavoastră în 2007 în misiune diplomatică românească în capitala istorică a Bucovinei, are bucuria să vă felicite cu împlinirea frumoasei vârste semicentenare, peste care treceți voinicește cu o debordantă energie de Om al Cetății și al Dreptății.

Excelent specialist în științe politice și strălucit eseist, autor al unor valoroase volume de interpretare a textului și a discursului literar, patriot înflăcărat și dărz apărător al adevărului, sprijinitor activ al românilor din nordul înstrăinat al Bucovinei în strădania lor tot mai îndârjită de a-și menține și a-și consolida identitatea și demnitatea națională, tradițiile și datinile, de a-și apăra dreptul la folosirea limbii materne în școli și biserici, dumneavoastră, mult stimate domnule dr. Dorin Popescu, încă de pe timpurile când îndeplineați funcția de Consilier diplomatic, iar la sfârșit de mandat, și de conducător al Consulatului General al României la Cernăuți, ați fost și ați rămas pentru noi, bucovinenii nordici, un reazem moral și intelectual, iar pentru colegii care v-au urmat în funcții la misiunea diplomatică la Cernăuți, un exemplu de demnitate și cutezanță în susținerea drepturilor lingvistice, educaționale și identitare ale comunității românești din Ucraina.

Vă dorim multă sănătate, căci avem cu toții foarte multă nevoie de ea în aceste zile de grea cumpănă prin care trece omenirea, mult spor în activitatea științifică, literară și jurnalistică, noi împliniri și noi realizări în proiectele viitoare. Cu dumneavoastră alături vom izbândi mai ușor să înfruntăm greutățile și să învingem nedreptățile care, fără sprijin din Țară, nu au chip să dispară.

Cu aleasă dragoste,

Vasile TĂRĂȚEANU, președinte al Centrului Cultural Român „Eudoxiu Hurmuzachi” din Cernăuți

Un om cu literă mare

L-am cunoscut pe Dorin Popescu în perioada în care domnia sa își desfășura activitatea la Consulatul General al României la Cernăuți. Acest om deosebit a fost și a rămas pentru mine, dar și pentru întreaga comunitate românească din nordul Bucovinei un adevărat diplomat și un Om cu literă mare. În cei patru ani de misiune diplomatică la Cernăuți el a fost mereu cu fruntea sus, alături de noi, românii de pe acest picior de plai mioritic. Întotdeauna s-a interesat de soarta noastră, de problemele comunității românești, încercând să facă auzită vocea românilor din regiunea Cernăuți, strigătul nostru de disperare în momentul în care limba română devenea tot mai străină la ea acasă.

Pentru Dorin Popescu fiecare român din regiunea Cernăuți, indiferent că era om simplu sau profesor, director de întreprindere sau jurnalist, elev sau student, lider de asociație sau un simplu pensionar, însemna ceva – respect, omenie! Toți eram egali, având același titlu – români cu suflet mare din nordul Bucovinei.

Ne deschidea cu drag ușa instituției diplomatice, ne asculta bucuria sau durerea, apoi urma răspunsul de susținere și încurajare. Așa l-am cunoscut pe Dorin Popescu! Deși nu am fost niciodată prieteni apropiați în perioada anilor de diplomație, pentru că așa cerea eticheta unui diplomat, astăzi când ne întâlnim ne bucurăm de relațiile umane care s-au păstrat între noi, de prietenia care prinde aripi și de dorința de a discuta cât mai mult despre Bucovina, despre românii noștri dragi, despre situația noastră de Acasă.

Astăzi, când distinsul domn Dorin Popescu adună la buchetul anilor cel de-al 50-lea an al înțelepciunii și realizărilor, aș dori ca în numele Ligii Tineretului Român „Junimea” din regiunea Cernăuți să-l felicit și să-i doresc sănătate, succese și realizări frumoase în viață și să-i mulțumim că păstrează într-un colț al inimii și al sufletului un loc special pentru Bucovina și românii de aici!

Vitalie ZĂGREA, președintele Ligii Tineretului Român „Junimea” din regiunea Cernăuți

Cernăuțiul îi duce dorul

La 50 de primăveri împlinite, ce altceva mai plăcut am putea să-i spunem prietenului nostru conștanțean, Dorin Popescu, decât că Cernăuțiul îi duce dorul. Mi-aduc aminte seara când, la un spectacol organizat de români la Teatrul Academic al Universității de Medicină (fostul Teatru Evreiesc), Consulul General al României la Cernăuți, prof. Romeo Săndulescu, a ieșit pe scenă și ni l-a prezentat pe noul său coleg, un tânăr diplomat care avea deja experiența unei misiuni similare la Moscova.

Or, la Cernăuți Dorin Popescu a înțeles să fie nu doar un simplu diplomat, ci, respectând rigorile diplomației, să se angajeze cu trup și suflet în susținerea fermă a revendicărilor legitime ale comunității românești privind păstrarea identității prin educație în limba maternă și prin dezvoltarea culturii române ca instituție (nu doar ca folclor). Intellectual rasat, el câștigă, prin profesionalism și curaj, dragostea românilor bucovineni.

Aici, la Cernăuți, Dorin o întâlnește pe Dorina, o tânără ziaristă, originară din părțile Nouă Suliței, cu care se căsătorește. Tot în capitala Bucovinei se nasc cei doi fii ai tânărului cuplu. Astfel, oltean prin origine, Dorin devine cernăuțean prin adopție. Peste ani, când va ieși din diplomație și va intra în învățământul superior, susținând în prealabil un doctorat în filologie la Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava (deci tot în Bucovina!), situația comunității românești din Ucraina va deveni unul

din subiectele pertinentelor sale analize geopolitice, publicate în revistele „Glasul Bucovinei”, „Mesager bucovinean”, „Septentrion literar” ș.a. De câțiva ani încoace, el devine un autor de studii pentru Agenția cernăuțeană BucPress.

Energic, temerar, bine pregătit în mai multe domenii, pe care le stăpânește cu desăvârșire, dr. Dorin Popescu, este, îndrăznesc să spun, un dar de la Dumnezeu pentru românii nordului bucovinean. Ursitele nu întâmplător i-au hărăzit ca ziua de naștere să-i fie la mijlocul primăverii, anotimpul marilor energii declanșate de renașterea impetuoasă a naturii, iar aniversarea semicentenară să-i fie în ajunul zilei Învierii Mântuitorului. Cu această dublă ocazie suntem și noi onorați să-i aducem cele mai cordiale urări de sănătate, dorindu-i împlinirea tuturor dorințelor. Bunii auguri să vă călăuzească mereu în tot ce faceți, dragă domnule Dorin Popescu! La Mulți și Fericți Ani!

Ștefan HOSTIUC, redactor-șef al revistei „Mesager bucovinean”

„...Să torni apă la rădăcina unui pom pe timp de secetă”

Pe domnul Dorin Popescu, diplomat la Cernăuți între anii 2007 și 2011, l-am cunoscut în cadrul minunatei Universități „Iuri Fedkovici”. Când a intrat în sala de curs „Grigore Bostan” de pe lângă Catedra de Filologie Română și Clasică, instant mi-am pus o întrebare banală: ce o să ne spună remarcabil acest om?

A fost o apariție de reținut. Avea un bagaj de cuvinte al unui om trecut prin facultăți și licențe ale vieții. Ne-a vorbit despre o serie de lucruri semnificative pentru tinerii de la facultatea noastră și ne-a insuflat puțină forță morală. De la primele propoziții mi-am dat seama că este un român care aduce cînste domeniului în care activează și țării care ne aparține tuturor din acea sală de curs. L-am văzut participând la fiecare spectacol dedicat românilor din regiunea Cernăuți, i-a susținut pe tinerii poeți. În parte, m-a ajutat să editez, cu susținerea Consulatului General al României la Cernăuți, un volum de versuri *Epoca nedescifrată* (2009).

Aceste fapte au fost importante pentru studenții români de la Cernăuți – este esențial să torni apă la rădăcina unui pom pe timp de secetă. Când îmi amintesc de cochetul orașel Cernăuți, îmi apar în minte câțiva profesori inegalabili, câțiva scriitori buni și câțiva prieteni loiali. Printre aceștia, apare și omul de o modestie impecabilă și românul care a adus la Cernăuți câteva raze de speranță, Dorin Popescu.

La mulți ani cu prilejul celor 50 de ani!

Grigore GHERMAN, interpret, poet, compozitor

Doar mama și tata pot să-ți vindece rănila

Când te doare sufletul sau sângerează rana cauți refugiu la Mama sau la Tata. Doar ei sunt în stare să-ți aline durerile și să-ți vindece rănila...

Pentru noi, românii din regiunea Cernăuți, Mama și Tata din luna mai 1999 este Consatul General al României la Cernăuți.

Între anii 2007 – 2011 toate rănila și durerile noastre sufletești au găsit leac la diplomatul Consulatului General al României de la Cernăuți dl. Dorin Popescu care un an de zile a fost șeful Consulatului General, iar trei ani – consilier diplomatic.

Societatea „Golgota” a românilor din Ucraina, cu prilejul frumosului jubileu, aduce adânci plecăriuni d-lui Dorin Popescu, dorindu-i sănătate, armonie sufletească și mulți ani fericți!

Vasile RAUȚ, președintele Societății „Golgota” a românilor din Ucraina

Prieteni din sudul Basarabiei

Din Sudul Basarabiei istorice mă alătur cu drag inițiativei bunilor români din regiunile istorice românești din Ucraina de a aduce sincere și cordiale felicitări cu ocazia aniversării unei jumătăți de veac celui care s-a dovedit a fi unul dintre prietenii noștri de încredere, un diplomat de carieră, universitar erudit și un mare patriot al Țării și Neamului Românesc, o personalitate de anvergura unei instituții întregi în momente de încercare pentru românii din Ucraina.

Domnule Dr. Dorin Popescu, permiteți-mi din numele românilor sud-basarabeni să vă felicit cu frumoasa și venerabila aniversare, dorindu-vă în primul rând multă sănătate Dumneavoastră și frumoasei familii Popescu, dragoste celor apropiați, progres și realizări în toate inițiativele care vă aparțin sau proiectele la care luați parte!

Peste ani, cu drag ne amintim despre călduroasa primire pe care ați oferit-o în toamna anului 2007 la Consulatul General al României de la Cernăuți câtorva zeci de copii din ansamblurile înfrățite „Dor Transilvan” din Cluj-Napoca și „Dor Basarabean” din Erdek-Burnu, sudul Basarabiei, dar și despre participarea delegației liderilor asociațiilor românești și a diplomaților României din Ucraina în 2008 la sărbătoarea Mărțișorului la Simferopol, în Crimeea.

Ne leagă frumoasele și fructuoasele colaborări din ultimii ani de la momentul înființării la Constanța a Asociației „Casa Mării Negre” și sunt convins că în nobila misiune a Asociației pe care o conduceți suntem abia la început de drum, de emancipare a societății românești din Țară și a comunităților istorice românești rămase în afara ei.

Mult succes în tot ce faceți! Știm că în Țară avem un Prieten, un Frate, un Patriot, dispus oricând să ne vină în ajutor.

Cu profund respect și recunoștință,

Anatol POPESCU, președinte fondator al Asociației „Basarabia” a Românilor din regiunea Odesa

De la o colaborare fructuoasă la o prietenie frumoasă

Multstimat domnule Dorin Popescu! Vă transmit cele mai alese urări de sănătate, voie bună, inspirație, succes, dragoste și fericire cu ocazia zilei D-voastră de naștere.

Am avut o deosebită plăcere să interacționăm atât în domeniul dezvoltării

relațiilor de bună vecinătate dintre două state, mai ales la nivel regional, cât și în domeniile prevenirii conflictelor, armonizării relațiilor interetnice, interconfesionale, în domeniul consolidării poziției societății civile, a depășirii stereotipurilor negative de percepție reciprocă și, nu în ultimul rând, a întăririi securității europene.

De fiecare dată am simțit din partea Dumneavoastră un nivel profesionist foarte înalt, o atitudine deschisă și prietenoasă, o forță științifică puternică și o dorință enormă de a schimba lucrurile spre bine.

Mă bucură faptul că de la prima întâlnire cu D-voastră, pe atunci – diplomat cu o misiune serioasă la Cernăuți, am purtat față de D-voastră un respect deosebit, iar în ultimii ani mă pot bucura și de o relație de prietenie frumoasă.

La mulți ani!

Serghei HAKMAN, istoric, politolog

Între prieteni nu există distanță

Când vede pădurile în flăcări, Dumnezeu trimite ploi peste pământ. Când vede oameni necăjiți – încearcă să-i ajute și trimite oamenii potriviți la locurile potrivite... Așa îl văd pe Dorin Popescu, ajuns la Cernăuți la un început de mileniu.

El a fost pentru românii din regiunile Cernăuți și Transcarpatia, incluse odinioară într-o singură zonă consulară, un reper de nădejde, un avocat cultural, diplomatic și spiritual. Cât a fost la Cernăuți a știut să încurajeze oamenii care trebuiau susținuți, căuta în permanență idei și oameni noi, identifica potențial de creștere în cei tineri. Deseori părea că observă ceea ce este invizibil. Găsea pisica neagră în camera neagră și o îmblânzea...

Mă bucur nespus de mult că l-am cunoscut anume în perioada când îmi făceam studiile la Facultatea de Științe Politice și Relații Internaționale. Eram pasionat de teorie și mă aflam în căutarea unor repere. Din cer senin Dorin Popescu a devenit pentru mine un diplomat-model, care dispunea de toate calitățile necesare pentru a reprezenta interesele neamului românesc.

Genialitatea este ascunsă mai întotdeauna în mici nuanțe. Și aici nu pot să nu subliniez faptul că diplomatul Dorin Popescu nu a reprezentat la Cernăuți doar statul

român, ci mai mult, neamul românesc, neamul cel mare de care vorbea Nicolae Iorga. Dorin Popescu nu avea misiuni ce țin de fișa postului, ci avea misiuni de suflet și de istorie. Nu a fost un simplu diplomat al unui stat devenit atunci membru NATO și UE, ci un adevărat ambasador al sutelor de mii de suflete românești din Ucraina, care erau și încă mai sunt în așteptarea unei mângâieri, a unei atenții din partea „fraților de dincolo”.

Îi sunt recunoscător că a crezut în mine atunci, m-a încurajat, m-a tot îndemnat să merg înainte. M-am numărat printre tinerii-studenți în care Dorin Popescu a crezut. Această credință mă ține puternic și acum.

Anii au trecut, iar faptele bune au rămas neclintite. De la o vreme, orașul Constanța mi se pare o parte din Bucovina istorică. Tomisul vechi a devenit un spațiu de alinare și afirmare pentru cernăuțenii invitați la diverse evenimente organizate de Asociația „Casa Mării Negre” – o asociație nouă, de geopolitică, condusă de dr. Dorin Popescu, care este la fel de neobosit ca atunci, dar cu sentimente mult mai mari și grijă enormă manifestate față de soarta românilor din Ucraina.

Cernăuțiul totul ține minte: de la pașii neîncrezuți ai tânărului Mihai Eminescu grăbit la școală, de la tropotul cailor baronului Hurmuzaki până la discursurile pline de suflare românească ale lui Dorin Popescu și faptele sale bune. Cernăuțiul totul ține minte! La mulți ani, prietene!

Marin GHERMAN, director al Institutului de Studii Politice și Capital Social, președinte al Centrului Media BucPress din Cernăuți

POVESTEA BUCOVINEI

(Manuscris dactilografiat)*

Vol. IV

de Filip Țopa

Aprecieri asupra Vol. I, II, III și III-B

1. *Scrisoarea profesorului Dr. decent Țopa Emilian – Iași 21. III 1985*

Scumpă Rica și iubite Filip

Am primit coletul, cu cele două caiete ale volumului al III-lea, din *Povestea Bucovinei*, pentru care vă mulțumesc și rămân îndatorat. E o realizare valoroasă și nepieritoare, pentru care performanță vă felicit și vă doresc noi succese în acest frumos domeniu al trecutului și viitorului nostru luminos.

E o lucrare de importanță istorică, politică, culturală, științifică și economică, care trebuie cunoscută, răspândită și mereu ținută la zi, realizările fiecăruia dintre noi. Prin realizarea acestui complex de discipline, privitoare la *Povestea Bucovinei*, cu rezonanță educativă, de bun simț, de omenie, de înțelepciune, de progres, de bună stare și de pace în lume, v-ați asigurat un loc de frunte și cinste nepieritor.

Evocarea lui Gheorghe Doina, în „un pământ urgisit și un vlăstar care-l tânjește”, se impunea ca la cele 35 de pagini de text să se dea și chipul eroului nostru scump comun.

Vorbind de viața fizică și psihică a bucovinenilor, cu piepții de aramă, n-ar fi stricat să se rezerve un spațiu și pentru societatea sportivă, dacă nu și cea etnografică.

Eroii incluși în *Povestea Bucovinei* pe care cu toții trebuie să-i cunoaștem, prețuim

* Continuare. Începutul vezi „Glasul Bucovinei”, An. XIX, nr.2 (74), 2012; An. XIX, nr.3-4 (75-76), 2012; An. XX, nr.1-4 (77-80), 2013; An. XXI, nr.1-2 (81-82), 2014; An. XXI, nr.3-4 (83-84), 2014; An. XXII, nr.1 (85), 2015; An. XXII, nr.2 (86), 2015; An. XXII, nr.3 (87), 2015; An. XXII, nr.4 (88), 2015; An. XXIII, nr.1 (89), 2016; An. XVIII, nr.2-3 (90-91), 2016; An. XXIII, nr.4 (92), 2016; An. XXIII, nr. 1 (93), 2017; An. XXIV, nr. 2 (94-95), 2017; An. XXIV, nr. 4 (96), 2017; An. XXV, nr. 1 (97), 2018; An. XXV, nr. 2 (98), 2018; An. XXV, nr. 3 (99), An. XXV, nr. 4 (100), 2019; An. XXVI, nr. 3-4 (103-104)

și popularizăm, mie personal, mulți din ei mi-au fost discipoli (Gh. Doina, Silvia Tudan-Berariu), ori cunoscuți și prieteni (Traian Cantemir, Vlademir Zagorodnicov), sau admiratori la care țin foarte mult.

Vechii și renumitei familii Hurmuzaki, ar fi trebuit să i se rezerve spațiu și text ceva mai consistent.

Sugestiile mele, puține, bune sau rele, nu trebuie să ne sperie, ci să ne fie de călăuză, de îndemn, de realizare, de întrecere.

Primiți de la mine, sănătate, fericire și prosperitate.

Vă îmbrățișez și rămân al D-voastră Emilian.

2. Scrisoarea inginerului Eusebiu Fochi – Iași 14, aprilie 1985

Mult stimat Domnule inginer Țopa

Prin larga bunăvoință a domnului prof. universitar Dr. docent Emilian Țopa, am avut acces la ultimul Dvs. volum (al treilea) al povestirii ce ați realizat-o în legătură cu locurile noastre de baștină: Bucovina. Truda Dvs. este impresionantă și subliniază o adâncă și serioasă documentare în legătură cu personalitățile fruntașe ale vieții științifice, culturale și politice ale acestui colț de țară românească, pe care îi rețineți sau îi aduceți în actualitate cu pasiune și talent. Țin în mod sincer să vă felicit, dar să vă și mulțumesc pentru emoțiile puternice și toate faptele, cu care s-au reîmprospătat și mintea și inima mea după lectură, pe care nu trebuie să le lăsăm uitării niciodată, de nimeni. După opinia mea, lucrarea Dvs. depășește ceea ce se numește în mod curent: poveste (acestea pot fi adevărate, dar mai adesea, după poveste ca gen literar, ne stăruie în minte definiția primită în școală... gen literar epic de ficțiune), eu cred că este o lucrare monografică cu caracter științific, foarte largă, documentată, prezintă realitatea cu deosebită acuratețe și obiectivitate. Cred că aceste observații ale mele nu vă vor supăra, deși ele nu sunt ale unui specialist și deci autorizate. Exprim doar în mod sincer unghiul din care am privit și privesc lucrurile. Toți „Feții Frumoși” pe care îi cuprinde acest strălucit volum al Dvs. au existat sau există și au mobilat eclatant viața spirituală și materială nu numai a Bucovinei, ci a întregii țări, cu opere ce vor dăinui de-a pururi peste vremuri.

Vă cer iertare dacă cumva cu vorbele mele am umbrat munca și satisfacția îndreptățită pe care trebuie s-o culegeți, neștirbită, după o asemenea pasionată și obositoare activitate. N-am urmărit acest lucru, ci dimpotrivă subliniez că ceea ce ați realizat e istorie și știință. Încă o dată pentru bucuriile inegalabile pe care mi le-ați oferit, toată recunoștința mea.

Bucovina... acest colț de rai cu codrii ei de fag, i-a fost dat să i se zică și Țara Fagilor (Arboroasa lui C. Porumbescu). Ce lucruri cutremurătoare! Și asta numai pentru noi!

Bucuriile nu pot fi ascunse sau tănuite. De asta mi-am îngăduit să fiu atât de vorbăreț și chiar volubil. Iar dacă v-am obosit și necăjit vă cer scuze. Mă bucură gândul că cei de la Grădina Botanică îi vor ridica profesorului universitar Dr. docent Țopa Emilian bust în cursul acestei veri și cu aceasta un prilej de a ne revedea la Iași.

Vă asigur de sentimentele mele bune și de considerația deosebită ce v-o port. Cu bine și cu sănătate,

Ss. Ing. Eusebiu Fochi

3. Scrisoarea profesorului universitar Dr. Ion Negură – București 3. IV.1985

Stimate domnule inginer Filip Țopa

Am citit cu mult interes și plăcere ultimele două volume ale lucrării d-voastră *Povestea Bucovinei*, așa cum le-am citit și pe primele. Din toată inima și cu toată sinceritatea vă felicit pentru munca d-voastră, pentru rara perseverență de a continua niște eforturi foarte serioase și nu ușoare, precum și pentru forma îngrijită ce căutați s-o dați acestei lucrări, apreciată cum se vede de cei ce ajung s-o citească.

Ca unul care de mai mulți ani mă străduiesc să fac cunoscute părți din istoria și viața bucovineană, vă mărturisesc bucuria de a vă vedea și pe d-voastră în rândul osârduitorilor de a împărtăși contemporanilor și a lăsa urmașilor noștri imagini, fapte, oameni din partea noastră de țară care merită să fie mereu în memoria nu numai a celor originari sau descendenți, a celor născuți în Bucovina, dar și a conaționalilor noștri din alte ținuturi românești. Nu este nevoie să motivez acest deziderat, care este și o necesitate de la sine înțeleasă.

Ați făcut și efortul meritoriu de a transpune în scris „povestea” d-voastră folosind un stil de „povestitor”, deși toate volumele sunt mărturii, în cea mai mare parte documentare pentru cititori, unele chiar inedite pentru toată lumea. Desigur că altfel fiind scrisă, „povestea” este accesibilă oricui și nu obosește pe nici un fel de cititor, mai ales pe cel neobișnuit cu stilul științific riguros, însoțit la orice pas de referire la sursă. Este laudabil și faptul că la sfârșitul volumului III dați o bibliografie, este corect și onest așa.

Vă rog să-mi permiteți să fiu și de data asta pe cât se poate de sincer și grijuliu ca în această foarte meritorie realizare a d-voastră să nu se furișeze greșeli de date, de interpretare sau omisiuni esențiale. (Urmează corecturi și completări).

Stimate domnule Țopa, n-aș vrea să închei fără a preciza că, deși cunosc multe despre Bucovina, volumul III al d-voastră mi-a adus și mie informații în plus, ca cele despre învățătorime și Chisanovici, despre Emilian Țopa, Filimon Rusu și Adrian Berariu. Am citit cu emoție ce ați scris despre mine și vă mulțumesc, deși mă simt oarecum jenat că mi-ați rezervat prea multe pagini în comparație cu alții și astfel ar părea că vorbiți despre mine „cum studia” nu „sine ira et studio”. Vă doresc ani mulți, sănătate și putere de a continua „povestea”!

4. Scrisoarea profesorului universitar Dr. Dragoș Rusu – 12 aprilie 1985

Dragă domnule Țopa,

Mă gândeam, în momentul când am vorbit la telefon, că nu voi putea restitui acest al III-lea volum din frumoasa *Poveste a Bucovinei* fără a-ți scrie și câteva cuvinte. În primul rând pentru a-ți mulțumi că mi-ai procurat plăcerea ca să citesc cu același interes și cu aceeași bucurie evocări din trecutul Bucovinei noastre dragi. De data aceasta ne-ai prezentat câteva familii de vrednici bucovineni, care pe diverse planuri și în special pe tărâm național și cultural au căutat să păstreze, fiecare cu forțele ce le-au stat la îndemână, flacăra românismului, a naționalismului, sub multiplele lui manifestări, pe pământul Bucovinei.

În al doilea rând pentru că în aceste evocări am avut privilegiul să întâlnesc numeroase personalități ale vieții noastre cultural-științifice; cu unii dintre ei, mai ales câteva cadre didactice, având legături mai strânse, iar alții mi-au fost chiar prieteni.

În al treilea rând m-am bucurat că printre figurile evocate figurează și tatăl meu, care și-a consacrat întreagă viață luptei cu scrisul și fapte pentru apărarea locului

și datinilor din străbuni, ridicări social-culturale a satelor noastre, ca și apărării drepturilor învățătorimii.

În ceea ce mă privește ai avut bunăvoința să mă treci și pe mine printre aceste vrednice figuri bucovinene. Mă simt însă cam „stingher” un „rătăcit” printre ei; activitatea mea fiind prea puțin legată de problemele bucovinene. Nu mai puțin am fost și eu de câte două ori președinte la societăți studențești (Întrunirea Academică Română „Bucovina” și „Tinerimea Universitară”, pe care eu am înființat-o cu scopuri de cercetare) ca și al Societății culturale „Tinerimea” sub egida căreia a apărut „Moldova literară” și „Foia Poporului” ale cărora director a fost tatăl meu.

Preocupările mele au fost de altă natură, constând întotdeauna numele de bucovinean. Acum la bătrânețe, după acel istoric (plus supliment) al întrunirii acad. rom. „Bucovina” și „Moldova” mă străduiesc să fac un Fond documentar (istoric) al liceului „Lațcu Vodă” din Siret.

În sfârșit m-am bucurat că ai consacrat pagini frumoase și vieții studențești specifice de la Universitatea cernăuțeană ca și organizării învățătorimii bucovinene și unor ilustre societăți culturale și muzicale.

Regret că lectura am făcut-o mai încet, întrucât vederea care-mi slăbește pe zi ce trece, m-a pus la grea încercare ca să parcurg întreaga lucrare (vol. III). Norocul meu a fost că în străduința mea de a mă bucura de această lectură am fost ajutat de frumusețea stilului matală curgător și atractiv ca și de caligrafia scrisului.

Alt regret este că nu am putut scrie aceste câteva rânduri într-o formă mai corespunzătoare. Mă vei uita rugându-te să primești încă odată sincerele și călduroasele mele felicitări pentru frumoasa lucrare pe care ai scris-o cu tot sufletul și simțirea de bun român bucovinean.

Îți mai fac și o urare, anume aceea de a-ți continua opera începută, căci mai sunt încă multe lucruri de lăsat moștenire urmașilor.

Cu toată dragostea și prietenia, al matală

Ss Dragoș Rusu

5. Scrisoarea profesoarei Emilia Mitroiu – Sighișoara, 17 aprilie 1985

Dragul meu coleg Filip

Acum mă refer la volumul III și III - b din *Povestea Bucovinei*. Le-am citit pe îndelete și cu multă atenție. Mi le-a adus D-l Dulgheru ca, în primul, să le citesc eu în calitate de colegă.

Dragă Filip, nu găsesc cuvinte potrivite pentru a-mi putea exprima starea mea sufletească, când le-am citit.

Eu în calitate de colegă la Liceul Real ort. Rom. din Cernăuți. Îți aduc cele mai înalte considerațiuni la felul cum sunt scrise. Te felicit cu toată dragostea și recunoștința. Poți fi mândru de tine și să știi că această muncă e întipărită în inimile noastre acum. Ea va rămâne și posterității ca o moștenire de la ing. Filip Țopa. Deci vei fi trecut în rândul acelor oameni care vor rămâne nemuritori. Încă o dată doresc ca să te bucuri de această operă realizată.

Cu aceeași dragoste ss. Emilia

6. Scrisoarea profesorului Dr. Cantemir Traian – Iași, 20.V.1985

Constituită dintr-un șir de volume scrise cu toată dăruirea de sine, *Povestea Bucovinei* este o lucrare valoroasă. Pătrunde în trecutul regiunilor nordice ale țării cu

sentimentul unor imperioase obligații patriotice, pentru a scoate la lumină date și fapte necunoscute. Istoria nu le poate consemna pe toate. Ea vede evenimentele în mare. Microistoria, în schimb, reține amănuntele aparținând unor zone geografice restrânse, unor grupuri de oameni scăpate din evidența comunității. Ele nu sunt neglijabile. Contribuie la completarea vieții unui popor, la înțelegerea mai adâncă a zbuciumului și dificultăților surmontate de acesta.

Pentru că Bucovina a avut parte de un destin vitreg frământările interne pe care le-a trăit n-au ajuns decât fragmentar la cunoștința publică. Microistoria acestui colț minunat de țară mai păstrează încă tăceri nedezvăluite. E firesc să se întâmple așa, întrucât de la 1775 Bucovina n-a cunoscut decât neajunsuri. Pământul ei a fost acaparat de străinii veniți din

cele patru vânturi ale Imperiului Austriac. Populația i-a fost oprimată de-o administrație dură, necruțătoare. În cuprinsul localităților de la frontieră cu Rusia s-au dat primele bătălii ale celei dintâi conflagrații mondiale. Oamenii de aici au cunoscut cei dintâi ororile războiului. Mulți din localnici s-au prăbușit atunci sub rafalele mitralierelor. Alții au fost duși de armatele țariste până la gurile Volgăi, pe malurile Mării Caspice. Câți dintre noi cunosc asemenea realități? Câți știu ce s-a întâmplat mai târziu pe plaiurile Bucovinei?

F. Țopa a avut o inspirație laudabilă de a consemna în scris impresionante frânturi din această existență apocaliptică. El e unul din puținii martori oculari ai unor vremi apuse. Dacă n-ar fi dat curs amintirilor, o parte din adevăruri s-ar fi pierdut. Istoria Bucovinei ar fi avut lacune ca orice istorie care privește de sus.

Meritul lui Filip Țopa nu se reduce numai la evocarea unor timpuri nu prea îndepărtate, ci cuprinde și investigații de arhivă întreprinse pentru a prezenta viața Bucovinei pe toate coordonatele ei. În consecință, o parte din lucrări sunt închinată genealogiei unor vechi familii românești cu documente scrise în chirilică. Altă parte vorbește de activitatea științifică a unor cărturari de seamă care au contribuit la promovarea culturii naționale. Pe lângă ele există și capitole extinse care trec în revistă societățile culturale ce au ținut nestinsă flacără românismului pe aceste meleaguri de vis și legendă.

Ceea ce mai trebuie reținut în munca creatoare a lui F. Țopa este lista micilor monografii ale localităților bucovinene. Lucrarea ce le cuprinde e de o importanță indubitabilă. Odată cu vremea, unele din ele vor dispărea, altele își vor schimba numele de dragul unor interese străine.

Pentru ca în evantaiul de lucrări elaborate în spiritul adevărului s-a investit o muncă de zeci de ani, ar fi păcat ca ele să rămână în sertarele autorului, ignorate de public. Se cere, prin urmare, să se găsească modalitatea ca ele să fie multiplicare cel puțin într-un număr restrâns de exemplare pentru a putea astfel satisface nu numai lectura cercetărilor de specialitate, ci și a celor care prețuiesc în mod deosebit frumusețile peisagiste ale Bucovinei și comorile ei de artă.

Stimate Domnule Țopa, vă trimit și două pagini apreciative ce se referă la munca Dv. nobilă, la volumele pe care le-ați scris până acum despre trunchiata noastră Bucovină.

Le consider de importanță indiscutabilă, pentru că sunt elaborate în spiritul adevărului, cu dragoste de neam și țară. Conțin amănunte interesante necunoscute. Conturează evenimentele istorice, văzându-le de pe poziția celor în cauză și nu a unor indiferenți sau străini.

Vă felicit călduros pentru rezultatul strădăniilor Dv. de până acum și vă doresc în continuare multă sănătate și spor la îndeplinirea lucrărilor programate pentru viitor. Sunt sigur că și acelea vor fi documente de preț care v-a ține nestinsă flacăra aspirațiilor naționale.

Mulțumindu-vă pentru intențiile bune ce le aveți față de materialul biografic expediat, vă asigur de cele mai alese sentimente și de întreaga mea prețuire.

Traian Cantemir

Stimați cititori,

Înainte de a înmuia pana în cerneală pentru a așterne pe hârtie cel de-al patrulea caiet cu *Povestea Bucovinei* găsesc de a mea datorie să mulțumesc celor puțini bucovineni – mai toți erudiți recunoscuți – care și-au sacrificat timpul liber, citind cele patru (I, II, III și III-b) volume din *Povestea Bucovinei* (manuscris).

Am specificat „puțini” căci o difuzare mai largă nu mi-am putut permite din motive lesne de înțeles. Și pentru ca aprecierile acestor bucovineni – rămași cu sufletul lor, tot bucovineni – să nu rămână uitate pentru vremurile viitoare, mi-am permis a le reproduce la începutul caietului de față, aceasta nu pentru fala mea, ci pentru a dovedi urmașilor că inimile bucovinenilor, văduviți de locurile lor natale, bat toate la fel, iar gândurile lor cele mai duioase și dorințele lor cele mai aprige se îndreaptă spre aceleași meleaguri din care au purces, aceasta o dovedesc rândurile acestor inimoși bucovineni care mă îndeamnă să continui munca începută și să aștern pe hârtie ceea ce nu trebuie să fie uitat.

În același timp aduc mulțumiri și le sunt recunoscător rudei mele profesor Dr. Leon Țopa, cercetător sociolog, pentru prețiosul sprijin moral, ca povătuitor și corector, cât și colegului meu de pe băncile claselor liceale ing. Gheorghe Doina, pentru ajutorul material, datorită căruia s-a putut realiza această lucrare.

RĂSFOIND CARTEA VIETII

Era ziua de Duminica Rusaliilor, acea Duminică Mare pe care bucovinenii au mai sărbătorit-o pentru ultima dată după toate datinile și obiceiurile moștenite de la buni și străbuni.

În dimineața acelei zile de mare sărbătoare, însuși soarele parcă s-a spălat cu roua proaspătă a nopții și zugrăvea bolta cerească dinspre răsărit în tenta sa portocalie mai strălucitoare ca în alte zile, iar după ce el trecu peste dealul Doljoc, hotarul dinspre Basarabia, pe plaiurile bucovinene, porni să împodobească și acest pământ valah, în hainele sale strălucitoare de sărbătoare.

Grâul și secara, de curând încolțite de pe câmpia ce se întindea de-a lungul luncii Prutului, mai păstra pe cotiledoanele sale mărgelile de rouă strălucind în razele soarelui matinal, ca o poleială de argint; numai încolo spre apus mai dăinuia rămășița brumărie a nopții, nelăsând să se deslusească înfrățirea cerului cu pământul.

În rest, cerul desena la orizont o linie distinctă care pe alocuri era șerpuită, după conturul colinelor sau frântă – cu ascuțișuri și coborâșuri, după conturul acoperișurilor, ca acelea deasupra orașului Cernăuți, capitala Ducatului Bucovina, oraș clădit pe versantul, care se urca de la malul drept al râului Prut până la poalele Țeținei.

În acel an, cum arareori se întâmpla pe meleagurile bucovinene, primăvara a sosit mai devreme ca de obicei, pomii roditori erau de acum împodobiiți cu buchete dese de flori albe și roșietice, dând aspectul că ar fi înveliți într-o hlamidă pufoasă care mai răspândea cu dărnicie și un parfum fin și discret.

Această imagine mirifică a naturii împodobite, împreunată cu strălucirea soarelui din acea dimineață de sărbătoare, apărea măreață și impresionantă, cei care au avut fericirea s-o admire, ea li s-a întipărit adânc în inimi și dăinuie în amintirea lor cu o ciudată trăinicie.

Pe ulița satului sau drumul împărătesc, cum i se spunea în acea vreme drumului care traversa satul Jucica, atât de aglomerat altă dată, în acea zi, era pustiu, nimic nu clinea tihna lui, doar soarele plutea involt deasupra lui, făcându-l să pară mai alb de cum era în realitate.

Și când roua de pe ogoare și grădini s-a topit întâlnindu-se în văzduh, clopotele mari ale bisericilor din Cernăuți s-au pornit a zgudui aerul și să spargă tăcerea pe întreaga întindere a luncii Prutului.

Ulițele, pustii până acum, se înavuțiră cu oameni îndreptându-i spre biserici în sunetele grave ale aramei revărsate din clopotnițele Mitropoliei, Catedralei „Sfânta Paraschiva” și a altor biserici din oraș chemându-și credincioșii la sfântă slujbă.

În această zi, bucovinenii din sate și orașe împodobeau bisericile și casele lor, atât pe dinăuntru ca și pe dinafară cu ramuri verzi de tei. Ei aveau credința că prin această împodobire „se ferea pământul de dezlănțuirea furtunilor și pe oameni de buimăceală”.

Dar nu numai prin împodobirea cu verdeață a bisericilor, caselor și acareturilor se sărbătorea această zi, ci și felul bucatelor ce se pregăteau.

Așa de pildă era obiceiul de a pregăti borșuri cu foarte multă verdeață, ca lobodă și frunză verde de pătrunjel sau frunză de sfeclă roșie; sarmale din crupe de porumb cu hribi și mărar verde, învelite în frunze de tei, potbal sau sfeclă roșie, iar plăcintele cu brânză aveau un conținut mare de mărar verde.

O mare parte din aceste bucate se împărțeau la biserici și cimitire ca pomană după cei decedați.

Credincioșii valahi din Jucica Veche, neavând biserică mai apropiată, aparțineau de biserica Sf. Paraschiva din Cernăuți.

Din această parohie făceau parte și valahii care locuiau în jurul gării mari cât și cei din suburbia Clocucica. Mulți gospodari din această suburbie aveau țarine în Jucica precum: Cojocar, Hlușcu, Degeratu, Voitcu, Șcurei, Gherman ș. a. moștenite din tată în fiu.

După ce credincioșii s-au scurs spre biserici și ulița s-a golit din nou, dintr-o curte, de pe o ulicioară laterală din Jucica, o trăsurică trasă de doi cai suri rotați cu coamele și cozile fluturânde ieși pe poartă.

Caii erau mânâți de un bărbat încă voinic și impozant, cu barbă îngrijită, înspicată cu multe fire albe. El ținea hățurile încordate, domolind astfel trapul armăsarilor buieci.

În stânga acestui bărbat, un băiețuș cu plete blonde și buclate ținea în mână o biciușcă ușurică și frumos împletită din nuiele subțiri de trestie. Ținuta copilului era și ea solemnă și plină de importanță datorită, se pare, biciuștei, ce i s-a încredințat de stăpânul cailor din dreapta lui.

Pe bancheta din spatele acelei trăsurii, o fetiță cam de opt anișori, cu păr negru și bogat, împletit în două cozi groase cu panglici roșii la capete, supraveghea din ochi pe băiețușul din față, frățiorul ei mai mic, pe care îl avea dat în grijă de mama lor Leocadia.

Se ghicea lesne, că cei trei călători din trăsurică erau rude apropiate și că o dragoste duioasă îi lega.

Așa și era! Bărbatul din față era bunicul celor doi copii și tatăl mamei lor Leocadia, mazilul Dumitrache Tomorug din Cuciurul Mic, care pentru a îndeplini dorința soției sale Elisabeta, care voia cu tot dinadinsul să-și vadă nepoții, s-a deplasat în această zi până la Jucica pentru a-i îndeplini dorința.

Leocadia care mai avea doi copii, dar aceștia fiind mai mici au rămas cu ea acasă, ca să aibă grijă de ei și de soț.

Bunicii mai aveau și alți nepoți lăstăriți din căsniciile celor patru fiice deja măritate, dar pe cei ai Leocadii i-a iubit cel mai mult și bunica ținea morțiș să-i revadă!

Să fi fost vreo presimțire că războiul care se apropia îi va despărți pentru totdeauna? Sau care o fi explicația acestei insistențe?

Nu e mai puțin adevărat, că toți cei patru prunci lăstăriți din căsnicia Leocadii cu Nicolae au fost întotdeauna slăbiciunea bunicilor, atât din partea mamei cât și de cei din partea tatei, Teofil și Agafia, care sălășluiau în satul răzășesc Cuciurul Mic.

Călătorii noștri după ce au lăsat în urmă Jucica și satul Rohozna, drumul urca o pantă lină și lungă de mai mult de patru kilometri, spre satul Zadubreni. Bunicul a slăbit hățurile lăsând caii în trap măsurat și a început a povesti nepoților unele lucruri pe care ar trebui să le știe de mici, care învățate la vârsta fragedă nu le mai uiți niciodată, că tot astfel, le-a auzit și bunicul de la strămoșul său, mazil din Vasilău, un sat răzășesc așezat pe malul drept al Nistrului. Bunicul, după cum zicea el, s-a născut în anul 1850, cam doi ani după revoluția care s-a înstăpânit și în Bucovina, iar străbunicul bunicului s-a născut taman în anul în care țara leșească a fost împărțită ca o roată de caș între veșnic nesăturații de pământuri străine: țarina Rusiei, împărăteasa Austriei și regele Germaniei. Când acest strămoș împlinise numai doi ani, împărăteasa Austriei și fiul său au unit ținutul căruia îi zicem Bucovina, de Imperiul Austriac; acest ținut a fost

ocupat în aceea vreme de Rusia, care purta un război cu Turcia. Toată hrana pentru oameni și cai, rușii o adunau de la populația băștinașă lăsându-o pradă mizeriei.

La fel copiii au aflat acum de la bunic, că satele cărora le zicem acum Jucica, Rohozna, Zadubreni și multe altele, purtau în vremuri vechi, precum i-a spus strămoșul său, altfel de nume. Astfel: la Jucica i se zicea satul Jugu, unii îi mai ziceau Jujău, numele care își trăgea rădăcini de la breslașii făuritori de juguri pentru vite cornute.

Satul Rohozna, prin care am trecut, spunea bunicul, îi zicea Rohozna, după numele boierului Rogoz, care stăpânea acest sat, iar satului Zadubreni îi zicea Budilice, după numele butoaielor mari, cărora le zice budăi, care se meștereau în acest sat așezat lângă pădure cu lemnul potrivit pentru doage de butoaie.

În acele vremuri satul Jugu (Jucica) se întindea și peste târgul Sadagura, târg înființat acum 180 de ani în urmă de ruși, care țineau atunci sub ocupație întreagă Moldova din care făcea parte Bucovina și Basarabia) precum și Țara Muntenească, teritorii pe care se ducea războiul cu turcii.

Rușii considerându-se stăpâni pe veci pe aceste locuri moldovene au instalat aici o monetărie pentru copeici, instalată la marginea satului Jucica. Meseriașii necesari au fost aduși din Germania. Ei au dat numele acestei colonii de „Gartenberg”, după numele generalului rus – de origine germană. În timpul șederii sale prin părțile acestea, el și-a schimbat numele german în unul slav, astfel din Gartenberg a devenit Sadagorski, în același timp a schimbat și numele coloniei în Sadagora – devenită cu timpul Sadagura (o traducere a cuvântului Gartenberg; Garten = sad, berg = gora).

Pădurea ce se vede pe dealul din spatele satului Budilice sau cum îi mai zicea Budeola, acum Zadubreni, se întindea pe atunci cu copacii săi, până la marginea acestui drum, care e durat cu multe sute de ani mai înainte și i se zicea „Drumul Sării”; denumirea i s-a dat în acest fel, fiindcă pe el circulau care încărcate cu sare, provenită din salinele din târgușorul galițian Horodenca și transportată la Cernăuți, Hotin și Galați.

Cu timpul copacii pădurii au fost defrișați, îndeosebi după ocuparea Bucovinei de către Austria, când s-au pripășit pe aceste locuri numeroși străini, mai ales din Galiția, care aveau nevoie de pământ arabil și nu de pădure. Din copacii doborâți acești imigranți și-au construit case de locuit și grajduri.

Pentru ca drumul să nu pară pustiu, mai ales în timpul iernilor cu zăpezi mari ce acopereau orice urmă din el, austriecii au plantat în tot lungul lui pomi fructiferi, din care s-au putut ospăta drumeții în verile calde și până toamna târzie, potolindu-și setea, adesea și foamea.

Trăsurica urca ultimul delușor de pe a cărui creastă se zăreau cei doi ploi mari ce formau o poartă de intrare în satul Cuciurul-Mic.

Armăsarii, cu simțul lor, au iuțit trapul și bunicul trebuia să-i potolească, altfel se transforma în galop.

Trecând sub baldachinul format din împreunarea enormelor coroane ale celor doi ploi, în fața celor trei călători se ivi panorama satului, cu căsuțele răzeșești împodobite cu ramuri verzi chiar și pe cerdacuri.

Dincolo de marginea satului se ridica două dealuri înalte cu vârfuri rotunjite și pleșuve: Dumbrava și Giungea.

Pe stânga drumului se ridica gospodăria Brahenilor, apoi aceea a Onciulenilor, iar peste drum în fața lor se afla o casă lungă din zid, care până acum câteva decenii servea de cazarmă jandarmilor, acum locuită de familia notarului Burda, bogată în

fete de măritat.

Tot în stânga drumului se afla un părculeț plantat cu molizi care împrejmua capela catolică șindrilită cu scândură vopsită în galben-maroniu.

În dreapta drumului se întindea partea răzeșească a satului. Aici își aveau gospodăriile mazilii și răzeșii alde Palade, Brânzanu, Grâul, Țopa, Spânul, Stângaci, Poclitaru, Vlaicu, Pădure, Struț și Ștefan iar pe lângă biserica cea mare Totoiescul și Răileanu.

Dincolo de capela catolică și gospodăria lui Poclitaru, se desprindea din drumul principal o alee ce ducea la curtea bunicului Dumitrache Tomorug și a bunicăi Elizabeta; de aici aleea se îngusta și se continua până la cimitirul și biserica răzeșească. Ajungând în dreptul aleii, caii au cârnit de la sine spre ea scoțând un nechezat scurt.

Dealurile Dumbrava și Giungea apărură acum în fața trăsurii. La poala Dumbravei, printre ramuri dese de vișin înflorit se zărea biserița răzeșească cu clopotnița ei scundă, iar peste drum de ea, cimitirul cu nenumărate cruci albe, din piatră de calcar de abia ițite dintre flori și cununi împletite din ramuri de tei.

Biserița și clopotnița au fost ridicate de mazilii și răzeșii din satul Cuciuur Mic după invazia masivă a galițienilor în anii 1772 și 1820. Galițienii nu frecventau acest locaș, ei se rugau în biserica cea mare din zid, construită și ea de românii băștinași, mazilii Tabără și Onciul.

Cu toate că biserița răzeșească era mai îndepărtată de centrul satului și mai modestă ca înfățișare, mazilii și răzeșii o preferau, fiindcă aici erau scutiți de a asculta graiul străin.

Ajunși în ograda bunicilor, cei trei călători au fost întâmpinați cu urări de bun venit și îmbrățișări de către bunica Elizabeta și cele două fiice încă nemăritate: Maria de vreo 16 ani și Glicheria de vreo 13-14 ani.

După ce bunicul și nepoții și-au dezmoțit picioarele și reîmprospătat hainele, familia toată s-a așezat la masa gătită de sărbătoare în camera cea mare în care plutea parfum de busuioc îndoit cu cel de tei cu care erau împodobii pereții și grinzile de tavan.

Cei doi nepoți orânduși între cele două mătuși, au fost ospătați cu bunătățile preferate, pregătite cu un gust cum numai bunica știa să le dea.

După masă, cu toți au ieșit în livada care părea ninsă de petale desprinse de pe florile de vișin, meri și peri, a căror ramuri erau învelite ca de puf, de nici nu se zăreau.

Hălăduind în livadă printre pomii înfloriți, boschete de liliac și tufe de bujori, copiii și-a exprimat dorința să urce pe dealul Dumbrava, a cărui povârniș și vârf îi atrăgea ca o vrajă. Însoțiți de mezina Glicheria, copiii s-au pornit fericiți la drum; urcușul îl învingeau la început cu ușurință și sprinteneală, dar cu cât se apropiau de creastă voiciunea se potolea, dar până la urmă au învins oboseala ajungând pe vârf.

Aici își uscară frunțile nădușite în boarea cu miros de fin și s-au așezat pe iarbă, lăsând privirile să cuprindă zărilor. În spatele lor, spre soare răsare, pădurea răzeșească stăvilea pătrunderea mai adâncă a privirii care se topea în umbrele fagilor și ulmilor, dar spre miazăzi și soare apune se desfășura cât cuprindeai cu ochii, un tablou de o neasemuită frumusețe ce nu poate fi descrisă în cuvinte, trebuia s-o vezi și s-o simți de abia atunci îți dădeai seama cât e de încântătoare.

Nuanțele coloritului de la verzui la verde închis și până la smaraldul delicat al depărtatelor coline ce se reflectau în razele soarelui care se afunda cu încetul în depărtatul apus, prezenta un tablou unic.

De pe undeva dinspre pădure, picura în răstimpuri câte un clinchet dulce de tălângi, care după scurtă dăinuire, se risipea prin văi. Deasupra o boltă sinilie clătinându-se în aerul cald al primăverii, stăpânea pământul.

Turlele albe ale bisericilor din Cuciur și Văslăuți, parcă ardeau de atâta lumină câtă îi îmbrățișa.

Pe colinele de dincolo de Văslăuți, haturile înverzite, despărțeau țarina în ogoare policrome, mai spre miazăzi dealul Viilor sau „Weinberg”-ul, străjuia valea Prutului, apoi orașul Cernăuți clădit pe costișă cu casele ce apăreau parcă ar fi clădite unele peste altele, dintre care răsărea turla cea mare a catedralei, a cărei acoperiș din tablă, lucea ca o oglindă. Mai încolo, turnul pompierilor de pe primăria Cernăuților, înalt și solitar stăpânea orașul pe toată întinderea sa, cât și comunele Lențești, Jucica, Mahala,

Ostrița, Mihalcea și Mămăiești.

Pe dealul Dominicului, trona Mitropolia cu numeroasele sale turnuri; părea o cetate din povești. La capătul parcului mitropoliei, creasta Dominicului cobora într-un versant iute spre apus până la albia pârâului Clocucica care mărginea în partea opusă livada și grădina școlii primare din Clocucica și casa directorului școlar al acestei școli, așezate la o răscruce de drumuri cu o capelă. De aici se urca alt deal al suburbiei Clocucica al cărui creastă se lungea până la cimitirul acestei suburbii, dominat de o bisericuță din lemn, care a fost mutată aici la mijlocul secolului trecut, de pe locul unde s-a zidit noua biserică cu hramul Sf. Paraschiva din oraș.

Priveliștea se oprea mai stăruitor asupra păduricii lui Roman, cunoscută de cernăuțeni sub numele de „Romanwald”. Rotindu-și privirea mai spre apus, dincolo de dealurile și râpele Bilei ce se pierdeau în valea Prutului cu cioburile lui sclipitoare ce se reflectau prin frunzișul sălciilor plângătoare de pe malurile râului. Dincolo de Prut exista pe vremuri cetatea Chmielov, care împreună cu cetățile Ceciun (Țețina) și Hotin străjuiau Țara Sepenicului, glia de baștină a neamului mușatinilor a căror teritoriu se întindea între Nistru și Siret. Azi însă în zădar mai cauți urmele acelei cetăți distruse de leși.

La poala Dumbravei și a Giungii, dealuri asemănătoare ca doi frați gemeni, satul Cuciurul Mic își etala căsuțele sale albe, proaspăt spoite, ele de abia se zăreau dintre ramurile cu care erau împodobite și din bogăția pomilor înfloriți.

Din campadurele de pe acoperișurile de paie se ridica acum fumul alb albastrui zvârcolindu-se în aerul pur ca un balaur scăpat din văgăuna hogeagului încins cu vreascuri, coceni și lemn de brad, răspândind un miros de rășină și a porumbului copt. La întoarcere, Glicheria a ales altă cărare, care trecea prin cimitir, aici s-a oprit ea și nepoții lângă două morminte, cu câte o cruce de piatră înnegrită și roasă de ani, soare, viscol și ploi.

Aceste două morminte alăturate sunt ale străbunilor voștri și părinții bunicii voastre Elisabeta: Iancu Onciul și a soției sale Minodora, unica fiică a mazilului Mănescul, om cu stare în Cuciur, talmăci Glicheria copiilor. Ei își dorm aici somnul de veci continuă vorba Glicheria, sau poate își vorbesc în șoaptă despre urmașii lor, care au venit acum să puie la căpătâiul lor câte o crenguță de vișin sau liliac înflorit și să spună o rugăciune pentru sufletele lor.

Când cei trei copii au ajuns acasă, amurgul răsfira de acum păienjenishul său albastrui peste întinderea satului care contopindu-se în fumul ce plutea deasupra acoperișurilor, făcea ca amurgul să se înstăpânească mai devreme.

În grajdurile de vite, gospodinele mulgeau vacuțele care din când în când mugeau stins după vițeii lor înfrigați de curând.

Prin case se aprindeau lumini, care vopseau în galben portocaliu ochii ferestruicilor întunecate de amurg.

După cină, în timpul căreia ciripitul nepoților n-a conținut, ei au mai ieșit cu mătușa Glicheria în livadă. Asupra satului s-a așternut tăcerea întreruptă din când în când de lătratul care stârnea și pe alți dulăi din jur. Luna ilumina zdrențele de ceață și învăluia totul ce era pământesc într-o plasă fină de aur. Copiii contemplau absorbiți, pentru prima oară în viața lor, mirifica noapte de mai la țară, a cărei frumusețe o bănuiau din poveștile auzite de la mama lor în serile lungi de iarnă, dar aici în realitate totul era mai limpede, mai strălucitor, mai curat și mai cuprinzător.

Fascinați de această priveliște nocturnă, copiii au rămas câteva clipe cu senzația unei rare încântări și a unei fericiri necunoscute. De aici și acea stranie și perpetuă nostalgie, care a pus stăpânire pe viață, pe inimă și sentimentele nepotului. Această nostalgie care l-a însoțit s-a intensificat și mai mult după pierderea pentru totdeauna a acestor locuri în care și-au trăit viața părinții, bunii și străbunii lui.

Treziți de glasul mătușei Glicheria, copiii luând-o de mână au mai făcut câteva ocoluri prin livadă cu iarba încărunită de petale apoi s-au așezat pe banca de sub părul cel mare de pe care cernea neaua de petale. De aici priveau în tăcere coamele dealurilor ce se profilau pe bolta cerului, stropit cu miriade de luminițe, unele mai mari, altele mai mici, unele mai strălucitoare și altele mai roșietice. Din timp în timp câte o luminiță se desprindea de suratele ei și se îndrepta vijelios spre pământ lăsând în urma ei o dără luminoasă care se pierdea în noapte. Glicheria spunea atunci că „a murit un om” și steaua lui s-a prăbușit, iar dăra în urma ei era sufletul care s-a despărțit de trup și plutește între cer și pământ așteptând a doua coborâre a fiului lui Dumnezeu Iisus Hristos.

Tăcerea ce stăpânea acel colț de rai, după vorbele Glicheriei, lăsa să se audă până și susurul petalelor, care la despărțirea lor de ceilalți frați și surori în zborul lor își mai sărutau câte o floare soră sau câte o ramură ce-i aținea calea.

Cufundați până la uitare de sine, copiii s-au trezit la chemarea bunicii la culcare. Îngropați între perne și plapome, scoase din scrin cu miros de levănțică, în liniștea camerei albe, cu pereți acoperiți cu scoarțe, luminată doar de lună și stelele ce priveau zâmbitoare prin geamurile acoperite cu perdele subțiri de borangic brodat, cei doi frățiori sporovăiau despre farmecul acelei zile petrecute la bunici până ce pleoapele îngreuiate începură să li se lipsească într-olaltă. Somnul i-a cuprins pe nesimțite în mrejele sale.

S-au trezit când cocoșii trâmbițau apropierea zorilor când zeița Aurora cobora din ceruri pentru a se plimba și a vesti lumii că acuși va sosi fratele ei Soarele. Copiii însă n-au apucat să-i vadă sosirea, că au adormit din nou, până ce bunica cu vocea ei blândă și caldă i-a trezit la ora potrivită, pentru a-i găti de biserică, unde urmau să-l însoțească pe bunicul Dumitrache.

Când limbile de oțel au început să izbească buzele de aramă ale clopotelor din clopotnița bisericii răzeșești, bunicul încadrat de cei doi nepoți au pornit la drum, luând pe horața ce ducea de-a dreptul la biserica aflată la trei sute de pași.

În bisericuța, aproape plină, domnea semiîntunericul, pe pereții afumați, tremura lumina roșietică a lumânărilor aprinse, răspândind o lumină palidă.

Inimile credincioșilor bătrâni cu pletele cănepii erau cuprinse de evlavie, cele a tinerilor de curiozitate și parcă de frică.

Un preot cu barbă mare și cărunță purtând în spinare o desagă încărcată de ani și în mână o cadelniță din care ieșea fum de tămâie, după ce a cadelnițat în tot lungul biseriței, s-a oprit sub candelabrul naosului, și după ce a făcut o cruce mare, cu o voce duioasă de bariton a cântat *Tatăl nostru* cu smerenia cuvenită acestei rugăciuni, secundat în surdină de toți credincioșii fără deosebire.

Cele două ore cât a durat sfânta slujbă și cazania, au trecut pe nesimțite, la urmă preotul i-a miruit pe creștini și pe bunicul cu nepoții săi.

Întorși acasă pe aceeași scurtătură, copiii au fost întâmpinați de mătușa Marenția – soră cu tatăl lor Nicolae, ca să-i ducă la ceilalți bunici din partea tatei, Teofil și Agafia, a căror gospodărie era așezată mai aproape de pădure.

Pentru a nu jigni pe cuscii, bunica Elizabeta a acceptat această răpire a copiilor pentru o zi și o noapte, bineînțeles cu puțin iz de amărăciune bine ascuns.

Cu un coșuleț încărcat cu haine de noapte și ghetuțe de schimb pe care îl ducea mătușa Marenția și copiii cu câte un buchet de liliac pentru bunica Agafia, au parcurs repede ulicioara în urcuș, încadrată de ambele părți cu garduri de nuiiele, împletite cu multă artă.

În timpul mesei de prânz, copiii povesteau bunicilor despre cele văzute de pe vârful dealului Dumbrava, farmecul serii luminate de lună cu turma sa de stele, despre serviciul divin, cât și despre vechile denumiri ale satelor prin care au trecut, aflate din gura bunicului Dumitrache.

Bunicul Teofil surprins de memoria cât și de dragostea nepoților pentru natură și pentru ca nepotul să rămâie și de la dânsul cu amintiri la fel de prețioase, a făgăduit să facă o plimbare pe locuri de puțini oameni cunoscute, care se găsesc în adâncul pădurii cu care ocazie poate vor zări iepuri sau căprioare.

De abia au terminat cu prânzul că bunicul Teofil și-a pus arma pe umăr, că prin pădure puteau să întâlnească și câte un lup, urs sau mistreți.

Vremea se întrecea în frumusețe, cum mai potrivită pentru escapade în pădure, era cald și cerul numai azur, doar către miazăzi câțiva nurași albi zglobii și nestatornici

pluteau pe întinderea liniștită a zării spre munți, neștiind că acolo vârfurile Carpaților îi vor destrăma, fără a lăsa din ei vreo urmă, doar câteva picături de ploaie în loc de lacrimi.

Urcând pe cărarea șerpuită între fagi, ulmi, arțari și mesteceni izolați, au pătruns de-a binelea în umbra pădurii propriu-zise. Frunzișul uscat, doborât de iarna de abia trecută, forma un covor maroniu închis în grosime variabilă care foșnea sub pașii trecătorilor pe stima secerei când taie paiul uscat în haldă.

Coborând un deal, au dat într-o vale plină cu zmeuriș des, apoi un pârau cu apă iute și cristalină îi oprea calea, dar bunicul cunoștea locurile și după câțiva pași au dat de un buștean culcat de-a curmezișul pâraului formând o podișcă peste care au trecut cu ușurință pe malul celălalt. De aici încolo pădurea se îndesea îngustând și cărarea și îngreunind urcușul de data această mult mai anevoios.

Pe ramurile copacilor ce barau drumul, vârfurile țepoase ale mugurilor care vesteau viitoarele frunze, zgâriau obrajii și mâinile trecătorilor. După un urcuș lung, și destul de greu, printr-un lăstăriș au intrat într-o poiană cu flori dese, de forme și culori variate ce împânzeau toată poiana cât era ea de lungă și lată. Pe una din liziere era o laiță, durată din pari de mesteacăn necăjit, anume pentru odihnă după oboseala urcușului; și bunicul cu nepoțelul s-au așezat pe ea. De altfel aici se oprea hoinăreala lor.

După un răgaz de câțva timp, înconjuțați de cântul și zbenguiala păsărelor și adulmecând mireasma florilor, bunicul și-a scos pipa umplută cu tutun plăcut mirositor încă de acasă, a aprins-o cu piatră de cremene și iască – în pădure nu se umblă cu chibrituri – a glăsuț bunicul, după care a pufăit de câteva ori scoțând un fum albăstrui, la fel ca aburul ce plutea prin pădure și care zăvorea privirea printre trunchiurile copacilor la distanțe mai mari.

Pipa s-a stins de la sine, dar bunicul n-a mai reaprins-o ci și-a umezit cu limba buzele și a povestit nepotului povestea ce urmează:

„Cică în vremurile de odinioară, așezările bucovinene au fost adesea tulburate de oști dușmane ca: leși, turci, tătari, ruși ș. a. Unele din ele pornite numai după jefuire, altele însă, spre supunerea popoarelor vecine și lărgirea hotarelor lor. Dar indiferent din ce neam făceau parte și ce rescript aveau, toți procedau la fel. Odată ce au trecut peste hotarul Ceremușului sau a Nistrului, porneau a jefui biata populație de tot ce era bun, iar restul lăsau pradă focului. Adesea necazurile nu se opreau aici, ci ei mai batjocoreau femeile și pe mulți îi duceau în robie.

Pentru a se feri din calea blestemaților catanelor străine răufăcătoare, locuitorii satelor se retrăgeau în codrii. Și această pădure, care era pe atunci încă un codru semeț și mult mai întins, de cum e azi, a dat adăpost la multe suflete din satele apropiate, cum e chiar satul nostru Cuciurul Mic. Îndată ce pe dealurile înalte și vizibile din depărtări cum sunt cele două pe care îi cunoști, Dumbrava și Giungea, apăreau focurile cu fum mult, focurile care se făceau și pe celelalte dealuri dinspre Nistru sau Ceremuș, iar străjerii sunau din corn sau buciom, toți bărbații buni de oaste, se îndreptau pe jos sau călare, înarmați spre locurile de adunare dinainte stabilite, pentru a fi duși la luptă; bătrânii, copiii și copilandrii încărcăți cu cele de-ale gurii și cu bruma lor de bunuri, împreună cu vitele, se adăposteau în această poiană ascunsă în mijlocul codrului, văzută doar din zborul păsărilor. Aici își înjghebau câte o colibă, viețuind astfel, în așteptarea zilelor mai bune.

După ce dușmanii se îndepărtau, sătenii se îndreptau cu precauție spre casele lor, dacă acestea mai existau, căci adesea tot satul, sau cea mai mare parte din el, era mistuită de foc.

Dar nu numai de dușmanii, care ne călcau țara se fereau sătenii în această poiană, ci și de alte necazuri, că multe mai erau pe capul oamenilor. Așa de pildă, când s-a abătut holera în satul nostru și cele din jur.

Eu am împlinit atunci taman vârsta de 15 ani. În acel an, a mai dat bunul Dumnezeu și o secetă strașnică și de nu era această pădure cu poiana ei, drept să-ți spun, nu știu dacă azi aveai tu bunic și eu nepoți, căci multă lume s-a prăpădit în acest an. O mare parte din cei care au supraviețuit holerei au murit după aceea doborâți de foame.

În timp ce nepotul asculta povestea bunicului, soarele își continua nepăsător drumul spre culcuș lungind umbrele copacilor care au ajuns până la banca pe care ședeau bunicul și nepotul său. Răcoarea umbrei i-a cuprins și pe ei aducându-le aminte că ziua e pe sfârșite.

Cei doi au coborât grăbiți dealul, au trecut și podișca din bârna peste pâraiaș și cu pași mari foșnind printre frunzele uscate, au ajuns acasă când amurgul s-a înstăpânit pe pământ. Câteva stelute mai grăbite au început să și pâlpăie pe cerul albastru-cenușiu. Băiețelul moleșit de drum și de atâta aer parfumat se odihnea alături de surioara lui Natalița istorisind și ei povestea bunicului.

Bunicuța Agafia și mătușa Marenția se pregăteau de cină așezând bucatele pe masă, la care bunicul a mai adăugat felii de carne afumată zicând nepoților: „Ei dacă n-ați avut norocul să vedeți vreo căprioară vie, barem să gustați din pastrama ei”. Somnul copiilor a fost în această noapte odihnitor și fără vise. Ei s-au trezit când ciripitul și cântul păsărelelor era în întrecere în crângul din spatele casei. Ziua se vestea la fel de însorită și caldă ca și cele precedente.

Bunicul Teofil care s-a sculat odată cu răsăritul soarelui, a isprăvit de acum treburile în grajdurile de vite și a cosit o bucată bună de fâneța care se întindea dincolo de gardul de nuiete ce împrejmuia tapșanul, pe care era durată gospodăria.

După dejun, bunicul mai avea treabă cu întoarcerea fânului cosit și împrăștierea lui pentru a-l feri de năbușeală. La această muncă îl ajuta și nepotul, bucurându-se când dădea de grămezi mai mari cu roua dimineții încă nezbicite, dar înfierbântate. După un timp, au isprăvit această treabă și nădușiți de atâta căldură, s-au așezat pe laița de sub salcâmul mare și bătrân, pe ramurile căruia se legănau în voia vântulețului, ciorchine dese de flori albe, împrăștiind în jur parfumul lor, atrăgând roiuri de albine.

Zumzetul produs de zborul acestor insecte, săltând din floare în floare, zburând de la arbore apoi la prisacă și înapoi. Acest dute-vino umplea văzduhul cu cântul aripioarelor acestor zburătoare harnice ținând isonul vorbelor bunicului, care vorbește cum era, iniția pe micul său nepot în ale stupăritului.

Odată pornit la deșertarea straiței cu povești, bunicul ar mai fi zăbovit cu nepotul la umbra răcoroasă și parfumată a bătrânului salcâm, dacă bunica din pragul casei nu i-ar fi chemat la masă. Curând după prânz, copiii au fost petrecuți de amândoi bunici de sub pădure la cei din vale, căci a doua zi urmau să se întoarcă la părinții lor din Jucica. Cum cu acest prilej, bunicii Teofil și Agafia, făceau bunicilor din vale și o vizită de rigoare, bunica Agafia, foarte formalistă, s-a gătit corespunzător, cu una din rochiile ei de sărătoare, – dar toate numai negre – cu multă dantelă la gât și mâneci, și arabescuri cusute din fluturi lucioși pe piept.

Obiceiul bunicii Agafia de a se purta numai în negru, datează din anul în care ea și-a pierdut ambii părinți în răstimp de numai câteva zile și aceasta la o săptămână după ce s-a măritat.

Despărțirea, în casa lui Dumitrache Tomorug de nepoți a produs bunicilor din deal o tristețe vizibilă, iar vorbele lor adesea întrerupte de sughituri și noduri în gât precum și ștersul lacrimilor din ochi, cu podul palmei la bunic și cu o batistă dantelată la bunica Agafia, a întristat și pe copii.

Către seară, nepoții împreună cu bunicii Elisabeta și Dumitrache, au mai făcut o vizită la mătușa Ilinca și unicul Costache, a căror gospodărie se învecina cu cea a bunicilor. Ilinca fiind fiica lor cea mai vârstnică, era măritată cu Constantin Țopa, unicul urmaș al mazelului Vasile Țopa și al Eudochiei Iațarena din Cuciurul Mic, a cărei părinți erau gospodari cunoscuți și respectați în tot satul.

Trecând peste pârлаzele dintre grădinile bunicilor și a mătușei Ilinca, apoi printre straturile cu zarzavaturi și flori, o adevărată grădina botanică, au intrat în curtea mătușei. În fața casei altă grădiniță împrejmuită cu un garduș scund din stachete cuprindea tot soiul de flori ca bujori, gherghine, stânjeni, crini, trandafiri de diverse specii panseluțe și gingașe nu-mă-uita, mai spre gardul către stradă un strat lung cu tot felul de buruieni, unele de leac altele pentru treburile casnice mai practice ca cele de vopsit ș.a.

Mătușa Ilinca era neîntrecută în cultivarea plantelor de tot soiul și tot atât de pricepută în gospodărie, calități moștenite de unicul ei fiu Emilian, aflat în aceea vreme la liceu.

A doua zi în zori, încă înainte de a se arăta soarele de după dealul Dumbrava, după o foarte grea despărțire de bunica Elisabeta, nepoții cu inimile strânse, au plecat însoțiți de bunicul Dumitrache.

A fost și ultima despărțire a acestor nepoți de iubita lor bunică Elisabeta. Hotărârea destinului!

Au trecut trei săptămâni de atunci, când într-o după amiază, nepoțelul Fil jucându-se cu câinele ciobănesc cu blana roșietică, zărește pe albastrul bolții cerești, în direcția satului și pădurii Toporăuți o pată dreptunghiulară de forma unei grinzi și de culoarea jarului nespuzit.

Chemându-și părinții care au ieșit din casă odată cu mosafirii și privind cerul au rămas nedumeriți neputându-și explica ce ar putea fi. Între timp și alți vecini adunați în pâlcuri, priveau fenomenul care își păstra poziția nemișcată.

Odată cu înserarea, acest semn luminos, s-a retras în direcția răsăritului, dispărând dincolo de orizont, cu o viteză potrivită, fără să-și schimbe strălucirea, urmărit de privirile curioase ale mulțimii din curți și stradă. Cu toate că semnul sau obiectul de pe cer dispăruse de mult, jucicanii au zăbovit afară până s-a întunecat de-a binelea.

După alte două săptămâni, se răspândise în această localitate zvonul că la Sarajevo, în Serbia, un student tânăr a omorât pe moștenitorul tronului monarhiei habsburgice, arhiducele Franz-Ferdinand și pe soția sa Sofia; era ziua de 28 iunie 1914.

După două zile un comunicat răspândit de toboșarii orașelor și satelor, prin piețele publice și răscruci de drumuri, anunță populației crima comisă și zilele de doliu național. Wilhelm I, împăratul Germaniei, pregătit de multă vreme de război atârșat pe împăratul Austriei Franz Iosif I împotriva Serbiei, considerând acest dublu omor ca un act de provocare fâțișă.

Bătrânul Franz-Iosif, insistent îndemnat și de diplomații Berlinului, se hotărăște într-un cerc foarte restrâns de politicieni, la o acțiune radicală în Serbia și, la data de 6 iulie 1914, îi declară război.

În aceeași zi și cancelaria germană din Berlin declară război micii țărișoare Serbia. De altfel Liga pangermană care se baza pe principiul că toate țările și toate provinciile unde se vorbește limba germană, trebuie anexate reihului pentru a-l reface în vechile hotare ale „Imperiului Romano-German”. Atentatul de la Sarajevo a fost găsit ca un prilej justificat pentru dezlănțuirea agresiunii.

Concomitent cu pangermanismul din Imperiul German, în imperiul țarist a luat naștere „slavonismul”, care atribuie nației ruse misiunea de a crea o civilizație superioară în Europa. Îmbrăcând haina de „eliberatori” ai creștinilor din Imperiul Otoman și unirea tuturor slavilor sub sceptrul țarului Rusiei, rușii vizau de fapt cucerirea Constantinopolului și dominarea Dardanelelor.

Totuși lumea cunoștea rolul de eliberator din comportarea Rusiei țariste față de lupta națională de eliberare a popoarelor asuprite din Imperiul Rus.

Această încercare de eliberare a fost reprimată cu cea mai mare asprime prin măsurile cele mai dure; așa de pildă sunt cunoscute marile pogromuri care au avut loc la Chișinău în anul 1904, care cu toate protestele vehemente din partea statelor europene și ale Statelor Unite, rușii țariști nu au încetat cu deportările în Siberia a basarabenilor.

Țarul Nicolai al II-lea, al pravoslavniciei Rusii, ca urmaș credincios al lui Petru I, autocratul întregii Rusii, precum și al prevederilor sale testamentare, de abia aștepta cu catanele sale – ținute într-o necurmată stare de război (conform testamentului lui Petru cel Mare), să calce cât mai multe teritorii străine „în interesul măririi și prosperității crescânde a Rusiei”.

La 6 august 1914, Rusia țaristă, îngrijindu-se de apărarea Serbiei – țară slavă prietenă – declară la rândul ei, război Austriei, la ale cărei frontiere (Bucovina de nord și Galiția) a masat trupe încă în cursul lunii iulie, din care motive și Austria a decretat mobilizarea generală în noaptea de 30-31. VII din anul 1914, concomitent cu mobilizarea țaristă.

La data de 4 august, guvernul englez declară război Germaniei, apoi a doua zi și Franța, care în prealabil și-a așezat trupele la 10 km distanță de hotarul german.

Urmează declarațiile de război ale Turciei, iar în 1915, ale Italiei. Europa întreagă a luat foc.

Încă în primele zile ale lunii august teritoriul Bucovinei de nord este transformat în zonă de luptă. Populația civilă, încearcă să părăsească zona apropiată de linia frontului.

Drumul împărătesc Noua Suliță, Boian, Mahala, Jucica, Lențești, Mămăiești, Lujeni, Sniatyn care ducea în partea opusă hotarului cu împărăția rusă, deși larg altă dată, a devenit acum neîncăpător pentru coloanele de oști care mășăluiau spre front și cortegiul civililor care se îndepărta de el, zorind să ajungă undeva, unde nu se auzea bubuitul tunurilor. Dacă coloanele militare erau orânduie în formații regulate, cea a civililor în schimb era răsfirată împingând cărucioare, chiar și roabe, câte trei patru în rând, unele încărcate cu copii, altele cu boccele care din zdruncinăturile drumului se mai rostogoleau între rândurile ostașilor, încurcând drumul, coloana militară și cea civilă. Curios faptul că niciunii nu se supărau și nu se apostrofau ci se ajutau în liniștea amărăciunii.

La răscrucea drumurilor, șoseaua Lujenilor s-a golit de coloane militare. Puhoiul de refugiați care își urma calea spre apus înainta acum nestingherit. Oamenii, mergeau cu capetele plecate și păreau niște umbre întunecate. Arșița soarelui le-a bîrîit puterile, iar desagele și copii le-au moleșit brațele și picioarele. Înaintînd cu pași terșiți, bieții oameni au ajuns doborâți de oboseală și căldură la Mămăiești. Aici toată lumea s-a împrăștiat prin ulițele satului în căutarea unui adăpost peste noapte, dar cum satul era de acuma ocupat de alți refugiați sosiți cu una sau chiar două zile mai devreme, noii sosiți trebuiau să se mulțumească cu adăpostul sub cerul liber, prin grădini. Și mama Leocadia cu cei patru prunci ai ei s-au stabilit într-o livadă cu pruni unde au înnoptat. În toiul nopții Fil s-a trezit, nu putea să doarmă, el privea tăcut cerul încărcat cu stele, pe care luna îl incendia cu flăcări de promoroacă și toată livada părea topită în baie de aur verzui. Albăstrimi gingașe ca un abur de toamnă lucea peste tot. Livada parcă însuflețită cu umbre jucăușe dănuind între pomi îl țineau treaz până la apropierea zorilor. Când alba intră în livadă, Fil care nu știa când a adormit, se trezi în răcoarea dimineții.

Roua strălucea pe ierburi, evaporându-se sub buzele lacome ale soarelui. Pe ulița satului se auzeau glasuri de femei, care sătule de atîta oboseală se sfătuiau să se întoarcă cât mai curînd la casele lor.

Mama Leocadia aduse un ulcior cu lapte fiert de la gospodarii livezii, apoi găti copiii de drum și fără a mai zăbovi a luat drumul întoarcerii spre casă, însoțită și de alte familii din vecinătate.

La gospodăria Leocadiei nu s-a clintit nimic în lipsa ei; cine ar fi îndrăznit să înfrunte dinții lui Bubi, câinele ciobănesc, care a rămas stăpîn peste toată curtea și gospodăria.

Au trecut două zile de la întoarcerea Leocadiei cu cei patru copii a ei acasă, peste tot domnea liniștea, nimic nu dădea de bănuț că în zorii zilei de 6 august, peste Rarancea va coborî focul infernului. Bubuitul sinistru al tunurilor se auzea în Jucica încă înfundat, numai fumul negru din casele Rarancei, ce au luat foc încă din prima zi a războiului, a acoperit ca o perdea groasă răsăritul, dînd semne că acolo au început lupte grele.

A doua zi a pornit un du-te-vino a ambulanțelor sanitare, ducînd răniții spre Cernăuți și tot atît de grăbite se întorceau după altă încărcătură de schilodiți.

Către sfârșitul lunii august, atacurile țariste au devenit atît de mari, că sanitarii numai pridideau să mai panseze răniții în tranșee. Bracardierii îi scoteau doar din linia de foc, ducîndu-i în spatele frontului și-i așezau la marginea drumului, de unde erau duși cu ambulanțele care nu mai pridideau, nici ele.

Într-una din aceste zile, numărul răniților a fost atît de mare, că șirul lor s-a întins pînă dincolo de satul Mahala.

Aici bieții oameni erau pansați provizoriu în grabă și lăsați să aștepte ambulanțele și căruțele sanitare, așteptare ce dura ore în șir, în care timp mulți se prăpădeau.

Bătrânii și femeile din comunele Mahala și Jucica se apropiau de răniți cu apă, lapte și ce mai aveau la îndemînă cu gândul că printre cei suferinzi vor găsi rude sau cunoștințe cărora să le aline durerile, setea sau foamea.

Cei ușor răniți primeau pe vizitatori cu bucurie și serveau cu plăcere și nesaț din darurile aduse. Cei mai grav răniți, îi primeau cu un fel de reproș în priviri și parcă au vrut să le spuie că au venit prea târziu și nu se lăsau mișcați sau întorși, la mulți dintre aceștia se vedeau fețe crispate de durere, dar numai scoteau nici un vaiet, aceștia nu

mai aveau putere de a da glas durerii, iar cei cu răni mari și profunde, doborâți de dureri crâncene încât nu mai simțeau nimic, fețele lor erau stăpânite de ceva nedeslușit între suferință și seninătate, ei nu primeau nimic, refuzând din ochi orice, ei voiau doar să-și încheie viața și să moară acolo unde erau culcați, adulmecând mirosul de pământ.

În această zi de sfârșit de august, parcă și soarelui i-a fost milă de bietele ființe umane înșiruite pe marginea șanțului ce încadra drumul și nu mai încingea cu dogoare și năduf pământul. Razele sale erau mai potolite și mai blânde, în schimb corbii adunați parcă din lumea toată, croncăneau în văzduh, întunecând seninul bolții cerești ca un giulgiu negru.

În dimineața următoare cerul s-a înnourat, picături reci de ploaie au udat pământul. Bubuitul tunurilor și țâcănitul mitralierelor se deslușea atât de limpede de credeai că se trăgea din spatele tău; deasupra caselor din Jucica gloanțele țiuiau sinistru amestecându-se cu șuierul prelung al domii unui suspin al proiectilelor cu întârziere și șrapnelor a căror explozii zguduiau pământul și casele, nimicind fără alegere militari și civili.

Copiii Leocădiei adăpostiți în beciul unei vecine – fiind mai feriți acolo decât în cel propriu, stăteau speriați în jurul mamei lor care ținea în brațe pe mezinul ei Adrian. Ziua toată, ghiulele de artilerie se încrucișau deasupra caselor din Jucica, duelul care se potolise de abia seara, când unitățile austriece, câte au mai rămas în viață, se retrăgeau spre podul Prutului, aflat la vreo 500 m de casa Leocădiei.

Ostașii, acei mândri ostași ai Imperiului Habsburgic, se întorceau acum sleiți de puteri cu fețe palide și obosite, rățacite, cu uniforme zdrențuite și murdărite, dar încolonați și chiar în cadență. Mulți din acești ostași aveau câte un bandaj alb cu pete de sânge, făcut în grabă în toiul luptei.

Ofițeri se zăreau rar de tot și ei la fel de palizi murdari și zdrențuiți, la fel ca trupa. Cea mai mare parte din unitățile în retragere erau conduse acum de gradați, ofițerii lor au rămas îngropați pe undeva în cimitirul din Mahala, Buda sau cine mai știe unde, dacă nu cumva a avut parte să fie sfârtecat în bucăți, de vreun obuz care l-a lovit din plin.

Populația civilă din Jucica, profitând de încetarea focului, a ieșit din beciuri în fața porților cu tot ce mai aveau din alimente și băuturi oferindu-le trupei în retragere, grăbită să ajungă la gara mare din Cernăuți fiind urmărită de inamicul care a reușit să străpungă linia de apărare austriacă.

Toată noaptea rămășițele din oastea învinsă s-a scurs peste podul Prutului.

În dimineața zilei de 1 septembrie, cu nori învorburați din care se scurgea o ploaie măruntă și rece de toamnă, câte un pocnet de armă întrerupea tăcerea ce s-a așternut peste toată regiunea. Ziua și noaptea ce au urmat au trecut și ele calme, dar în zori, odată cu primul cânt al cocoșilor întrerupt brusc de o explozie înspăimântătoare, a trezit pe jucicani și pe alții mulți cetățeni din satele mai depărtate.

În ploaia deasă ce nu mai contenea și în lumina încă plumburie a zorilor, catanele străine, ca niște stafii din altă lume se furișau cu precauție în salturi succesive spre podul Prutului, aruncat în aer de ariergărzile austriece. Bucăți din fiarele podului au fost împrăștiate de explozie pe tot teritoriul din Jucica și tocmai dincolo de comună, pe miriștea lui Cojocaru.

Femeile și copiii îngroziți de prezența trupelor străine s-au încuiat în case și priveau de acolo ascunși după perdele cavalcadele cazacilor încotoșmăniți în mantale

și cușme negre. În urma cazacilor veneau pâlcuri de pedestrași din ce în ce mai numeroase, apoi căruțe cu coviltire. Pe la vremea prânzului, căruțele se adăpostiră în grădinile și livezile oamenilor. În curtea și grădina Leocadiei însă n-au intrat, probabil că aspectul casei acum după bombardamentele de artilerie și ploaia de gloanțe părea o paragină semănând cu o casă părăsită și lăsată în voia vânturilor. O mare parte din geamurile verandei au fost sparte, la fel și cele de la ferestrele ce dădeau spre ulicioară. Cioburi de sticlă amestecate cu molozul căzut de pe pereți formau mormane în toată curtea, în care au mai căzut și două proiectile ce au format gropi mari chiar în mijlocul curții.

Trupele țariste au ocupat atunci toată Bucovina de nord între Nistru și Siret. Circulația populației civile a fost restrânsă și numai cu „zpiscă” și aceasta numai pietonilor, de altfel nici un gospodar, care și-a ascuns caii în păduri, n-ar fi îndrăznit să-i scoată de frica rechizițiilor. Din această cauză, nici bunicii din Cuciurul Mic nu au putut veni la Leocadia, decât de abia după vreo zece zile.

Șase săptămâni a durat această primă invazie țaristă în Bucovina. Ofensiva austriacă din a doua jumătate a lunii octombrie îi surprinde pe țariști nepregătiți. O mare parte din oastea țaristă cade în prinoarea austriacă.

Intr-o zi de toamnă târzie, cu câmpiile albe de brumă și cu cerul vânat, pe drumul dinspre Boian se scurgea o coloană nesfârșită de prizonieri ruși întunecând drumul, altădată alb. Fețele întunecate ale acestora, aidoma cerului prevestitor de furtună, și cu priviri amenințătoare, îngrozeau femeile și copiii îmbulziți în spatele geamurilor. Aceștia erau din neamul asiatic al cerchizilor, cei mai fanatici și cei mai feroși luptători din oastea țaristă, spaima austrieilor, iar acum când li s-a curmat libertatea erau și mai feroși.

În urma cerchizilor veneau rușii albi, mai blânzi care păreau aproape mulțumiți cu soarta lor, probabil fericiți că au scăpat nevătămați din iureșul acestui război al împăraților, care în dorința de a crește în putere și bogății i-au trimis la moarte în țări străine pentru a lupta cu oameni pe care nu i-au văzut niciodată și cu care n-aveau nimic de împărțit.

Pe la sfârșitul lunii octombrie, când șuierul gloanțelor s-a potolit pe tot întinsul Bucovinei, ocupată vremelnice de ruși și acum eliberată, populația civilă putea să-și reia obiceiul de a călători cu căruțele spre orașul Cernăuți, că și podul peste Prut s-a reparat și redat circulației rutiere.

Primul trecător peste acest pod a fost soțul Leocadiei și tatăl celor patru vlăstare, care de atâta vreme a lipsit de acasă.

Văzând atâtea urme de gloanțe și schije pe pereții casei ce păreau împroșcate cu noroi, peretele dinspre alee despicate, cu grădina de flori din care n-a rămas decât o groapă fără gard, Nicolae s-a hotărât să-și mute familia la Cernăuți și aceasta cât mai grabnic se putea, căci bolboroseala tunurilor a început din nou să fie auzită, îndeosebi noaptea.

Mama Leocadia, cu ochii plutind în lacrimi golea rafturile șifonierelor găurile de gloanțe, dar impregnate cu mireasma florilor albastre de levănțică. Ea învelea baloturile cu rufe scoase în cearceafuri mirosind toate a aceeași floare strivită în săculețe, unde se mistuiau în flăcări odată cu trecutul care n-avea să mai revie niciodată.

Pe o treaptă a scărilor ce urcau spre verandă, ședea Fil cu Bubi care și-a așezat capul în poala băiatului care privea la pomii despuiați de frunze și cu ramuri zdrelite și spre zările cenușii străpunse de zborul și croncănitul ciorilor certărețe.

Totul în jur era mohorât, cerul și câmpia învecinată a lui Cojocaru, care acum răscolită de atâtea ghiulele ce s-au semănat pe ea părea mai curând cu un câmp după lupte, care acoperă cu lutul său, arat de ghiulele, mormintele unei oști înfrânte.

Noaptea, o noapte chinuită plină de imagini nedeslușite se fugărea prin mintea băiețușului care era obsedat de amintirea clipelor de spaimă și panică petrecute în adăpostul beciului. Imaginile pe care zădarnic încerca să le izgonească, ele îl țineau treaz cu ochii închiși.

Alături de Fil era culcată sorioara sa Natalița și ea trează de gândurile ce o frământau în ultimele zile și ea se întreba cum va fi viața familiei și a ei proprie, de acum înainte, va fi mai ușoară sau mai grea, mai bună sau mai rea? Simțind pe frățiorul ei treaz și neliniștit, l-a cuprins cu mânuțele ei delicate apropiindu-l de ea și astfel cu inimi unite au adormit amândoi strânși într-o îmbrățișare plină de o caldă și liniștitoare dragoste frățească.

Ultima zi a lunii octombrie și ultima zi de viață a acestei familii în casa lor; ultimele frunze însângerate se scuturau de pe pomii smulși de vântul rece al toamnei, înroșind cărările și ograda care, curând vor rămâne pustii.

Din această zi, și Bubi intră la alt stăpân, vecina, bătrânica Mariuca Degeratu va avea grijă de el de acum înainte. Dar și bătrânica Degeratu moare la noua invazie țaristă, străpunsă de gloanțe și amărăciune, că și soțul fiicei ei s-a prăpădit pe tronul galițian „zburătăcit” de o ghiulea rusească care l-a sfărțecă și împărtășit rămășițele în zeci de locuri, care i-au rămas și locuri de veci.

Familia Leocadie mutată acum în Cernăuți într-o clădire în apropierea gării unde ocupa la etajul întâi un apartament de două camere cu balcoane în față, dar oricât de bun era acest apartament de două camere cu balcoane în față, oricât de bun era acest apartament nu se putea compara cu comoditatea casei din Jucica; în schimb aici erau mai fericiți de gloanțele și ghiulele care roiau în jurul casei, aidoma roiului de albine infuriate, și nu erau siliți să petreacă zile și nopți în șir în beciuri reci, zgribuliți pe câte o rână chinuită.

Copiii lipsiți de curte și grădină, își petreceau vremea jucându-se pe balcon, adesea până seara târziu, în așteptarea tatălui lor venind de la serviciu. După ce se întuneca ei priveau de aici la răsărit, unde exploziile iluminau cerul cu nouri bulbucași, negri și amenințători din acest sfârșit de toamnă, printre nouri mai apărea din când în când câte un crâmpei de cer pe care pluteau câteva stele palide, tremurânde și parcă speriate de cele ce se petrecea pe pământ, unde oamenii se ucid între ei – și atunci rușinate se ascundeau iarăși după nori.

Frontul se apropia din nou de Cernăuți, mormăitul tunurilor se auzea răspicat, chiar și în timpul zilei. Pe dealurile din spatele târgului Sadagura, cu petele de păduri și tufișuri, au început să apară explozii luminoase înroșind nouri pentru câteva clipe în locul soarelui acoperit de fumul ce se tăvălea în strat gros peste pământul Bucovinei de nord.

Satele Boian și Mahala erau învăluite într-o păclă lăptoasă de culoarea cenușie împestrită în răstimpuri scurte cu pete roșii gălbui din care se ridicau în același timp vârtejuri negre, pământul răscolit și împrăștiat de obuze.

Spre sfârșitul lunii noiembrie 1914, peste orașul Cernăuți și împrejurimi, cernea o ploaie rece și deasă, clopotele bisericilor și toboșarii au dat de știre populației că

armata țaristă a intrat din nou pe pământul Bucovinei și se pregătea să treacă Prutul. Austrieccii opuneau o rezistență dărză, totuși puhoiul rus îi copleșea.

În gara Cernăuți forfotă mare, din sfert în sfert de oră pleca câte un tren arhiplin cu refugiați în direcția Vatra Dornei. Linia Cernăuți – Lwow numai putea fi utilizată fiind interceptată la Kolomeia.

Familia Leocadiei e și ea îmbarcată în tren cu strictul necesar și transportată la Vatra Dornei, petrecând patru zile și tot atâtea nopți în vagon neîncălzit.

Numai după două zile de la instalarea lor într-o cameră modestă, mama Leocadia și fițița ei Anica cad bolnave la pat. Trei săptămâni lupta medicul gării Cernăuți, Kapralic, evacuat și el cu familia lui la Dorna, pentru a pune în picioare aceste două ființe; tata Nicolae, fiind solicitat până peste puteri de nevoile serviciului a lăsat grija casei și pe cele două bolnave în mâinile Nataliței și a frățiorului ei Fil. Medicul Kapralic venea zilnic să vadă bolnavele și pentru a instrui pe Natalița, ce medicamente trebuia să le dea. De alimentarea acestei familii se îngrijea proprietăreasa casei, o evreică înzestrată cu multă pricepere și bunătate.

Grație strădaniei ei, mama Leocadia a scăpat cu zilele. Niciodată Leocadia nu i-a uitat ajutorul pe care ea l-a dat familiei în vremuri grele.

Mama Leocadia s-a refăcut de abia în primele zile ale primăverii, când soarele a început să-și reverse razele calde peste cei suferinzi, Anica mai debilă nu s-a mai refăcut din păcate niciodată.

Pentru a reface sănătatea fițiței, în zilele frumoase și calde ale primăverii și verii, mama Leocadia făcea dese plimbări în pădurea de brazi din apropiere cu toți copiii. Ca să ajungă în pădure ei trebuiau să traverseze mai multe grădini și fânețe despărțite de zăplaze din uluci. Bucuria copiilor era săritul peste aceste garduri, numai micul Adrian nu se aventura la sărituri, el trecea sub, sau printre uluci stârnind râsul fraților.

Urcând spre creastă, o pantă repede, întreaga familie se oprea adesea pentru a răsufla, în acest timp priveau înapoi spre orașelul din vale sclipind sub imensitatea cerului de vară, albastru și pur, aidoma unui lac cu apă foarte adâncă. La picioarele lor, fâneța moleșită de atâta soare, exala o mireasmă pătrunzătoare de iarbă crudă care se amesteca cu parfumul fânului din câpițele proptite în pari.

Pătrunzând în umbra pădurii, parcă și ea amortită de căldură, în care doar brazii cei bătrâni și înalți mai borboroseau ceva din ramurile lor cu cetină din vârfuri, agitate de adierea unei umbre de vânt sau zborul unor păsărele, respirau ușurați.

Copiii păseau cu precauție peste covorul lunecos de cetină uscată scuturată de timpuri. Hribii cu codițe burduhănoase, acoperite cu căciuli de culoare brun gălbuie, asemenea cetinii, se ascundeau de privirile copiilor dar nu și de aceea a mamei Leocadia, care, în mai puțin de un ceas a cules o coșarcă plină.

Culegând ciupercile comestibile și turtind sub picioare pe cele roșii și făloase mama Leocadia cu cei patru copii au ajuns într-o rariște despărțită de pădure printr-un tufăriș de zmeură și mure, Natalița și Fil și-au umplut, coșulețele cu fructele roșii și negre, apoi într-o poiană de mai jos, coșulețul lui Anica cu frăguțe, iar cel al lui Andrian cu afine.

Când soarele trăgea să se culce undeva dincolo de crestele împădurite, mama Leocadia urmată de copiii ei, au luat pe o scurtătură și trecând peste o vale cu mulți copaci doborâți de furtunile din iernile trecute, acoperind vederii pâraiașul de sub ele, câte o verviță mai blândă se oprea din salturile ei și așezându-se pe coada-i stufoasă urmărea cu ochisorii ei vioi pe trecători.

După una din aceste plimbări odată cu înserarea, albastrul cerului s-a pătat cu câțiva nurași zglobii urmați de o perdea de nori gri și întunecoși, acoperind soarele și întunecând pământul. A început a ploua cu stropi mari ce cădeau pe acoperișuri ca ropotul unei companii în marș cadențat. Casele de pe uliță, se pierdeau în sita deasă a ploii, aerul se răcise, iar ierburile se plecau adânc sub greutatea apei. Copiii Leocădiei urau zilele ploioase care nu conteneau în această regiune zile și săptămâni de-a rândul.

Într-o zi de august, tata Nicolae vesti familiei că în curând urmează să se mute la Cernăuți. Cu toate că orașul Cernăuți a fost golit de ocupanții ruși încă în luna februarie 1915, tata Nicolae nu cuteza să-și aducă familia, în primul rând fiindcă căsuța lor era rasă de pe suprafața pământului, știrea pe care încerca s-o ascundă de mamă, iar al doilea motiv a fost Anica, el credea că fetița se va reface mai repede și mai temeinic în aerul ozonat al Dornei.

La mijlocul lunii august, familia lui Nicolae a revenit la Cernăuți și s-a instalat în casa închiriată de la gospodarul Cojocar din Clocucica, așezată pe alea cu castanii ce ducea la poligonul de tragere din Clocucica, un loc ferit de zgomote și praf. Curând după instalarea lor au venit și bunicii din Cuciurul Mic, cu căruțele încărcate cu de toate, până și lemne de foc gata despicate, normalizând viața familiei.

Natalița și Fil, odată cu începerea învățământului au fost înscriși și ei la școală.

Sărbătorile Crăciunului și a sfințelor Paște au readus în casă vechile obiceiuri și unele bucurii, dar războiul nu s-a terminat. Chiar dacă nu se auzeau tunurile el continua cu aceeași cruzime și vehemență în locuri nu prea depărtate, dar odată cu sosirea primăverii (1916), au început bombardamentele de aviație. O născocire și mai de temut. Cum se iveau o zi senină, se iveau și avioanele țariste, bombardând gara și podurile peste Prut, după această ispravă ele coborau deasupra orașului și se distrau mitraliind populația. Cum acest nou mijloc de distrugere era încă la începutul său, bombele aruncate cădeau te miri unde numai pe ținte nu, în schimb distrugeau clădiri și case civile, ba chiar în curțile școlilor, mărinind numărul victimelor nevinovate.

Raidurile aviației dușmane s-au întetit în luna iunie, când rușii au pornit o nouă ofensivă. Trupele austriece pe frontul bucovinean se aflau strâmtorate și înghesuite de atacatori. Austriecii numai cu trupe de acoperire – căci grosul armatei se afla pe frontul italian – rezistau cu îndărătnicie atacurilor din ce în ce mai vehemente ale țariștilor, însă după câteva zile de lupte grele, multe corp la corp, rezistența slăbea din lipsa rezervelor care să înlocuiască pierderile suferite.

Orașul Cernăuți se afla din nou în alarmă. În decada a doua a lunii iunie 1916, atacurile rușilor s-au înmulțit, administrația austriacă a luat măsuri de evacuare a salariaților și a populației civile – care doreau – punând la dispoziție trenuri – în mod gratuit – astfel la sfârșitul ploios al lunii iunie, garnitură după garnitură cu refugiați lua drumul pribegiei în fața celui de al treilea potop țarist.

Linia ferată care traversa Galiția, fiind interceptată de ruși, evacuarea refugiaților – în urma unei înțelegeri între guvernul Austriei și României neutre pe atunci – se făcea prin România. Trenurile treceau – „cordunul” între Ițcani și Burdujeni, traversau o parte a Moldovei până la Adjud iar de aici prin Ghimeș – Palanca la Brașov, stăpânit atunci de imperiul Austro-Ungar.

Trenul salariaților căilor ferate din regiunea Cernăuți a fost una din ultimele garnituri. Familia lui Nicolae ocupa un compartiment alăturat cu compartimentul familiei fratelui său Constantin, care pe lângă soția sa Eugenia mai avea trei copii. Gliția (Glicheria) o fetișcană de 13-14 ani, Teofil de 11 ani și Emilian de 9 ani.

Porniți din Cernăuți pe timpul unei ploi reci, ca de toamnă, trenul de 30 de vagoane, urca greu pantele spre Adâncata. În stații trenul zăbovea ore în șir.

Copiii Leocadiei, cei doi mai vârstnici, înghesuți unul lângă altul, cu nasurile turtite în geamul rece și aburit de răsuflarea lor, priveau ploaia cenușie gonită de rafalele vântului și la trombele de apă care se spargeau în geam prelingându-se în jos, urmat imediat de o nouă trombă.

Anica, care a căzut de câteva zile din nou la pat, zăcea pe bancă, învelită în plapumă din cauza febrei. Mama Leocadia cu lacrimi prelinse până sub barbie veghea copilul, așezată pe banca din fața celei cu bolnava și ținea în poală capul mezinului Adrian, care dormea nepăsător la ce se petrece în jurul lui.

În gara Adâncata – Hliboca pe atunci – familia Leocadiei și Eugeniei au fost întâmpinate de cumnatul lor Vasile, fratele cel mai mic al lui Nicolae și Constantin, care venise însoțit de soția sa Leontina, născută Aurite din Tereblecea, cu care s-a căsătorit de abia de două zile.

Leontina, o româncă suplă ca o trestie, tânără și frumoasă s-a împrietenit pe loc cu Leocadia și copiii ei. Cumnata Eugenia mai în vârstă și foarte mândră de obârșia ei, fata mazilului Paladi din Cuciurul Mic, cu nelipsită țigaretă în gură, se ținea mai retrasă, dar căldura sufletească ce iradia din ființa Leontinei, precum și felul ei de comportare, simplă, naturală și deschisă a frânt repede bariera și reținerea Eugeniei.

Vasile sau Vaselică, cum îl numea în familie, era un bărbat chipeș, cu părul și mustăcioară blondă cu o privire blândă și vorbă blajină prin farmecul său a mai schimbat atmosfera tristă din compartimentul familiei, înveselind chiar și pe Anica.

Din păcate Vasilică și îndeosebi soția sa Leontina, erau repartizați în alt tren de refugiați format din gara Adâncata. Prezența lor ar fi fost de mare ajutor Leocadiei.

În a cincea zi trenul din Cernăuți și a ajuns de abia la Ițcani, unde de trei zile se aștepta lămurirea situației luptelor, se spera că trupele austriece vor putea respinge până la urmă pe țariști dincolo de hotar. Fetița Leocadiei și a lui Nicolae era spitalizată în camera de gardă a postului sanitar al gării. Medicul o supraveghea în permanență, dar a patra zi Anica s-a stins în brațele mamei Leocadia, noaptea la ora două.

A doua zi, în ploaia care nu s-a mai oprit nici o clipă de opt zile, mama Leocadia și tata Nicolae căutau un preot ortodox pentru înmormântare, în zadar, toți au părăsit localitatea cu trenuri de refugiați civili sau căruțele la neamuri în regiuni mai sigure. Până la urmă părinții au găsit la biserica catolică din Ițcani pe pastorul catolic Kukla, și el pe drumul refugiului. Acest pastor s-a oferit imediat să facă acest serviciu.

Înhumarea a avut loc imediat din cauza situației frontului. Abia s-au întors părinții de la cimitir și tata Nicolae a aflat că trenul cu familia lui urma să pornească cel târziu peste o oră.

Douăzeci și două de zile a durat călătoria, când în fine au ajuns într-o zi a lunii iulie la Pilsen (Cehia). Aici toți refugiații au fost încartiruiți în camere oferite de cetățenii orașului.

Adaptându-se repede obiceiurilor și felului de viață de aici, refugiații bucovineni se simțeau în noua lor patrie – aceasta fără exagerare – ca acasă.

În luna septembrie 1916, Natalița și Fil au fost înscriși la școala germană; ei fiind tot timpul zilei în preajma copiilor localnici, și-au însușit repede limba cehă, pe care cu timpul o foloseau și în casă în locul limbii materne.

De altfel și mama Leocadia a învățat în scurtă vreme această limbă de la proprietarii casei cu care gătea în bucătăria comună.

De ajunul Crăciunului, la masa familiei Leocadiei domnea o liniște neobișnuită. Lipsa fetei Anica, decedată de curând, se resimțea intens. Locul ei la masă era neocupat, la fel și locul tatei care era pe undeva în Tirol trimis în interesul serviciului. Din ochii mamei Leocadia se scurgeau lacrimi pe care zadarnic încerca ea să și le ascundă. Nici Natalița, nici Fil nu îndrăzneau să rupă tăcerea ce s-a înstăpânit, ei simțeau durerea mamei și pentru a nu-i suscita dureri și mai mari, tăceau. Acesta a fost primul Crăciun deprimant în viața lui Fil.

Înspre primăvară, când gerul și frigul s-au potolit, mama Leocadia îndemnată de proprietari și însoțită de una din ficele lor, vizita împreună cu cei trei copii ce i-au rămas, muzee și parcuri din oraș.

După o viețuire de un an în Pilsen, familia Leocadiei trebuia să-l părăsească pentru a se muta la Sokal (Galiția) unde tata Nicolae trebuia să-și ia noul post în primire.

Mult au regretat cehii pe Leocadia și copiii ei, dar tot atât de mult a regretat Leocadia cu ai săi pe cehi și în Cehia primitoare; această țară a devenit o noua patrie pentru ea și familia ei, iar cehii i-au devenit prieteni, frați și surori.

Noua locuință din Sokal, un târgușor ruinat din cauza războiului, nu se compara cu cea din Pilsen, avea în schimb o curte și o livadă întinsă numai cu pomi de măr.

Limba ce se vorbea aici, un amestec din polonă și ruteană nu era plăcută. Zona fiind în apropierea frontului și târgul abia eliberat de sub ocupația țaristă suferea de lipsuri de tot felul, în primul rând de alimente. Pâinea lipsea cu desăvârșire, populația locală a înlocuit-o cu plăcinta de cartofi rași, coaptă la tavă. În afară de acest înlocuitor, oamenii se mai hrăneau cu meiul păsăresc – singurul aliment nerechiziționat.

Natalița și Fil nu frecventau aici școala, din cauza limbii de predare polone, o școală cu limba de predare germană nu exista în acest târg, în schimb existau mai multe cu limba de predare evreiască.

Mama Leocadia a angajat un elev de liceu – evreu – care predă copiilor lecții în limba germană la domiciliu.

În toamna ce a urmat toată familia a făcut un drum la Viena spre bucuria Nataliței, care dorea să se plimbe cu „Riezenrad-ul”. Călătoria prin regiuni frumoase ce se perindau în lungul liniei ferate cu multe serpentine la trecerea munților a impresionat pe copii. Acest drum foarte plăcut a fost de altfel și ultima bucurie de care a mai avut parte Natalița în scurta ei viață. Primăvara anului 1918, pe când troienele de zăpadă încă nu erau topite pe de-a întregul, Natalița se îmbolnăvește brusc de meningită, zace opt zile total inconstientă, a noua zi își revine pentru câteva ore, în care timp nu lasă pe fratele ei Fil să se despartă de ea nici o clipă, ținându-i mâna lui în mânuțele ei acum slăbite de boală, i-i deapănă amintirile.

Mama Leocadia prevenită de medic, știa că după aceste clipe de luciditate urmează o criză hotărâtoare din care ori mai scapă vreun suferind de această maladie, astfel ea nu cuteza să întrerupă convorbirea fraților, convorbirea care putea fi probabil și cea din urmă. Ascultând poveștile frățiorului, Natalița a ațipit fără să elibereze mâna lui din mânuțele ei, care au început să se înfierbânte, după câteva timp strângerea a slăbit eliberând mâna fratelui; Natalița a început să aibă dureri mari de cap, căci și l-a cuprins în mânuțe, văietându-se. Odată cu amurgul și a ultimelor raze de soare și-a dat sufletul.

În camera pătrunsă de întunericul serii, pâlpaia o singură lumânare, cuprinsă în mânuțele adunate pe pieptul fără suflare a Nataliței.

Leocadia și Fil îndurerați și cu ochii înlăcrimați priveau fața destinsă și senină a Natalei adormită pe veci. Cu un oftat adânc, mama Leocadia își șterse fața udată de lacrimile ce s-au scurs până sub bărbie între cutele broboadei de pe cap și a zis cu voce înecată de sughițuri: „Dumnezeu ne-a luat-o! Trebuie să-l înștiințăm pe tata!”

Cu toată înserarea ce s-a lăsat Fil a pornit singur la gară însoțit doar de gândurile sale triste. Educat de mic copil în credință, bunătatea, dreptatea și puterea nețărmurită a atotputernicului și atotștiutorului Dumnezeu, încerca să-și tălmăcească, de ce acest Dumnezeu dacă e atât de bun i-a luat pe sora lui, Natalea, că doar i-a luat de curând pe Anica?

El știa că în fiecare seară și dimineață trebuia să se roage pentru viața și sănătatea celor pe care îi iubea! Și el se ruga precum era povățuit, ba chiar mai mult, el se ruga pentru însănătoșirea Natalei și noaptea, ori de câte ori se trezea, când mama schimba compresele pe fruntea înfierbântată a surioarei sau de gemetele ei din cauza durerilor mari de cap. Fil n-a putut să înțeleagă de ce acest D-zeu care aude toate rugăciunile copiilor ba chiar știe ce gândesc ei, nu i-a ascultat rugăciunile lui, dar nici ale mamei Leocadia!?

Ciudată i se părea această comportare. Cu aceste gânduri Fil a ajuns pe peronul gării Sokal intrând fără sfială în biroul șefului stației, care ședea în spatele unui birou lung, cufundat în niște hârtii. Fil i-a adresat un salut respectuos și de abia atunci domnul „Vorgesetzter” și-a dat seama de prezența băiatului. Sculându-se de pe scaun, cu figura lui impunătoare și uniforma sa cu guler de aur s-a apropiat de Fil și l-a întrebat cu o voce blândă ce contrasta cu figura, cu ce necaz a venit la el la ora aceasta târzie, observând și ochii copilului înroșiți de plâns. După ce Fil i-a spus că sora lui mai mare, a murit acum seara și vrea să-l anunțe pe tata Nicolae, să vie acasă, ori de unde o fi el, că mama Leocadia nu o poate înmormânta fără prezența lui, domnul „Vorgesetzter” l-a sfătuit pe băiat să se întoarcă liniștit acasă, că el îl va aduce pe tata încă în noaptea aceasta, iar mama să nu se îngrijească de nimic, că de înmormântare se va îngriji el personal, apoi a chemat un domn mai tânăr care l-a însoțit pe băiat acasă unde i-a predat mamei un plic.

În dimineața ce a urmat conform promisiunii domnului „Vorgesetzter” a venit tata Nicolae urmat de șase oameni care au adus un sicriu din stejar, o cruce groasă cu sculpturi pe ea și două coroane din flori vii.

Așa a înțeles administrația austriacă să sprijine pe salariații săi la necaz și aceasta pe vreme de război. La înmormântare s-a adunat o lume imensă și toți cu buchete de flori, care au petrecut rămășițele Natalei până la locul de veci.

A doua zi după înhumarea Natalei, mama Leocadia și cei doi băieți, care au rămas din cei patru copii a ei, s-au dus din nou la cimitir pentru a aprinde câte o lumânare la mormânt. De data aceasta în locul unei gropi au găsit o movilă dreptunghiulară cu margini drepte cu crucea sculptată la căpătâi, înecată până la jumătatea ei în flori. Atât! Un mormânt în care s-a îngropat o inimă de copil și nețărmurită dragoste de soră...

Au trecut ani de atunci, se spune că timpul aduce uitarea. Fil a uitat și el multe, numai pe surioara lui n-a uitat-o! Adesea primăvara în serile liniștite și făcute cu cerul înstelat și pământul înflorit, imaginea ei îi apare undeva departe și nedeslușită, apoi pe măsură ce se apropie devine din ce în ce mai clară și mai reliefată, privindu-l din ochii ei mari și negrii, ca apoi să se retragă destrămându-se până a nu rămâne decât un mormânt pierdut în imensul ocean al timpului și infinitul spațiului.

Supărările însă nu vin singure. N-au trecut decât câteva zile de la moartea Natalei când mama Leocadia primește vestea că mama ei Elizabeta a sucombat în urma unei răni provocate de explozia unei ghiulele, căzute în apropierea ei, și aceasta în ultima zi a retragerii armatei țariste din Bucovina de nord.

Oare aceasta a fost presimțirea bunei și iubitei bunicuțe care a îndemnat cu atâta insistență pe bunicul Dumitrache să-i aducă nepoții de la Jucica în ziua Duminicii Mari? Această nouă lovitură sufletească adăugată la aceea încă neostoită în urma morții fiicei sale Natalei, au cumpănit greu în viața Leocadiei, care probabil au contribuit după mai mulți ani la izbucnirea acelei boli cumplite, fără leac și fără nădejde de vindecare care până la urmă i-a curmat zilele pe acest pământ.

Atâta timp cât această ființă a trăit n-a fost an dat de Dumnezeu, ca de ziua morții celor două fiice ale mamei ei, apoi și ale tatălui și socrilor ei, să nu fi fost pomenite după datina creștinească, cu slujbe religioase și parastase, și aceasta în orice situație materială și oriunde nu s-ar fi aflat, atât de întipărite i-au fost sufletele acestor ființe.

Primele zile ale verii din anul 1918 au adus bucovinenilor destule necazuri dar și bucuria că au scăpat definitiv de ocupația țaristă, care a părăsit și ultimele sate din Bucovina de nord. Tata Nicolae a fost readus cu serviciu la Cernăuți, aducându-și curând și familia, câtă a mai rămas din ea.

Orașul, atât de curat și frumos altădată, era acum ca pustiit și de nerecunoscut; multe clădiri și case au fost distruse de bombe și incendii, lăsând în loc hăuri negre din care emanau miresme acre, înțepătoare și înăbușitoare, umplând văzduhul din jur. Pielele și străzile pline de gunoarie cu izul aspru de grajd de cai opreau respirația.

Retragerea trupelor țariste răzvrătite în buiecia lor, uitând că sunt oameni și dedându-se la acte brutale au lăsat în urma lor în sânul populației civile multă durere și amărăciune.

În asemenea condiții, tata Nicolae a găsit cu mare osteneală o locuință potrivită familiei sale. Totuși după o căutare minuțioasă a găsit două camere pe strada care se despărțea din aleea cu castani, mai sus de casa lui Cojocaru – acum fără ferestre și fără uși – în care locuise familia sa înainte de ultimul refugiu.

Camera cea mică care mirosea puternic a gutui, destinată celor doi băieți avea ferestre spre soare răsare din care se vedea Prutul cu cele două poduri metalice, satele Lențești, Rohozna, Jucica până la pădurea deasupra târgului Sadagura.

Proprietăreasa, o văduvă trecută demult de-a doua tinerețe, a fost o femeie foarte de treabă, numai n-aveai voie s-o întrebi de vârstă, aceasta a fost o taină a ei, păstrată cu mare sfințenie, care nu se dezlega în vorbe, decât poate în fața păstorului cu ocazia spovedaniei. Totuși crețurile care îi brăzdau fața ei cu urme de variolă, trădau multe toamne trăite.

Soțul acestei doamne Marvan, a murit tragic, ucis de bombe la a doua ocupație țaristă a Bucovinei. Amintirea soțului îi revenea adesea în memoria doamnei Marvan și atunci vorbea cu multă însuflețire despre deosebitele sale calități. Odată începută această proslăvire, ea nu mai conținea. Biata femeie parcă încerca prin această evocare să mențină în simțămintele ei cât mai îndelungat amintirile despre soț și parcă dorea să se scufunde la nesfârșit în ele.

Împotriva țariștilor purta o ură acră și neputincioasă care îi strângea gura în pungă și îi oțărea privirea, ori de câte ori venea vorba despre ei.

Nicolae și-a instalat familia în noua locuință la începutul lunii august 1919 pe vremea în care populația Bucovinei se zbătea în ghiarele foametei, în schimb înfățișarea orașului Cernăuți se schimba pe zi ce trecea. Populația în afara foametei

mai era tulburată de ceva nevăzut, parcă o primejdie o pândeă din toate părțile și chiar din toate părțile și chiar din văzduh.

Și din păcate nu se înșela? Încă în timpul tratativelor de pace de la Brest-Litovsk, din 9 februarie 1918, între Germania și Austro-Ungaria pe de o parte și Republica Federativă Ruso-Ucraineană Sovietică, pe de altă parte, între guvernul ucrainean și cel austriac s-a ajuns la un acord secret în baza căruia guvernul austriac se obliga să voteze o lege „prin care să se pronunțe despărțirea pe veci a Galiției de Est, a cărei populație este în majoritate ruteană (care își zicea acum ucraineană) de Galiția de vest și să se împreuneze acest teritoriu cu Bucovina într-o provincie autonomă a Republicii Populare Ucrainene”.

Această cedare a Bucovinei către Ucraina să se facă în schimbul unei cantități de un milion de puduri de grâu (16.000.000 kg) de care Austria avea nevoie.

Obținută de la turci pe calea unui șantaj rușinos, după ce o exploatasă timp de 144 ani, Austria încerca acum să vândă Bucovina Ucrainei.

C. Isopescu aflând de planul încorporării Bucovinei la Ucraina, face în parlamentul din Viena, în numele clubului parlamentar la 22 iulie 1918 o declarație în care se opune categoric acestui târg.

Textul declarației sună precum urmează „Ținem la dreptul istoric al românilor pe pământul Bucovinei, care prin un șir de secole a fost o parte a Moldovei și locul de reședință al principilor ei și ținem de aceea ca Bucovina să rămână neîmpărțită și nevândută”.

Urmare acestei declarații, ideea împărțirii Bucovinei și anexarea ei la Ucraina s-a mai domolit, dar către sfârșitul anului 1918 planul este reluat atât de administrația vieneză cât și de autoritățile ucrainene, de data aceasta sub forma unui condominiu româno-ucrainean.

Potrivit planului austro-ucrainean administrația Bucovinei urma să fie preluată de românul Aurel Onciul și ucraineanul Omelian Popovici. Demascând acest plan de dezmembrare a Bucovinei, Consiliul Național Român a dat o declarație în care menționa: „Noi românii bucovineni, singurii băștinași ai acestei frumoase țări, păstrătorii vechilor ei tradiții politice, naționale și culturale, protestăm cu toată hotărârea împotriva acestor uneltiri și declarăm sus și tare că vom lupta cu toată îndârjirea contra știrbirii integrității teritoriale a țării noastre”.

Totuși, la 5 noiembrie 1918, contele Etzdorf și-a pus planul în aplicare, trecând administrația Bucovinei asupra lui Aurel Onciul și Omelian Popovici.

Starea de anarhie provocată de pătrunderea în masă a trupelor ucrainene în Cernăuți au dezlănțuit dezordinea și nesiguranța populației. Toate cazărmile militare după retragerea trupelor austriece sunt devastate, tot ce putea fi utilizat e însușit de devastatori, inclusiv armamentul și muniția. Toată pleava societății era înarmată și se deda la tot felul de ticăloșii.

În aceste condiții, Consiliul Național Român a cerut sprijinul guvernului român de la Iași. Văzând situația critică și dorind să ocrotească populația, guvernul român a hotărât trimiterea în Bucovina a Divizei a 8-a infanterie, comandate de generalul Jacob Zadic. La 12 noiembrie, Consiliul Național a preluat efectiv conducerea Bucovinei, alcătuind un guvern în frunte cu marele și neînfricatul luptător român bucovinean Iancu Flondor.

În apelul său către popor I. Flondor spunea: „Românii bucovineni, folosindu-se de dreptul suveranității naționale, recunoscut acum de toată lumea, au hotărât în

Constituanta din 27 octombrie 1918 să stăpânească singuri țara Bucovinei, sfântul pământ strămoșesc”.

Fostul guvern austriac s-a opus la această cerere îndreptățită, a trecut puterea țării în mâna rutenilor și s-a dezlănțuit astfel anarhia peste toată țara.

În fața acestor împrejurări Consiliul Național, reprezentant legitim al poporului român, a fost nevoit să recurgă la ajutorul fraților din regat, cerând intervenția oastei românești. Armata a venit la Cernăuți fără luptă, iar noi ne-am preluat guvernarea fără luptă.

La 15/28 noiembrie 1918 în Palatul mitropolitan din Cernăuți s-au deschis lucrările Congresului General al Bucovinei la care au luat parte pe baze democratice 74 de delegați ai Consiliului Național Român, 13 ai comunelor ucrainene, 7 ai Consiliului Național German și 6 ai Consiliului Național Polonez. Congresul a votat în unanimitate o mulțime în care se declara:

„Congresul general al Bucovinei, întrunit azi joi, în 15/28 noiembrie 1918 în sala sinodală din Cernăuți, considerând că de la fundarea Principatelor Române, Bucovina care cuprinde vechile ținuturi ale Sucevei și Cernăuților, au făcut pururea parte din Moldova, care în jurul ei s-au încheat ca stat; considerând că în cuprinsul hotarelor acestei țări se găsește vechiul scaun de domnie de la Suceava, gropnițele domnești de la Rădăuți, Putna și Sucevița, precum și alte urme și amintiri scumpe din trecutul Moldovei, considerând că fiii acestei țări, umăr la umăr cu frații lor din Moldova și sub conducerea aceluiași domnitori, au apărut de-a lungul veacurilor ființa neamului lor împotriva tuturor încălcărilor din afară și cotoșirii păgâne, considerând că în 1774, prin vicleșug, Bucovina a fost smulsă din trupul Moldovei și cu de-a sila alipită coroanei habsburgilor, considerând că 144 de ani poporul bucovinean a îndurat suferințele unei ocărmuiri străine, care îi nesocotea drepturile naționale și care prin strâmbătăți și persecuții, caută să-i înstrăineze firea și să învrăjbească celelalte neamuri cu care el voiește să trăiască ca frate; considerând că în scurgere de 144 ani, bucovinenii au luptat ca niște mucenici pe toate câmpiile de bătălie în Europa sub steag străin, pentru menținerea, slava și mărirea asupra lor, și că el drept răsplată aveau să îndure micșorarea drepturilor moștenite, izgonirii limbii lor din viața publică din școală și chiar din biserică; considerând în același timp că poporul băștinaș a fost împiedicat sistematic de a se folosi de bogățiile izvoarelor de câștig ale acestei țări și despoiat în mare parte de vechea sa moștenire; considerând că, cu toate acestea, bucovinenii n-au pierdut nădejdea că în ceasul mântuirii, așteptat cu atâta dor și suferință, va sosi și că moștenirea lor străbună, tăiată prin granițe nelegiuite, se va reîntregi prin realipirea Bucovinei la Moldova lui Ștefan și că au nutrit vecinic credința că marele vis al neamului se va împlini, când se vor uni toate țările române dintre Nistru și Tisa într-un stat național unitar; constată că ceasul acesta mare a sunat!

Astăzi, când după sfortări și jertfe uriașe din partea României și a puternicilor și a nobililor ei aliați, s-au întronat în lume principiile de drept și umanitate pentru toate neamurile și când în urma loviturilor zdrobitoare monarhia austro-ungară s-a zguduit în temelii ei și s-a prăbușit și toate neamurile încătușate în cuprinsul ei și-au câștigat dreptul de liberă hotărâre de sine, cel dintâi gând al Bucovinei dezrobite se îndreaptă către regatul României de care întotdeauna am legat nădejdea dezrobirii noastre.

Drept aceea noi, Congresul General al Bucovinei, întrupând suprema putere a țării și fiind investiți singuri cu puterea legiuitoare, în numele suveranității naționale, hotărâm:

„Unirea necondiționată și pe vecie a Bucovinei în vechile ei hotare până la Ceremuș, Colacin și Nistru cu Regatul României” (Art. Sfat Buc. fond Unirea din 1918).

După Basarabia, Bucovina este a doua provincie care se unește cu Regatul României la data de 15/29 noiembrie 1918. Odată cu alipirea Bucovinei de țara mamă, pe întregul ei teritoriu se restabilește liniștea și ordinea zdruncinată de poftele ucrainene pentru teritoriu și ale Austriei pentru grâul ucrainean.

Situația tulbure în care se găsea Bucovina în toamna anului 1918 a provocat perturbări și în învățământ. Școlile nu și-au putut redeschide porțile decât după actul unirii. Totuși cursurile erau adesea întrerupte din cauza diferitelor boli infecțioase care făceau ravagii îndeosebi între copiii între 7 și 13 ani.

Tata Nicolae, ținând seama că Fil a trecut de vârsta de 10 ani și războiul părea sfârșit, și deci nu mai era pericol de bombardamente de aviație, s-a hotărât să-l înscrie la școala românească de pe strada Școlii care mai purta numele german „Schulgasse”, școala pe care acum vreo 35 de ani o frecventase și el. Așa a ajuns Fil într-o școală primară unde se grăia numai românește, limba pe care el aproape că o uitase în timpul celor patru ani de peregrinări prin Austria cu ocazia refugiiilor.

Aici în această școală și acest pui de mazil moldovean a avut parte să audă pentru prima oară de substantive, adjective, verbe, adverbe etc. în loc de: Kauptwort, Eigenschaftswort, Zeitwort, Umstandswort etc.

În cele șase luni cât a durat efectiv învățământul, Fil a trebuit să treacă prin materia a două clase, clasa a treia și a patra, deci foarte superficial. Cu acest bagaj de cunoștințe s-a prezentat la examenul de admitere la liceu, la Școala Reală din Cernăuți, pe atunci încă cu nume de: „Griechische Orientalische Oberrealschule.”

Spre norocul lui Fil, noroc după câtă materie cunoștea, a dat aici peste o parte de dascăli care erau vechi cunoștințe ale tatei Nicolae, încă din tinerețe și peste unele rude mai apropiate și mai depărtate.

Directorul liceului în aceea vreme era profesorul de limba franceză. Alexandru Vitencu, un bărbat cu multă prestanță, cu toată statura sa mai curând mică decât mijlocie, cu o față ascunsă sub o bărbuță ascuțită care îi dădea o anume distincție specifică marilor dascăli. Directorul Vitencu o figură proeminentă în societatea culturală a Bucovinei a făcut parte ca membru la Conferința de pace de la Trianon susținând interesele patriei lui, Bucovina, pe care a iubit-o din tot sufletul său.

Dintre profesorii care au rămas impregnați în inima lui Fil, în afara directorului A. Vitencu se număra:

- Părintele Dimitrie Țopa, catihetul de o rară bunătate, recunoscută de toți elevii liceului și de toți românii din nordul Bucovinei pe care i-a sprijinit în vremurile grele ale războiului din 1914-1918.

- Vasile Vitencu, profesor de limbă franceză și primul diriginte a lui Fil în clasa întâia liceală.

- Constantin Loghin, profesor de limba și literatura română și dirigintele din clasa doua.

- Dr. Constantin Zoppa (Țopa) profesor de istorie și geografie. Mare patriot român care a luptat din 1916 alături de trupele României după intrarea ei în război.

- Ervin Schmidt, profesor de fizică, îi trezește lui Fil interesul în aprofundarea științelor reale îndeosebi în forța aburilor și mașinile cu aburi.

- Traian Bărgăuanu, profesor la desen perspectiv și pictură.

- Lucia Iosif, profesor de chimie, căruia elevii i-au adăugat titlul de „Herr Geschütz-maister”, fiind fost căpitan de artilerie în armata austriacă în războiul 1914/18.

Nici unul din acești mari dascăli nu mai este în viață, dar strădania lor în educarea generațiilor de tineret nu poate fi uitată.

Dintre colegii de clasă ai lui Fil și cu care a legat prietenie mai strânsă și durabilă au fost:

- Dragoș Vitencu, care a fost prima cunoștință și primul prieten în liceul real. Era primul coleg care într-o zi de toamnă din anul 1919, întinde o mână prietenească timidului Fil. De atunci el a avut pentru Dragoș o considerație și prețuire deosebită care a durat ani în șir până când într-o dimineață Fil află că acest scump coleg și prieten a trecut în neființă. Era ziua de 28 iulie 1981.

- Emilia Popescu-Mitroiu, o fetiță slăbuță cu fața smeadă și păr negru dar cu un sufler de aur. Ședea în banca întâia cu o altă fetiță numită Strișcă. Cu Fil a legat repede o prietenie și-l ajuta la lecții, iar la tezele scrise la istorie și limba română îi pasa câte o fițuică cu rezumatele problemelor.

Valurile vieții îi readună după o jumătate de secol la Suceava. Emilia, ajunsă profesoară la Sighișoara era pensionară și văduvă cu chipul și figură schimbate, nu însă și sufletul. Ea a rămas aceeași colegă sinceră și devotată.

- Mănăstireanu (Manasterschi) Epaminonda, devenit inginer silvic. Ca elev a primelor clase de liceu, avea de atunci o figură de sportiv și bine dezvoltată cu care Fil făcea adesea lecțiile după care și cele de fotbal, jocul pe care Nondi îl stăpânea cu multă dibăcie. Fil se întâlnește cu Nondi în viața militară și cea civilă păstrând unul față de altul aceleași sentimente colegiale.

- Irimescu (Izimiuc) Ion, un coleg cu care Fil leagă o prietenie sinceră și caldă. Ei se cunosc de abia în clasa a doua, după contopirea claselor paralele. Ionel un băiat dotat cu o uimitoare ambiție și un spirit de contrazicere chiar cu profesorii s-a impus lui Fil cu curajul său combativ. Ionel era din loc din Roșu-Stâncă, fiu de gospodari săraci, onești și harnici care aveau mai mulți copii, dintre care numai unicul Ionel cu voința sa de fier s-a îndreptat cu hotărâre spre învățătură. După absolvirea studiilor medii se înscrie la Facultatea de Științe a Universității din Cernăuți, studiind matematica, devenind profesor la această disciplină. În 1946 devine profesor la aceasta disciplină. În 1946 devine profesor universitar la facultatea de construcții navale din Galați și, în fine, la Școala superioară de război și Academia Militară din București.

Ion Irimescu s-a căsătorit cu Viorica Ostafi, fiica învățătorului Ostafi din Roșu-Stâncă, din care căsnicie a urmat un singur fiu, Gheorghe Irimescu, inginer la aviația civilă.

Despărțiți după terminarea studiilor medii, Fil se întâlnește cu Ionel la Școala de ofițeri în rezervă din Craiova, cu ocazia serviciului militar, unde prietenia lor se reînnoiește și mai strâns.

Concentrările din 1939-1941, apoi frontul îi țin sub același acoperiș de gloanțe și obuze din tranșeele comune sau vecine în Basarabia și Transnistria, unde, la fel ca în paturile apropiate din dormitorul comun de la școala militară din Craiova, sporovăiau despre cei de acasă.

Prietenia celor doi colegi și camarazi de război s-a curmat brusc prin neașteptata moarte a lui Ionel, decedat la 16 iunie 1977, în urma unui infarct. În ultimele clipe ale vieții, Ionel cerea să fie chemat prietenul său Fil, dar acesta se găsea la Suceava

și când a doua zi a venit la Ion, acesta adormise pe veci, iar cele ce voia să-i mai împărtășească în ultimele clipe s-au spulberat odată cu ultima sa suflare în neant.

- Gheorghe Doina, devenit inginer chimist. Acest coleg și bun prieten e încă unul din pământenii bucovineni care tânjește după pământul oropsit al Bucovinei. Cu el Fil se regăsește de abia în anul 1971 cu ocazia întrunirii colegiale ținute la Suceava. De atunci ei țin o legătură permanentă bazată pe aceleași sentimente și aceeași dragoste nemărginită pentru locurile natale-înstrăinate (Vezi *Povestea Bucovinei*, vol. III-B p.1-36).

În afara celor mai sus amintiți din rândul colegilor de care Fil își aduce cu plăcere aminte sunt: Cocea Teodor, Chelaru Eugen, Popovici Ștefan, Sofronie Vasile, Balasinovici Ion, Holban Henri, Loghin Nicolae, Dan Constantin etc. din care mulți astăzi nu mai sunt în viață.

Era în primăvara anului 1928. Fil pregătea examenul de diplomă de absolvire a școlii de subingineri de lucrări publice și cel de admitere la școala Politehnică. Puținele ore de repaus ce-și permitea le folosește plimbându-se pe aleile întortocheate, liniștite și umbrite ale Dominicului, care se înălța chiar peste drum de casa în care locuia cu părinții și fratele său mai mic Adrian.

Într-o zi însorită a lunii mai, cu ocazia plimbării de recreiere zilnică, gândurile lui Fil erau preocupate de viitor, ca... oricare tânăr care se află la o răscruce hotărâtoare de drumuri și caută calea cea mai puțin spinoasă, pentru a ajunge fără să-și dea seama la chioșcul de pe creasta Dominicului.

Priveliștea plină de farmec și încântare îl ținutuesc pe loc pe singuraticul hoinar. Iubitor al naturii, el contemplă cu ochi visători frumusețea care se desfășoară în fața lui. În jur domnea o tăcere deasă întreruptă doar de ciripitul păsărelelor care se zbgungiau pe ramurile de abia înverzite sau înflorite. În vale totul părea adormit în plăcuta căldură a primăverii care te îndemna la visare.

Spre apus, cerul azuriu se colora cu încetișorul în portocaliu. Câțiva nou-rași subțiri și lungi se străduiau să mai zăbovească deasupra acestor meleaguri, încercând în plutirea lor să se anine de vârfurile pomilor și de crucea singuratică a bisericuței din cimitirul Clocicica, care se pierdeau la orizont.

Văzduhul netulburat de nici o boare, răcorit și împrospătat de umbra pomilor împodobiți, ducea spre mireasma primăverii.

Dinspre grădina și livada școlii din Clocucica, așezate la poala Dominicului se urca o melodie suavă revărsându-se lin, ca un ecou somnoros peste povârnișul lui, apoi glasul parcă desprins din iarbă și pomi se înteteți ajungând la chioșc pur și melodos că părea izvorât, mai curând din vis și nu din gura unei ființe umane. Era ca o chemare... ca o mărturisire... și te pătrundea blând precum un nor transparent care pătrunde azurul, contopindu-se cu el.

După o dăinuire de câteva minute, ce păreau câteva clipe, acel glas de alto ca și când ar fi fost ridicat de aripi nevăzute s-a stins prelung în surdină, topindu-se în necuprinsul văzduh al primăverii. Câteva petale desprinse de coroanele lor, parcă scuturate de undele ultimelor note grave, au coborât plutind în zig-zag spre pământul pe care s-au așternut ca într-o prosternare.

Cu suflulul răscolit de vraja vocii și a cântului, Fil a rămas încă o bucată de vreme sub vârtoarea lor până ca și ultimele ecouri strecurate în ființa lui s-au domolit.

Dar a cui putea fi această voce atât de pătrunzătoare și cine putea fi această făptură care cu atâta gingașă simțire a cântat duioasa melodie?

În grădina școlii însă nu se vedea nimeni și totuși de acolo își lua zborul acel glas atât fermecător.

Ochii lui Fil scotoceau grădina în căutarea cântăreței necunoscute și o căutau cu atâta asiduitate și înfrigurare ca și când de găsirea ei depindea de acum înainte toată viața și fericirea lui. În sfârșit zări printre ramurile vișinului înflorit o fetiță sau o copilă îmbrăcată într-o rochiță roșie, roșie de culoarea macului sălbatic, ținând între palme – ca pe un potir prețios – o rămurică cu floricele dese albe în care și-a îngropat fața ca și când ar sorbi cu nesaț mireasma lor sau le-ar săruta cu duioșie maternă. După un timp Ea a eliberat din palme crenguța, lăsându-și brațele să-i alunece pe lângă corp, ca într-o regretabilă renunțare.

Strecurându-se pe sub ramurile înflorite, necunoscuta apărui încadrată cu arbuști de trandafiri și tufe de narcise.

Era înaltă și subțirică ca un ram de nalbă.

Fil simțea cum o senzație ciudată și necunoscută până acum îl cuprinde; ceva duios și cald, ca o nesfârșită dragoste îi umplea inima!

Dar pentru cine?

Pentru necunoscuta în rochița roșie, zărită printre ramurile de vișin înflorit?

Pentru vocea ei ?

Pentru melodia și versul ei?

Sau toate împreunate?

Soarele se afunda încet în zarea portocalie a asfințitului, doar un crâmpei din el mai stăruia deasupra orizonului cu mănunchiul său de raze piezișe care mângâiau crestele dealurilor din Roșă și vârful Dominicului.

În vale peste livada și grădina școlii s-a așternut umbra, răcorind zăduful de peste zi. O voce subțire de pe cerdacul din fața locuinței directorului chemă pe necunoscuta din grădină, la auzul căreia ea a pornit grăbită spre casă, urcând cu sprinteneală treptele cerdacului pierzându-se în frunzișul des al vieții sălbatice care împrejmuia pridvorul ca o perdea deasă și verde.

Rămas singur, Fil se trudea să alunge din minte chipul fetei despre care nu știa nimic, nici cum arată, nici cine și ce este. Cu acest gând el părăsește chioșcul în pas

vioi și hotărât, dar numai după câțiva pași se întoarce brusc la fostul lui loc, unde parcă ar fi căutat pe cineva sau ceva? Dar întrebându-se pe sine anume ce căuta, nu putea să-și răspundă. Privirea lui mai cuprinse valea cu grădina și casa necunoscută, apoi parcă cu strângere de inimă a pornit fără elan spre casă, dar curios el nu o ia pe drumul său obișnuit și scurt, ci coboară pe drumul mare și ocolitor, care trecea prin fața casei directorului școlar, nutriend o vagă speranță – plăsmuită de imaginația sa că va revedea pe copila în roșu.

Pe drum la această oră erau puțini trecători. Fil mergea singur cu el, ascultându-și inima care bătea într-un ritm ciudat și neobișnuit. În această stare de agitație, el ajunge în apropierea casei pe care nu o scăpa din ochi și zărește rezemată pe pervazul ferestrei copila în rochița de culoarea macului roșu. O fi destinul sau întâmplarea care îi împlinesc dorința? Alături de ea, o altă fată, o cunoștință din copilăria lui Fil încă din Jucica, din vremea exodului la Mămăiești.

Speranța scornită în imaginație, devine dintr-o dată pe cât de dorită pe atât de surprinzătoare.

Fil nu numai că o vede, dar o și cunoaște pe această copilă cântătoare care cu vocea ei atât de fermecătoare i-a impresionat nu numai auzul, dar și inima!

O chema Viorica, nume de floare cum nu se poate mai potrivit acestei fete și ea ca o floare de abia slobozite de sepalele calicului.

Era destul s-o privești o singură dată, ca frumusețea, drăgălășenia și tinerețea ei să te cucerească pentru totdeauna.

O față delicată, ovală, cu pielea alb-rozie și atât de pură ca cea mai fină marmură, înrămată de un păr bogat de culoarea frunzelor ruginite ce se revărsa în unde mari pe umerii încă în dezvoltare și care îi marginea o frunte senină și înaltă, sprâncenele negre și arcuite ușor deasupra ochilor mari, blânzi și visători, de culoarea castanei coapte, despărțite de un năsuc fin și drept, iar gurița cu buzele fragede în forma inimii și culoarea rubinului parcă te îndemneau să le săruți.

Rochița roșie ca petala macului sălbatic, îi trăda un corpusor suplu și zvelt cu un mijloc atât de subțire că o cuprindeai roată cu două mâini și mlădios ca o nuielușă de salcie plângătoare. Iată portretul și chipul acestei fecioare de 16 ani de abia împliniți.

Dar nu numai fizicul acestei făpturi era frumos și armonios ci și caracterul ei. Era o fată de rară blândețe și bunătate, sinceră și fără ascunzișuri, o mare iubitoare a naturii. Vocea ei putea să te anine, dar să te și înduioșeze până la lacrimi.

În rezumat, o făptură pe deplin reușită, iar bărbatul căruia i-a fost hărăzită putea să se considere fericit.

Din ziua în care Fil a cunoscut-o pe copila cântătoare, zilele îi treceau grăbite parcă ar fi fost mâinate de puteri vrăjmașe.

A trecut primăvara, a trecut vara, a trecut și o parte din toamnă. Bruma de peste noapte a veștejit și îngălbenit vegetația din grădini. Florile de vară târzie, care n-apucaseră încă să-și închege sămânța, nu mai răspândeau nici un parfum, nici albinele nu le mai vizitau, căci în potirele și coralele lor nu mai găseau nectar, ci doar lacrimi de rouă.

S-a întomnat. Dominicul s-a îmbujorat. A sosit și ziua despărțirii. Fil pleca la studii. Cu o seară înainte el și-a luat rămas bun de la familia directorului școlar. Dar a doua zi, în gară, cu câteva minute înaintea plecării trenului, când Fil își îmbrățișa părinții și fratele, lângă vagon a apărut Viorica însoțită de sora ei mai vârstnică, Coca, care a devenit o bună și loială prietenă a lui Fil.

După ce el și-a luat rămas bun de la Coca și s-a îndreptat spre Rica, ea îi întinde mâna ei dreaptă urându-i drum bun, iar cu stânga îi oferă un buchețel de „viorele” ca să-i poarte noroc.

Acest gest de o fină delicatețe i-a produs o nespusă bucurie, dar și o adâncă tulburare.

În pufăitul grăbit al locomotivei și clănțănitul ritmic al roților pe joante, trenul se depărta tot mai mult de locurile și de cei dragi lui Fil.

Singur în compartiment, în trenul aproape gol gonind spre hotar el se simțea părăsit, parcă toate simțămintele și tot sufletul său s-au desprins de ființa lui și au rămas pe peronul gării din Cernăuți, printre cei de care deabia s-a despărțit: tata Nicolae, care părea puțin îngrijorat; mama Leocadia cu ochi împăienjeniți de lacrimi, fratele Adrian cu vorbele sale pline de duh, prin care își masca adevărata sa stare sufletească când se despărțea de fratele său și mai presus de toate, copila cu ochii ei de culoarea castanei sălbatice ieșite din broboada verde țepoasă și privirea lor când i-a oferit buchețul de „viorele”, un dar ce nu putea fi decât al unei ființe cu simțiri tot atât de gingașe ca și gingășia acestor flori.

Fil a fost trezit din visarea sa de controlorul de bilete. Abia atunci își dădu seama că depășea gara Moși – prima stație după Cernăuți, peste a cărei macaze trenul trecea huriind parcă le-ar strivi sub roți.

Însera, zarea răsăritului s-a scufundat deja într-o pâclă cenușie care estompa ultimele urme ale Cernăuților. În lungul liniei numai miriști pustii, triste și întunecate de fumul locomotivei.

În stația de hotar Grigore Ghica Vodă, Fil și-a umplut paharul încă cu apă din Bucovina, în care a introdus buchețelul de viorele sărutându-l, pe care îl aduce nevătămat până la Nantes, unde delicatele floricele s-au păstrat încă multă vreme neofilite.

La Nantes, Fil s-a adaptat repede la noua lui viață, la care a contribuit în mare măsură familia la care a locuit. O doamnă în vârstă, fostă profesoară de fizică la liceul de fete din acest oraș, purtând încă doliul după soțul ei farmacist decedat de câteva luni în urmă și a fiicei sale de 23 de ani care l-a urmat pe tatăl pe același drum după o lună, accidentați într-o mașină.

Camera acestei fete, care a fost și cea mai frumoasă din vastul apartament i-a fost închiriată lui Fil. Ea avea vederea spre castelul de peste drum, devenit renumit prin „Edictul de la Nantes”, semnat aici în 1598, care acorda reformatilor drepturi bisericești și civile egale cu cele ale catolicilor.

Celelalte trei camere erau locuite de mama și cei doi fii care i-au mai rămas: Jean, în vârstă de 32 de ani, ziarist și Jaques de 26 de ani, teolog doctorand.

Prezența lui Fil în mijlocul acestei familii încă sub impresia tristului eveniment, a fost bine venită și a adus o înviorare în sânul ei. Încă din primele zile după stabilirea lui în această casă, familia și-a luat obiceiul de a se aduna zilnic după cină în sufragerie unde Fil era asaltat cu întrebări despre cei de acasă, despre Cernăuți și împrejurimi, despre obiceiuri și viața din țară. Astfel familia Cousin a cunoscut din descrierile lui Fil pe părinții lui, pe fratele Adrian, pe Viorica și pe toți ai ei precum și de viața culturală și muzicală din Cernăuți. Jean, care era foarte interesat de viața studențească, a aflat de societățile studențești, de dueluri, de baluri și seratele lor cât și a Societății muzicale „Armonia”.

La fel au aflat de frumusețile Bucovinei cu imensele ei păduri, de căsuțele din sate și portul alb al țăranului bucovinean.

În mod obișnuit serile acestea se încheiau cu câteva compoziții cântate la pian, unele compuse chiar de Jean. Cu toate că viața lui Fil era foarte plăcută la Nantes în mijlocul acestei familii, nu s-ar putea spune că în acest timp nu ducea dorul meleagurilor natale. Dar anul de studii se apropia de sfârșit; lunile mai și iunie l-au ținut de carte până orele târziu ale nopților. El nu vede schimbările aduse de primăvară, iar emoțiile examenelor îl fac să uite adesea și de mâncare; n-are timp nici să răspundă la scrisori, ci le înlocuiește cu ilustrate și acestea rare.

În fine, la începutul lunii iulie reușește să ia ultimul examen și așa sleit de oboseală și nesomn încă în aceeași seară pleacă spre țară. Escala la Paris pentru vize de pașaport e limitată la strictul necesar. După trei zile răsuflă ușurat în trenul spre Viena și de aici cu altul spre Cernăuți.

Niciodată o vacanță ni i-a părut atât de scurtă ca în acest an.

Diminețile lucra la Comisia de delimitarea frontierei româno-polone, complectându-și cu suma câștigată aici, bursa de 350 franci lunar, pe toată durata anului de studii și costul călătoriei, dus-întors pe distanța Cernăuți-Nantes, iar după mese le împărțea între părinți, rude, prieteni și familia directorului școlar și fiica sa Viorica.

Pe nesimțite zilele s-au scurtat și serile s-au răcorit, totuși vremea se menținea neobișnuit de frumoasă, de părea cernăuțenilor o risipă nebunească a naturii, doar câmpiile golite de roade, ca și ulițele din Clocucica acoperite cu un covor galben-marونیu din frunzișul pomilor vesteau întomnarea.

La sfârșitul lunii octombrie Fil se întoarce iar la studii pentru un an.

Au trecut nouă ani de atunci. Pe Fil îl găsim la Turda unde s-a stabilit cu soția sa Viorica, fiica directorului școlar din Clocucica, Simion Vavric, și a institutoarei, Elena Vavric, născută Voronca.

Fil s-a logodit cu Viorica în toamna anului 1930 înainte de a pleca din nou la studii și s-a căsătorit cu ea în vara anului 1933, imediat după satisfacerea serviciului militar la Școala de ofițeri de artilerie din Craiova și numirii sale la controlul lucrărilor de modernizarea drumului național București-Brașov-Sibiu-Turda-Cluj.

În vara anului 1936, Viorica pleacă la Cernăuți pentru a se interna la Sanatoriul „Deia”, unde la 27 iulie o naște pe Nidia-Adriana, unicul copil de care au avut parte. Nașterea a fost grea și a necesitat o intervenție chirurgicală ceea ce a dovedit că precauția lui Fil ca Rica să nască numai sub supravegherea unor medici specialiști a fost de bun augur.

Între timp, șantierul s-a mutat la Turda, un orașel liniștit și plăcut, mai ales că avea băile sărate, unde micuța Nidica își petrecea sub supravegherea mamei sale verile întregi, spre binele amândurora. Cea mai fericită perioadă din viață și-a petrecut-o Fil, Rica și Nidia în acest orașel, unde au fost înconjurați de o mulțime de prieteni de toate națiile: români, unguri și nemți și unde aproape tot orașelul o cunoștea pe Nidica, care învățase și vorbea la vârsta de trei anișori limbile maghiară și germană ca pe cea maternă. Poate și acest lucru a contribuit ca să fie îndrăgită de toți localnicii.

În aceasta atmosferă plăcută și fără grija zilei de mâine a trăit această familie până în vara anului 1940, când peste țara românească s-a întins acel zăbranic întunecat, umplând inimile bucovinenilor, basarabenilor, apoi și a ardelenilor cu o amară tristețe.

Visurile mărețe ale lui Fil și Rica se spulberă în aceea zi de 29 iunie și realitatea cenușie îi ia locul. Așa s-a hotărât atunci de mari „de nobis sine nobis”, adică „despre noi fără noi”.

IMPRESIONANTA PERSONALITATE A ACADEMICIANULUI VLADIMIR TREBICI

În anul 2016, prin bunăvoința domnului Mircea Irimescu, am început să publicăm scrisorile academicianului Vladimir Trebici, cunoscut demograf și istoric al istoriei și culturii Bucovinei. Corespondența dintre academicianul Vladimir Trebici și inginerul Mircea Irimescu reflectă perioada de reactivare a Societății pentru Cultura și Literatura Română din Bucovina*.

O altă personalitate marcantă a Bucovinei, academicianul Radu Grigorovici, scria în evocarea sa despre Vladimir Trebici: „...în afară de dragostea pentru familia sa, îl stăpâna patima trainică și profundă pentru locurile sale de baștină, pentru Bucovina. Acesta a fost și terenul pe care ne-am întâlnit la bătrânețe; și astfel am avut ocazia să-l cunosc mai de aproape. Dintre membrii micului grup de bucovineni vârstnici, mai mult sau mai puțin octogenari, ajunși în capitala țării, el stăpâna cel mai bine arta comunicării cu publicul întrunirilor. Din sacul fără fund al cunoștințelor sale se revărsa un șuvoi lin de fapte și idei iluminate din când în când de licărirea neașteptată a unei informații senzaționale sau a unei remarcii umoristice bonome, care alungau oboseala sau plictisul eventual al ascultătorilor”¹.

Reluăm în continuare publicarea corespondenței dintre academicianul Vladimir Trebici și inginerul Mircea Irimescu, președintele Societății pentru Cultura și Literatura Română din Bucovina (1990-2013).

Scrisori către inginerul Mircea Irimescu (III)

București, 13 ian. 1991

Stimate domnule președinte al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, ing. Mircea Irimescu,

Iubite prieten,

Am tot amânat scrisoarea mea în speranța că între timp va apărea „Academica”, revista Academiei Române, nr. 3, în care este inclus și articolul meu despre Universitatea din Cernăuți și Academia Română. Greutățile cu tipografia au întârziat apariția numărului amintit. De îndată ce va apare vă trimit câteva exemplare pentru prietenii din Cernăuți.

Între timp evenimentele se precipită, unele foarte îmbucurătoare, de aceea mă grăbesc să vi le comunic.

1. Fundația Culturală Română

În ziua de 11 ianuarie ora 12, după ce am participat la incinerarea prof. Titus Cristureanu², am avut o întrevedere cu un reprezentant al F.C.R., la solicitarea acestuia. Rezultatele pot fi de importanță capitală pentru „Societate” și pentru prietenii noștri de peste hotare, în primul rând, pentru cei din Cernăuți. Fundația are fonduri, cărți, relații etc. și este pe punctul de a-și definitiva programul pentru anul 1991 și anii următori. Deși este continuatoarea vechii asociații „România” (prof. Virgil Căndea)³, Fundația Culturală Română este instituție apolitică, finanțată însă de la bugetul statului, are ca președinte pe scriitorul Augustin Buzura – persoană necontestată în țară și în emigrația

* Vezi începutul publicării scrisorilor în revista „Glasul Bucovinei”, 2016, nr. 4, p. 85-94.

românească –, pe scriitorul Silviu Angelescu (cu romanul *Calpuzanii*) ca vicepreședinte, dar factorul cel mai activ este domnul Ion Pahonțu, plin de entuziasm și hotărât să facă treburi bune. Și le va face!

Am convenit ca în cel mai scurt timp „Societatea” să trimită un memoriu, cu semnătura președintelui, în care să solicite ajutorul F.C.R. pentru cei de la Cernăuți și din alte părți care va fi acordat imediat.

Nu este lipsit de interes să menționez că dl. Ion Pahonțu are legături cu românii din străinătate, este prieten cu pr. C. Iuga – a și locuit la acesta, în Montreal – și că mi-a mărturisit că este foarte deschis pt. „Societatea” noastră, exprimându-și reticența față de „Liga Culturală pt. Unitatea Românilor ...” (Victor Crăciun). Dar despre aceasta vom vorbi când ne vom întâlni. I-am dat și o copie a memoriului doamnei

Cernova. F.C.R. ne da un sprijin serios și în organizarea colocviului preconizat.

De aceea vă rog să adresați neîntârziat memoriul solicitat în care să figureze - [ilizibil] – următoarele:

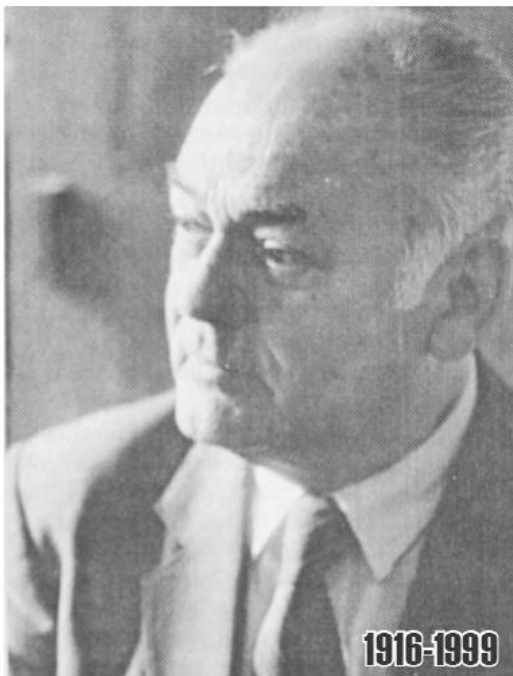
- a) Ce este „Societatea”, care sunt obiectivele sale;
- b) Ce am întreprins până acum:
 - trimeri de cărți (abecedare, manuale etc.)
 - revista „Septentrion” (trimiteți oficial numerele apărute)
 - manifestările organizate (Putna, Crasna, Cernăuți)
 - obiective de perspectivă (reeditări etc.)
- c) Sprijinul solicitat Fundației pentru Cernăuți
 - editări (Fundația are și o editură) de cărți (I. Nistor, de pildă), monografii despre Bucovina;
 - sprijinirea turneelor la Cernăuți etc. Dvoastră, împreună cu prof. V. Precop, știți mai bine ca mine.

Este bine să-i dați dlui Pahonțu și adrese ale românilor din străinătate, ale diferitelor asociații etc. Voi face și eu același lucru.

Memoriul trebuie trimis de urgență. Poate veniți dvoastră cu el și mergem împreună. Adresa: Fundația Culturală Română, dl Ion Pahonțu, Aleea Alexandru 38, București, cod 71273.

Nu mai subliniez importanța acestui moment.

Vladimir Trebici

După vizita noastră la Gălănești (15-16 dec. 1990) ne-am deplasat, împreună cu Radu Economu, la Senat, contactându-l pe dl George Petricu, șeful departamentului de relații externe al Parlamentului (îmi este prieten).

Ne-a asigurat de tot sprijinul, am obținut o copie a apelului Soc. pt. Cult. Rom. „M. Eminescu” și a fost de acord ca problema colocviului să fie încredințată Academiei Române. Până în prezent memoriul nu a fost examinat de către Parlament din cauza ultimelor evenimente internaționale (mi-a spus dl Petricu), dar că este în atenția Dsale.

Am stabilit imediat contacte la Academia Română și vom constitui neîntârziat un grup de lucru (istorici și geografi din București, Iași și Suceava) și cel târziu în februarie vom organiza, sub auspiciile Comisiei de Demografie a Academiei Române, o sesiune cu titlul „Demografia românilor de peste hotare”, ca acțiune pregătitoare pentru Colocviul internațional. Vom avea alături de cei mai buni istorici, geografi și juriști.

Asigurați-i pe prietenii de la Soc. „M. Eminescu” că gândul nostru este în permanență îndreptat spre ei, spre problemele grele pe care le au în față. Vă vom ține la curent.

Urmează informații succinte despre câteva lucruri mai importante.

Prof. Titus Cristureanu (5 febr. 1904 – 9 ian. 1991)

La incinerarea prof. T.C. am vorbit din partea „Societății”, după ce m-am consultat cu R. Economu, M. Mutescu, Vl. Cojocaru (am dat și un ferpar în „România liberă”). Menționez acest lucru pentru simplul fapt că nimeni nu poate angaja „Societatea” fără să aibă aprobarea sau cel puțin încuviințarea colegilor. Disciplina este o lege elementară. Știți cât de important este acest principiu pentru viața „Societății” noastre.

În ultimul timp eram singurul care îl vizitam pe prof. T. Cristureanu. Am ajutat pe fiica sa cu prilejul tristului eveniment și am convins-o ca donațiile cărți să se facă numai pentru Gălănești. I-am dat adresa. V-aș sugera următoarelor:

- Să trimiteți o scrisoare în care să spuneți câteva lucruri despre prof. Cristureanu ca bucovinean;

- Să se înființeze la Societate Fondul documentar „Prof. T. Cristureanu”.

Vă trimit și discursul meu, poate reușiți să scrieți ceva în presa locală, în „Septentrion” în orice caz.

Întrucât T. C. nu a fost membru al „Societății” din neglijența mea, în scrisoarea către fiica sa puteți spune că T. C. era „membru de onoare al Soc.”. Totul trebuie făcut pentru Societate!

Filialele „Societății”

- a). Filiala Brașov (dr. ing. P. Ciobanu și Mircea Jemna) face (și va face) lucruri f. serioase. În curând vor stabili contacte cu cei din Timișoara. Ei vă informează sistematic, ceea ce – din păcate – nu fac alții.

- b). La Bacău, colegul meu Dan Gradin, m-a informat despre filială, planurile lor etc. M-au invitat să le țin o conferință, am promis fără ezitare.

- c). La Câmpulung Mold. și Vatra Dornei mă voi deplasa imediat ce veți hotărî împreună cu pr. N. Cojocaru. Pentru mine sânt preferabile zilele de vineri, sâmbătă, duminică (eventual și luni).

- d). Am primit o scrisoare și de la dr. Gh. Nandriș de la Sibiu. Îi voi sugera o conferință pe care s-o țin la Sibiu.

Având trenul gratuit, mă voi deplasa oriunde este nevoie pentru „Societate”!

Colaborări și afiliieri

a). Președintele Fundației „Prof. D. Gusti” vă va contacta pentru a investiga posibilitatea înființării la Cernăuți a unei filiale de cercetări sociologice. Ideea este excelentă. Prof. dr. docent Ovidiu Bădina...[urmează adresa].

Ar fi bine ca și Societatea „S. Fl. Marian” să facă o treabă similară, contactând Soc. „M. Eminescu”. Fiind culturală, asemenea formă ar fi f. eficientă.

b). La Fundu Moldovei (Botuș), inimoasa prof. Lucău-Dănilă a înființat o Societate „P. Gusti”. Am sfătuit-o să se afilieze („înfrățescă”) cu Societatea. Prof. Elena Lucău-Dănilă ...[urmează adresa]

c). M-am înscris la Colocviul din mai 1991 de la Cernăuți. Vă trimit copia scrisorii (vedeți ce disciplinat sânt?). Nu știu care sânt ceilalți invitați, dar sugerez comunicarea doamnei Nina Cionca: „C. Porumbescu la Cernăuți”. Doamna Nina Cionca ...[urmează adresa].

d). Dr. Marcel Lupu (fiul dr. Octavian Lupu) a plecat pe 3 luni în Germania (Dsa a fost bursierul Fundației „Humboldt”). Cu acest prilej va contacta pe ing. Ștefan Logigan (acesta vrea să reactiveze Soc. „Unirea” din Viena și să facă și alte treburile frumoase) și pe alții (Erich Beck, R. Wagner etc.).

e). Vă trimit scrisoarea pr. C. Iuga ca să vedeți detaliile cu echipamentul promis⁴. Păstrați scrisoarea în arhivă la fondul „C. Iuga” sau al meu (atunci când se va înființa!).

6. Diverse

a). Vă trimit fotocopia diplomei de „membru fondatoriu”⁵ pe care mi-a dat-o dl. Radu Costinescu (București). Este vorba de străbunicul Dsale. Îl voi convinge să doneze diploma originală.

b). Să pregătim temeinic Universitatea de vară. M-aș angaja să invit câteva personalități din București.

c). Sânt surprins – și mâhnit – că nu am nici un contact cu Universitatea „Ștefan cel Mare”! Ar fi fost bine ca cel puțin bucovinenii de la Academia Română să fie invitați (acad. Radu Grigorovici, Nichifor Ceapoiu, Vl. T.) ca studenții să-i cunoască. Pregătirea studenților și implicarea lor în activitatea „Societății” mi se par esențiale.

d). Stau cu cărțile colectate și nu reușesc să le trimit la Gălănești. Șoferul mi-a telefonat că fiind cu un camion mare nu poate ajunge în str. Pompiliu Eliade⁶. Cu un asemenea prilej aș trimite și fotografia cu C. Porumbescu (de la Dna L. Negură). Cu prilejul vizitei la fam. Leon Țopa am primit asigurarea că și ei vor dona cărți.

Tot astăzi (de fapt, 14 ian. 1991) vă trimit prin poștă; 2 volume Nistor, p. II a amintirilor D-nei O. Apostolescu și prima parte a studiului dr. I. Zadik (s-ar putea ceva publica?).

De urat (pardon: de scris) am mai ura... Dar răbdarea Dvs cred că a ajuns la limită.

Foarte curând vă voi trimite „Academica”. Cea mai urgentă este chestiunea cu Fundația Culturală Română.

Cu sentimente amicale și cu deviza „Ad maiorem Bucovinae gloriam!”

VI. Trebici

N.B. Deviza este de fapt preluată de la Ordinul Iezuiților: „Ad Majorem Dei Gloriam”⁷ (AMDG). Să împrumutăm de la Iezuiți nu numai deviza lor ...

II

Iubite domnule ing. Irimescu,

Scrisoarea mea era pregătită ca să fie expediată luni, 14 ian. '91, când poștașul mi-a adus frumoasa dvs scrisoare din 8 ian. a. c. Vă mulțumesc pentru sentimentele amicale, pentru grija față de sănătatea mea. Într-adevăr, am lucrat mult, lucrez în continuare cu entuziasm sporit. Timpul nu a avut (nu are) răbdare! Când am fost ultima dată la Gălănești nu eram – ați spus-o bine – „în apele mele”. Eram după mari eforturi. Mă apropii vertiginos de 75 de ani. Un examen recent a constatat – așa cum ați bănuț – cataractă. Tratamente, ochelari etc. Dar să știți că această împrejurare nu va influența ritmul activităților mele.

La cele mai multe din problemele menționate în scrisoarea dvs sânt prezentate [răspunsuri] în partea I a scrisorii mele. Câteva informații suplimentare:

1). Vă trimit primul număr al publicației „Întregirea” (Pro Basarabia și Bucovina). O lectură superficială a descoperit două greșeli!

2). Cu dna Negură am discutat pe larg chestia privind cărțile, Va trebui să rezolve cu dl. Cusiuc⁸.

3). Mare nevoie avem de formulare cu antetul „Societății”.

4). Dl. Vl. Cojocaru așteaptă circulara dvs pentru a vă trimite banii filialei.

5). Ce bună idee ca să aveți un funcționar permanent retribuit. Activitatea va crește ... exponențial!

Cu mulți ani promiteam prietenilor (în special doctorului O. Lupu) ca să-mi dedic jumătate din timpul meu problemelor Bucovinei. Cred că voi consacra de acum înainte chiar mai mult, după întâlnirea cu conducerea Soc. „M. Eminescu”. La adoptarea acestei decizii contribuie și ... vârsta.

Fiindcă vom relua foarte curând corespondența (convorbirea) mă opresc aici, încredințându-vă încă odată că îmi voi face până la sfârșit ceea ce mă îndeamnă sufletul și mă obligă datoria.

Vl. Trebici

P.S. 1 Dragoș Rusu, Liviu Rusu, Cl. Dombrovski și alți octogenari vă trimit toată dragostea lor.

P.S. 2 A luat ființă Asociația (Liga?) pentru renașterea Daciei. Președinte: poetul Ion Gheorghe, consilier N. Copoiu. Conurență la Liga lui Victor Crăciun.

18 ian. 1991

Domnule inginer Irimescu,

Vă trimit cele două exemplare din „Academica” (nr. 3, 1990), unul pentru Cernăuți. Articolul meu „Universitatea din Cernăuți și Academia Română” va fi util pentru colegii noștri de la Soc. pt. Cult. Rom. „M. Eminescu”! De asemenea util este articolul acad. Radu Grigorovici, absolvent al Liceului „Aron Pumnul” și al Universității din Cernăuți.

Am încercat să vă telefonex luni, marți, miercuri în legătură cu urgența scrisorii către Fundația Culturală Română și cu cererea adresată d-lui Radu Economu (biblioteca)⁹.

În ziua de 14 ian. a.c. v-am trimis o scrisoare mai detaliată și un colet cu xerox Nistor¹⁰. Sper să le fi primit. Deocamdată nici un răspuns la scrisoarea dnei Cernova¹¹. Eu însă am contactat istorici, geografi etc. și vom organiza, sub auspiciile Academiei Române, o ședință publică „Demografia românilor de peste hotare”.

Ne preocupă reeditarea lui Mircea Streinul. Va fi probabil nevoie de un sprijin

financiar. Vă voi ține la curent.

Marți spre miercuri (15/16 ian.) a fost internat în stare gravă Leon Țopa la spital (inima). Sunt în legătură telefonică permanentă cu dna Veronica Țopa¹², foarte bolnavă și ea, prof. dr. Dragoș Rusu, dr. Ștefan Piersic și ceilalți bătrâni ai noștri – bolnavi.

Vă așteptăm la București atât pentru problema „Fundației Cult. Române” cât și pentru alte chestiuni.

Cu salutări prietenești,

VL. Trebici

P.S. Am trimis scrisori unor prieteni bucovineni din Austria și Germania, cu sugestia de a se adresa „Societății” la Gălănești.

4 febr. 1991

Stimate domnule președinte al Societății pt. Cultura și Literatura Română în Bucovina

Iubite prieten ing. Mircea Irimescu,

„... că de când nu ne-am văzut (24 ian. 1991) multă vreme a trecut (4 febr. 1991)”. Dar eu – raportează respectuos – nu am stat degeaba! Tot mai mult din activitatea mea o consacru Bucovinei. Timpul nu mai are răbdare (cel puțin pentru mine). Dar să luăm lucrurile sistematic.

1. Vă trimit proiectul schemei „Enciclopediei României”¹³ cu rugămintea să-l difuzați filialelor. Fiind o propunere strict personală nu este cazul să fie modificată. Anexez și un proiect de scrisoare către filiale. Dacă nu aveți posibilitatea de a multiplica la xerox, m-aș însărcina eu cu această operație.

2. Vă trimit proiectul scrisorii către membrii de onoare ai „Societății ...”. V-am dat lista lor. Celor din București le-aș înmâna personal scrisorile imediat ce le voi primi de la D-voastră¹⁴.

3. Vă trimit copia scrisorii către Soc. Acad. „Dacia” în legătură cu congresul din 25-26 mai 1991¹⁵. Nu este clar (m-a întrebat și dl Dan Slușanschi) dacă data colocviului internațional („Patrimoniul român în cultura europeană”) va fi apropiată de cea a congresului „Dacia”. Rugați-l pe Dl Jernovei să ne scrie urgent. La colocviu va participa și prof. dr. docent G. Mihăilă, strălucitul nostru slavist, căruia îi voi sugera o comunicare: „Slavistica la Universitatea din Cernăuți. Profesorul Grigore Nandriș”. Dl. Dan Slușanschi va vorbi despre I. G. Sbiera.

4. Am convenit cu Dl prof. V. Tufescu¹⁶ și Dl prof. Șt. Ștefănescu să ne întâlnim marți, 5 feb. 1991 și să punem bazele secției „Demografia românilor de peste hotare” și să organizăm o primă sesiune, consacrată Bucovinei, la sfârșitul lunii martie 1991. Secția (comisia) va activa sub egida comisiei de demografie a Academiei Române, fiind îndrumată și sprijinită de trei secții ale Ac[ademiei]. Rom[âne]: istorie, geografie și sociologie. Sânt încredințat că vom face treburi bune și vom putea ajuta Societatea „M. Eminescu”.

5. Dl Slușanschi¹⁷, foarte inimos și eficient, a propus câteva acțiuni: organizarea unor cursuri scurte de limba latină la Iași (în colaborare cu Univ. Iași), destinată în principal colegilor de la Chișinău, se întreabă d-sa cum ar putea fi aduși și cei de la Cernăuți? A discutat toamna trecută cu dl. prof. Gr. Bostan, dar nici un semn. De asemenea și el a colectat cărți pentru Chișinău și Cernăuți. Vă rugăm insistent să rezolvați problema transportului București – Gălănești.

6. Am ținut o conferință despre „Fac[ultatea] de Teologie din Cernăuți (1875-1940) și importanța ei ecumenică”. A fost o repetiție pentru Cernăuți (mai 1991). Am fost și sânt ajutat de Dl Eugen Dimitriu¹⁸, un om de o rară vrednicie. I-am mulțumit și în scrisoarea de răspuns mi-a arătat, într-o formă eliptică, dificultățile cu vol. IV și

cu varianta P. Froicu și E. Dimitriu „Contribuții la dezvoltarea ...!”¹⁹. Am înțeles că sunt disensiuni, după „buna” tradiție bucovineană. I-am spus să se adreseze Dv pentru sprijin. Poate că atunci când veți merge la Suceava o să-l contactați pe dl E. Dimitriu. Vă rog frumos! Pentru „Enciclopedia Bucovinei” dl Eugen Dimitriu va avea un rol deosebit. D-zeu să-i ocrotească sănătatea!

7. Am fost rugat de Dna dr. Livia Dandara, o eminentă specialistă în istoria contemporană, să colaborez cu o editură particulară propunând pentru colecția „Restituiri” cea ce cred de cuviință. Dar m-a informat că a terminat aproape volumul „Viața parlamentară în perioada interbelică” în care sânt incluse și discursurile prof. Ion Nistor, despre care Dsa crede că sânt „extraordinar de frumoase”. Mă voi gândi ce propuneri îi voi face. Mi-a spus că la „Restituiri” poate să includă cu prioritate pe I. Nistor. Gândiți-vă și Dvs la această problemă. O s-o rog pe dna L. Dandara – am uitat să spun că este născută în jud. Dorohoi și cunoaște bine și istoria Bucovinei – să devină colaboratoare la „Enciclopedia Bucovinei”.

8. Am avut o întâlnire cu Dna Natalia Cernăuțeanu în legătură cu editarea operei lui Mircea Streinul. Ne vom duce la dl. N. Florescu, redactorul șef al „Jurnalului literar” și vom trata problema. I-am spus că în această acțiune se va primi sprijinul Societății.

De asemenea i-am propus să fie secretara „Enciclopediei” și a acceptat, rămânând ca detaliile (inclusiv remunerarea) să le stabilim când veți veni la București (eventual ne vom deplasa noi la Gălănești). Profesionalitatea și experiența Dnei N. Cernăuțeanu sânt de o utilitate deosebită pentru proiectele „Societății”!

9. Am aflat de la prof. Ștefan Ștefănescu că istoricul Adolf Armbruster (n. 1941, Sibiu), fost cercetător la Inst. „N. Iorga”, este, la München, președintele unei asociații a germanilor din Transilvania și Bucovina. Este căsătorit cu ... Viorica Cortez²⁰! Foarte apreciat ca istoric și ca prieten al românilor, A. A. este invitat la Univ. Buc. și la Institut pentru lecții, conferințe etc. Voi obține curând adresa sa de la München, voi intra în corespondență și-i voi propune să colaboreze la „Enciclopedia Bucovinei” (în special subcapitolul „Germanii în Bucovina”). Sunteți de acord?

Să reținem acest nume. Voi conta și pe alții (în special E. Beck). Deci:

Dr. Adolf Armbruster, München ...

Am scris mai mult decât intenționam la început, cu gândul că informațiile arătate au caracter de urgență. Dacă Ducatul Bucovinei avea ca deviză „Virtus unitis” (cu forțe unite) eu aș propune ca Societatea noastră să adopte pe lângă „Viribus unitis” și pe altul: „Timpul nu mai are răbdare!”, subordonate deviziei: „Ad maiorem Bucovinae gloriam !”

Deci: rapid, eficient, operativ! Așadar aștept răspunsul Dvs nu înainte de a vă îmbrățișa pe toți cu prietenie.

Vladimir Trebici

3 febr. 1991

Completare

Încheiasem scrisoarea și așteptam ziua de luni 4 febr. ca s-o trimit recomandat. Când acolo... surpriză! Primesc la amiază, 3 febr., o scrisoare de la prietenul dr. Ștefan Bucevski²¹, cuprinzând două materiale: „Pentru o istorie românească a Bucovinei” (9 pag.) și „Câteva cuvinte despre hotarele Bucovinei (6 pag.).

În scrisoarea însoțitoare, dl Bucevski, în cuvinte disperate, mă întrebă: ce facem cu „Enciclopedia Bucovinei” ?!?. M-am bucurat să-l asigur că gândurile noastre coincid și îi trimit (4 febr.) copia schemei E.B.

Cât despre cele materiale, ele conțin o serie de informații pe care eu nu le cunoșteam și care prezintă mare interes. Le voi redactilografia și le voi multiplica în câteva exemplare pe care vi le voi trimite imediat. L-am asigurat că multe idei pe care nu le-am cuprins în proiectul nostru vor fi luate în seamă când ne vom întâlni la Suceava.

Apare tot mai evident rolul deosebit de important pe care îl vor juca vrednicii noștri prieteni: D. Vatamaniuc, Mircea Grigoroviță și dr. Ștefan Bucevski (se plânge de sănătatea sa) și Eugen Dimitriu, ca fiind cei mai abilitați în istoria Bucovinei, în documentare etc.

Imediat ce am din partea Dvs confirmarea că ați trimis memoriul solicitat Fundației Culturale Române, voi lua contact cu domnii A. Buzura și I. Pohonțu.

Cu Dl Dan Slușanschi mă voi întâlni marți – miercuri, când îmi va aduce cărțile pentru Cernăuți.

Biroul Filialei a ținut o ședință în ziua de 31 ian. la care am fost invitat și eu. dl Gh. Muntean ne-a informat despre o nouă tentativă de a obține un sediu, iar Vl. Cojocar a informat despre situația financiară, arătând că fondurile au fost trimise la Gălănești (nu s-a primit însă confirmarea).

Cu prietenie, Vl. Trebiș.

21 febr. 1991

Stimate domnule inginer Irimescu,
iubite prieten,

Într-adevăr timpul nu mai are răbdare! Lucrez într-o tensiune extraordinară: cărți (două cărți vor apare în lunile martie și aprilie), comunicări, sesiuni, consfătuiri etc. Dar mai importantă rămâne Bucovina! Știu astăzi multe, nu atât enorm, aflu în fiecare zi – din lecturi – lucruri noi despre Bucovina. Pregătirea conferinței „Fac. de teologie din Cernăuți” și extinzându-mi documentarea am reușit să aflu ceea ce mă

preocupa din copilărie. Cum au ajuns românii din Boian – o mare parte – să devină greco-catolici? Cred că este singurul sat românesc din Bucovina care să fi ajuns în această situație. Evenimentul s-a petrecut în 1856: instigatorul, un popă gr. cat. din Sadagura. Dar satul Boian a fost moșia familiei Neculce, aici și-a petrecut o parte din copilărie viitorul cronicar. Dar despre slavizare! Sau despre stema Bucovinei (relatare dr. Ștefan Bucevski).

Pentru „Enciclopedia Bucovinei” voi fi deci în stare să scriu câteva capitole, de care mă voi apuca foarte curând. Cei mai destoinici dintre bucovineni vor fi: D. Vatamaniuc, Mircea Grigoroviță, Radu Economu, Victor Iliescu²² (excepțional, l-am antrenat prea puțin), dr. Victor Săhleanu (în convalescență), Leon Țopa (în convalescență). M-a rugat (L. Țopa), cu lacrimi în ochi, să vă mulțumesc că l-ați ajutat în clipe atât de grele. L-am asigurat că „lumina vine de la Gălănești”. M-a solicitat MAE să reprezint România la Comisia de Populație a ONU, 25 febr., trebuie să plec: bilet n-am, pașaport n-am (se va îngriji MAE). Trebuie să pregătesc discursul. Nu am decât duminica la dispoziție. Vă puteți imagina deci în ce hal mă aflu.

Aștept să vină Dl Burciu²³ care nu a putut veni nici marți și nici miercuri. Mi-a promis solemn că vine astăzi. Așa că vă scriu în mare viteză.

S-ar putea să mă întorc de la New-York sau pe 5 sau pe 9-10 martie. Vom relua imediat legătura. Până atunci vă ordon: să vă faceți sănătos. Nu uitați: noi doi nu avem voie să ne îmbolnăvim.

Colocviul „Demografia românilor de peste hotare” este în curs de încheiere. Prima temă va fi Bucovina. Vă trimit copia hărții monarhiei austro-ungare, cred că se pot înmulți multe.

Ședința de la Suceava – dacă veți fi de acord – s-o ținem pe 19-20 martie a.c.

Aștept reîntoarcerea în țară a dr. Marcel Lupu și a doamnei Nina Cionca pe care i-am rugat să contacteze prieteni și binevoitori.

Mă grăbesc să închei: trebuie să sosească mașina cu dl Burciu.

Cu prietenie, Vl. Trebici

București, 31 mai 1991

Stimate domnule inginer Mircea Irimescu,

Din cauza dactilografei – dactilografele sânt întotdeauna vinovate! – vă trimit cu întârziere „darea de seamă” asupra întâlnirii de la Ulm. Sânt și câteva sugestii pe care le vom discuta la Gălănești.

1. Am început să difuzez programul Universității de Vară și mă bucur că l-ați invitat pe Thomas Kleininger²⁴.

2. Voi veni la Gălănești, împreună cu soția, și voi rămâne pe toată durata (7-14 iulie).

3. Dl Radu Economu a primit vizita cuiva de la Cernăuți, care i-a relatat lucruri foarte triste.

4. Cu acad. R. Grigorovici am vorbit în fugă – ambii sântem foarte ocupați – iar săptămâna viitoare voi face materialul cu privire la Inst. Buc.²⁵ Bună idee!

5. Vizitele la domnii Buzura și Popa – săptămâna viitoare (miercuri și joi).

6. La 4 iunie 1991 constituim „Grupele demografiei românilor de peste hotare” în care vom aborda sistematic și problemele Bucovinei (împreună cu delegații Fundației Culturale Române și ai Ministerului Afacerilor Externe).

Slavă Domnului! Cu piciorul s-a rezolvat, entuziasmul și puterea au revenit, care

putere o doresc tuturor prietenilor noștri de la Gălănești.

Măine, fiind „ziua copilului” vă urez sănătate tuturor – doamnei și copiilor, împreună cu bucurii.

Cu prietenie, Vl. Trebici

P.S. La București se află dl ing. Ștefan Logigan (Viena).

București, 7 iunie 1991

Stimate domnule președinte

Ing. Irimescu,

Mă grăbesc să vă trimit copia „Memoriului” așa cum am convenit cu acad. R. Grigorovici și cu D-voastră. La rândul său, el va face un memoriu adresat Prezidiului Academiei Române, reținând din „Memoriul” nostru cât va crede de cuviință.

Am avut o întâlnire cu Dna N. Cugler și cu ceilalți din colectivul „Demografia românilor de peste hotare” și începem curând o activitate susținută. Îl văd pe dl Augustin Buzura săptămâna viitoare. Sânt într-o criză cumplită de timp – de fapt este starea mea normală – deoarece se apropie „Simpozionul româno-american pe tema relațiilor interetnice”, eu fiind principalul referent.

Am multiplicat programul Univ. de Vară difuzându-l unor colegi (D. Vatamaniuc, M. Grigorovița etc.). Sperăm că va fi un succes. La dl Th. Kleininger trebuie finalizată concluzia cu „fintă”, altminteri s-ar putea crede că este vorba de „finață”! Să mi se ierte mica răutate, dar materialul trebuie revăzut atent înainte de a fi difuzat.

Voi trimite curând 120 DM la Augsburg ca să devin membru la Bukowina-Institut. E atât de necesar!

Dl. ing. Ștefan Logigan a fost în țară 8 zile și s-a întors la Viena în ziua de 4 iunie 1991. Am discutat și am aranjat diferite chestiuni.

Continui o corespondență asiduă cu cei din străinătate și cu cei din țară. Apar uneori și situații anecdotice. De pildă, ing. Dragoș Hahon pe care l-am „lăudat” pt. „oameni și locuri” mi-a trimis ieri un manuscris – mi-a spus că dactilografierea la Brașov costă f. scump – de aproape 300 de pagini pe care să-l citesc și să-mi spun părerea (evident, pentru publicare în editura „Societății”). Eu nu reușesc să citesc manuscrisul pentru Editura Academiei – sarcină de serviciu – și acum să găsesc timp pt. lectura manuscrisului „Prima practică”. În scrisorile mele îi sfătuiesc să se adreseze preș. Irimescu și prof. V. Precop, nu la alții, las să se distreze și ei.

Cu prietenie, Vl. Trebici

P.S. Când se va mai face o comandă cu formularele „Societății” să se revadă la formatul A4 și să se renunțe la „Către”.

17 iulie 1991

Stimate domnule inginer Irimescu,

Așa cum v-am promis vă trimit o notă de 8 pagini cu structura etnică a populației jud. Suceava (1977). Este bine ca și alții (de pildă, prefectul) să cunoască situația. La nivel național ignoranța în această materie este incredibilă. Sânt solicitat aproape zilnic să lămuresc problemele. Va apare în „Academica”, nr. 10, 1991, articolul meu „Populația României și structura sa etnică”. De aceea eu vă trimit materialul xeroxat, deoarece foarte curând îl veți avea tipărit.

1. Am primit toate materialele despre dr. Constantin Sporea (1910-1991), un foarte vrednic român, militant pentru înțelegere și cooperare internațională și voi scrie curând un medalion pt. „Septentrion”.

2. În „Der Süd-ost Deutsche” a apărut prima parte a comunicării mele „Toleranța bucovineană ...”. Precizez și cu acest prilej că la Ulm am participat cu titlu personal, nu am angajat „Societatea”, dar am popularizat. Deci răspunderea este personală. Dacă vor fi alte păreri, acuzațiile privind „împăciuatorismul”, „cosmopolitismul” și „ploconirea față de occident” le primesc numai eu.

3. Punctul meu de vedere a fost exprimat în articolul „Bucovina. Partea cea mai veche și frumoasă ...”, apărut în „Academica”, nr. 6, 1990. Când ne-am întâlnit la Iași (27 aprilie 1991) am rugat pe cei prezenți să-și spună părerea. Nu am primit nici un răspuns. Potrivit adagiului italian CHI TACE CONSENTE, sânt în drept să consider că toți sânt de acord.

Ar fi trebuit să avem o discuție între noi în legătură cu problemele fundamentale ale Bucovinei. Probabil, concepția mea despre rolul iubirii – îmi sânt profund străine ura, intoleranța, violența – al înțelegerii și omeniei etc. Dar lucrurile acestea le-am dobândit târziu, cu suferință.

4. Cu Dl G. Muntean m-am întâlnit, i-am remis plicul. El pregătește o broșură: Ținuturi românești răpite (Buc., Basarabia, Insula Șerpilor). Tot altceva decât broșura despre Bucovina.

5. Avem noi colaboratori pt. „Enciclopedia Bucovinei”: prof. dr Louis Roman, dr. Eugen Glück, Dna Posescu (nepoata lui O. Vorobchievici). Vor fi aduse informații noi. Cu dl Vatamaniuc ne vom întâlni curând.

6. Perioada 1918-1940 trebuie analizată temeinic. Cei care am fost contemporani (puțini astăzi în viață) avem datoria să o evocăm. Dacă la Rădăuți, Suceava etc. mai sânt în viață asemenea persoane să fie invitate să scrie („mărturii”) despre viața politică, cultura, relațiile interetnice etc. din Bucovina anilor 1918-1940.

7. Mi-a scris prietenul Ion Grigoraș din Baia Mare, originar din com. Mahala, reg. Cernăuți, fiind mâhnit că nu a primit răspuns din partea Dvs, la scrisoarea ce v-a adresat (așa cum l-am sfătuit). Vă dau adresa.

Mă opresc aici. Sper să ne revedem curând. Soția mă roagă să vă transmitem mulțumiri, Dvs și doamnei Irimescu, pentru minunatele zile de la Gălănești.

VI. Trebici

P.S. Articolul „Despre vinovăție” din „Rom. liberă”, 16 iulie 1991, mi se pare foarte interesant.

București, 25 iulie 1991

Stimate domnule inginer Irimescu

Am dedus că nu ați putut veni la București, în ziua de marți, 23 iulie, și deci vă scriu câteva lucruri mai urgente.

1. În materialul meu despre structura etnică a jud. Suceava s-a strecurat o greșeală. La pag. 4, nota 1 se va corecta „Din totalul de 4641 polonezi...”

2. Vă trimit „Cuvânt înainte” scris de dr. Gh. Nandriș la „Jurnalul Aniței Nandriș”. Am fost împreună la Ed. Humanitas și m-am angajat să scriu „Postfața”. Cartea va avea un efect extraordinar! Nu am nici cea mai mică îndoială.

3. Am fost ieri, 24 iulie, la Ministerul Afacerilor Externe, unde am stabilit câteva lucruri utile.

Mai întâi personajele:

Ministru secretar de stat: Adrian Dohotaru (coordonează media culturală)

Dir. adjunct Macovei

Dir. Adjunct Alexandru Popescu (fost bursier Humboldt), fost cercetător la Institutul de Etnografie și Folclor.

Cu dl A. Dohotaru și Al. Popescu sântem vechi prieteni, deci sprijinul pt. Soc. și acțiunile ei va fi total.

Rezultate:

a) Apelul Dvs „Plai românesc” va fi publicat în presa românească;
b) MAE va trimite la Gălănești o solicitare pentru 100 abonamente la „Septentrion”, exemplare ce vor fi difuzate ambasadelor românești din străinătate;

c) MAE va comanda 100 de exemplare din „Academica”, nr. 10, 1991, cu articolul meu „Pop. Rom. și structura ei etnică”;

d) MAE va comanda 100 din „Jurnalul Aniței Nandriș” pentru difuzare în străinătate.

e) Vom înființa colectivul „Românii de peste hotare (Academia Română, MAE, Fundația Culturală Română) până la 1 aug. 1991.

f) MAE se va ocupa de problema unor relații culturale cu RSS Ucraineană. Ori de câte ori veți avea nevoie apăsați direct la MAE, dl Alexandru Popescu.

g) MAE sprijină inițiativa prefectului D. Catargiu privind invitația lansată la Ulm (14-18 aug. 1991).

4. Cu dl acad. Radu Grigorovici am convenit ca „Memoriul” întocmit de mine să fie înaintat Prezidiului Academiei pentru ca problema „Institutului Bucovina” să fie prinsă în planul Academiei pe 1992. Dsa pleacă în Germania ca invitat Humboldt și va face o vizită la Augsburg. Bună idee!

5. Așteptăm calculul și devizele întocmite de dl Dragoș Luchian și specialistul cu finanțele.

Știu că vă pregătiți pentru Belgia. Aștept o convorbire telefonică în cazul în care nu veniți la București. Ați primit scrisoarea mea din 17 iulie 1991?

Mai sânt și alte probleme pe care le vom discuta la timpul său.

Cu salutări prietenești, Vl. Trebici

P.S. 1 Cu Dl Vatamaniuc ne-am întâlnit. A participat și Dl Radu Economu. Sper că va merge bine.

P.S. 2 Telefonul Dlui R. Economu este defect. Aștepta o întâlnire pentru „Statut”.

P.S. 3 Pregătesc o comunicare pt. sesiunea festivă a Acad. Rom. (sept 1991) cu titlul „Cărturari bucovineni în Academia Rom.” (voi evoca pe cinci teologi”.

7 nov. 1991

Stimate domnule ing. Irimescu,

Vă trimit:

- discursul funebru pt. prof. Liviu Rusu, cu rugămintea de a fi publicat în „Septentrion”;

- articolul meu (Basarabia și Bucovina), publicat în „Academica” nr. 12, 1991.

Recent a apărut „Generații și demografie” (Ed. Humanitas 1991). Vă voi aduce câteva exemplare la Gălănești (resp. la Cernăuți), după ce se va difuza tirajul.

În legătură cu convorbirea telefonică din 6 nov.:

- Mircea Grigoroviță: Revista de pedagogie Cernăuți (1931-1943);

- Nina Cionca: Iraclie și Ciprian Porumbescu în conștiința Bucovinei;

- Dan Șlușanschi, îmi va da titlul comunicării, astă seară.²⁶

DI R. Economu s-a întors bolnav de la Rădăuți. Îl voi vizita astăzi (7 nov), ora 17.00.

În rest, vă voi ține la curent telefonic. Astăzi, sunt invitat la Of. juridic al Academiei Române pentru perfectarea detaliilor privind Institutul Bucovina.

Cu prietenie, Vl. Trebici.

București, 11 nov. 1991

Stimate Domnule ing. Irimescu,

Așa cum v-am promis vă trimit lista autorilor și comunicărilor pentru sesiunea științifică de la Cernăuți (22-24 nov. 1991):

1. Vladimire Trebici, Facultatea de Teologie din Cernăuți (1875-1940) și importanța ei ecumenică;
2. Radu Economu, Locuri și monumente istorice din Nordul Bucovinei;
3. George Muntean, Bucovina, pământ românesc;
4. Nina Cionca: Iraclie și Ciprian Porumbescu în conștiința Bucovinei;
5. Victor Dobrescu: Profesorul Dimitrie Onciulescu, animator cultural în Banat;
6. George Galan: Scurt istoric al Școlii Normale de Băieți din Cernăuți;
7. Constantin Mareș: Tadeus Hajdău, poet iluminist;
8. Dan Șlușanschi: Documente moldovenești în limba latină din timpul lui Ștefan cel Mare;
9. George Mihăilă: Subiect rezervat;
10. Mircea Grigoroviță: Revista de Pedagogie din Cernăuți (1931-1943).

Vor participa la Cernăuți: prof. Silviu Angelescu, vicepreședinte al Fundației Culturale Române, ing. Alexandru Chiriac, președintele Studioului de Istorie „Nicolae Iorga”.

Alte informații:

1. Acad. N. Ceapoiu, n. 14 nov. 1911 și acad. Radu Grigorovici, n. 20 nov. 1911. Le trimit scrisori de felicitare din partea „Societății”.

2. Vom sărbători 28 nov. (joi) după tradiție: la Biserica Precupeții Noi și la ASE (probabil) cu un spectacol (cu concursul teologilor).

3. Miercuri, 13 nov. 1991, ne vom întâlni un grup restrâns (R. Economu, M. Grigoroviță, Vl. Cojocaru, D. Șlușanschi, Nina Cionca) pentru pregătirea participării la Cernăuți.

4. Există șanse ca să apară în curând jurnalul Aniței Nandriș”.

5. Astăzi, prezint Academiei „Expunere de motive pt. înființarea Institutului Bucovina” pentru a fi înaintată Guvernului.

Alte probleme: la telefon.

Cu salutări amicale, Vladimir Trebici

NOTE

- 1 „Glasul Bucovinei”, nr.2, An VI, nr. 22, p. 5.
- 2 Titus Cristureanu (1904-1991). Jurist bucovinean, diplomat al României. Cadru didactic la Academia de Științe Economice București (1945-1974). Vicepreședinte al Camerei de Comerț și Industrie a României (1955-1968).
- 3 Asociație culturală destinată pentru românii din străinătate pe timpul regimului comunist din România, care și-a încetat activitatea în 1990 și l-a avut ca secretar (1972-1990) pe acad. Virgil Câdea. Considerată un mijloc de propagandă a statului totalitar.
- 4 Este vorba despre un copiator și o formă veche de imprimantă.
- 5 Membru fondator al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, calitate acordată celor care au făcut donații importante Societății.
- 6 Acad. VI. Trebici locuia în centrul orașului București, unde nu este permis accesul vehiculelor mari. Cărțile erau depozitate acasă și n-au putut fi colectate atunci.
- 7 Pentru o mai mare slavă lui Dumnezeu (lb. latină).
- 8 Este vorba despre o importantă donație de carte bucovineană și nu numai, din biblioteca lui Ionel Negură, făcută Muzeului Etnografic din Rădăuți și nevalorificată. În cele din urmă cărțile au ajuns la Muzeul Bucovinei Suceava.
- 9 În acea perioadă Societatea făcea demersuri pentru deschiderea unei Librării „Humanitas” în Rădăuți, inițiativă ce avea să se concretizeze.
- 10 Este vorba despre coletul descris în scrisoarea anterioară.
- 11 Referire la un memoriu al Societății pt. Cultura Românească „M. Eminescu”, al cărei președinte era Alexandrina Cernov.
- 12 Soția sociologului Leon Țopa, fiica profesorului universitar cernăuțean Traian Brăileanu.
- 13 Chiar prin statutul adoptat la reactivarea din 1990 a Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina s-a stipulat necesitatea elaborării unei enciclopedii pentru Țara Fagilor editată de Societate. Din păcate, până în prezent, acest obiectiv nu a fost încă atins.
- 14 Potrivit statutului Societății..., acordarea titlului de membru de onoare este un atribut exclusiv al adunării generale.
- 15 Inițiativa din 1990-1991 a studenților români și al unor cadre didactice de la Universitatea de Stat „I. Fedkovici” nu s-a împlinit.
- 16 Victor Tufescu (1908- 2000). Originar din Botoșani, membru corespondent al Academiei Române, este considerat unul dintre cei mai importanți geografi români. A sprijinit cu generozitate renașterea națională românească din nordul Bucovinei după 1990.
- 17 Dan Șlusanschi (1943-2008). Descendent al unei ilustre familii de intelectuali bucovineni. Profesor de limbi clasice la Universitatea din București.
- 18 Eugen Dimitriu, născut în 1923 în Sărata, jud. Cetatea Albă. Unul dintre cei mai importanți cărturari contemporani ai Bucovinei. Deținut politic al regimului comunist din România.
- 19 Referire la seria de dicționare tematice dedicate personalităților Bucovinei editate la Suceava în anii '80 ai secolului trecut.
- 20 Viorica Cortez, născută în 1935 la Iași. Mare solistă de operă, cu o prestigioasă activitate artistică depusă în străinătate.
- 21 Ștefan Bucevski (1920-1979). Medic și scriitor bucovinean. Unul dintre cei mai profunzi cunoscători ai istoriei Bucovinei. Autor al unei lucrări ample, în 4 volume, care urmărește istoria Bucovinei în perioada 1775-1940.

- 22 Victor Iliescu, năcut în 1923 la Cernăuți. Filosof Român.
- 23 Ion Burciu, născut în 1944. La data scrisorii era economist la Fabrica Gălănești, principala sprijinitoare a activităților Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina.
- 24 Thomas Kleininger (1947-2017). Intelectual român, membru al Grupului pentru Dialog Social, un membru activ al societății civile în anii '90 ai secolului trecut.
- 25 Inițiativa Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina pentru înființarea Institutului Bucovina al Academiei Române.
- 26 Teme ale comunicărilor ce urmau a fi susținute la Simpozionul de la Cernăuți din noiembrie 1991.

MASA ROTUNDĂ INTERNAȚIONALĂ „SPAȚIUL CELOR TREI MĂRI ȘI CRIMELE IMPERIULUI”

Vasile Bărbuță*
Cernăuți

În data de 7 septembrie 2020 la Kiev, în regim de videoconferință, a avut loc masa rotundă internațională „Spațiul celor trei mări și crimele imperiului: de la pământuri sângeroase la spațiul de securitate”, cu participarea experților din Ucraina, România, Polonia, Belarus, Ungaria și Republica Moldova.

Organizatori ai evenimentului au fost Institutul pentru Democratizare și Dezvoltare (Kiev), Centrul de Narațiuni Politice ale Democrației (Cernăuți), Institutul de Politică Mondială (Kiev) și Institutul de Studii Politice și Capital Social (Cernăuți).

Potrivit concepției mesei rotunde, 5 secole de aflare în zona „intereselor prioritare” ale Statului Rus (în diferite formule politice) au lăsat o amprentă tragică în istoria popoarelor de pe axa regiunii Baltica – Marea Neagră, fapt care influențează ființarea acestora și în momentul de față. Cnezatul Moscovei, Imperiul Rus și mai târziu URSS, cu scopul de a-și instala și a-și menține puterea în regiune, au realizat un adevărat genocid al popoarelor mici și mari, au organizat foamete, represii, deportări, au comis crime de război. Astăzi Kremlinul aplică tehnica „războiului hibrid” cu scopul de a „aduna pământurile istorice”, ceea ce determină răspândirea terorismului în regiune, semănarea urii între națiuni și crearea tuturor condițiilor pentru o inevitabilă catastrofă umanitară. „Criminalitatea cronică” a politicii externe a Federației Ruse, despre care se tot vorbește în mediul analitic, pune sub semnul întrebării inviolabilitatea teritorială și suveranitatea unor state din Centrul și Estul

***Vasile Bărbuță** – cercetător științific la Institutul de Studii Politice și Capital Social din Cernăuți, editorialist la Agenția BucPress. Absolvent al Universității Naționale „Iuri Fedkovici” din Cernăuți, master în relații internaționale, traducător.

Europei. Devine actual efortul de identificare a unor căi de păstrare a principiilor dreptului internațional și de restabilire a stabilității între Baltică și Marea Neagră, ceea ce necesită o serie de discuții între experții din mai multe state.

Scopul desfășurării acestei mese rotunde a fost crearea unei platforme de experți cu participarea unor politicieni și oameni de știință din zona Baltică – Marea Neagră, pentru a analiza rezultatele politicii externe a Kremlinului în regiune și elaborarea unor recomandări privind depășirea provocărilor hibride actuale.

Cuvinte de salut au fost rostite în cadrul evenimentului de către trei parlamentari: deputatul ucrainean Sviatoslav Iuraș, senatorul polonez Zbigniew Kowalski și senatorul român Viorel Badea (invitat de Institutul de Studii Politice și Capital Social din Cernăuți).

Politicienii, diplomații și experții reuniți la masa rotundă au menționat importanța solidarității regionale în zona Baltică – Marea Neagră pentru a contracara amenințările hibride actuale.

Mediul analitic al orașului Cernăuți a fost reprezentat la acest eveniment de către Serghei Hakman, doctor în istorie, politolog, director adjunct al Centrului regional de perfecționare a funcționarilor publici din Cernăuți (studiul *Himerele celui de al Doilea Război Mondial în contextul asigurării ideologice a intervențiilor militare ale Federației Ruse*, Marin Gherman, doctor în științe politice, director al Institutului de Studii Politice și Capital Social, președinte-fondator și redactor-șef al Centrului Media BucPress din Cernăuți (studiul *Imperialismul împotriva capitalului social: „semnarea” neîncrederii și a fragmentării sociale în statele Europei Centrale și de Est*); Serhii Feduniak, doctor în științe politice, profesor la Catedra de Relații Internaționale a Universității Naționale „Iuri Fedkovici” din Cernăuți, director de proiecte strategice al Centrului Narațiunilor Politice ale Democrației, Liubov Melniciuc, doctor în științe politice, director al Centrului de Studii Românești din cadrul Universității Naționale din Cernăuți.

Au participat la acest eveniment: Iaroslav Bojko, politolog, președintele Centrului de Studii Politice „Doctrina” (Ucraina); Teona Kahiani, vice-președintele Congresului Mondial al Organizațiilor Ucrainene de Tineret (Georgia); Iusuf Kurkci, activist public, primul locțiitor al ministrului pentru Reintegrarea Teritoriilor Ucrainene Temporar Ocupate în perioada 2016-2019 (Ucraina); Tomash Liahovski, profesor la Universitatea din Lodz, redactor-șef la „Obserwator Międzynarodowy” (Republica Polonia); Evhen Mahda, doctor în științe politice, conf. univ. la Institutul Politehnic Național din Kiev „Igor Sikorski”, director executiv al Institutului de Politică Mondială (Ucraina); Ion Manole, jurist, coordonatorul „Promo-LEX” (Republica Moldova); Ihor Melnikov, doctor în filosofie, istoric, redactor la „Adevărul istoric”, (Republica Belarus); Zmicier Mickiewicz, analist la „Belarus Security Blog”, redactor-șef al revistei „Varta”, jurnalist la postul de televiziune „Belsat” (Republica Belarus); Mariush Patey, politolog (Republica Polonia); Dorin Popescu, doctor în filologie, analist politic, diplomat, președinte al Asociației „Casa Mării Negre” din Constanța (România); Roman Russu, politolog, președintele secretariatului Congresului Mondial al Organizațiilor Ucrainene de Tineret, redactor-șef la Ukrainians.md (Republica Moldova); Dmytro Saviuk, politolog, președintele Institutului pentru Democratizare și Dezvoltare, consilierul președintelui Congresului Mondial al Organizațiilor Ucrainene de Tineret, coordonatorul proiectului „Portalul diasporei ucrainene Stojary”, Liviu Iancu, analist politic, cercetător postdoctoral la Universitatea din București, coordonator de proiecte la Asociația Eurocentrica, editor al portalului Europunkt.ro (România).

CONFERINȚA ȘTIINȚIFICĂ INTERNAȚIONALĂ „MINORITĂȚI NAȚIONALE INVENTATE. MOLDOVENISMUL: POLITICI, CAUZE, EFECTE”

Marin Gherman
Cernăuți

Centrul Cultural Român „Eudoxiu Hurmuzachi” din Cernăuți a organizat în data de 23 noiembrie 2019 conferința științifică internațională cu tema: „Minorități naționale inventate. Moldovenismul: politici, cauze, efecte”. Conferința a fost dedicată problemelor identitare cu care s-au confruntat în perioada sovietică și continuă să se confrunte până în prezent membrii comunității românești din Ucraina. Comunicările susținute de către participanții la conferință au fost publicate într-un volum separat. Acțiunea științifică a fost sprijinită de Departamentul pentru Românii de Pretutindeni de la București.

La conferința desfășurată la sediul Centrului Cultural Român „Eudoxiu Hurmuzachi” au participat istorici, politologi, sociologi, jurnaliști din Ucraina, România și Republica Moldova. Cele trei sesiuni de dezbateri din cadrul conferinței au fost moderate de acad. Vasile Tărățeanu, președintele Centrului Cultural Român „Eudoxiu Hurmuzachi” din Cernăuți și de dr. Marin Gherman, director al Institutului de Studii Politice și Capital Social din Cernăuți. La deschiderea conferinței a participat și consulul Ionel Mitea de la Consulatul General al României la Cernăuți, care a transmis un mesaj de felicitare experților reuniți în capitala Bucovinei din partea consulului general al României la Cernăuți, Irina Loredana Stănculescu.

O comunicare privind moldovenismul și primejdiile identitare pentru românii de pretutindeni a fost prezentată de prof. univ. dr. Dan Dungaci, director al Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale al Academiei Române „Ion I.C.Brătianu”, care a dialogat cu participanții la acțiunea științifică în regim online în cadrul unei conferințe video, organizată de BucPress TV.

Printre oaspeții conferinței s-au numărat Octavian Țicu de la Chișinău, autorul monografiei *Homo Moldovanus Sovietic*, Anatol Popescu, președintele Asociației „Basarabia” a românilor din regiunea Odesa, Mihai Mecineanu, președintele Asociației Cadrelor Didactice de Etnie Română din regiunea Odesa, Zinaida Pinteac, profesor la școala din Frumușica Veche din sudul Basarabiei, jurnalistul Alecu Reniță de la Chișinău, cercetătorii dr. Elena Negru, dr. Gheorghe Negru, dr. Constantin Ungureanu de la Institutul de Istorie din Republica Moldova, criticul și istoricul literar Ștefan Hostiuc, redactor-șef al revistei „Mesager bucovinean”, dr. Ion Popescu, președintele Uniunii Interregionale „Comunitatea românească din Ucraina”, Aurica Bojescu, președintele Centrului Bucovinean de Cercetări Actuale, scriitorul sucevean Ion Filipciuc, oameni de cultură și de presă din regiunea Cernăuți, reprezentanți ai mediului asociativ.

Majoritatea participanților la conferință au menționat faptul că moldovenismul este o doctrină veche, „inițiată de țar, dar pusă la punct de Stalin”, având ca scop să divizeze românitatea. Experții au negat existența unei etnii „moldovenești” în baza unei limbi „moldovenești”, moldovenismul fiind considerat o primejdie existențială pentru ființa românească din Ucraina și Republica Moldova. Ca și în R.Moldova, în Ucraina moldovenismul are de îndeplinit o foaie de parcurs, spre a deveni dominant în politicile etnice. Renașterea sa din ruinele ideologiei bolșevice începe, moderat, odată cu căderea comunismului. După obținerea independenței, Ucraina preia de la Uniunea Sovietică falsul etnonim „moldovean” pentru a desemna o minoritate separată de cea română. Experții au menționat necesitatea subrezirii permanente a identității lingvistice moldovenești prin afirmarea puternică a identității lingvistice românești și, ca o primă etapă, promovarea de către instituțiile statului român și a elitei intelectuale a unei politici de sprijin pe cale largă a minorității lingvistice românești din Ucraina, minoritate care include întreaga comunitate etnică, indiferent de felul cum sunt catalogați oficial membrii ei – români sau moldoveni.

Experții au menționat necesitatea stringentă de a elabora o strategie de susținere a românilor de pretutindeni și de diminuare a efectelor determinate de moldovenism asupra comunității de români din Ucraina și Republica Moldova. Au fost condamnate practicile de editare a manualelor școlare în „limba moldovenească” și necesitatea integrării programelor de învățământ pentru școlile din regiunile Cernăuți,

Transcarpatia și Odesa. De asemenea, au fost subliniate efectele distrugătoare ale Legii Educației, prin art. 7, care reduce în mod substanțial dreptul la studii în limba maternă.

**Memoriul participanților la conferința științifică internațională
„Minorități naționale inventate. Moldovenismul: politici, cauze, efecte”**

Participanții la conferința științifică internațională, „Minorități naționale inventate. Moldovenismul: politici, cauze, efecte”, personalități importante ale comunității românești din Ucraina, cercetători, profesori, scriitori, ziariști, oameni de cultură și oameni politici din Ucraina, Republica Moldova și România, au constatat cu îngrijorare asaltul statului ucrainean asupra integrității comunității românești, considerând că aceasta este o nouă formă de deznaționalizare, care se realizează prin menținerea dihotomiei identitare român vs moldovean și dihotomiei lingvistice limba română vs limba moldovenească, promovate în Ucraina la nivelul politicii de stat. Ei au adresat un memoriu Președintelui Republicii Moldova, Igor Dodon, Președintelui a Parlamentului, Zinaida Greceanii și Prim-Ministrului Ion Chicu, pe care îl publicăm în continuare.

*Domnului Președinte al Republicii Moldova, Igor DODON
Doamnei Președinte a Parlamentului, Zinaida GRECEANII
Domnului Prim-Ministru, Ion CHICU*

Participanții la Conferința Științifică Internațională, „Minorități naționale inventate. Moldovenismul: politici, cauze, efecte”, personalități importante ale comunității românești din Ucraina, cercetători, profesori, scriitori, ziariști, oameni de cultură și oameni politici din Ucraina, Republica Moldova și România, constată cu îngrijorare asaltul statului ucrainean asupra integrității comunității românești, considerând că aceasta este o nouă formă de deznaționalizare, care se realizează prin menținerea dihotomiei identitare român vs moldovean și dihotomiei lingvistice limba română vs limba moldovenească, promovate în Ucraina la nivelul politicii de stat. Un rol important în realizarea acestei politici îl are scindarea identitară din Republica Moldova, scindare întreținută în mod special prin menținerea glotonimului „limba moldovenească” în articolul 13 din Constituția republicii, ca limbă oficială în Republica Moldova.

Participanții la conferință constată că la originea actualei situații care pune în pericol unitatea comunității românești din Ucraina se află moldovenismul sovietic promovat ca politică de stat în fostele URSS și RSSM, doctrină care a avut ca idee fixă divizarea politică, etnică, socială, lingvistică și culturală

Centrul Cultural Român „Eudoxiu Hurmuzachi” din Cernăuți

**Conferința științifică internațională
„Minorități naționale inventate.
Moldovenismul: politici, cauze, efecte”**

Cernăuți, 23 noiembrie 2019

a românilor din cele două țări – România și URSS, după modificarea frontierelor în 1940/1944. Această politică sovietică a avut un scop concret într-o epocă apusă, iar recidiva ei în condițiile independenței statale a Republicii Moldova și Ucrainei este inadmisibilă.

Participanții la conferință consideră că românii din Ucraina și Republica Moldova sunt parte integrantă a spațiului de cultură și civilizație românească, respectiv moldovenii fac parte integrantă din poporul român, iar limba moldovenească este aceeași limbă română, denumită altfel exclusiv în scopuri politice. Considerăm, de asemenea, că absența unității asupra problemei identitare afectează integritatea comunității românești din restul spațiului ex-sovietic, scindată după criteriul român / moldovean.

Mai mult, având ca temei legal Hotărârea Marii Adunări Naționale din 27 august 1989, Chișinău, la care au participat peste 750 de mii de români moldoveni, Declarația de Independență a Republicii Moldova, Hotărârea Prezidiului Academiei de Științe a Republicii Moldova, Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova, care a stabilit că Declarația de independență prevalează față de Constituția Republicii și limba de stat a Republicii Moldova este Limba Română, solicităm:

1) să se modifice art. 13 din Constituția Republicii Moldova în sensul că limba de stat (oficială) a Republicii Moldova este limba română;

2) Parlamentul și Guvernul Republicii Moldova să intervină pe lângă Guvernul Ucrainei în vederea unificării celor două programe de învățământ din școlile comunității românești din Ucraina (regiunile Odesa, Cernăuți și Transcarpatică), astfel încât să se elimine scindarea școlilor românești din Ucraina în școli naționale cu limba română de educație și în școli naționale cu limba moldovenească de educație.

Participanții la conferință consideră imperios necesară inițierea unui dialog științific între cele trei academii – Academia de Științe a Republicii Moldova, Academia de Științe a Ucrainei și Academia Română – pentru a pune punctul pe „i” în ceea ce privește diferendul lingvistic din Republica Moldova și Ucraina.

Prezenta declarație a fost votată și adoptată în unanimitate de participanții la Conferința Științifică „Minorități naționale inventate. Moldovenismul: politici, cauze, efecte” organizată de Centrul Cultural Român „Eudoxiu Hurmuzachi” din Cernăuți, conferință care și-a desfășurat lucrările la sediul Centrului, sâmbătă, 23 noiembrie 2019.

Vasile Tărățeanu

președintele Centrului Cultural Român „Eudoxiu Hurmuzachi” din Cernăuți

CE FRUMOȘI ȘI LUMINOȘI SUNT BUCOVINENII LUI ILIE LUCEAC!

Maria Toacă
Cernăuți

S-a întâlnit bucuria cu tristețea la popasul meu în dialogurile culturale cu bucovinenii din noua carte a lui Ilie Luceac, intitulată metaforic „Forța destinului sau fereastra prin care privești cerul” (Cernăuți, Editura „Alexandru cel Bun”; Editura DrukArt, 2020, 354 pagini). Ar fi fost numai bucurie dacă o primeam din mâna autorului, anul acesta, la început de iulie, când destinul i s-ar fi încununat cu șaptezeci de rotații în jurul soarelui. Dar undeva, acolo Sus, i-a fost pecetluit un alt soroc. A visat la această carte, i-a conturat în gând aspectul grafic, alegând pentru prima copertă o imagine cu doi cai regali, asemănători celor din rasa Lipitan, care dansează în ritmuri de cadril la Viena, prinși într-un salt grațios sau poate în iureșul horei. Dar pentru autor așa a și rămas scrisă doar în „Glasul Bucovinei”, timp de aproape un sfert de secol pe parcursul fructuoasei activități publicistice la revistă.

La lumina tiparului, în format de gală, așa cum și-a dorit autorul au scos-o cele mai apropiate ființe – colegii din echipa „Glasului Bucovinei”. Ediția a fost îngrijită de dr. Alexandrina Cernov, membru de onoare al Academiei Române, și dr. Marin Gherman, actualul redactor-șef adjunct al revistei, de dr. Cristina Paladian, redactor literar și Natalia Proțiu, lector. Iuliana Luceac, fiica autorului, a contribuit la traducerea în ucraineană și engleză a câtorva texte – „Notă asupra ediției”, „Cuvânt înainte”, „Despre autor”, deosebit de emoționantă fiindu-i mărturisirea de la finalul cărții – *În loc de epilog*, prin care aduce un omagiu tatălui ei, dezvăluie figura polivalentă a bucovineanului demn să stea la aceeași masă cu protagoniștii dialogurilor, personalități alese să deschidă fereastra cerului: „*Ca fică, pot să spun cu certitudine, că a studiat toată viața sa, dar ceea ce e mai principal – Tatăl meu a avut un dar deosebit de a educa, de a transmite cunoștințele nu numai elevilor săi...*”.

Așadar, „Glasul Bucovinei” i-a făcut acest domnesc cadou la aniversară, dar și ca un pios omagiu la împlinirea a trei ani de la trecerea în veșnicie. Or, ce poate fi mai frumos, mai cu folos și mai inspirat decât cartea pentru comemorarea unui om de

Ilie Luceac

FORȚA DESTINULUI
SAU
FEREAȘTRA PRIN CARE PRIVEȘTI CERUL

(Dialoguri culturale cu bucovinenii)

valoare, cum a fost și a rămas în amintirea consăngenilor publicistul, editorul, criticul și istoricul literar, profesorul Ilie Luceac! Din păcate, restricțiile impuse de pandemia covid-ului n-au permis să-i fie omagiată pe măsura vredniciei sale aniversarea nașterii (2 iulie 1950), nici să fie comemorat creștinește la cei trei ani de la dispariția-i pământească. Volumul scos recent la lumina tiparului vine să compenseze regretele oamenilor care nu-l uită și pentru care Ilie Luceac a rămas, asemenea ilustrațiilor înaintași din familia Hurmuzachi, un model de muncă asiduă întru perpetuarea valorilor naționale, de servire devotată neamului românesc din Bucovina, dar mai ales de luptă pentru renașterea națională, luându-și drept armă forță unificatoare și ziditoare a culturii.

Știm cât de mult a iubit și a prețuit Ilie Luceac cărțile, cum se zbătea să le adune, să facă rost de ele în timpurile când deficitul de carte bună era la fel de mare ca cel de salam sau icre negre. Mi se pare extraordinar de binevenit efortul editării post-mortem a acestei cărți, importante atât pentru cinstirea memoriei autorului, cât și pentru popularitatea protagoniștilor dialogurilor. Dar până a trece la personalitățile iscodite, „descusute” cu măiestrie captivantă de Ilie Luceac, aș vrea să filozofez pe marginea întrebării „Cine mai are nevoie acum, în epoca digitalizării, de cartea în format clasic, pe hârtie?”. S-a întâmplat să primesc un mesaj alarmant la postarea mea pe Facebook, în care sensibilizez intențiile autorităților or. Cernăuți de a închide școlile cu predarea în limba română din suburbiile Horecea Urbană și Roșa, precum și de a „optimiza” ȘM nr. 10 în defavoarea românilor de la Roșa, prin lipsirea școlii de clasa a X-a. Viorica Ciubotaru din Iași, născută la Roșa în cunoscuta familie de patrioți români Morăraș, îmi scrie: „*Parcă mi s-a înfipt un pumnal în piept... Și cum rămâne cu toate cărțile de literatură, pe care le-am donat Școlii nr. 10? Le va mai citi oare cineva? Parcă le văd pe toate, le cunosc după coperte, format, de conținutul lor nici nu mai spun! Cartea care-mi stăruie cel mai mult în memorie este LIMBA NOASTRĂ de Alexei Mateevici. Pe asta am ținut cel mai mult s-o ofer școlii, în speranța că-i va ajuta pe elevi să însușească niște lucruri sfinte. Mă doare trista realitate. Cui să ne plângem? Cine să ne înțeleagă suferința?*”.

I-am răspuns cu un vers de Nicolae Dabija, căci tocmai intrasem în casă cu un braț de „Literatura și Arta”, dăruite de doamna profesoară Eleonora Bizovi din Boian, care primește ziarele prin poștă de la fiica Mărioara din Bălți. „*Toate se trec sub bolți și pe lume:/ stea ce se naște și codru bătrân,/ oștire, și tron, și slavă, și nume.../ Și totuși cărțile... Ele rămân.// Planete se sting și seacă oceane,/ altar creștin și templu păgân/ se trec, cu imperii, munți, bastioane.../ Și totuși cărțile... ele rămân*”.

Cărțile, totuși, rămân, ca o stavilă în fața valurilor distrugătoare de valori spirituale. Pentru că timpul zboară vertiginos și nemilos, cărțile sunt zăgazul ce-i încetinește curgerea. Ele nu îmbătrânesc, păstrând așa cum a fost odată lumea apusă, cu toate virtuțile, victoriile și înfrângerile suferite.

A adormit, în pline puteri creatoare, sub glia străbună Ilie Luceac, autor a sute de studii științifice și articole de presă despre viața culturală și istoria Bucovinei, domeniile de cercetare fiindu-i istoria culturii și civilizației românești din Bucovina. Dar au rămas să dăinuiască cele trei volume care readuc în actualitate apostolatul familiei Hurmuzaki (așa insista dr. Ilie Luceac să fie ortografiat cu „k” acest nume, n.a.): *Familia Hurmuzaki: între ideal și realizare (O istorie a culturii românești din Bucovina în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea)*; „*Discursurile lui Eudoxiu Hurmuzaki în Dieta Bucovinei – Din viața parlamentară a Bucovinei în*

cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea, ediție bilingvă, cu stabilire de text, prefață, note și comentarii de Ilie Luceac (traducerea textului german de Catrinel Pleșu, Institutul Cultural Român, București, 2007), *Eudoxiu (Doxaki) Hurmuzaki (1812-1874)*, Cernăuți, Editura „Alexandru cel Bun”, Editura DrukArt, 2015. La aceste se adaugă volumul de dialoguri culturale cu bucovinenii ca o succesiune a valorilor românești în Bucovina timpurilor noastre. Aleșii lui Ilie Luceac și ai „forței destinului” sunt figuri reprezentative în istoria contemporană a Bucovinei, născuți, trecuți, trăitori într-o epocă dramatică a destinului bucovinean. De fapt, provincia atât de mult iubită și amarnic deplânsă de Mihai Eminescu, „cel mai strălucitor diamant din stema lui Ștefan cel Mare și Sfânt”, doar un răstimp de 20 de ani s-a aflat la sânul Țării, având mereu o soartă fără de noroc. Deși nu ocolește acest dureros aspect, Țara Fagilor din inima și viziunea lui Ilie Luceac este un ținut mirific, de poveste, miracolul bucovinean constituind laitmotivul dialogurilor. Și bucovinenii din carte sunt deosebiți, îndrăgostiți iremediabil de tot ce crește și înflorește, freamătă și respiră pe acest pământ, creația lor, de asemenea, fiind marcată de duh bucovinean. Atât de obsedați de această misterioasă aură bucovineană, încât și cei născuți în regat, Ținutul Herței, cum sunt renumiții dirijori și muzicieni Ștefan Andronic, Mihai Amihalachioaie, se autodefinesc drept bucovineni.

În acest context, țin să amintesc că și regretatul poet Ion Vatamanu, născut în satul Costiceni (nordul Basarabiei) prefera să spună pretutindeni „La Bucovina. Sus, la Dulcea-Eminescu”, simțindu-se un ram din arborele românilor bucovineni. Nu ne îndoim că poetul Ion Vatamanu, dacă nu pleca atât de timpuriu în veșnicie (august 1993), ar fi fost prezent la masa dialogurilor cu bucovinenii. Dar și Ilie Luceac a plecat subit, acum trei ani la început de Ciresar (5 iunie 2017), fără a-și împlini visul la noi întâlniri cu personalități care au făurit și continuă să înnobileze cultura de elită a Bucovinei. Or, „dialogurile” sale țin o miraculoasă năframă ce șterge lacrima tristeții de pe cerul Bucovinei, profilează o istorie fără frontiere a culturii ținutului din zilele noastre, poate cea mai vie, mai palpabilă și emotivă, care confirmă principiile lui Eminescu că unitatea și rezistența românilor, oriunde s-ar afla ei, se manifestă prin cultură.

Revenind la cuvintele dragi mie „Și totuși cărțile... Ele rămân”, nu mă îndoiesc că și mulți alți cititori vor simți bucuria trăită de mine la întâlnirea cu cele 16 personalități, figuri de referință în universul muzicii, poeziei, artelor plastice. Vor trece anii, se va așterne pământul peste noi (scriitori și cititori, eroi din cărți și din viață), vor crește pomi și iarbă din inimile noastre, însă vor rămâne în paginile cărții cei 16 bucovineni înzestrați cu har artistic, așa cum i-a văzut, cum i-a auzit Ilie Luceac, cum și-au mărturisit gândurile cele mai sacre. Aproape pe toți i-am cunoscut (îi cunoaștem), i-am admirat în săli de spectacol arhipline, le citim creațiile literare, cu unii chiar ne salutăm și schimbăm un cuvânt-două, întâlnindu-i deseori pe străzile Cernăuțului.

Cu Nina Cionca (1926-2019), nepoata lui Ciprian Porumbescu, am avut fericirea să mă plimb într-un târziu de toamnă, anul 2003, prin Cernăuți, ascultându-i amintirile din copilărie, când venea cu părinții în orașul unde a lăsat urme de neuitat ilustrul ei unchi. Poate se va întâlni la un tăcut dialog cu prietenul Ilie Luceac acolo unde timpul stă în loc, unde nu există nici o grabă, găsindu-l printre umbre și pe Sergiu Flondor (fratele renumitului pictor Constantin Flondor), fericit că și-a adunat într-o carte amintirile amare ale refugiului din nordul Bucovinei.

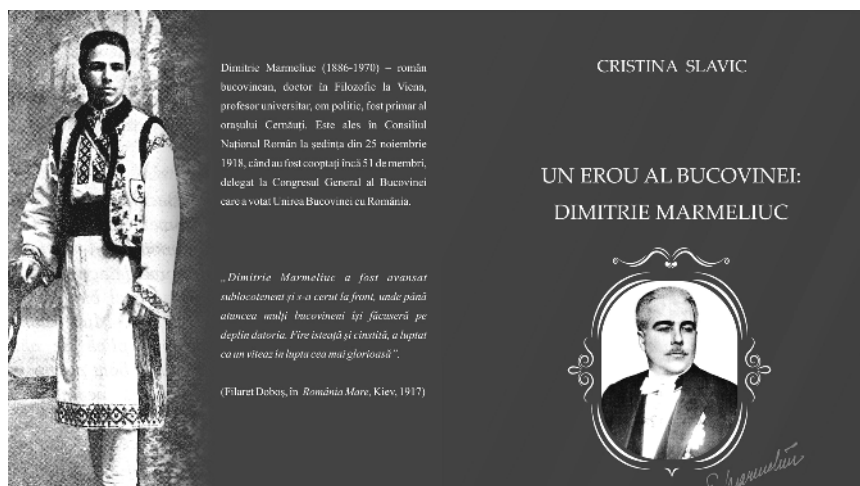
Am avut și eu norocul de a dialoga cu majoritatea personalităților întâlnite în această carte – dirijorul Ștefan Andronic, pictorii Constantin Flondor și Ștefan Purici,

tenorul, solist la Opera din Viena, Marian Talabă, cântăreața Maria Iliuț, Artistă Emerită a Republicii Moldova, maestrul violonist Nicolae Hacman, interpretul de operă și muzică populară, împătimitul valorificator al artei populare, Ioan Paulencu, mai puțin – pentru că e o tânără stea, o voce a primăverii cântecului popular – cu Ilie Caraș, originar din Ropcea Storojinețului. Nu-mi sunt necunoscuți nici ceilalți – poetul Arcadie Suceveanu, pictorul Mihai Moroșan, violonistul Dan Onofreiciuc... Dialogurile lui Ilie Luceac, însă, se deosebesc prin profunzimea întrebărilor, provocându-i pe intervievați să-și deschidă sufletul. Spre deosebire de un ziarist de profesie, care știe despre toate câte puțin, el era serios inițiat în muzică, pictură, istorie literară... Mergea cu un pas înainte, cunoștea ceva care descătușa interlocutorul, deznoda firele încâlcite. Dar nu făcea caz de erudiția sa, apropiindu-se cu delicatețe, pe alocuri cu smerită sfială de alesele personalități. Edificator este dialogul cu cucernicul Arhimandrit Melchisedec, starețul Sfintei Mănăstiri Putna, întrebarea începând cu: „...*Sfinția Voastră spuneți într-o convorbire: «Omul credincios este echilibrat. Omul credincios știe ce are de făcut. Omul credincios știe cum să se apropie de aproapele său...».* Și dacă simt o adâncă sfială și o neliniște în sufletul meu în aceste momente, când încerc să mă apropii cu cuvântul de Sfinția Voastră, înseamnă că slabă îmi este credința. Ajutați-mă să ies din acest impas. Cum să mă întăresc în convingerea că tot ceea ce fac este bine și de folos, că tot ceea ce fac este plăcut Celui de Sus?” Numai un caracter puternic care își pune, în primul rând sie, asemenea întrebări poate fi bun de fape plăcute lui Dumnezeu și folositoare oamenilor.

UN EROU AL BUCOVINEI – DIMITRIE MARMELIUC

Mugur Andronic
Suceava

În luna decembrie 2019, Muzeul Național al Bucovinei, a publicat la Editura Karl A. Romstorfer cartea *Un erou al Bucovinei – Dimitrie Marmeliuc*, scrisă de către muzeograful Cristina Slavic. Dedicată aniversării Centenarului Marii Uniri a României (1918-2018), cartea pune în valoare, pe baza mai multor surse, personalitatea marelui român bucovinean, Dimitrie Marmeliuc (1886-1970), doctor în Filozofie la Viena, profesor universitar, primar al orașului Cernăuți în perioada anilor 1933-1937, dar și unul dintre cei mai activi participanți la actul Unirii Bucovinei cu România din anul 1918, fiind un remarcabil exponent al generației de patrioți ai Marii Uniri.

Cartea urmărește biografia marelui scriitor și folclorist Dimitrie Marmeliuc, în contextul istoric în care a trăit, activitatea sa fiind remarcabilă încă din perioada anilor de liceu, la OberGymnasium Greco-oriental kezero-krăiesc, viitorul liceu Ștefan cel Mare din Suceava. Aici se bucură de sprijinul renumitului om de cultură Simion Florea Marian pentru a susține examenul de admitere în liceu, devenind apoi unul dintre cei mai străluciți elevi. La susținerea examenului de bacalaureat în anul 1906, a produs indignarea comisiei, alcătuită în totalitate din profesori germani, deoarece s-a prezentat în costum național și cu brâu tricolor. Dimitrie Marmeliuc a frecventat apoi la Universitatea din Cernăuți cursurile Facultății de Litere. Aici a devenit încă din anul universitar 1905-1906 membru al societății studențești „Junimea”, în cadrul căreia va desfășura o susținută activitate patriotică. Colaborează cu Ion Grămadă, viitorul istoric și unul dintre cei mai apropiați prieteni ai lui Dimitrie Marmeliuc; regăsim în paginile cărții, prezentată pe larg, prietenia dintre ei. Cei doi se vor întâlni în România liberă și pe câmpurile de luptă ale campaniei din toamna anului 1916 și vara lui 1917.

Fiind un student eminent, Dimitrie Marmeliuc a primit o bursă de 300 florini aur și a plecat la Viena unde și-a continuat studiile universitare, susținându-și teza de doctorat. În capitala Austro-Ungariei s-a încadrat în societatea studențească „România Jună” unde a desfășurat o muncă neobosită în sprijinul cauzei naționale românești. Grație acestor activități a fost ales între anii 1910-1911 președinte al Societății „România Jună”. Devine licențiat al secției studii clasice a Facultății de Litere și Filosofie a Universității din Viena (1912) și doctor în litere al aceleiași Universități (1915). Cartea scoate în evidență de altfel, activitatea remarcabilă în cadrul societății amintite a lui Dimitrie Marmeliuc.

După terminarea studiilor universitare, în preajma primei mari conflagrații mondiale, Dimitrie Marmeliuc devine profesor la Liceul din Câmpulung Moldovenesc. În toamna lui 1913 el se mută la Liceul al III-lea de stat din Cernăuți și începe o bogată activitate științifică. Concomitent cu activitatea științifică și didactică acesta a legat strânse prietenii cu o serie de colegi și oameni de cultură din Cernăuți. În prima parte a anului 1915, Dimitrie Marmeliuc a trecut în România liberă, unde a desfășurat o susținută propagandă pentru intrarea României în război de partea Antantei și contra imperiului ce cotopea Bucovina. El a participat alături de Ion Nistor, George Tofan, Ion Grămadă și alți prieteni în 22 iunie 1915 la înființarea „Asociației Bucovinenilor” sau „Comitetul Refugiaților Bucovineni” în București.

După retragerea armatei române din Transilvania, în vara anului 1916, Marmeliuc s-a înscris la școala de ofițeri de rezervă de infanterie din Botoșani. După terminarea școlii militare, Dimitrie Marmeliuc a fost repartizat la Regimentul 8 Infanterie Buzău, primind comanda unui pluton. Unitatea sa făcea parte din Divizia 5 Infanterie și a ocupat dispozitivul de luptă. Acesta a participat cu Regimentul 8 Infanterie Buzău la bătălia din vara anului 1917, unde a fost rănit și decorat. La ședința Consiliului Național Român în 12/25 noiembrie 1918 Dimitrie Marmeliuc a fost cooptat membru al acestui organism. În cadrul aceleiași ședințe s-a hotărât convocarea Constituantei pentru ziua de 15/28 noiembrie 1918 unde urma să se stabilească raportul politic al Bucovinei față de România. La 15/28 noiembrie 1918 s-a deschis Congresul General al Bucovinei în Palatul Mitropoliei din Cernăuți. El era alcătuit din 74 de delegați ai Consiliului Național Român, între care se afla și Dimitrie Marmeliuc, 7 delegați ai Consiliului Național German, 6 delegați ai Consiliului Național Polon și 13 reprezentanți ai rutenilor. Acest forum a hotărât în unanimitate „unirea necondiționată și pentru vecie a Bucovinei cu România”. În carte este subliniat faptul că, această perioadă când Marmeliuc se alătură luptei pentru unitate națională, implicarea sa deosebită, ca fiind cea mai frumoasă pagină din biografia sa.

După război, devine redactor-șef al ziarului *Glasul Bucovinei* și devine secretar de stat al Apărării Naționale, senator și deputat, din 1925, profesor titular la Facultatea de Litere a Universității din Cernăuți, unde va fi și decan până în 1930, între 1925-1926 directorul Teatrului Național din Cernăuți. Sunt prezentate în carte, relizările din perioada anilor 1933-1937, când este numit primar al Cernăuțiului. Profesorul Dimitrie Marmeliuc și familia sa se refugiază la București, din calea Armatei Roșii cotoitoare, în urma odiosului pact dintre cei doi mari criminali care au declanșat războiul (Hitler și Stalin), armată care ocupase Basarabia și Nordul Bucovinei. Din anul 1940 este numit profesor la Universitatea din București, dar mai târziu a fost înlăturat din învățământ și angajat la Institutul de Lingvistică al Academiei Române între anii 1952-1966. Opera lui Dimitrie Marmeliuc, este de asemenea prezentată; ea

aparține unor domenii variate, de la folclor la lingvistică și de la istoria literară, vizând mai ales Antichitatea, la publicistica militantă.

La sfârșitul cărții sunt publicate o serie de documente inedite aflate în Arhivele de Stat din Cernăuți, în fondurile Universității, Liceului nr. III de Stat din Cernăuți, și cel al Biroului Prezidențial al Ministrului Delegat al Bucovinei, care se referă la bogata activitate pe care a avut-o profesorul, scriitorul și folcloristul Dimitrie Marmeliuc, fotografii, dar și câteva documente aflate în Colecția Clișotecă a Muzeului Național al Bucovinei din Suceava.

„RACOVĂȚ, SATUL REFUGIAȚILOR” – O CARTE DESPRE „UN TIMP AL SUFERINȚEI ȘI AL RĂULUI ÎN ISTORIE”

Natalia Luchiniuc-Proțiu
Cernăuți

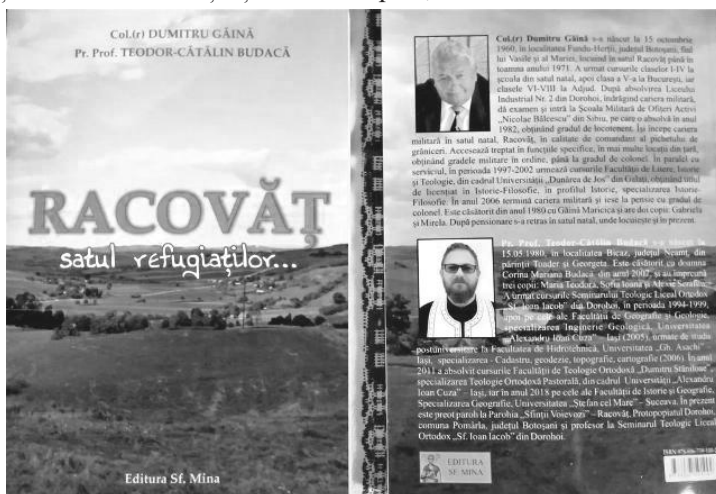
Cartea *Racovăț, satul refugiaților* a fost lansată la Căminul Cultural din Probotești, regiunea Cernăuți, Ucraina, în data de 22 ianuarie 2020, având ca autori pe Col.(r) Dumitru Găină și Pr. Prof. Teodor Cătălin Budacă. Dovezile, povestirile și mărturiile despre perioada grea a refugiei au reprezentat un mic omagiu adus de către autori tuturor celor care au trăit suferința în perioada 1940-1945-1947, cu urmările și greutățile inevitabile momentului.

Evenimentul a fost moderat de Tatiana Tutunaru-Bârzu, profesoară de limba și literatura română la școala din Probotești și Adrian Topală, coordonatorul Căminului Cultural, care au pregătit și un spectacol folcloric și literar. Copii și tineri din satul Probotești au recitat poezii din creația scriitorilor Vasile Tărățeanu, Simion Gociu, Grigore Bostan, au venit cu cântece și dansuri în fața publicului adunat din cele două părți ale hotarului dintre Ucraina și România.

Au luat cuvântul primarul localității Târnauca Ion Pantea, profesori, președintele consiliului raional Herța, Victor Ciuclea, părintele paroh al bisericii din sat, reprezentanți ai mediului asociativ românesc care au susținut acest eveniment (Societatea „Golgota” a românilor din Ucraina, Liga tineretului român „Junimea” din regiunea Cernăuți, Centrul Cultural Român „Eudoxiu Hurmuzachi”, Centrul Media BucPress, Societatea pentru cultura și literatura română în Bucovina „Mihai Eminescu” și Societatea Bibliotecarilor Bucoveneni).

Cartea apărută la Editura „Sf. Mina”, 2019 prezintă istoria scurtă și plină de dramatism a satului Racovăț din comuna Pomârla, județul Botoșani, aduce mărturie istorice despre „un timp al suferinței și al răului în istorie”, așa cum spune Prof. Dr. Gică Manole, în prefața volumului.

„Satul meu de la hotare / Vatră de refugiați / Ai fost leagăn de-alinare / Multor dezrădăcinați” (Dumitru Găină). Dumitru Găină s-a născut la 15 octombrie 1960, în

localitatea Fundu-Herții, județul Botoșani, fiul lui Vasile și al Mariei, locuind în satul Racovăț până în toamna anului 1971. A învățat la școala satului natal, apoi la București și Adj. A absolvit Liceul Industrial Nr. 2 din Dorohoi, apoi Școala Militară de Ofițeri Activi „Nicolae Bălcescu” din Sibiu, obținând gradul de locotenent. Își începe cariera militară în satul natal, Racovăț. Urmează cursurile Facultății de Litere, Istorie-Filosofie în perioada 1997-2002. Cu gradul de colonel în anul 2006 își termină cariera militară. Este căsătorit (1980) cu Maricica Găină și are doi copii: Gabriela și Mirela.

Într-un epilog al cărții intitulat „O carte-document” își amintește de bunicul său, Găină Vasile, unul dintre întemeietorii acestui sat:

– Buncule, ce ar fi mai bine să mă fac când o să fiu mare?... polițist, doctor, profesor, pompier...?

– Băiete, e plină lumea de ei, tu să te faci OM, sunt foarte puțini!

Părintele Teodor Cătălin Budacă, unul dintre autorii volumului a oferit detalii cu privire la conținutul acestei cărți: „Sunt mărturii vii privind momentele din 1940–1944, perioadă în care au fost strămutați din vatra lor strămoșească în noul sat înființat mai târziu – Racovăț și în urma Pactului Ribbentrop-Molotov, o parte a locuitorilor satului Probotești (astăzi aflându-se în Ucraina n.r.) fug din calea dușmanului lăsând în urmă munca lor. Un lucru interesant este că ei nu pleacă departe, ci la câțiva kilometri spre sud, în locurile lor unde își pășteau animalele, iar aici au construit un nou satuc. Momentul strămutării a fost unul dramatic pentru că nu au fost lăsați să aducă nimic de acasă cu ei, iar 429 de persoane s-au mutat din Probotești în Racovăț, unii dintre ei fiind despărțiți de familiile lor mulți ani. De ce s-a întâmplat acest lucru? Mulți m-au întrebat de ce am scris această carte și nu pot să nu mărturisesc că atunci când vezi pe chipul unui bătrân un val întunecat de tristețe și durerea de multe ori alinate prin lacrimi, nu poți să nu te întrebi ce greutate apasă acel suflet. După momentul în care ei s-au descărcat sufletește, mi-am dat seama că nu poți să lași uitării trăirile lor. Acestea trebuie scoase la lumină. Această carte ne dorim să fie o mărturie a faptului că, prin greutățile și încercările suportate, acești oameni au rămas aproape de glia strămoșească și de frații lor, însă, din fericire pentru ei și pentru noi, nu în Ucraina, ci în România, formând astfel un sat micuț, dar cu suferințe mari”.

Pr. Prof. Teodor-Cătălin Budacă s-a născut la 15 mai 1980, în localitatea Bicaz, județul Neamț, din părinții Toader și Georgeta. Căsătorit cu Corina Mariana Budacă în anul 2007 și au împreună trei copii: Maria Teodora, Sofia Ioana și Alexie Serafim. A urmat cursurile Seminarului Teologic Liceal Ortodox „Sf. Ioan Iacob” din Dorohoi (1994-1999), apoi pe cele ale Facultății de Geografie și Geologie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” – Iași (2005), urmate de studii la Facultatea de Hidrotehnică, Universitatea „Gh. Asachi” – Iași (2006). A absolvit în 2011 cursurile Facultății de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae”, iar în anul 2018 – Universitatea „Ștefan cel Mare” – Suceava. În prezent este preot paroh la Parohia „Sfinții Voievozi” – Racovăț, Protopopiatul Dorohoi, comuna Pomârla, județul Botoșani și profesor la Seminarul Teologic Liceal Ortodox „Sf. Ioan Iacob” din Dorohoi.

Cartea *Racovăț, satul refugiaților* ne vorbește despre dragostea fiilor satului pentru oamenii și pământul unde s-au născut. Autorii ne-au adus cu o recunoștință deosebită mărturiile sătenilor despre acele vremuri grele din anul 1940 și ne-au avertizat: „Români, vegheați la suferințele neamului vostru! Aflați Adevărul! Nu uitați moartea atâtor eroi nevinovați! Iubiți-vă pământul Patriei! Fiți oameni drepiți și cinstiți!”.

Satul Racovăț poartă numele pârâului care trece prin acest sat. De la bordeile cu lumina asigurată de opaiț sau candela satul a început să fie electrificat după 1972. Principala activitate a sătenilor a fost și este munca pământului și creșterea animalelor, tâmplăria, cojocăria, croitoria, pomicultura, viticultura și creșterea albinelor, în funcție de pasiunea fiecăruia. Mulți fii ai satului, plecați în diferite orașe din țară sau în străinătate pentru a-și găsi un loc de muncă mai bun, s-au întors în satul natal. Ne descrie col.(r) Dumitru Găină: „Aș fi vrut să mă întorc în casa părintească și să o reconstruiesc, dar odată cu mutarea părinților mei la Dorohoi, au vândut casa unde am crescut, fiind astfel nevoit să fac alta, ceea ce am și făcut. Mai mult decât atât, am adus și părinții înapoi în satul lor, dar într-o casă nouă. [...] Glasul mierlei în zorii zilei, pâcurile de viorele, brândușe și toporași din poienițele hoceagurilor aflate pe dealurile dimprejur, foșnetul crengilor în urma vântului care aleargă printre copacii pădurii ce încinge satul ca un brâu, au darul de a mă face nostalgic și a-mi aduce aminte de anii copilăriei, când în vârtoarea jocurilor acestei vârste, nu descoperisem aceste minunății“. Despre priveliștea dimineții satului ne vorbește autorul cu o deosebită plăcere că era atât de frumoasă de jur împrejur încât îi pare rău că Dumnezeu nu l-a înzestrat cu darul picturii, pentru a reda minunatele priveliști ce-i fac o stare de mulțumire. Fiind un admirator fidel, Dumitru Găină așteaptă un abil mănutor al penelului care va immortaliza priveliștea și-i va inspira pe mulți cititori, scriitori, istorici, pictori.

Despre punctul de graniță de la Mamornița, stabilit din greșeală (prin pactul Ribbentrop-Molotov) completează bunica autorului Pavel Elena „s-a amplasat un gard de sârmă ghimpată, cu rachete de semnalizare... De multe ori proprietarii erau umiliți, iar femeile batjocorite. Câțiva săteni au încercat să mute parii înfipti de ruși, mai spre Probotești. Numai că Petrea Găină în nopțile care au urmat, împreună cu alți prieteni, mutau parii mai la vale, pe șes spre Probotești, în special, pe direcția stejarului care este și astăzi lângă șosea, în speranța că în vârtoarea evenimentelor rușii n-o să-și dea seama că granița a fost mutată mai spre sat. Numai că rușii au observant și ziua duceau gardul înapoi și tot așa vreo 2-3 nopți până când au pus rușii pază permanent și, într-o noapte, s-au auzit câteva focuri de armă, ... de atunci n-am mai auzit să mute cineva gardul și așa o rămas până astăzi. Rușii o întărit atunci paza și mai serios și trăgeau în oameni fără să mai întrebe nimic...“.

Despre cimitirul satului pentru care locul a fost ales prin hotărârea majorității sătenilor și hotărârea dată de Sfatul Popular Fundu-Herții, s-a donat locuitorilor satului Racovăț un teren de 0,38 ha, pe dealul Mare, unde să se amenajeze locul de veci pentru sătenii din Racovăț. Terenul a aparținut anterior trasării graniței satului Probotești ca loc de pășunat. Conform adnotărilor existente, în ziua de 15 mai 1959 a fost ridicat clopotul și pus la locul său în clopotniță. Sfințirea s-a săvârșit în Duminica Rusaliilor (Duminica Mare) de către preotul Isaia Bodnaraș, eveniment la care au asistat aproape toți racovițenii.

Biserița cimitirului refăcută pe același loc unde a fost construită cea veche, sub formă de corabie, lungă de 16 m și cu o lățime de 7 m, îmbrăcată în haine noi având un aspect de proaspăt și curat, stă cu ușile solide din stejar deschise parcă pentru a îmbrățișa credincioșii ce vor să intre în ea. Pace, odihnă și liniște... sunt trăirile care te cuprind imediat după ce ai pășit pragul bisericii. Hramul satului este sărbătorit în ziua de 8 noiembrie de Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil. După anii 1950 de hramul satului se făceau hore pe șesul de lângă școală, unde cânta fanfara. Aceași atmosferă

exista și cu prilejul sărbătorilor de Paști sau de Crăciun.

Drama populației din sudul Bucovinei (având în vedere că la 2 aprilie localitatea Herța a intrat sub ocupația sovietică) trăită în anul 1944, a lăsat în sufletul bucovinenilor și conștiința românilor o rană adâncă, nevindecată și astăzi. Dar la toate acestea s-a adăugat seceta cumplită din 1946 ce a pus stăpânire pe teritoriul Moldovei și Bucovinei. Una din mărturiile cutremurătoare a Iuliane Prodan, mătușei autorului, inundând ochii cu lacrimi, spunea: „... nici nu-

mi vine să mă mai gândesc la situația de atunci, probabil n-ai să mă crezi... mânca lumea coajă de copac, rădăcini din pământ dacă mai găseau, că pe pământ nu mai crescuse nimic... sfecla furajeră rasă, de la siloz o luau oamenii, o fierbeau și beau zama aceea... rupeau bețele de la soreancă și scoteau miezul din mijloc și-l mâncau“.

Trebuie să fie amintiți Dăscăliței Dumitru și Adam Pintilei care au fost implicați în problema foametei și au asigurat cu ajutorul altor consăteni o cantina pentru supraviețuirea celor mai săraci, dar au și murit oameni de foame în acea perioadă. Atunci când își reaminteau perioada foametei se întuneceau la față și oftau greu înainte de relatare: „a fost groaznic... căutam coji de cartofi rămase de cine știe când și le fierbea mama cu țărâte... și astea când mai avea, când nu, beam zama aia de la cojile de cartofi. Când mergeam după bureți, de multe ori nu mai găseam pentru că-i culegeau alții și noi luam bureții cu viermi, îi fierbeam și îi mâncam. Nu mai spun de câte ori ne culcam flămânzi; mama avea o vorbă, dacă ți-i foame, bea, draga mamei, o cană de apă și culcă-te... lasă că mâine o să găsim ceva de mâncare“.

Câteva mărturii despre acele timpuri neuitate

Vornicu Agripina: „Când s-o auzit că vin rușii, majoritatea oamenilor din Probotești au plecat spre România, fiecare cu ce a putut, în căruțe și în care cu boi. Toată averea o rămas pe loc. La înapoiere ... când am ajuns acasă la Probotești, în bucătărie am găsit o droaie de pisici, în rest era jefuit tot din casă“.

Condurache Maria: „Spunea mama că au făcut colibă ca să aibă unde sta; că pleca cu ziua la muncă, pentru ca să aibă ce să ne dea să mâncăm, iar pe noi ne lăsa în colibă. Pentru că era chiar lângă pădure, lega oaia de ușă, când pleca, ca atunci când vor veni lupii, să mănânce oaia, nu pe noi. Erau lupi în timpul ăla...“.

Vrabie Vergina: „Tare greu o fost pe timpul foametei, de multe ori mai primeam câte o mână, două de făină și mama voia să facă mămligă, dar nu ajungea făină și mâncam cir. Cu timpul, o dat Dumnezeu și am început să mai avem și de una și de alta, dar când îmi aduc aminte ce greu o fost... să nu mai dea Dumnezeu așa ceva!“

Căruntu Profira: „Când o trebuit să plecăm, o rămas toate acolo. Aveam 4-5 ani pe

atunci... La vamă o început să controleze cu de-amănuntul...Mi-o găsit găina (din sân), mi-o luat-o și o omorât-o pe loc. O dat jos tot din căruță și mama o spus să ne lase măcar ceva de mâncare, la care rusul i-o spus: «Ce vă trebuie mâncare... mergeți la regele Mihai să vă dea de mâncare!» și uite așa ne-o trimis fără nimic“.

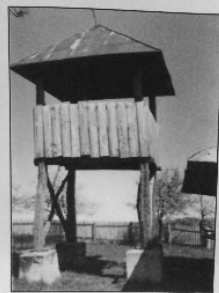
Miclescu Lucia: „N-aveam caiete sau cărți, scriam pe un fel de tăbliță neagră, cu o pietricică albă pe care o căutam între pietrele din pârau. Mi-aduc aminte că nu aveam cu ce mă încălța, ca să mă duc la școală... Mi-o luat o pereche de bocanci din papură, cu talpă de lemn. Numai că într-o iarnă mergând prin zăpada mare, s-o muiat papura aia și o ieșit cuiele și am rămas în zăpadă cu picioarele goale. Până am ajuns acasă am tras un frig atuncea de mamă, mamă! După asta mi-o făcut ochinci și am umblat cu ele. Astea erau condițiile... greu ce să-i faci!

Pe timpul foametei, am avut noroc cu o vițică, dar a fost tare greu... Fierbea mama laptele, cu fel de fel de buruieni și ne dădea să bem, mai aduceam bureți... din aceștia dădeam și la porc, pentru că nu mai aveam ce să-i dăm de mâncare“.

Filele din această carte pot fi considerate lecții de istorie pentru urmașii acestui sat frumos care au dreptul să știe cine sunt și de unde vin. Dumitru Găină, unul dintre autorii acestei cărți, a îmbinat datele statistice cu povestirile oamenilor, pentru a crea o imagine mai atractivă pentru noi cititorii, pentru a ne realiza o imagine asupra acestei localități. În urma lecturii acestor rânduri, vom privi cu alți ochi pe bătrânii nostri. Sigur se vor regăsi martori după aceste povestiri, doar cu alte nume, pentru că au trecut prin acele vremuri groaznice mulți bunei de-ai noștri.

Biserica veche

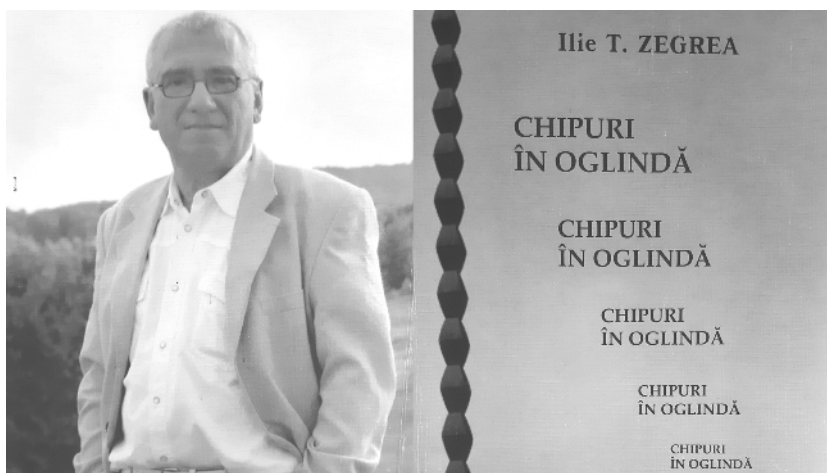

Clopotnița veche

„CHIPURI ÎN OGLINDĂ”: ESEURI, TABLETE, INTERVIURI DE ILIE T. ZEGREA

**Marin Gherman
Cernăuți**

În anul 2019 a văzut lumina tiparului cartea *Chipuri în oglindă* de Ilie Tudor Zegrea (Ilie T. Zegrea, *Chipuri în oglindă: eseuri, tablete, interviuri*, Cernăuți, Editura DrukArt, 2019, 216 p., lector – Doina Colesnicov), care include eseuri, tablete și interviuri realizate de autor în cei peste 50 de ani de activitate ziaristică. Volumul include doar o parte a articolelor de publicistică scrise pentru ziarul „Zorile Bucovinei”, revista „Septentrion literar” sau difuzate în cadrul emisiunilor radiofonice în limba română a postului de Radio Cernăuți (astăzi, Radio Bucovina din cadrul audiovizualului public al Ucrainei). Datorită acestei cărți cititorii au posibilitatea să afle care au fost, după opinia autorului, cele mai importante momente din viața culturală și social-politică a regiunii Cernăuți de la sfârșitul secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea, momente la care a fost martor și a participat nemijlocit cu arma cuvântului poetul, publicistul, eseistul și traducătorul Ilie T. Zegrea, președintele Societății Scriitorilor Români din Cernăuți.

Merită menționat faptul că Ilie Tudor Zegrea s-a născut la 3 iunie 1949 în satul Sinăuții de Jos, raionul Hliboca, regiunea Cernăuți. În 1966 a absolvit școala medie din Tereblecea, iar în 1979 – Facultatea de Filologie (secția limba și literatura română) a Universității de Stat din Cernăuți (astăzi, Universitatea Națională „Iuri Fedkovici” din Cernăuți). A lucrat în redacția ziarului regional „Zorile Bucovinei”. În 1977 s-a angajat la redacția emisiunii radiofonice în limba română a Companiei Regionale de Stat Cernăuți pentru Radiodifuziune și Televiziune. În perioada 1999-2009 a fost șeful acestei redacții.

A debutat cu versuri în 1964 în presa din Chișinău. În 1977 publică volumul de versuri *Timpul ierbilor* (Ed. Carpați, Ujgorod). Ulterior a mai publicat volumele:

Navigator în septembrie (Ed. Literatura artistică, Chișinău, 1983), *Crinul îngândurat* (Ed. Carpați, 1986), *Oglinda retrovizoare* (Ed. Hyperion, Chișinău, 1991), *Singurătatea Apocalipsei* (Ed. Eminescu, București, 1998), *La marginea nopții* (ediție bilingvă româno-ucraineană, Ed. Misto, Cernăuți, 2004), *101 poeme* (Editura Biodava, București, 2010), *Ștergând lacrimile singurătății* (Ed. Misto, Cernăuți, 2012), *Deschideți fereastra că ninge* (Ed. Lumina, Chișinău, 2014), *Timp fracturat, greieri de seară* (Ed. DrukArt, Cernăuți, 2017).

Ilie T. Zegrea a fost membru-fondator și președinte al Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din regiunea Cernăuți (1990). Este membru al Uniunilor Scriitorilor din Ucraina, România și Republica Moldova, membru fondator și președinte al Societății Scriitorilor Români din Cernăuți, redactor-șef al revistei „Septentrion literar”.

Autorul cărții *Chipuri în oglindă* scrie în „Cuvânt înainte” că întreaga lui activitate ca ziarist s-a desfășurat la o răscruce de veacuri și de milenii. „Noi mai credem în cartea pe suport de hârtie, cum apărea pentru prima dată acum câteva secole, mai optăm pentru lecturi în bibliotecă și pentru crearea unei biblioteci personale, spre deosebire de tinerii de astăzi care se pronunță tot mai insistent pentru digitizarea romanelor, volumelor de versuri sau a tratatelor filozofice”, precizează Ilie T. Zegrea.

Primul articol inserat în cartea *Chipuri în oglindă* este „În loc de colind. Scrisoare deschisă lui Mihai Eminescu”, în care autorul descrie situația românilor din nordul Bucovinei, adresându-se – în mod simbolic – poetului național Mihai Eminescu. Ilie T. Zegrea subliniază că în ținutul minunat, numit de poetul nepereche „dulce Bucovină”, se face speculă cu sfântul sentiment al dragostei de neam și de limbă. „După umila mea părere, adevărați patrioți ai neamului sunt cei ce muncesc zi de zi în școli, pe ogorul literelor, cei care șterg praful de pe zestrea noastră etnofolclorică, cei care ară și seamănă glia strămoșească și nu navetiștii, gălușcarii ce sunt deprinși să stea în capul mesei acolo unde se mănâncă și se bea”, menționează autorul. În articolul publicat în „Zorile Bucovinei” la 15 ianuarie 1997, ziaristul își cere scuze pentru curajul de a-i transmite poetului național o scrisoare deschisă cu un mesaj de solidarizare: „Realitatea este aproape insuportabilă și prea am uitat cu toții că în ziua Dumneavoastră de naștere ar trebui să încercăm o purificare a sufletului”.

Volumul, în linii mari, este dominat de o idee a purificării și solidarității comunității românești din Ucraina. Articolele apărute în presa regională din Cernăuți și semnate de Ilie T. Zegrea au avut drept scop să reflecte problemele cu care se confruntă românii din Ucraina (identitare, culturale, politice, sociale, economice ș.a.), dar și problemele din interiorul acestei comunități (fragmentarea, pasivitatea, indiferența, refuzul la reperele culturale sacre, dialogul disfuncțional între generații ș.a.). Volumul este structurat în 3 capitole: „Din drumul Damascului” (include articole și eseuri pe teme cultural-identitare, dar și publicistică politică), „Firul cu plumb” (interviuri cu personalități ale culturii române: Emil Loteanu, acad. Răzvan Theodorescu, Dimitrie Vatamaniuc, Vasile Levițchi, Radu Cârneci ș.a.) și „Accente” (eseuri și tablete apărute în cadrul rubricii cu același nume în ziarul „Zorile Bucovinei”, care nu mai apare pe suport de hârtie).

Ilie T. Zegrea analizează viața culturală a românilor din regiunea Cernăuți în contextul proceselor politice naționale și globale. În articolul „Noi nu suntem diasporă”, publicat în „Septentrion literar” în 2013, autorul subliniază că românii din Ucraina nu sunt diasporă pentru că locuiesc aici „de când e lumea și pământul”: „Cu

rădăcini adânci, puternice, de milenii în pământul strămoșesc, nu poți fi considerat de cineva drept un străin la tine acasă”.

În alte articole publicistul cernăuțean critică utilizarea de către presa vremii a termenilor de „nord-bucovinean” și „sud-bucovinean”, scriind că Bucovina este un tot întreg istoric. Autorul se plânge pe lipsa unui dialog între generații, pe refuzul „de a încerca să înțelegi problemele celui de alături”. Sunt analizate și problemele cu care se confruntă presa de limba română din regiunea Cernăuți. Ziaristul atrage atenția cititorului atât asupra condițiilor politice în care funcționează această presă, cât și asupra curenților funcționale ale spațiului informațional românofon din Ucraina. În articolul „Presa liberă și (in)dependentă ... de toate”, Ilie T. Zegrea scrie că „un ziar, ca să devină un bun al tuturor, trebuie să aibă grijă, în primul rând, de crearea unui contingent de autori talentați și competenți... Astăzi, din nefericire, tot mai multă lume crede că dacă ai studii filologice poți deveni automat, peste noapte, și ziarist”. Autorul se plânge în articolul „Grafomania ne consumă hârtia” pe scrisul infect și agramat din cărțile apărute în regiunea Cernăuți: „Această maculatură atacă inima și cugetul omului, poluează grădina literaturii și strică gustul cititorului”.

Sunt analizate și alte tendințe din cadrul comunității românești din Ucraina: depărtarea culturii bucovinene de tradițiile autohtone, lipsa de management eficient în presa scrisă, manipularea opiniei publice cu ajutorul mass-media, degradarea învățământului românesc din nordul Bucovinei, relațiile asociațiilor românești cu statul român, dar și cu statul ucrainean etc. Textele sunt dominate de ideea că limba este cartea de vizită a unei națiuni sau valuta forte a poporului. Autorul se întreabă: „De ce să nu avem aici, la Cernăuți, un monument al Limbii Române și Culturii Noastre Naționale, care să ne amintească și de strămoșii ce au locuit cândva pe aceste meleaguri, și de datoria noastră de a păstra limba maternă, cultura și tradițiile, transmițându-le nepoților și strănepoților? Or, anume limba este valuta forte a unui popor, coloana vertebrală care ne ține pe verticală”.

Cartea include reflecții literare și publicistice despre cultura bucovineană și reprezentanții ei de vază. Crezul poetului Ilie T. Zegrea este dragostea față de limba română și față de cultura bucovineană. Autorul crede în capacitatea unei literaturi autohtone, fundamentată pe cultura poporului român și bazată structural pe valorile universale, de a determina o renaștere națională a românilor din Ucraina. Autorul este un idealist, dar și un analist pragmatic în același timp: pe de o parte ia în derădere curențele comunității din care face parte, critică eșecul reformelor și al politicilor populiste, pe de altă parte, propune soluții culturale prin revenirea la rădăcinile neamului său. Articolele din această carte sunt pline de curaj, ele reflectă pulsația vremii și cu adevărat reprezintă o cronică a unor timpuri de răscruce, când s-au întâlnit două milenii, două generații, două tendințe geopolitice (anticomunismul și perioada de tranziție în estul Europei). Ziaristul Ilie T. Zegrea este un luptător pentru adevăr, în timp ce poetul Ilie T. Zegrea a rămas un copil îndrăgostit de cuvânt și de arta frumosului. Această dedublare interioară oferă cărții prezentate de noi o valoare inegalabilă, fiind o demonstrare a faptului că nici un timp dificil, nici un regim politic sau cataclism social nu poate distruge, submina sau slăbi capacitatea omului de a fi om de creație și de a fi liber. O carte a libertății, o carte de istorie recentă, o carte care trebuie citită...

LECTURI DESPRE LOCURI ȘI PERSONALITĂȚI

Alexandrina Cernov
Cernăuți

[Ion Maței, *Familia Hurmuzaki și Unirea Principatelor Române. Centrul unionist – Tusculum Dulcești, ținutul Roman*, Editura Papirus Media, 2018, 242 p.]

Cartea *Familia Hurmuzaki și unirea Principatelor Române. Centrul unionist – Tusculum Dulcești, ținutul Roman* este rezultatul unor cercetări de documentare care dovedesc că palatul de la Dulcești a fost unul din locurile unde s-a pregătit Unirea Principatelor Române. Sunt date inedite, care ne amintesc despre activitatea reprezentanților familie Hurmuzaki, în primul rând a lui Constantin și a logofătului Gheorghe Sturza, căsătorit cu Eliza Sturza (Hurmuzaki). Autorul subliniază în *Argument*: „Evenimentele cu rezonanță istorică care au avut loc la palatul de la Dulcești, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, s-au datorat în mare măsură Elizei Sturza (Hurmuzaki) care s-a căsătorit în anul 1845 cu logofătul Gheorghe Sturza, mai în vârstă cu 32 de ani, căruia îi decedase prima soție, Ecaterina Cantacuzino, în anul 1844. Prin această căsătorie, încuviințată și de tatăl Elizei, Doxake Hurmuzaki, pentru care Eliza nutrea adânci sentimente de respect și prețuire, moșia de la Dulcești va redeveni o altă reședință pentru membrii familiei Hurmuzaki” (p. 9).

Autorul a cercetat documentele de arhivă, mărturiile scrise și orale care dovedesc că „la palatul din Dulcești s-a pregătit Unirea Principatelor, avându-i ca amfitrioni și luptători pentru Unire, pe logof. Gheorghe Sturdza, Constantin Hurmuzaki și Eliza Sturdza” (p. 33).

Eliza Sturdza, născută Hurmuzaki, s-a îngrijit ca frații ei, Constantin (1811-1869) și Alexandru (1823-1871) să fie înmormântați în curtea bisericii din Dulcești. Inscripțiile de pe pietrele funarare mărturisesc despre însemnătatea activității lor unioniste: „Aice zace în Domnul Logofetul Constantin Hurmuzaki, fiul vornicului Eudocsiu și Ileana, născut în 15 Februarie 1869. Speranța este în Dumnezeuul părinților noștri. Model de virtute, patriotism și abnegare, Spirit înalt, caracter independent. Luptătoriu neobosit pentru drepturile și mărirea României. Neuitatului ei frate pune această piatră Elisa

Sturdza. Cu dânsa îl plâng frații Eudocsiu, Gheorghe, Alecsandru, Niculaie, Eufrosinia Petrno. 1870". Istoricul Ion Nistor va spune: „Constantin Hurmuzaki a fost cel mai mare talent politic pe care Bucovina l-a dat Mopldovei”.

Tot aici este înmormântat și fratele Alexandru Hurmuzaki (1823-1871), publicist și om politic român. El a fost printre membrii fondatori ai Societății Academice Române (1866) alături de un alt bucovinean – Ioan Gheorghe Sbiera, fruntași ai mișcării naționale din Bucovina. Alexandru Hurmuzaki a murit la Napoli (Italia) de unde a fost adus și înmormântat la moșia din Dulcești, alături de fratele său Constantin. Meritele lui sunt deasemeni scrise pe piatra funerară: „*Aice zace în Domnul lângă fratele său Constantin, Alesandru Hurmuzaki; nescut la Cernauca, Ducatul Bucovinei, în 16 August 1871. Neuitatului seu frate cu spiritul seu ager și luminat, cu simțemitele-i cele nobile și nalte, iubirea-i sa severă de dreptate, și cu inima-i cea românească purure însuflețită pentru patrie și națiune, pune această piatră întru lacrimi de durere Elisa Sturza, înconjurată de ceilalți frați sdrobiți de măhniciune*”.

În 1895 moare și Elisa Sturdza, fiica vornicului Doxaki Hurmuzaki, înmormântată și ea la Dulcești lângă frații Constantin și Alexandru. Pe piatra funerară a Elisei citim: „*Aici zace în Domnul Elisa Sturdza soția logofetului Gheorghe Sturdza, fiica Vornicului Doxaki Hurmuzaki, născută la Cernauca, 1821, repos. 3 Apărilie 1895. Suflet nobil, inimă română, a lucrat cu iubitul său soț și cu frații sei la renascerea României, însuflând în timpuri grele prin energia ei pe bărbații luptători a națiunei. Cu inima sdrobiță au pus această pētră ultimul frate Neculai Hurmuzaki și nepotul Eudoxiu Hurmuzaki*”. Acestea sunt mărturii nemuritoare ale trăsăturilor de caracter și ale activităților unioniste ale fraților Hurmuzaki, mărturiile unor vieți dedicate luptei pentru unitatea de neam.

Cartea este structurată în mai multe capitole: *Epoca Hurmuzaki și Unirea Românilor (scurt istoric); Familia Hurmuzaki – familia marilor români; Eliza Sturdza (Hurmuzaki (n.19.XI.1821 - m. 03.04.1895); Constantin Hurmuzaki (12.XI.1811 - 15/27.11.1869), Alexandru (Alec) Hurmuzaki (16.VIII.1823 - 8/20. III.1871, Dulcești); Eudoxiu Hurmuzaki (29 sept. Cernauca; 28 ian. 1874); Gheorghe (George) Hurmuzaki (1817-1882); Nicolae Hurmuzaki (19 martie 1826, Cernauca - 19 septembrie 1909); Logofătul Gheorghe Sturdza-Dulcescu (1790-1858); Alexanru Ioan Cuza – participant la „Divănuțul de la Tusculum-Dulcești”; Marele filantrop al României: C. N. Vasiliu Bolnavu, luptător pentru Unire și desăvârșirea României Mari*.

Anexele, zece la număr, prezintă o completare consistentă de informații referitoare la temă, cu trimiteri la sursele de informare, după cum urmează.

Anexa 1: *Corespondența familiei Hurmuzaki cu Gheorghe Bariț*, în prefața căreia *Familia Hurmuzaki e una din cele mai vechi familii de boieri moldoveni*, autorul N. Bănescu scrie în cartea *Corespondența familiei Hurmuzaki cu Gheorghe Bariț*, (Vălenii de Munte, 1911), reproducă integral: „Când Bucovina se rupse de trupul Moldovei, Hurmuzăkeștii rămăseseră în patria mumă, la moșia lor Dulcești, din Roman, deși o parte a proprietăților ce stăpâneau trecea acum în Provincia smulsă de Austrieci. Dar, mai târziu ei se așezară în această Provincie chiar, pentru folosul neamului nostru de acolo, care află într-înșii pe apărătorii zeloși ai intereselor sale.

Doxachi, bătanul îndatoritor, a cărui plăcută amintire au păstrat-o emigranții noștri din anii 1848-49, se strămutase definitiv în Bucovina, la 1804, așezându-se pe moșia părintească Cernauca de lângă Cernăuți”.

Anexa 2: *Correspondența lui C. Hurmuzaki cu D. A. Sturdza și C. Sturdza (extras); Scrisoarea d-lui C. Sturdza către d-ul C. Hurmuzaki din 28 martie (9 aprilie 1857, Satul Scheea).*

Anexa 3: *Din corespondența lui Ion Maiorescu cu C. Hurmuzaki și D. A. Sturdza (extras).*

Anexa 4: *Din corespondența poetului Gheorghe Sion cu frații Hurmuzaki.*

Anexa 5: *Correspondența Elizei Sturdza cu Gh. Barițiu III.*

Anexa 6: *Correspondența lui A. Hurmuzaki cu Matei Sturdza (I, Dulcești, 19 Mart.1869).*

Anexa 7: *Necrolog la înmormântarea de la Dulcești a lui Constantin Hurmuzaki; (publicat și în „Foaia Societății pentru Literatură și Cultură Română în Bucovina”, Anul V, 1869). C. Hurmuzaki a murit la Viena. „După puține zile se transportară rămășițele mortale, petrecute de frați și alte persoane înrudite, prin Cernăuți și Suceava, unde s-au manifestat, precum și în alte orașe române, cea mai dureroasă compătimire și întâmpinare, - în România, la moșia Dulcești în județul Romanului. Aici la Dulcești se făcu înmormântarea”.*

Anexa 8: *Arborele genealogic – familia Hurmuzaki, Date privind membrii familiei Hurmuzaki.*

Anexa 9: *Arborele genealogic al lui Alexandru Ioan Cuza (schiță).*

Anexa 10: *Familia Sturdza – Genealogie (extras din genealogia lui Løvendal.*

Doar o sumară trecere în revistă a titlurilor corespondențelor este de folos celor care cercetează viața și activitatea reprezentanților familiei Hurmuzaki și a altor personalități făuritoare de istorie. Bibliografia selectivă cuprinde, printre alte lucrări, și cărțile cernăuțenilor Dumitru Covcalciuc și Ilie Luceac.

Cartea, precum și alte cărți prezentate în revistă, pot fi consultate în biblioteca Editurii „Alexandru cel Bun” – „Glasul Bucovinei”.

Rectorul Cervinski – savant, pedagog, organizator – în amintirile familiei, prietenilor și colegilor

[*Rectorul Cervinski*, 100 de ani de la nașterea lui Konstantin Alexandrovici Cervinski (1919-2002), coordonator Olga Cervinski, Cernăuți, Universitatea Națională din Cernăuți „Iuri Fedkovici”, 2019, 236 p. (în limba ucraineană)]

Constantin Alexandrovici Cervinski, cel de al 48-lea rector, a condus universitatea cernăuțenă între anii 1968 și 1987, perioadă care a marcat o evoluție binefăcătoare a facultăților și a relațiilor științifice internaționale, îndeosebi cu Canada, orașul Saskatoon. Numele său este indisolubil legat de evoluția școlii superioare în Ucraina în anii '50-'90 ai secolului XX.

S-a născut pe 1 iunie 1919, în satul Pîkiv, din regiunea Vinița, într-o familie de profesori. Soarta nu i-a fost ușoară, rămâne orfan de tată la vârsta de doar 3 ani, tatăl lăsându-i moștenire un dulap cu cărți și multe lipsuri materiale. A urmat foametea din 1932-1933 și războiul. În cele mai grele timpuri nu și-a neglijat studiile, devenind un savant cu autoritate în domeniul chimiei. Are în palmaresul său 270 de lucrări științifice, 22 de brevete de autor, dintre care 6 sunt implementate în producție. Lucrările lui au adus un esențial aport în rezolvarea unor probleme importante în domeniul petrochimiei. A scris mai multe manuale pentru școala superioară. Savant

emerit al Ucrainei în domeniul științei și tehnicii, Konstantin Alexandrovici Cervinski a lăsat o moștenire apreciabilă în știință și viața pedagogică. Modest și cinstit, el a fost un model pentru generațiile care l-au urmat.

Cartea începe cu un memoriu, scris încă în timpul vieții despre sine: *Gânduri despre sine*, în care punctează trei direcții în care și-a îndreptat eforturile: cariera științifică, scrierea manualelor și munca administrativă, dintre care era atras cel mai mult de munca științifică, manualele fiind de fapt o ramură a specializării lui. Al doilea material se referă la principiile conducătorului și concluziile acestei munci, deloc ușoare.

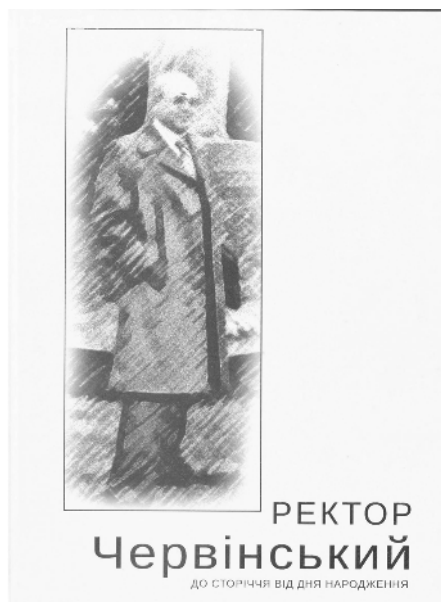
Printre cei ce și-au amintit de realizările rectorului și calitățile lui de conducător se numără remarcabili oameni de știință care au contribuit la promovarea științei și ridicarea prestigiului universității cernăuțene: acad. Anatyiciuk Lukian, șeful Catedrei de Termoelectrică; prof. Anghelski Oleg, doctor în științe fizico-matematice, directorul Institutului de Fizică și Informatică a Universității Naționale din Cernăuți; prof. Boris Bunciuk, doctor în filologie, decanul Facultății de Filologie.

Subliniem că datorită rectorului C.A.Cervinski, în anul 1971, la Facultatea de Filologie a fost inaugurată Catedra de Limba și Literatura Moldovenească, care apoi a fost transformată în Catedra de Filologie Moldovenească și Clasică (1983), din 1989 – denumită firesc Catedra de Filologie Română și Clasică.

Cartea a fost alcătuită și redactată de Olga Cervinski, profesor și șeful Catedrei de Teorie Literară și Literatură Universală. Pentru această carte, la 16 mai 2020 Olga Cervinski a fost menționată în cadrul concursului național „Top-100 de materiale bibliografice”, organizat de Biblioteca Națională a Ucrainei „V. Vernadski”.

Cel mai consistent capitol (p.43-177), *Rectorul Konstantin Cervinski în viziunea colegilor, elevilor și rudelor*, menționează calitățile remarcabile ale omului de știință, profesionalismul, demnitatea și omenia acestei personalități ale cărui raze binefăcătoare le-am resimțit ca tânăr specialist, începător în ale științei. Am avut multe de învățat, în primul rând, în organizarea muncii de conferențiar universitar, cât și respectarea părerilor colegilor mei. A fost atent și la multiplele probleme personale cu care mă confruntam.

Calitățile morale și profesionale ale rectorului pot fi desprinse chiar din titlurile amintirilor și aprecierilor sugestive, scrise cu responsabilitate, respect și dragoste de către profesorii diferitor facultăți, printre care: Brițki Petro, *Intellectual, Conducător, Omul umanist cu literă mare*; Bialik Vasili, *Rector: demnitate, omenie, profesionalism*; Volkov Anatoli, *Realizarea așteptărilor*; Volkova Ludmila, *Un model exemplar*; Kostîșin Stepan (care l-a urmat în calitate de rector), *Un conducător deștept și bun sfătuitor*; Levițki Viktor, *Putere și conștiință*; Kurilo Volodimir, *Un cuvânt despre un mare prieten și un om excepțional*; Tevtul Iarema, *Binevoitor, atent, calm*.

Sunt impresionante amintirile nepotului, Oleksandr Cervinski, *Bunicul meu Konstantin Olexandrovici*. Rămas orfan de tată din fragedă copilărie a fost călăuzit în viață de bunic. „Puteai să stai cu el ore întregi în camera lui și să-l întrebi despre toate ce te interesau în acel timp. Nici cea mai naivă întrebare nu-l făcea să zâmbescă. Sau puteai pur și simplu să vii, să-ți alegi din dulap o carte, să te așezi în fotoliu lângă bunic și să citești ore în șir. (...) Bunicul s-a ocupat cu multă abnegație și multilateral de educația mea după moartea tatălui meu în anul 1991. Matematica, chimia, limba ucraineană, repararea a tot ce se găsește în casă, începând cu electricitatea și reparația acoperișului – toate le făceam împreună cu el, căutând o realizare cât mai rațională” (p. 17). Nepotul își amintește și de povestirile bunicului despre participarea sa la război, amănunte despre camarazi și diferite epizoade de pe câmpul de luptă. Oleksandr a devenit doctor în științe fizico-matematice, inginer-programator, pentru care bunicul „a fost și rămâne cel mai mare și cel mai deștept om dintre toți oamenii care-i cunosc”. Bunicul a devenit pentru el un model ideal și „visul de a fi ca el profesor, tată și, în final, bunic”.

DIN TOATĂ INIMA, PENTRU VORONEȚ

Vasile Bărbuță
Cernăuți

[Maria Toacă, *Din toată inima, pentru Voroneț*, Cernăuți, Editura Misto, 2020, 95 p.]

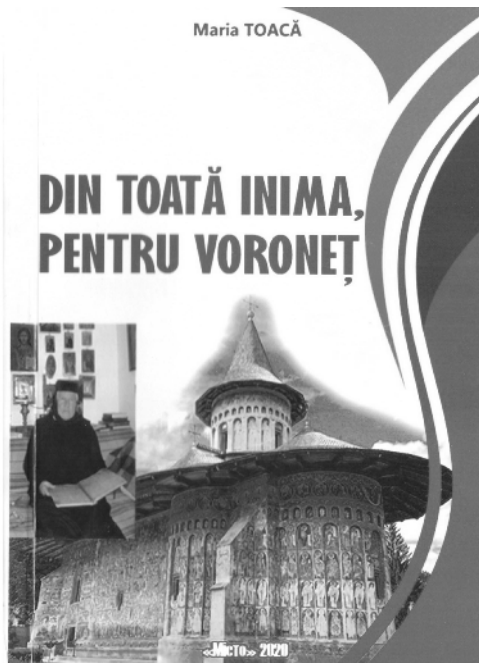
Printre creștele Carpaților, lângă Obcina Mare, timp de două secole stătea, ca o bijuterie pierdută, mănăstirea de la Voroneț. Supranumită și „Capela Sixtină a Estului”, acest monument istoric și religios de o valoare incontestabilă, poartă pe pereții săi mai multă istorie decât orice cronică.

Biserica a fost ridicată în anul 1488 în numai 3 luni și 3 săptămâni, ceea ce constituie un record pentru acea vreme și constituie una dintre cele mai valoroase ctitorii ale lui Ștefan cel Mare și Sfânt (1457-1504).

De mici proporții, cu plan trilobat, având turla cu boltă moldovenească pe naos, această biserică face parte dintre puținele monumente de arhitectură religioasă din nordul Moldovei care-și păstrează în mare măsură forma inițială. În anul 1547 mitropolitul Moldovei, pe acea vreme, Grigore Roșca, văr al lui Petru Rareș, a inițiat adăugarea unui pridvor închis, pentru care adoptă o soluție unică, în cadrul căreia arhitectura a fost vizibil subordonată decorului pictat: peretele de vest al pridvorului este un perete plin fără nici o deschidere, precum și pictarea zidurilor exterioare, din temelie până în streșină, lucrări ce au transformat mănăstirea într-o adevărată bijuterie.

Odată cu anexarea Bucovinei de către casa de Habsburg, se simte o treptată diminuare a privilegiilor și drepturilor, pe care le aveau numeroasele mănăstiri ortodoxe din această zonă. În 1782 șapte egumenii de la șapte mănăstiri bucovinene, printre care și Inochentie al Voronețului se întrunesc pentru a alege doi delegați ce urmau să prezinte cererile lor împăratului Iosif al II-lea, pentru recunoașterea vechilor privilegii, aceleași cerințe fiind înaintate și episcopiei ortodoxe din Cernăuți; în cele din urmă la cerințe s-a răspuns printr-un compromis ce prevedea desființarea schiturilor și reducerea numărului de călugări. A fost creat un fond bisericesc ce a avut drept scop controlul veniturilor bisericilor și mănăstirilor și au fost secularizate moșiile mănăstirilor, Voronețul nefăcând excepție în acest caz.

După 1785, biserica Sf. Gheorghe a Mănăstirii Voroneț a rămas să activeze ca biserică parohială până în 1991 și o mare parte din relicvele mănăstirii au fost

transferate la mănăstirile Dragomirna, Sucevița, Putna. După 1918, biserica fostei mănăstiri Voroneț a fost declarată de statul român drept monument istoric.

După căderea regimului comunist, la 14 martie 1991, Î.P.S. Pimen, Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților a semnat decizia nr. 1, prin care Mănăstirea Voroneț și-a reluat viața monahală după 206 ani, de data aceasta fiind obște de călugărițe. Iar în anul 1993, Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO) a inclus Biserica „Sf. Gheorghe” a Mănăstirii Voroneț, împreună cu alte șapte biserici din nordul Moldovei, pe lista patrimoniului cultural mondial, în grupul Bisericile pictate din nordul Moldovei.

În cartea *Din toată inima pentru Voroneț* vom găsi nu doar date istorice despre această minune arhitectonică, dar și mărturisiri despre prezentul mănăstirii, pe care autorul, Maria Toacă, ni le prezintă în optsprezece capitole (eseuri?), iar la sfârșitul cărții cititorul va afla și o galerie de fotografii efectuate în timpul întocmirii volumului.

Pe parcurs, autorul ne dezvăluie și istoria sa proprie despre cum a ajuns pe acest binecuvântat tărâm al „Albastrului de Voroneț” și cum le-a cunoscut pe călugărițele minunate, pe umerii cărora se ține acest edificiu. Se simte la fel și un sentiment profund din partea autorului pentru maica stareță Irina Pântescu, biografia și faptele căreia trec prin carte ca un fir roșu, menit să unifice și să armonizeze acele optsprezece capitole ale cărții.

Cititorii, în inima cărora și-a găsit loc dragostea pentru credință și neam, vor fi surprinși de niște istorii și adevărate miracole, care doamna Maria Toacă ni le-a înșirat cu atâta grijă pe aceste pagini. *Din toată inima, pentru Voroneț* – cred că denumirea spune singură cât de adânc în inima autorului a fost altoită dragostea pentru acest locaș sfânt, totodată îndemnându-ne și pe noi să ne îndrăgostim în celebrul „Albastru de Voroneț”.

ȘCOALA JURNALISTULUI ROMÂN DIN CERNĂUȚI

Marin Gherman
Cernăuți

Centrul Media BucPress – asociația jurnaliștilor români din Ucraina, cu sprijinul ICR prin Compartimentul Comunități Istorice, a organizat cea de a doua ediție a Școlii jurnalistului român, dedicată dicției, managementului editorial și combaterii știrilor false.

Cursurile sprijinite de ICR în cadrul proiectului „Ateliere de perfecționare pentru jurnaliști la Cernăuți” s-au desfășurat în regim online timp de 2 săptămâni, participând peste 30 de jurnaliști, blogeri, studenți și elevi.

Trainerii Carmen Ivanov și Mihai Crăciun au coordonat atelierul de dicție, învățând cursanții cum se prezintă știrile la televiziune și radio, cum se pronunță corect și cu intonație, cum pot fi stăpânite emoțiile în momentele dificile. Participanții la școala jurnalistului român au luat parte cu mare interes la cursurile de dicție coordonate de Carmen Ivanov, unul dintre cei mai cunoscuți traineri de dicție din România, care a antrenat peste 20.000 de persoane în ultimii 13 ani.

În a doua săptămână a cursurilor, la solicitarea jurnaliștilor români din Ucraina, expertul media Marian Voicu, jurnalist la TVR, a prezentat o serie de prelegeri pe tema politicilor editoriale și tehnicilor de identificare / combatere a știrilor false, fiind autorul unei lucrări de referință în spațiul românesc *Matrioșka mincinoșilor. Fake news, manipulare, populism*.

La Școala jurnalistului român au participat studenți de la Catedra de Filologie Română și Clasică a Universității Naționale din Cernăuți, de la Colegiul Biblic din Cernăuți, elevi din nordul și sudul Bucovinei, jurnaliști de la Radio Bucovina, Radio Cernăuți, Radio Ucraina Internațional, Agenția BucPress din Cernăuți, revista „Glasul Bucovinei”, Radio Tisa FM (regiunea Transcarpatia), BucPress TV, revista

Marian Voicu, jurnalist la TVR, expert media

„Prichindeii din Cernăuți”, ziarul „Glasul Nordului” (județul Botoșani), portalul Asociației „Casa Mării Negre” (Constanța), portalul Asociației Identitate Culturală Contemporană (București), Fundația de Binefacere „Resurse și Inițiative Sociale” (Kiev), blogurile „Euromedia Bucovina” și „Valea Prutului” din regiunea Cernăuți.

În timpul Școlii jurnalistului român au fost discutate principalele provocări pentru publicațiile de limba română din Ucraina, conturate unele căi de soluționare a problemelor existente prin consolidarea cooperării interinstituționale și personale. Majoritatea participanților la cursuri au solicitat Centrului Media BucPress și ICR București să continue acest proiect prin desfășurarea unor noi ediții a școlii jurnalistului român la Cernăuți în regim online sau offline. În afară de experții Centrului Media BucPress, au participat ca traineri la Școala jurnalistului român membrii echipei „Dicție.ro” (Carmen Ivanov și Mihai Crăciun), jurnaliștii Marian Voicu (TVR) și Andreea Orosz (RFI România).

Merită menționat faptul că prima ediție a Școlii jurnalistului român a avut loc în 2017, fiind organizat un atelier de media, dedicat jurnaliștilor de limbă română din regiunea Cernăuți. Ca și în 2017, în deschiderea atelierului de media, a fost argumentată necesitatea desfășurării Școlii jurnalistului român prin absența unei facultăți sau catedre de jurnalism în limba română la Cernăuți.

În anul 2021 Centrul Media BucPress, o asociație a jurnaliștilor români din Ucraina, planifică să organizeze cea de a treia ediție a Școlii jurnalistului român din Cernăuți, tematica principală fiind „Managementul presei: între deontologie jurnalistică și afacere media”. Cursurile din 2021 vor fi consacrate managerilor organelor de presă românească din Ucraina.

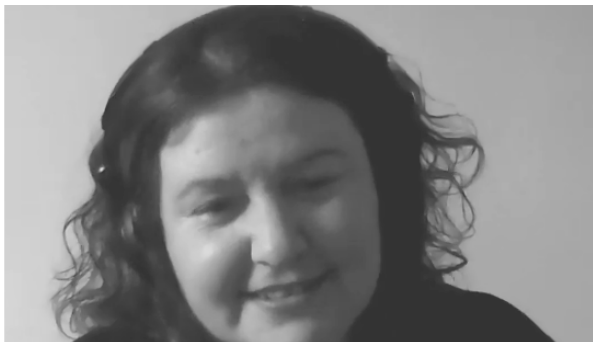
Ecouri de la Constanța despre Școala jurnalistului român din Cernăuți

Printre participanții la Școala jurnalistului român, în afară de tineri români din Ucraina, s-a numărat și Alexandru-Marian Crenganiș de la Asociația „Casa Mării Negre” din Constanța. Tânărul cercetător ne-a trimis pe poșta redacției un articol cu impresii în urma desfășurării evenimentului organizat de Centrul Media BucPress și ICR pe care-l publicăm în continuare.

În perioada 4-14 mai a.c. am participat la cea de-a doua ediție a Școlii jurnalistului român, organizată de Centrul Media BucPress din Cernăuți. Au fost două săptămâni în care am învățat numeroase lucruri noi de la profesioniști autentici. Dacă prima săptămână a fost rezervată lecțiilor de dicție, dar și modalităților de prezentare corectă a știrilor, a doua săptămână a Școlii a fost rezervată discuțiilor aprofundate despre *fake news*.

În prima săptămână am avut ocazia de a lua lecții de dicție de la Carmen Ivanov, iar pentru mine a fost o experiență cu desăvârșire nouă, fiind prima de acest gen. Consider

că este extrem de important, indiferent de domeniul de activitate în care profesăm, să știm să vorbim corect și mai ales să ne stăpânim emoțiile. Consider că este important să stăpânim aceste caracteristici mai ales dacă ne dorim o carieră în presă sau în diferite alte profesii care mizează pe interacțiuni sistemice cu publicul.

Andreea Orosz, jurnalistă la RFI România

De asemenea, tot în prima săptămână, am avut ocazia să discutăm cu jurnalista Andreea Orosz de la RFI România, discuțiile fiind extrem de interesante. S-a discutat detaliat despre radio și despre cum se face radio în această perioadă, extrem de complicată pentru toată lumea. Tot în cadrul acestei întâlniri am discutat despre provocările vechi și noi ale presei românești.

Pentru mine a fost o experiență nouă, mai ales că am aflat destul de multe despre românii din jurul României, în particular despre efortul pe care îl depun aceștia pentru a putea avea presă (prioritar televiziune) în limba română.

În cea de-a doua săptămână, am vorbit pe larg cu jurnalistul Marian Voicu despre tehnicile de identificare și combatere a știrilor false. A fost o săptămână în care am învățat extrem de multe lucruri despre acest nou fenomen numit *fake news*, în special despre modalitățile de a-l combate.

În prima zi a celei de-a doua săptămâni tematice am discutat despre managementul operațional în epoca *fake news*, învățând diferența dintre *fake news* și *false news* (știre falsă). De asemenea, am aflat că acest nou instrument a fost folosit pe scară largă în războiul din Ucraina, în alegerile din Statele Unite, dar și în campania electorală pentru referendumul privind Brexitul din Regatul Unit.

De asemenea, am aflat multe detalii despre narațiunile din Ucraina, dar și despre modul cum se propagă aceste *fake news*-uri în spațiile publice. Este simptomatic că în procesul de propagare a *fake news*-urilor se utilizează prioritar trei canale – presa alternativă, rețelele sociale și canalele cyber.

Există și ferme de troli care hărțuiesc utilizatorii pentru a deturna atenția. Rusia este una dintre țările care dețin ferme de troli. Acești troli au fost folosiți, de exemplu, în alegerile din Statele Unite ale Americii din 2016, unde au fost utilizate narative speciale, preluate în cascadă de presa locală dar și de agențiile de presă centrale.

Există, documentate punctual, mai mult de 28 de state care folosesc troli. China, spre exemplu, are peste 2 milioane de troli care au distribuit peste 400 de milioane de postări. Pe lângă troli mai există și boți. Aceștia sunt softuri cu inteligență artificială care culeg date prin diverși algoritmi. În anul 2017 au fost identificate peste 30 de guverne care folosesc boții în mod uzual. Aceștia au fost prezenți în conflictele din Golf, în Franța, dar și în Marea Britanie.

Am mai discutat despre cum se propagă știrile false. Este o problemă destul de complicată, deoarece oamenii în prezent vor să se informeze din rețelele de

socializare, dar și din presa alternativă. De exemplu, în SUA peste 62% din populație se informează de pe Facebook deoarece oamenii nu vor (doar) să se informeze, ci (și) să dobândească, prin informare, sentimentul că aparțin unei comunități.

Tot în cadrul întâlnirii cu Marian Voicu am discutat despre *fake news* în Ucraina, Republica Moldova, Rusia și Occident. De exemplu, în Statele Unite, Donald Trump a reușit să stabilească unilateral (chiar să impună) agenda publică. De asemenea, el este unul dintre liderii lumii care produce în mod curent *fake news*. Acest lucru s-a întâmplat și în campania electorală din anul 2016.

În cazul Republicii Moldova și a Ucrainei, Federația Rusă a folosit numeroase narative specifice. Principalele narative utilizate de Moscova în Ucraina sunt: război civil în Donbas, ocultă fascistă la Kiev, Ucraina rusofilă. În R.Moldova, narativele principale identificate și discutate sunt: moldovenii reprezintă o națiune aparte, europenii și Statele Unite vor revoluții colorate pentru a aduce homosexuali în țară, fasciștii români doresc deportarea rusofililor etc.

În ultima zi am discutat despre posibile scenarii la care ne putem aștepta în plan regional și global. Un posibil scenariu este acela ca de acum încolo campaniile *fake news* să fie prezente în procesele electorale. De asemenea, ne putem aștepta la accesii rapide ale populismelor, dar și ale autoritarismului. Un alt scenariu posibil ar fi fragmentarea spațiului public, dar și radicalizarea rețelelor sociale.

Au fost două săptămâni intense, în care am învățat extrem de multe lucruri, care configurează deja o experiență solidă și interesantă. Îi îndemn călduros pe cei care vor să urmeze o carieră în media (și nu numai) să participe la viitoarele ediții ale Școlii jurnalismului român din Cernăuți, mai ales că actuala ediție a fost excelent de bine pregătită și derulată de către organizatori (Centrul Media BucPress). Toți doritorii vor avea extrem de multe lucruri de învățat, care au fost prezentate într-o manieră atractivă și incitantă.

Alexandru-Marian CRENGANIȘ

TO CONTRIBUTORS

Authors are invited to send us original studies in the fields of history, literature and culture, essays, literary texts, and reviews of published volumes or magazines, particularly on the subject of Bukovina or relating to authors from Bukovina, and book presentations, lectures or other materials of topical interest that fall within the other headings of the review.

We regret that unpublished manuscripts cannot be returned. Studies or essays shall extend to a maximum of 25-30 pages and shall include a summary (1/2 – 1 page) in Romanian and English. Materials shall be typed up using Microsoft Word. Texts in electronic format can be sent via e-mail as attached documents.

Articles that have not been drafted correctly in Romanian with all the necessary diacritical marks and handwritten texts and summaries will not be considered for publication. The drafting of manuscripts shall follow the standards laid out by the 2007 edition of *Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)*, Editura Univers Enciclopedic sau <http://dexonline.ro>, and the 2005 edition of *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române (DOOM)*, Editura Univers Enciclopedic. Proposed articles that have been wholly or partly published in other reviews and those that do not have the pertinent academic content and up-to-date and relevant bibliographical apparatus shall be rejected.

Authors bear exclusive responsibility for the content of materials.

The title of articles shall be written in capital letters and shall be followed by the name of the author and his or her town of residence. Bibliographical references shall be made either by using numbers in the text, with the necessary notes positioned at the end of the work in the order in which they are referred to, indicating the page on which the quotation appears respectively. Volume numbers shall be indicated using Roman numerals, in the second position.

Photographs (illustrations, drawings, figures, tables) shall be produced using the appropriate computer programmes and shall be in black and white, with a contrast suitable for print publication. Abbreviations and acronyms shall be explained where they appear for the first time in the body of the text.

Authors are likewise requested to send us a few essential details about their academic activity and important publications (academic title, position, place of work, country, contact details: telephone, e-mail etc.), in order for these to be presented within the issue.

Acces online: www.icr.ro și <https://bibliotecacernauti.com>

The adress of the editorial offices

Chernivtsi, Ukraine:

Alexandru cel Bun Publishing House,
str. Komarova 30/38

Tel. mobil Ukraine: +380 990 731 246; +380 068 086 5524

Editor-in-chief: Alexandrina Cernov

E-mail: alex_cernoff@yahoo.com

maringherman2014@gmail.com; cristina_2007cv@yahoo.com

Postal address: str. Komarova 30/38 (for „The Voice of Bukovina” review)
Chernivtsi, 58013, Ukraine

Bucharest, Romania:

The Romanian Cultural Institute (for „The Voice of Bukovina” review),

Aleea Alexandru, nr. 38

011824 Bucharest, Romania

Tel. (+40)0317.10.06.34

Fax: (+40)0317.10.06.07

CĂTRE COLABORATORI

Autorii sunt invitați să ne trimită studii originale de istorie, literatură și cultură, eseuri, opere literare, recenzii ale unor volume publicate sau ale unor reviste, cu precădere despre Bucovina sau aparținând unor autori bucovineni, prezentări de carte, conferințe sau alte materiale de actualitate ce se încadrează în celelalte rubrici ale revistei.

Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Studiile sau eseurile, însoțite de un rezumat (1/2 – 1 pagină) în limba română sau engleză, vor fi extinse până la maximum 25-30 de pagini. Materialele se vor culege în Microsoft Word, 14 pt. Textele vor fi prezentate în format electronic (CD, stick) sau pot fi trimise prin e-mail, ca fișiere atașate.

Studiile care nu sunt tehnoredactate corect în limba română, cu semnele diacritice respective, cât și cele scrise de mână nu vor fi luate în discuție spre publicare. Redactarea manuscriselor va respecta standardele precizate de *Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)*, ediția 2007, Editura Univers Enciclopedic sau <http://dexonline.ro>, *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române (DOOM)*, ediția 2005, Editura Univers Enciclopedic. Sunt respinse propunerile de articole care au fost publicate parțial sau integral în alte reviste, cele care nu au conținut științific pertinent, elemente originale, resurse bibliografice relevante și de actualitate.

Autorilor le revine în exclusivitate responsabilitatea pentru conținutul materialelor.

Titlul articolelor se va scrie cu litere mari și va fi urmat de numele autorului și orașul de reședință. Referințele bibliografice se vor face prin numere în text, notele necesare fiind așezate la sfârșitul lucrării în ordinea în care se face trimiterea la ele, indicând pagina din care a fost extras citatul. Volumul va fi indicat cu cifre latine, în poziția a doua. Este acceptată referirea în text la numele autorului amintit în bibliografie, cu indicarea anului apariției lucrării.

Fotografiile (ilustrațiile, desenele, figurile, tabelele) se vor realiza cu programe informatice respective, în alb-negru, cu un contrast accesibil publicării. Abrevierile și acronimele se explică atunci când apar pentru prima dată în corpul textului.

Autorii sunt rugați de asemenea să ne transmită și câteva date esențiale despre activitatea lor științifică și publicațiile mai importante (titlul științific, funcția, locul de muncă, localitatea, țara, datele de contact: telefon, e-mail etc.), pentru a le prezenta la sfârșitul volumului.

Revista poate fi citită online pe: www.icr.ro și <https://bibliotecacernauti.com>

Adresele redacției:

Cernăuți, Ucraina

Editura *Alexandru cel Bun*
str. Komarova 30/38

Telefon mobil, Ucraina: +380990731246; +380 068 086 5524

Redactor-șef Alexandrina Cernov

E-mail: alex_cernoff@yahoo.com

maringherman2014@gmail.com; cristina_2007cv@yahoo.com

Adresa poștală: str. Komarova 30/38, (pentru revista „Glasul Bucovinei”)
Cernăuți, 58013, Ucraina.

București, România

Institutul Cultural Român (pentru revista „Glasul Bucovinei”)

Aleea Alexandru, nr. 38,
011824 București, România

Tel. (+40)0317.10.06.34

Fax: (+40)0317.10.06.07

Bun de tipar: 2020
Apărut: 2020
Traducător: Iuliana Luceac
DTP: Marin Gherman